

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE DO DZIEJÓW POWSTANIA STYCZNIOWEGO

W ZASOBIE
ARCHIWUM
PAŃSTWOWEGO
W KALISZU

ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W KALISZU

MATERIAŁY
ŹRÓDŁOWE
DO DZIEJÓW
POWSTANIA
STYCZNIOWEGO

W ZASOBIE
ARCHIWUM
PAŃSTWOWEGO
W KALISZU

ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W KALISZU

MATERIAŁY
ŹRÓDŁOWE
DO DZIEJÓW
POWSTANIA
STYCZNIOWEGO

W ZASOBIE
ARCHIWUM
PAŃSTWOWEGO
W KALISZU

Wybór i opracowanie
Grzegorz Waliś

Redakcja
Grażyna Schlender

Redakcja techniczna i projekt okładki
Lidia Łyszczak

Streszczenie angielskie
Caryl Swift

Skany
Katarzyna Sztandera

Copyright by Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych
Copyright by Archiwum Państwowe w Kaliszu

Publikacja ukazała się dzięki finansowemu wsparciu Urzędu Miejskiego w Kaliszu

ul. Poznańska 207, 62-800 Kalisz
www.archiwum.kalisz.pl
tel. 62 767 10 22

Kalisz 2013

ISBN 978-83-62421-81-7
ISBN 978-83-927408-7-2

Druk Edytor Kalisz

Spis treści

Przemowa	7
Wprowadzenie	13
Źródła	37
Ilustracje	189
Spis dokumentów	287
Wykaz skrótów	299
Spis ilustracji	301
Indeks osobowy	309
Indeks nazw geograficznych	327
Abstract	333

Przemowa

W 2013 r. przypada 150 rocznica wybuchu powstania styczniowego, które było jednym z największych i najdłużej trwających w dziejach Polski powstań narodowych. Powstanie styczniowe, choć przegrane, wpisuje się w cykl wielkich zrywów patriotycznych narodu polskiego takich jak insurekcja kościuszkowska, powstanie listopadowe czy legiony Piłsudskiego.

W marcu 1861 r. w Kaliszu odbyły się manifestacje uliczne i nabożeństwa w kaliskich świątyniach za dusze demonstrantów poległych w Warszawie 27 II 1861 r. Jednak w styczniu 1863 r. na Ziemi Kaliskiej nie było jeszcze oddziałów powstańczych. Jeden z pierwszych oddziałów na terenie powstańczego województwa kaliskiego stworzył Józef Oksiński. Oddział ten liczył około 250 powstańców. 25 II 1863 r. zajął Opatówek, następnie stoczył dużą potyczkę pod Kuźnicą Grabowską. Tymczasowy Rząd Narodowy starając się przyciągnąć do powstania włościan uchwalił dekret o uwłaszczeniu chłopów, który powstańcy ogłaszali, zajmując kolejne wsie i miasteczka, zrywali też dwugłowe rosyjskie orły i ustanawiali polskie władze wojskowe oraz cywilne. W połowie kwietnia 1863 r. z Wielkiego Księstwa Poznańskiego na ziemie kaliską przeszły liczne oddziały ochotników. Największym z nich dowodził gen. Edmund Taczanowski, pochodzący z rodziny ziemiańskiej z okolic Pleszewa. Jego oddział liczył 1200 żołnierzy, a sam Taczanowski został mianowany naczelnikiem sił zbrojnych województwa kaliskiego. Oddział Taczanowskiego został rozбитý 29 VIII 1863 pod Kruszyną na północ od Częstochowy. Poza tym, na terenie powołanego przez Tymczasowy Rząd Narodowy Województwa Kaliskiego, walczyły m.in. oddziały dowodzone przez: Kazimierza Mielęckiego, Edmunda Calliera i Wojciecha Korytkowskiego. Ostatek walki na terenie województwa kaliskiego toczyły się 1 VII 1864 r. pod Częstochową.

Warto wymienić z terenu właściwości kaliskiego Archiwum kilka bardziej znanych osób, które walczyły w powstaniu – Mariana Langiewicza generała i dyktatora powstania styczniowego urodzonego w Krotoszynie, Piotra i Aleksandra Szembeków,

właścicieli ziemskich z Siemianic koło Kępna, którzy brali udział w bitwie pod Sędziejowicami 26 VIII 1863 pod dowództwem gen. Taczanowskiego, czy Józefa Szumskiego, ojciec Marii Dąbrowskiej.

Powstanie styczniowe było ważnym czynnikiem w kształtowaniu świadomości narodowej o czym świadczą takie nazwy jak Tymczasowy Rząd Narodowy bądź też Centralny Komitet Narodowy. Jednym z niezaprzeczalnych i trwałych sukcesów powstania styczniowego było wyraźne wprowadzenie różnicy pomiędzy ludnością polską, niezależnie od statusu społecznego a rządami i administracją zaborców we wszystkich trzech zaborach, zwłaszcza w rosyjskim. W tym aspekcie powstanie styczniowe było raczej powstaniem państwowym niż narodowym, ponieważ celem władz powstańczych i samych powstańców było utworzenie państwa polskiego, w skład którego wchodzić będą różne narody. Przykładem zrozumienia tej idei powstania i poparcia działań powstańców polskich były nabożeństwa odprawiane w kaliskiej synagodze.

Wydawnictwo pt. *Materiały źródłowe dotyczące powstania styczniowego w zasobie Archiwum Państwowego w Kaliszu*, opracowane przez Grzegorza Walisia¹, historyka-archiwistę, składa się z trzech zasadniczych części. Pierwsza z nich to wprowadzenie, w którym autor szczegółowo charakteryzuje dokumenty prezentowane w książce. W drugiej części autor przedstawia wybrane materiały źródłowe obejmujące lata 1861-1933. Są to prezentowane w układzie chronologicznym raporty, polecenia, okólniki władz rosyjskich głównie Naczelnika Powiatu Kaliskiego oraz podległej mu lokalnej administracji, m.in. prezydenta Kalisza oraz wójtów i burmistrzów. Ta część publikacji pokazuje powstanie styczniowe widziane oczami władz Królestwa Polskiego. Tak więc informacje o rzeczywistym przebiegu powstania w Kaliskiem możemy wyciągać głównie w sposób pośredni. Tym nie mniej źródła te są bardzo cenne, ponieważ zawierają między innymi dużo danych personalnych dotyczących powstańców, choć sporządzone przez siły policyjne i wojskowe.

W wydawnictwie przedstawiono 231 dokumentów źródłowych pochodzących z zasobu kaliskiego Archiwum. Najstarsze z nich dotyczą manifestacji i nabożeństw w kaliskich świątyniach, głównie w kościele oo. franciszkanów, kolegiacie i synagodze w latach 1861-1862. Bardzo ciekawy jest okólnik Naczelnika Powiatu Kaliskiego

¹ Absolwent Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu kierunku historia ze specjalnością archiwalną (1994). W tym samym roku rozpoczął pracę w Archiwum Państwowym w Kaliszu. Obecnie jest kierownikiem Oddziału I Gromadzenia i Ewidencji Materiałów Archiwalnych. Jest autorem wielu publikacji, m.in. *Archiwalia okresu okupacji hitlerowskiej w Archiwum Państwowym w Kaliszu*, „Biuletyn Okręgowej Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Łodzi”, t. 6, 1998 (razem z E. Pietrzak); *Naczelnik Wojenny Kaliski 1831-1858 [1866] – charakterystyka zawartości akt*, „Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, 2004, nr 8; *Źródła do dziejów Powstania Wielkopolskiego w zasobie Archiwum Państwowego w Kaliszu*, Kalisz 2008 (razem z Adamem Nawrockim). Ludwik Dudziński, *Ofiarny stos. Dziennik legionisty*, Kalisz 2006; Leon Mitkiewicz, *Pobył 9. Brygady Jazdy w Kaliszu*, „Kronika Wielkopolski”, 2004, nr 4; M. Sobczak-Waliś, G. Waliś, *Miejsca pamięci powstania styczniowego na terenie powstańczego województwa kaliskiego*, Kalisz 2013.

z 28 II 1861 r. zakazujący produkcji i sprzedaży lasek drewnianych obsadzonych stalowymi toporkami. Dużo informacji o tamtej epoce dostarcza rozporządzenie Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do naczelników powiatów dotyczące zasad wyjątkowego poboru do wojska w 1862 r., tzn. nie drogą losowania rekrutów, a na podstawie ustalonych wcześniej przez władze Królestwa Polskiego list. Rosjanie zamierzali wziąć do wojska elementy niepewnie politycznie oraz bojowo nastawionych uczniów, studentów, rzemieślników, urzędników niższego szczebla. Pobór do armii carskiej był groźniejszy od katorgi, bowiem w tym czasie służba w wojsku rosyjskim trwała 25 lat. Zamierzano nie brać do wojska chłopów. Świetnym przykładem tego jest lista imienna osób politycznie notowanych i wskazanych do poboru przez Naczelnika Wojennego Kaliskiego i Naczelnika Kaliskiej Żandarmerii z 1863 r.

Kolejną grupę stanowią materiały dotyczące osób biorących udział w powstaniu. Na ich podstawie można ustalić personalia powstańców. W tej grupie najwięcej jest dokumentacji dotyczącej dozoru policyjnego w stosunku do osób biorących udział w powstaniu. Przykładem tego może być polecenie z 1866 r. Naczelnika Wojennego Rejonu Kaliskiego do wójty gminy Ostrów Kaliski w sprawie wzięcia pod nadzór policyjny Kwiryna Biernackiego. Zbliżony charakter ma pismo naczelnika wojennego z 1866 r. do proboszcza gminy Koźminek Ignacego Borzęckiego, który prosi o zdjęcie dozoru policyjnego. Naczelnik odmówił tej prośbie, w tym wypadku osobą podejrzaną politycznie i nieprawomyślną był proboszcz Koźminka. Dane personalne dotyczące powstańców i zwolenników powstania występują także w aktach szkolnych. Omówiono również dokumenty z okresu międzywojennego, kiedy żyło jeszcze wielu weteranów powstania styczniowego, którzy często byli otaczani opieką przez państwo i estymą przez społeczeństwo. Przykładem takiego stosunku do powstańców jest dokument z 1922 r. *Przepis ubioru weteranów 1863 r.*

Kolejna, trzecia część zawiera materiały ilustracyjne. Są to skany dokumentów źródłowych dotyczących powstania styczniowego, stanowią one ilustrację charakterystyki zasobu, czy też opublikowanych materiałów źródłowych. Część ta ma także charakter ikonograficzny i poświęcona jest m.in. miejscom pamięci narodowej związanych z powstaniem styczniowym. Są to przede wszystkim fotografie przedstawiające krzyże, kurhany, obeliski i pomniki. Najczęściej upamiętniające miejsca bitew i potyczek, pojedynczych powstańców lub zbiorowe mogiły. Poza tym w części tej omówione są także poszczególne rocznice obchodzone m.in. w 1913, 1933, 1938 i 1963 r.

Większość materiałów dotyczących manifestacji i przebiegu powstania znajduje się w zespole Naczelnik Powiatu Kaliskiego, kilka dokumentów w zespole Rada Opiekuńcza Zakładów Dobroczynnych Powiatu Kaliskiego, pojedyncze dokumenty w Aktach miasta Sulmierzyce i Aktach miasta Pleszewa. W przypadku represji popowstaniowych materiały zgromadzone są w zespole Kaliski Zarząd Powiatowy. Dane biograficzne w aktach metrykalnych i stanu cywilnego, aktach notarialnych, ewidencji ludności, aktach

gimnazjum ostrowskiego i kaliskiego. Nieliczne dokumenty dotyczące tej tematyki znaleźć można, w tym m.in. fotografie, w zbiorach i spuściznach archiwalnych: Spuściznie Tadeusza Martyna z Kalisza, Zbiorze czasopism, Zbiorze druków ulotnych, Zbiorze fotografii, wydawnictw i druków ulotnych Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”.

Dokumenty dotyczące opieki nad weteranami 1863 r. w II RP porozrzucane są po różnych spuściznach aktowych magistratów i starostów powiatowych, w zdecydowanej mierze z zaboru pruskiego, takich jak: Akta miasta Grabowa, Akta miasta Krotoszyna, Akta miasta Pogorzeli, Akta miasta Pleszewa, Akta miasta Sulmierzyce, Starostwo Powiatowe w Odolanowie, Starostwo Powiatowe w Krotoszynie, Starostwo Powiatowe w Koźminie, Starostwo Powiatowe w Kępnie. Część akt z tego okresu znajduje się w zespole Komisariat Obwodowy Krotoszyn Północ. Znacznie mniej dokumentów występuje w aktach wytworzonych na obszarze byłego zaboru rosyjskiego. Generalnie tylko w Starostwie Powiatowym w Kaliszu można znaleźć informacje na temat weteranów kaliskich.

W aktach wytworzonych po 1945 r. znajdują się wiadomości dotyczące dwóch zagadnień: obchodzenia 100 rocznicy wybuchu powstania oraz miejsc pamięci z nim związanych. Te pierwsze, nieliczne zresztą, są w Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Krotoszynie oraz w Liceum Pedagogicznym w Kaliszu i Liceum Pedagogicznym w Krotoszynie. Dość bogate zbiory dotyczące miejsc pamięci zgromadzone są właściwie tylko w jednym zespole Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu.

Zdecydowana większość archiwaliów dotyczących powstania styczniowego znajduje się w aktach administracji państwowej i samorządowej, które znalazły się w zasobie archiwum obligatoryjnie (z mocy prawa). Na przykład zespół Naczelnik Powiatu Kaliskiego został przejęty przez Archiwum Państwowe w Kaliszu w 1967 r., zaś Kaliski Zarząd Powiatowy w 1975 r. Pozostałe materiały zostały zgromadzone z inicjatywy Archiwum jako dary bądź jako zakupy. Kilka dokumentów ikonograficznych pochodzi ze spuścizn (darów) osób prywatnych (Spuścizna Andrzeja Genstwy z Kalisza, Spuścizna Tadeusza Martyna z Kalisza). Kilkanaście prezentowanych źródeł pochodzi z bieżących zakupów Archiwum (pocztówki, wlepki, walory pocztowe) kupionych z okazji 150 rocznicy wybuchu powstania w celu uzupełnienia zasobu i wykorzystania w działalność edukacyjno-wystawienniczej.

Książka adresowana jest do historyków, regionalistów, studentów, nauczycieli, młodzieży szkolnej, mieszkańców Wielkopolski południowo-wschodniej oraz zachodniej części województwa łódzkiego (części powiatów poddębickiego i sieradzkiego), a także wszystkich osób zainteresowanych zrywami narodowymi. Opracowanie to ma dwa główne cele – upowszechnienie wiedzy o materiałach w zasobie kaliskiego Archiwum dotyczących powstania styczniowego oraz edycję źródeł archiwalnych dotyczących powstania z 1863 r.

Publikacja ta w sposób niekonwencjonalny ukazuje jak na niższych szczeblach zarządzania (gmina, miasto, powiat) administracja cywilna tłumiała manifestacje patriotyczne, a później wspomagała wojsko rosyjskie w tłumieniu powstania. Ukazuje też obieg pism i informacji między burmistrzami, wójtami a władzami rosyjskimi. Na ich podstawie można też odtworzyć marszruty, miejsca bitew i rozlokowanie oddziałów powstańczych, co można wykorzystać w celu szerzenia patriotyzmu lokalnego.

Książka ta nie ukazałaby się bez wsparcia finansowego Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych i Urzędu Miejskiego w Kaliszu, którym pragnę gorąco podziękować. Promocja tej książki odbyła się w listopadzie 2013 r. w siedzibie Archiwum Państwowego w Kaliszu i towarzyszyła otwarciu ogólnopolskiej wystawy *Mors sola victris, gloria victis – Śmierć jedynym zwycięzcą, chwała zwyciężonym* na temat powstania styczniowego przygotowanej przez Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie.

dr Grażyna Schlender
Dyrektor Archiwum Państwowego w Kaliszu

Wprowadzenie

Materiały źródłowe dotyczące powstania styczniowego w zasobie Archiwum Państwowego w Kaliszu można zasadniczo podzielić na cztery grupy.

Pierwsza to dokumenty dotyczące manifestacji patriotycznych 1861-1862, jak i samego powstania. Większość z ich znajduje się w zespole Naczelnik Powiatu Kaliskiego, który był urzędem administracji rządowej szczebla powiatowego. Gros z nich zgromadzona jest w obszernym poszycie (872 karty) zatytułowanym „Niespokojności w kraju”¹. Z jednej strony są to rozporządzenia i okólniki głównie natury policyjnej, z drugiej raporty władz policyjnych miast, gmin i powiatu o realizacji tych przepisów, jak również sprawozdania ze stanu bezpieczeństwa na powierzonym sobie terenie, m.in. o pobycie lub przemarszu oddziałów powstańczych².

Pewne informacje znaleźć można w teczках wytworzonych przez referat wojskowy. Wśród różnych przepisów i instrukcji dotyczących poborów wojskowych z lat 60. XIX w. znajduje się także okólnik Dyrektora Głównego Prezydującego w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych z 5/17 IV 1863 r. o postępowaniu z osobami, które zostały *zawyrokovane za udział w obecnych nieporządkach na oddanie do wojska, a z obcych guberni pochodzą*³. W tym samym poszycie jest także instrukcja Gubernatora Cywilnego Warszawskiego z 11/23 I 1863 r. skierowana do naczelników powiatowych o nadzwyczajnych środkach ostrożności, jakie należy przedsięwziąć przy transporcie spisowych z powodu *na obecne położenie kraju*⁴.

W kolejnym poszycie związanym ze sporządzeniem spisów wojskowych, uwagę zwracają dwa dokumenty dotyczące poboru z października 1862 r., których konsekwencją była branka i wybuch powstania. Pierwsze to rozporządzenie Gubernatora Cywilnego

¹ APK, NPK, sygn. 804.

² Większości z nich została opublikowana w dziale „Źródła”.

³ APK, NPK, sygn. 744, k. 59-59v.

⁴ Tamże, k. 76 i nst. Poszyt zawiera głównie interpretacje prawne, sprawy organizacyjne zaciągu, rewizji komisji spisowych, zwolnień ze służby wojskowej itp.

Warszawskiego z 15 X 1862 r. regulujące zasady wyjątkowego poboru do wojska jesienią tego roku. Wyjątkowość jego polegała na tym, że był częściowy, tj. nie obejmował wszystkich mieszkańców Królestwa Polskiego np. chłopów, a także że nie odbywał się drogą losowania, ale na podstawie imiennych list sporządzonych przez *właściwe władze, które Rada Administracyjna Królestwa w tym celu ustanowi*⁵. Chciano, jak tłumaczono, ograniczyć zamieszanie, jakie mogło wyniknąć, gdyby pobór organizowano na dotychczasowych zasadach, w czasie gdy w kraju trwał proces oczyszczania chłopów⁶. Prawdziwe przyczyny przyjęcia takiego systemu poboru podaje inne pismo gubernatora warszawskiego z 11 XII 1862 r., w którym wyraźnie stwierdzono, że *jednym z głównych zadań tego poboru ma być pozbycie się ludności przyczyniającej się przez postępowanie swoje do zakłócenia porządku publicznego*⁷. W ślad za tym sporządzono listy „notowanych politycznie” wytypowanych do poboru⁸. Ostatecznie brak jest dokumentów, które jednoznacznie określałyby kto z tej kategorii spisowych został wcielony do wojska. Wiadomo tylko, że 500-osobowa partia rekrutów miała wyruszyć 30 I 1863 r. z Kalisza przez Koźminek, Dobrą i Uniejów do Łęczycy⁹.

Napływ dodatkowych oddziałów wojskowych spowodował m.in. zwiększony popyt na furaz dla koni. Jesienią 1863 r. folwarki prywatne, duchowne, miejskie oraz dzierżawione przez włościan w powiecie kaliskim miały dostarczyć określoną ilość owsa i siana. Dostawy były przymusowe, ale płacono za nie według standartowych stawek za dostawy do wojska. W przypadku niedostarczenia właściciele musieli opłacić odpowiedni ekwiwalent¹⁰.

W archiwaliach znaleźć można także procedurę pobierania przez wojsko podatków i wpłacania ich do kasy powiatowej, a także zabezpieczeń przy przesyłaniu opłat skarbowych do Warszawy, czy wykaz należności skarbowych odzyskanych w Koźminku w maju 1864 r. przez Naczelnika Oddziału Wojsk¹¹.

Skromnie przedstawia się dokumentacja związana z realizacją kontrybucji nałożonej po powstaniu na Królestwo Polskie. Są to głównie interpretacje przepisów dotyczących zwolnienia z niej żołnierzy dymisjonowanych oraz obecnych w służbie¹², okólniki dotyczące pobierania daniny od duchowieństwa, czy ogólne wykazy tych pobrań z własności ziemskich i właścicieli nieruchomości w miastach¹³. Kontrybucję musieli płacić także urzędnicy państwowi, zobligowani przecież do pomocy w tłumieniu powstania.

⁵ APK, NPK, sygn. 746, k. 190 (zob. dok. nr 67).

⁶ Tamże.

⁷ Tamże, k. 421 (zob. dok. nr 69).

⁸ Tamże, k. 549-554 (zob. dok. nr 74, 159).

⁹ APK, NPK, sygn. 748, k. 3 i nst. Termin przesunięto na 31 I 1863 r. (zob. dok. nr 76). Podawane są także inne, znacznie mniejsze liczby rekrutów (zob. dok. nr 80).

¹⁰ APK, NPK, sygn. 733 i 736, *passim*.

¹¹ APK, NPK, sygn. 888, *passim*.

¹² APK, NPK, sygn. 404, *passim*.

¹³ APK, NPK, sygn. 883, *passim*.

Łącznie wszyscy pracownicy Biura Naczelnika Powiatu Kaliskiego mieli do zapłaty 430 rs 24 ½ kop. w 3 miesięcznych ratach¹⁴.

Przeciwieństwem kontrybucji było honorowanie osób pomagających władzom rosyjskim w tłumieniu powstania. A o tym, że i tacy mieszkali w powiecie kaliskim, świadczyłoby polecenie Naczelnika Wojennego Rejonu Kaliskiego z 29 I 1866 r. wydane wójtom w sprawie poszukiwania zagubionych przez żołnierza rosyjskiego 18 medali za zadławienie powstania 1863 r.¹⁵.

Niestety kwerenda w aktach wytworzonych przez urzędy działające w tym czasie na terenie zaboru pruskiego przyniosła nader skromne wyniki. W spuściźnie magistratu w Sulmierzycach znaleziono rozporządzenia policyjne zawierające m.in. ograniczenia w obrocie handlowym prochem, amunicją i bronią, jak również zakaz polowań bez zezwolenia oraz możliwość rewidowania transportów¹⁶. Z kolei w aktach miejskich Pleszewa zachowały się odpisy wyroków Sądu Najwyższego w Berlinie z 28 XII 1864 r. oraz z 13 V 1865 r. w procesach przeciwko Polakom z Wielkiego Księstwa Poznańskiego wspomagających powstanie¹⁷.

Następną grupę dokumentów stanowią materiały, w których można znaleźć informacje na temat osób biorących udział w powstaniu. Są to materiały dwojakiego rodzaju. Pierwsze pozwalają ustalić personalia powstańców. Najczęściej są to źródła typu policyjnego np. wykazy osób pozostających pod nadzorem policyjnym za przestępstwa polityczne. Niestety nie zawsze, przy osobie określonej jako „przestępca polityczny” jest jednoznaczna wzmianka, że była ona represjonowana za udział w powstaniu, a nie każdy zakwalifikowany do tej kategorii był powstańcem. Jako przykład może służyć wykaz osadzonych za „przestępstwa polityczne” w więzieniu w Kaliszu w 1866 r. Z korespondencji w teczce wynika, że dwóch z nich było podejrzanych o przynależności do żandarmerii wieszących, ale kilku z nich było chłopami aresztowanymi za antyziemiańskie podburzanie współziomków¹⁸. Ale są także takie wykazy, jak ten z gminy Opatówek z 1866 r., gdzie przy osobie wyraźnie zostało określone „Był w bandzie powstańców”¹⁹.

Zbiorcze wykazy osób pozostających pod nadzorem policyjnym sporządzano także w 1867²⁰ i 1873 r.²¹.

Nieco więcej informacji zawierają pisma dotyczące pojedynczych osób politycznie notowanych. W 1882 r. powrócił z Austrio-Węgier Przemysław Rembowski, powstaniec

¹⁴ Tamże, k. 24-24v.

¹⁵ APK, KZP, sygn. 584, s. 1-2 (zob. dok. nr 213).

¹⁶ APK, AmS, sygn. 408, k. 1-1v (zob. dok. nr 82) oraz k. 18 (zob. dok. nr 157, ilustr. nr 6).

¹⁷ APK, Akta miasta Pleszewa, sygn. 1791, k. 40-46v, 73-76v (zob. ilustr. nr 11).

¹⁸ APK, KZP, sygn. 723, s. 19, 33 (zob. dok. nr 220), 46-48.

¹⁹ APK, KZP, sygn. 694, s. 69-70. Co ciekawe w wykazie umieszczono Agatona Gillera, członka Rządu Narodowego, ale nie napisano co było przyczyną nadzoru (zob. dok. nr 218, ilustr. nr 66).

²⁰ APK, KZP, sygn. 744, *passim*.

²¹ APK, KZP, sygn. 703, *passim*.

pochodzący z Dębska w powiecie kaliskim, który musiał złożyć wiernopoddaną przysięgę carowi²². W 1889 r. gubernator kaliski poinformował władze policyjne w powiecie, że zesłani za uczestnictwo w powstaniu do guberni irkuckiej Aleksander Gnatowski z Warszawy oraz Kazimierza Remke włościanin z guberni warszawskiej, zostali zwolnieni z nadzoru policyjnego i uzyskali prawo osiedlania się na terenie całego imperium, za wyjątkiem Królestwa Polskiego i zachodnich guberni państwa²³. W 1892 r. ten sam urzędnik okólnikiem nakazał naczelnikom powiatowym i policmajstrowi m. Kalisza rozciągnąć sekretny nadzór nad powracającym z Rosji ks. Ignacym Wojciechem Narazińskim z Kleczewa w powiecie słupeckim, zesłanym w 1864 r. za uczestnictwo w powstaniu do guberni kostromskiej, a później do miasta Jarosław²⁴. W 1895 r. pozwolono wrócić do kraju Gustawowi Biske, byłemu wójtowi z Goszczanowa, który w kwietniu 1864 r. uciekł za granicę. Jak wynika z korespondencji władze rosyjskie nie były pewne jego udziału w powstaniu. Ostatecznie były wójt 16 XI 1863 r. włożył wiernopoddaną przysięgę i osiadł w majątku Golina w powiecie konińskim²⁵. W tym samym roku pozwolono wrócić do kraju popowstańczemu uchodźcowi mieszkającemu w Paryżu Janowi Basińskiemu z Łomnicy w powiecie łukowskim guberni siedleckiej. Miał on zostać poddany dwuletniemu nadzorowi, w momencie gdyby zjawił się w którymś z powiatów guberni kaliskiej, o czym informował naczelników powiatów i policmajstra m. Kalisza gubernator kaliski²⁶.

Pod nadzorem policyjnym za udział w powstaniu znajdowali się także: Andrzej Kuminkiewicz z Kalisza (w 1868 r.)²⁷, Ludwik Woldanowski z Czempisza (w 1868 r.)²⁸, Roman Fałęcki z Tyńca²⁹, Józef Strzyżowski (Strzyżewski), były nauczyciel w Stawie (w 1871 r.)³⁰ oraz Stanisław Waberski z Chocza (w 1875 r.)³¹.

Wybuch powstania spowodował żywy oddźwięk w Wielkim Księstwie Poznańskim. Przykładem może być patriotyczna postawa uczniów ostrowskiego gimnazjum. W „Katalogu uczniów, którzy opuścili szkołę”³² z lat 1863-1865, znajduje się 56 nazwisk wychowanków szkoły wydalonych 20 IV 1863 r. za śpiewanie „Boże coś Polskę”³³. Byli to: Józef Bielawski ur. 1847 r. (s. 15), Bolesław Cetnowski (s. 43), Bolesław Chmielewski ur. 1845 r.

²² APK, KZP, sygn. 755, s. 128-144.

²³ APK, KZP, sygn. 669, s. 3-4.

²⁴ APK, KZP, sygn. 764, s. 37-38.

²⁵ APK, KZP, sygn. 775, s. 52-69 (zob. ilustr. nr 18, 19).

²⁶ APK, KZP sygn. 771, k. 53 (zob. ilustr. nr 17).

²⁷ APK, KZP, sygn. 695, k. 149-150.

²⁸ Tamże, k. 227.

²⁹ Tamże, k. 257.

³⁰ APK, KZP, sygn. 701 k. 39-40

³¹ APK, KZP, sygn. 678, k. 17 i nst.

³² APK, PGM, sygn. 14.

³³ Według monografii szkoły wydalono 60 uczniów; zob. *Wielkopolska szkoła edukacji narodowej*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970, s. 112.

(s. 55), Feliks Chylewski ur. 1847 r. (s. 63)³⁴, Teofil Ciesielski ur. 1847 r. (s. 71), Walenty Ciesielski ur. 1847 r. (s. 75), Tomasz Cieszyński ur. 1846 r. (s. 79), Władysław Dehmel ur. 1844 r. (s. 87), Jan Deresiński ur. 1845 r. (s. 91), Antoni Drygas ur. 1847 r. (s. 95), Jan Eitner ur. 1844 r. (s. 103), Ignacy Gagacki ur. 1845 r. (s. 111), Ludwik Górski ur. 1844 r. (s. 135), Władysław Grabowski ur. 1845 r. (s. 139), Piotr Grobelny ur. 1847 r. (s. 143), Ludwik Guderian ur. 1844 r. (s. 147), Józef Jankowiak ur. 1844 r. (s. 171), Franciszek Jaś ur. 1844 r. (s. 179), Hieronim Jasiński ur. 1848 r. (s. 183), Bolesław Jeske ur. 1849 r. (s. 191), Andrzej Jurek ur. 1846 r. (s. 199), Antoni Kalina ur. 1846 r. (s. 203), Władysław Kalkreuth ur. 1849 r. (s. 207), Józef Klanżyński ur. 1844 r. (s. 219), Bogusław Kobuszyński ur. 1849 r. (s. 227), Władysław Koszutski ur. 1845 r. (s. 236), Stanisław Krakowski ur. 1847 r. (s. 247), Stanisław Krasnosielski ur. 1847 r. (s. 251), Antoni Krawczyk (s. 255), Kalikst Kube ur. 1847 r. (s. 263), Jan Żabujewski ur. 1846 r. (s. 279), Feliks Laudowicz ur. 1845 r. (s. 287), Ludwik Leporowski (s. 291), Max Matuszewski ur. 1846 r. (s. 319), Antoni Michalski ur. 1845 r. (s. 323), Karol Michalski ur. 1846 r. (s. 327), Stanisław Mielicki ur. 1844 r. (s. 331), Stanisław Niziński ur. 1847 r. (s. 352), Zygmunt Oświęcimski ur. 1844 r. (s. 368), Piotr Pocieszyński ur. 1845 r. (s. 372), Antoni Pawlak ur. 1844 r. (s. 376), Antoni Piasecki ur. 1845 r. (s. 380), Józef Pieprzycki ur. 1845 r. (s. 384), Jan Pietrowicz ur. 1844 r. (s. 392), Tadeusz Putiatycki ur. 1847 r. (s. 396), Władysław Radołiński ur. 1847 r. (s. 400), Stanisław Skoraszewski ur. 1847 r. (s. 437), Wojciech Smoczyk ur. 1842 r. (s. 441), Władysław Suszczyński ur. 1846 r. (s. 461), Józef Szczepański ur. 1846 r. (s. 469), Antoni Taczanowski ur. 1847 r. (s. 477), Florian Taczanowski ur. 1847 r. (s. 489), Włodzimierz Taczanowski ur. 1847 r. (s. 493), Ludwik Wendland ur. 1847 r. (s. 501), Piotr Wierzbicki (s. 509), Albin Zeigner ur. 1847 r. (s. 525), Julian Ziemiński ur. 1846 r. (s. 533), Roman Ziemiński ur. 1848 r. (s. 537), Mateusz Zydel ur. 1845 r. (s. 549).

Informacje na temat udziału w powstaniu spotkać można także we wspomnieniach pośmiertnych, umieszczonych w tygodniku „Świat”. Biblioteka APK przechowuje rocznik 1908, w którym odnaleziono 18 osób, które w swoim życiu miały powstańczy epizod lub brały udział w manifestacjach patriotycznych. Byli to: 1) Leon Jasiński, który brał udział w manifestacjach w Warszawie w 1861 r., uwięziony 18 XII 1862 r. (nr 1, s. 28); 2) dr Józef Żuliński, pedagog, uczestnik powstania (nr 3, s. 29); 3) Edward Plewiński nauczyciel w Kielcach, więziony 5 miesięcy w miejscowym więzieniu za udział w ruchu narodowym (nr 4, s. 24); 4) Romana z Sumińskich Zaborowska, która brała czynny udział w wypadkach 1863 r. (nr 11, s. 24); 5) ks. Feliks Grocholski, zmuszony po 1864 r. opuścić kraj, zamieszkał w Woroneżu, gdzie zmarł 28 XI 1907 r. w wieku 80 lat (nr 12, s. 25); 6) Stanisław Prus-Cygański, ciężko ranny pod Rogowem, rok spędził w więzieniu w Piotrkowie, a potem na Syberii (nr 15, s. 23); 7) Adolf Wężyk, zmarł 2 IV 1908 r. w Wiedniu, pochowany w Myjomicach k. Ostreszowa, ukończył szkołę w Ostrowie, służył w kawalerii

³⁴ Zob. ilustr. nr 23.

u Langiewicza (nr 16, s. 24)³⁵; 8) ks. Stanisław Pomirski, skazany początkowo na śmierć, potem na 12 lat ciężkich robót na Syberii (nr 25, s. 16); 9) Zygmunt Podczaski, jeden z przywódców powstania, zmarł 19 V 1908 r. (nr 26, s. 20); 10) Bolesław Sawiczewski brał udział w organizowaniu oddziału Syrewicza (nr 32, s. 13); 11) Ignacy Duchowski, walczył u Langiewicza, Jankowskiego, przebywał w więzieniu w Ołomuńcu (nr 33, s. 13); 12) Wanda Pobóg-Górska, której drugi mąż Władysław Pobóg-Górski został skazany na 8 lat Syberii, a teść Józef Pobóg-Górski na 60 tys. rubli kontrybucji za zorganizowanie oddziału złożonego w włościan, przebranych w stroje narodowe (nr 33, s. 21); 13) Seweryna Ratyńska z Jacynów, brała udział w wypadkach 1863 r. na Litwie w wyniku czego została skazana na ciężkie roboty do guberni irkuckiej (nr 36, s. 22); 14) Leon Junger, zesłany po 1863 r. na Syberię (nr 36, s. 22); 15) Jan Waclaw Machnaur, mieszkając w Wilnie w 1861 r. został zesłany na 8 lat na Syberię (nr 41, s. 26); 16) K. Minakowski, po 1863 r. zesłany na osiedlenie do Archangielska, powrócił w 1867 r. (nr 42, s. 26); 17) Aleksander Ciszewski, był uczestnikiem wypadków 1863 r. (nr 49, s. 28); 18) Karol Gostomski, obywatel z Kujaw, uczestnik wypadków 1863 r. (nr 49, s. 28).

W tym samym roczniku zamieszczono wspomnienie o dowódcy Salomonie Posnerze, który zginął w potyczce pod Zieluniem w Płockiem 28 VII 1863 r. (nr 13, s. 10), grób Langiewicza na cmentarzu angielskim w Konstantynopolu (nr 23, s. 15)³⁶ oraz grupową fotografię polskich zesłańców na Syberii (nr 7, s. 22)³⁷.

Nazwiska powstańców występują także w korespondencji z okresu międzywojennego w kontekście opieki nad weteranami powstań narodowych³⁸, a artykuł prasowy z 1937 r. wymienia 75 żyjących weteranów z podaniem ich adresu zamieszkania³⁹.

Wyjątkowo dużo informacji biograficznych zawiera życiorys weterana Ignacego Goszczyńskiego ze Starego Grodu, przedstawionego do odznaczenia orderem *Virtuti Militari* w 1923 r.⁴⁰ oraz biogramy kaliskich weteranów z 1937 r.⁴¹.

Znając nazwisko powstańca można pokusić się o odszukanie kolejnych danych biograficznych. Jednym z podstawowych źródłem są akta metrykalne. W zasobie kaliskiego Archiwum znajdują się akta zgonu takich powstańców jak: Józef Arnold zmarły w Oszczeklinie w 1885 r.⁴², Henryk Glied (Glit) zmarły w Sokolnikach w 1889 r.⁴³,

³⁵ Zob. ilustr. nr 42.

³⁶ Zob. ilustr. nr 29.

³⁷ Zob. ilustr. nr 13.

³⁸ Zob. dok. nr 25, 227, 228, 230.

³⁹ APK, ZbCz, sygn. 53 (*Ostatni z roku 1863*, „Światowid” nr 4 z 23 I 1937 r., s. 12-13).

⁴⁰ APK, SPKo, sygn. 15, s. 1 (zob. nr 226). Jak wynika z dalszej korespondencji I. Goszczyński w październiku 1924 r. już nie żył i żadnego orderu nie otrzymał (tamże, k, 6).

⁴¹ APK, ZbCz, sygn. 54 (zob. dok. 231).

⁴² APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Rajsku, sygn. 82, s. 83, akt zgonu nr 1/1886 (zob. ilustr. nr 14).

⁴³ APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Sokolnikach, sygn. 16, akt zgonu 111/1889 (zob. ilustr. nr 26).

Mateusz Bidermann zmarły w Zdunach w 1894 r.⁴⁴, Adam Rącki zmarły w Stawiszynie w 1894 r.⁴⁵, Teodor Sokołowski zmarły w Kaliszu w 1894 r.⁴⁶, Ignacy Maciejewski zmarły w Ostrowie Wielkopolskim w 1896 r.⁴⁷, Franciszek Rojewski zmarły w Węglewicach w 1902 r.⁴⁸, Edward Wołowski zmarły w Oszczeklinie w 1909 r.⁴⁹, Bolesław Gawroński zmarły w Szymanowicach w 1909 r.⁵⁰ oraz ks. Stanisław Rymarkiewicz zmarły w Kotlinie w 1912 r.⁵¹.

Różnorodnych informacji dostarcza ewidencja ludności. Przykładem może być kartoteka ewidencyjno-adresowa Kalisza, prowadzona w latach 1931-1950, w której znajdują się karty kaliskich weteranów 1863 r.: Wincentego Duchińskiego⁵², Ludomira Chojnowskiego⁵³, Władysława Otockiego⁵⁴ oraz Józefa Półrolniczak⁵⁵.

Innym rodzajem źródła mogącym zostać wykorzystanym w badaniach biograficznych są akta z zespołu Kontrola Skarbowa Dochodów Stemplowych w Kaliszu, której urzędnicy zajmowali się kontrolą m.in. opłat spadkowych. Odnaleziono w nim materiały dotyczące dwóch powstańców. Jednym z nich był ks. Kazimierz Jany, kapelan partii Makarego Drohomireckiego, który zginął w lasach pyszkowskich (lipieńskich) pod Sieradzem i tam został pochowany⁵⁶. Z zachowanej dokumentacji można się dowiedzieć, że był on synem Jakuba, obywatela krajowego i Katarzyny z Wilczyńskich. Miał czwórkę rodzeństwa: Mikołaj służył w wojsku rosyjskim, jedna z siostr była zamężna – Florentyna Szamborska, małoletni Marianna i Karol pozostawali przy matce. Z jej oświadczenia złożonego w 1864 r. wynikało, że *ksiądz Kazimierz Jany był proboszczem parafii Brzyków, który w roku zeszłym pełnił obowiązki kapłańskie przy oddziale powstańczym, czy też przejeżdżając w bliskości partii powstańczej, która prowadziła utarczki z wojskiem cesarsko-ruskim w lasach lipińskich (!) czy pyszkowskich miał zginąć, jednakże ani aktu zejścia, ani naocznego przekonania ona, zeznającego matka, nie posiada, posiada*

⁴⁴ APK, Urząd Stanu Cywilnego Zduny, sygn. 63, akt zgonu nr 55/1894 (zob. ilustr. nr 16).

⁴⁵ APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Stawiszyn, sygn. 21, akt zgonu 46/1894.

⁴⁶ APK, Akt stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej św. Józefa w Kaliszu, sygn. 70, akt zgonu 30/1894 (zob. ilustr. nr 41).

⁴⁷ APK, Urząd Stanu Cywilnego Ostrów Wielkopolski, sygn. 102, akt zgonu nr 113/1896 (zob. ilustr. nr 30).

⁴⁸ APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Cieszęcinie, sygn. 30, akt zgonu 50/1902 (zob. ilustr. nr 40).

⁴⁹ APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Rajsku, sygn. 105, akt zgonu 72/1909 (zob. ilustr. nr 44).

⁵⁰ APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szymanowicach, sygn. 54, akt zgonu 45/1909 (zob. ilustr. nr 25).

⁵¹ APK, Urząd Stanu Cywilnego w Kotlinie, sygn. 232, akt zgonu nr 23/1912.

⁵² APK, AmK, sygn. 4343, nlb (zob. ilustr. nr 24).

⁵³ APK, AmK, sygn. 4433, nlb (zob. ilustr. nr 21).

⁵⁴ APK, AmK, sygn. 4352, nlb (zob. ilustr. nr 32).

⁵⁵ APK, AmK, sygn. 4442, nlb (zob. ilustr. nr 36).

⁵⁶ M. Sobczak-Waliś, G. Waliś, *Miejsca pamięci powstania styczniowego na terenie powstańczego województwa kaliskiego*, Kalisz 2013, s. 92-93.

tylko wiadomość z powszechnej pogłoski, iż syn jej ksiądz Kazimierz Jany rzeczywiście nie żyje. Spadkodawca nie należał do ludzi majątnych, masa bierna przewyższała czynną o 74 ruble i 4 kopiejki⁵⁷.

Brak jest natomiast odniesień do powstania w aktach spadkowych Teodora Suchorskiego, który zginął w bitwie pod Rudnikami 22 IV 1863 r. i został pochowany na cmentarzu w Dzietrznikach k. Wielunia. Z dokumentacji wynika, że faktycznie zmarł tego dnia, choć nie podano gdzie i w jaki sposób, i że jest pochowany na wspomnianym cmentarzu⁵⁸. Wynika z niej także, że wdowa po nim Emilia Suchorska wyjechała w połowie 1863 r. do miejscowości Dębe w Wielkim Księstwie Poznańskim, a sprawy spadkowe załatwiała matka, także Emilia. Suchorski zmarł bezdziejnie i bez testamentu, nie miał także rodzeństwa, a przynajmniej nic o tym nie ma w aktach. Masę czynną obliczono na 2628 rubli i 57 i pół kopiejki, a długi na 1735 rubli, co dawało 893 ruble 57 i pół kopiejki do podziału⁵⁹.

Razem z T. Suchorskim zginął Erazm Psarski. Na inskrypcji na cmentarzu i w lesie dzietrznickim, gdzie w miejscu bitwy ustawiono obelisk, a także w literaturze przedmiotu funkcjonuje on jako Erazm Barski lat 38, dzierżawca dóbr Będziechów w powiecie kaliskim⁶⁰. O tym, że pisownia nazwiska jest błędna przekonuje notarialny akt dzierżawy folwarku we wsi Będziechów zawarty 24 VI 1858 r. na 3 lata między właścicielem majątku Piotrem Pawłem Szrubarskim a Erazmem Psarskim⁶¹. Trzy miesiące przed śmiercią, 21 I 1863 r., E. Psarski zabezpieczył aktem notarialnym 31 800 zł (tj. 4770 rubli) dla swojej żony Natalii z Białoskórkich Psarskiej, jako jej posag, na swoim całym majątku⁶².

Na podstawie katalogów uczniów i abiturientów Państwowego Gimnazjum Męskiego w Ostrowie Wielkopolskim można ustalić podstawowe dane uczniów tej szkoły, którzy poszli do powstania⁶³. Byli to:

- 1) Stanisław Bronikowski – ur. 29 XII 1835 r. w Pożarowie, syn właściciela majątku Kosieczyn w powiecie międzyrzeckim, ewangelik, do szkoły uczęszczał w latach 1850-1852⁶⁴;
- 2) Paweł Chmielewski – ur. 23 III 1835 r. w Ostrowie, katolik, jego ojciec był sekretarzem sądowym, do szkoły uczęszczał w latach 1845-1855, chciał studiować teologię w Poznaniu⁶⁵;

⁵⁷ APK, KSDS, sygn. 542, k. 6-7, 12.

⁵⁸ M. Sobczak-Waliś, G. Waliś, dz. cyt., s. 28, 96.

⁵⁹ APK, KSDS, sygn. 238, passim.

⁶⁰ M. Sobczak-Waliś, G. Waliś, dz. cyt.

⁶¹ APK, Notariusz Ordon Emilian w Kaliszu, sygn. 3, akt nr 169, s. 300 i 305 (zob. ilustr. nr 39).

⁶² Tamże, sygn. 8, akt nr 19. Z aktu wynika, że E. Psarski działał pod presją szwagra Stanisława Białoskórkiego, który chciał dochodzić praw siostry w sądzie.

⁶³ Powstańców ustalono na podstawie opracowania *Nauczyciele i wychowankowie gimnazjum ostrowskiego w okresie zaborów 1845-1918/1919*, Ostrów Wielkopolski 2003.

⁶⁴ APK, PGM, sygn. 8, s. 378-380.

⁶⁵ APK, PGM, sygn. 7, s. 245-247, sygn. 11. s. 61-63, 113, 368-369.

- 3) Bolesław Dehnel – ur. 17 XII 1830 r. w Gorzycach, ewangelik, syn dzierzawcy Gorzyc, do szkoły uczęszczał w latach 1846-1849⁶⁶;
- 4) Feliks Jankowski – ur. 31 III 1839 r. w Pleszewie, do szkoły uczęszczał w latach 1854-1855⁶⁷;
- 5) Ludwik Kostański – ur. 21 VIII 1836 r. lub 25 VIII 1837 r. w Kielczewie w powiecie kościańskim, syn młynarza, do szkoły uczęszczał w latach 1859-1862, maturę zdał 5 VIII 1862 r., chciał dalej studiować teologię w Poznaniu⁶⁸;
- 6) Hugo Maliske – ur. 19 XII 1843 r. w Dąbrowie w powiecie krotoszyńskim, do szkoły uczęszczał w latach 1855-1862, skreślony 25 III 1863 r. bez podania przyczyny⁶⁹;
- 7) Nikodem Zaborowski – ur. 15 IX 1839 r. lub 13 IX 1840 r. w Iłowiecku w powiecie kościańskim, katolik, syn właściciela Wyganowa w powiecie krotoszyńskim, do szkoły uczęszczał w latach 1856-1862, maturę zdał 31 III 1863 r.⁷⁰.

W przypadku gimnazjum kaliskiego akta zachowały się stanie szczątkowym i nie da się ustalić zbyt dużo danych biograficznych. Znając nazwiska uczestników powstania można co najwyżej dowiedzieć się, jak się uczyli w roku szkolnym 1860/61 przyszli bojownicy: Kacper Korycki, Tadeusz Pikulski, Romuald Bębnowski, Władysław Brzeziński, Maksymilian Choiński, Bronisław Kęszycki, Juliusz Gościmski, Wojciech Korytkowski, Ludomir Chojnowski i jego młodszy brat Stanisław, Ryszard Kurnatowski, Hipolit Ropelski⁷¹.

Spośród źródeł ikonograficznych Archiwum posiada dwa współczesne drzeworyty przedstawiające dyktatora powstania Mariana Langiewicza⁷² oraz Władysława Psarskiego, ucznia ostrowskiego gimnazjum, który zginął 21 X 1863 r. pod Jurkowicami⁷³. Kilka zdjęć znajduje się w spuściznie Tadeusza Martyna: Jakuba Marczaka, weterana powstania pochowanego na cmentarzu w Kosmowie⁷⁴, Henryka Polkowskiego flankiera w oddziale gen. Edmunda Taczanowskiego⁷⁵, reprodukcje portretu ks. Ignacego Płoszaja⁷⁶ oraz ilustracji „Konwój jeńców polskich do Kalisza”⁷⁷ z książki Józefa Grabca⁷⁸.

⁶⁶ APK, PGM, sygn. 7, s. 9-11.

⁶⁷ APK, PGM, sygn. 10, s. 173-175.

⁶⁸ APK, PGM, sygn. 11, s. 132, 162, sygn. 12, s. 562-564 oraz sygn. 13, s. 71-73.

⁶⁹ APK, PGM, sygn. 14, s. 307-309.

⁷⁰ APK, PGM, sygn. 11, s. 143-144, sygn. 13, s. 123-125, sygn. 15, s. 26-28.

⁷¹ APK, Szkoła Wyższa Realna w Kaliszu, sygn. 3, odpowiednio s. 184-185, 190-191, 208-209, 208-209, 210-211, 220-221, 254-255, 256-257, 282-283 (zob. ilustr. nr 20), 250-251, 290-291, 296-297.

⁷² APK, ZbCz, sygn. 51 (zob. ilustr. nr 28).

⁷³ APK, ZbCz, sygn. 52 (zob. ilustr. nr 38).

⁷⁴ APK, Martyn, sygn. 1617 (zob. ilustr. nr 31).

⁷⁵ APK, Martyn, sygn. 1432 (zob. ilustr. nr 35).

⁷⁶ APK, Martyn, sygn. 190 (zob. ilustr. nr 34).

⁷⁷ APK, Martyn, sygn. 1399.

⁷⁸ Józef Grabiec, *Rok 1863*, wyd. III, Poznań 1929, s. 361.

Fotografie weteranów powstania znaleźć można w kilku przedwojennych czasopismach z zasobu i biblioteki APK. W „Świadowidzie” z 1937 r. znajdują się zdjęcia Marii Bentkowskiej, Antoniego Bronikowskiego, Marii Fabianowskiej, Walentego Milczarskiego, Adama Wojciechowskiego⁷⁹. W tym samym czasopiśmie, z tego samego roku, są fotografie trzech kaliskich weteranów: Józefa Półrolniczaka, Władysława Otockiego i Ludomira Chojnowskiego⁸⁰. Z kolei w dodatku do „Gazety Kaliskiej” zainteresowani mogą znaleźć fotografie Henryka Merzbacha członka Wydziału Prasy Rządu Narodowego w 1863 r.⁸¹ oraz weterana Rudolfa Glinka-Janczewskiego, który zmarł w Nicei w 1929 r.⁸². Przytoczone już wcześniej wspomnienia pośmiertne z czasopisma „Świat” są najczęściej zaopatrzone w zdjęcia portretowe zmarłych. Na koniec należy wspomnieć także o fotografii grupowej zesłańców oraz przytułku założonego przez rzymskokatolickie Towarzystwo Dobroczyńności dla Weteranów z roku 1863 w Irkucku⁸³.

Uczestnicy powstania, którzy doczekali niepodległości Polski, zostali uznani za kombatanów i otoczeni socjalną opieką państwa. Ustawa z dnia 2 VIII 1919 r. „O stałej pensji dla weteranów powstania 1831 i 1863”⁸⁴, przyznawała uczestnikom powstań, jak również pozostałym po nich wdowom, nie mającym zabezpieczonej starości prawo do dożywotniej pensji (rodzaj renty) wypłacanej ze Skarbu Państwa (budżetu państwa). Jej wysokość uzależniona była od posiadanego przez uprawnionego stopnia oficerskiego, wdowy otrzymywały połowę. Weryfikację kandydatów na weterana dokonywała Komisja Kwalifikacyjna utworzona przy Ministerstwie Spraw Wojskowych⁸⁵.

Inną ważną dla uczestników powstania regulacją prawną była ustawa z dnia 18 XII 1919 r. „O przyznaniu stopni i praw oficerskich weteranom roku 1831, 1848 i 1863”⁸⁶. Na jej podstawie powstańcom, szeregowym żołnierzom oraz podoficerom, nadano stopień podporucznika Wojsk Polskich. Oficerów zaś awansowano na odpowiedni, wyższy stopień oficerski. Ustawa uprawniała uhonorowanych do korzystania ze wszystkich praw i przywilejów przynależnych oficerom armii czynnej, z wyjątkiem stałego uposażenia służbowego.

W lutym 1922 r. powstał Główny Wydział Opiekuńczy nad Inwalidami Wojennymi na Województwo Poznańskie, którego zadaniem była m.in. opieka nad weteranami z 1863 r. W kwietniu rozesłał on okólnik do Powiatowych Wydziałów Opiekuń-

⁷⁹ APK, ZbCz, sygn. 52 (zob. ilustr. nr 15, 43).

⁸⁰ APK, ZbCz, sygn. 53 (zob. ilustr. nr 33, 34, 37).

⁸¹ Biblioteka APK, „Gazeta Kaliska. Nasz dodatek ilustrowany” z 27 V 1928 r., s. 2

⁸² Tamże, 10 XI 1929 r., s. 2

⁸³ ZbCz, sygn. 55 (zob. ilustr. nr 12, 45).

⁸⁴ Biblioteka APK, DzU 1919, nr 65, poz. 397 (zob. ilustr. nr 46).

⁸⁵ W sprawie uposażenia weteranów wydano jeszcze dwa akty prawne: ustawę z dnia 18 XII 1919 r. w przedmiocie rozszerzenia ustawy z dnia 2 VIII 1919 r. o stałej pensji dla weteranów z r. 1831 i 1863 (DzU 1920, nr 2, poz. 4) oraz ustawę z dnia 23 III 1922 r. w przedmiocie zaopatrzenia weteranów powstań narodowych z 1831 r., 1848 r. i 1863 r. (DzU 1922, nr 26, poz. 212).

⁸⁶ Biblioteka APK, DzU 1920, nr 2, poz. 5 (zob. ilustr. nr 47).

czych nad Inwalidami Wojennymi zawierający instrukcje postępowania z inwalidami i weteranami powstania⁸⁷.

Także w lutym 1922 r. Główny Wydział poprosił starostę powiatowego w Koźminie o sporządzenie aktualnego wykazu inwalidów wojennych i weteranów: *Szczególną opieką prosimy otoczyć weteranów z roku 1863 i nam donosić o wypadkach, w których śpieszyć trzeba z nagłą i wydajną pomocą*⁸⁸. W kwietniu t.r. starostwo umieściło w „Orędowniku Powiatowym” ogłoszenie o zgłaszanie się inwalidów wojennych i weteranów potrzebujących pomocy do magistratów lub komisariatów obwodowych⁸⁹. We wrześniu t.r. podobny apel skierowano do wdów po weteranach powstań narodowych⁹⁰.

Wspomniana wyżej instrukcja przewidywała m.in. przysyłanie sprawozdań statystycznych. W lutym 1924 r. Wydział ponowił prośbę o dane statystyczne, motywując to racjonalną polityką zapomogową⁹¹. Dzięki sprawozdaniom można zorientować się w liczbie weteranów i wdów mieszkających na terenie powiatu, a także ilu z nich potrzebowało opieki.

W kwietniu 1922 r. w powiecie odolanowskim mieszkało 17 weteranów i 10 wdów, z których 9 weteranów i 6 wdów potrzebowało pomocy⁹². Z dłuższego okresu statystycznego posiadamy jedynie dane z powiatu koźmińskiego⁹³.

Okres sprawozdawczy	Ogólna liczba		Potrzebujących pomocy	
	weteranów 1863	wdów po weteranach	weteranów 1863	wdów po weteranach
II-III 1924	6	1	6	1
IV-VIII 1924	6	1	5	1
IX-XII 1924; I-XII 1925; I-XII 1926; I-X 1927	5	1	2	1
XI 1927	1	3	1	3
XII 1927; I-XII 1928	1	5	0	3

SPKo, sygn. 165, s. 169, 183, 184, 185, 190, 195, 202, 205, 210, 215, 220, 233, 238, 245, 248, 384, 401, 410, 413, 418, 466, 471, 476, 613, 629, 635, 638, 641, 644, 645, 658, 661, 664, 669, 672, 676, 684, 687, 690, 693, 696, 725, 729, 739, 742, 745, 758, 761, 765, 768.

Z innych powiatów danych statystycznych nie odnaleziono.

⁸⁷ APK, SPOd sygn. 114, k. 84-84v; AmP, sygn. 423, k. 16-16v (zob. dok. nr 223).

⁸⁸ APK, SPKo, sygn. 164, k. 49-50.

⁸⁹ Tamże, k. 56.

⁹⁰ Tamże, k. 74-74v.

⁹¹ APK, SPOd sygn. 114, k. 120.

⁹² Tamże, k. 123

⁹³ Zob. ilustr. nr 50.

W lutym 1924 r. Główny Wydział Opiekuńczy poprosił swego powiatowego odpowiednika w Koźminie o przesłanie imiennego spisu weteranów z adresami, ponieważ *ma zamiar przesłać pewną zapomogę doraźną do rozdania weteranom z roku 1863 i pozostałym po nich wdowom*. Już dwa dni później starostwo przesłało spis 6 weteranów i 1 wdowy⁹⁴. Niestety jest to jedyny imienny spis weteranów, jaki udało się odnaleźć.

Z korespondencji między starostą koźminieckim a magistratami wynika, że w maju 1922 r. w Pogorzeli nie mieszkał żaden weteran⁹⁵, a w Borku żyła wdowa po uczestniku powstania Kl[ara?] Skrzypczyńska lat 59⁹⁶.

Mimo pomocy państwa część weteranów żyła w niedostatku. Świadczyć o tym mogą akcje charytatywne, których celem było zebranie funduszy na zasiłki dla weteranów. Na terenie byłego zaboru pruskiego zajmowało się tym głównie Towarzystwo Pomocy Inwalidom Wojennym i Weteranom z roku 1863 na Województwo Poznańskie. Oddział I Propagandy i Zbierania Składek Towarzystwa odezwą z 1 XII 1922 r. zaapelował o zbieranie składek na umundurowanie dla weteranów wielkopolskich⁹⁷. Na terenie komisariatu obwodowego Krotoszyn Północ zebrano 100 tys. mkp⁹⁸. Jeszcze tego samego roku wojewoda poznański, ogólnikiem nr 588 z 19 XII 1922 r., zezwolił Towarzystwu na stałą kwestę na obszarze całego województwa w okresie od 1 I do 31 XII 1923 r. *wyłącznie za pomocą rozprzedaży tamtejszych wydawnictw*, zaznaczył jednak, że *sprzedaż nie może się odbywać przez chodzenie od domu do domu i od osoby do osoby*⁹⁹. W ślad za tym organizacja w styczniu 1923 r. prosiła burmistrza Pogorzeli o rozpropagowanie swoich odezw wśród miejscowych towarzystw kulturalno-oświatowych. Z adnotacji na piśmie wynika, że trafiły one do koła śpiewackiego, chóru kościelnego i towarzystwa urzędników miejskich.

W okresie od 16 do 22 I 1927 r. Towarzystwo zorganizowało kolejną akcję, „Tydzień Weterana z roku 1863”, urządzając kwesty na terenie całego województwa poznańskiego. Przesyłając do starosty krotoszyńskiego 50 list oraz 5 blankietów czekowych Towarzystwo w piśmie z 5 I 1927 r., tak go zachęcało do wzięcia w akcji: *Zebrane fundusze zużyte będą na udzielenie stałego wsparcia zastężonym bojownikom z r. 1863 oraz wdowom po weteranie. Obecnie zaopatrzenie weteranów przedstawia się j.n.: weteran żonaty otrzymuje miesięcznie zł 120, samotny zł 80, wdowa po weteranie zł 40. Są to kwoty bezwzględnie niewystarczające, zwłaszcza, gdy się bierze pod uwagę fakt, że są to wszyscy starszankowie około 80-ki, potrzebujący stałej opieki osób drugich*. Listy zostały wysłane

⁹⁴ APK, SPKo, sygn. 164, k. 137-139 (zob. dok. nr 225).

⁹⁵ APK, AmP, sygn. 424, 5-5v.

⁹⁶ APK, SPKo, sygn. 164, k. 62.

⁹⁷ APK, KOKP, sygn. 32, k. 142 (zob. dok. nr 224).

⁹⁸ Z ogólnej sumy 213 400 mkp, bo podczas jednej akcji zbiórkowej zbierano również z na pomniki powstańców wielkopolskich w Książu i Wrześni. Woźny Paterek otrzymał 20 tys. jako prowizję za zbieranie składki, pozostałe pieniądze poszły na opłaty pocztowe (tamże, k. 144-147v).

⁹⁹ Tamże, k. 122.

do Inspekcji Budowlanej, Oddziału Kontroli Skarbowej, do magistratów w Zdunach i Dobrzycy, Komisariatu Obwodowego Koźminiec, Krotoszyn Północ i Południe, Komendy Powiatowej Policji Państwowej w Krotoszynie, Urzędu Katastralnego, Wydziału Powiatowego i Starostwa Powiatowego. Mimo to zdołano zebrać jedynie 115,65 zł¹⁰⁰. Apel dotarł także do magistratu w Pogorzeli, gdzie zbieraniem pieniędzy zajmował się policjant, ale w tym przypadku nie znamy efektu¹⁰¹.

W październiku następnego roku organizacja zwróciła się do Rady Miejskiej w Grabowie o jednorazową subwencję na zapomogi m.in. dla weteranów powstania styczniowego. Argumentując, że fundusze Towarzystwa są wyczerpane, *a trudne położenie weteranów i wdów wymaga od nas dalszych świadczeń*. Na piśmie naniesiono adnotację z 21 II 1929 r., że Rada odmówiła z powodu braku środków¹⁰².

Wspomniane wyżej Towarzystwo nie było jedyną organizacją działającą na rzecz byłych bojowników. Ogólnopolskie Stowarzyszenie Uczestników Powstania 1863 r. w Warszawie (z siedzibą przy ul. Kruczej 24) uzyskało u Generalnej Dyrekcji Loterii Państwowej w Warszawie w 1925 r. zezwolenie na urządzenie w lipcu loterii fantowej. Wojewoda poznański okólnikiem prosił starostów i prezydentów Poznania i Bydgoszczy, aby wsparły wydelegowanych kolporterów lub członków Stowarzyszenia¹⁰³. Do Starostwa Powiatowego w Krotoszynie zwrócił się pismem z 12 V 1925 r. z prośbą o zamówienie i współpracę „upoważniony kolektor” na województwa poznańskie, pomorskie i Wolne Miasto Gdańsk inż. Stanisław Neuman z Bydgoszczy. Cena 1 biletu wynosiła 3 zł, 25–75 zł, a 50–150 zł. Starostwo zignorowało jednak apel, o czym świadczyłaby adnotacja na piśmie „Do akt”¹⁰⁴.

W Poznaniu, przy ul. Fredry 7, miało siedzibę Stowarzyszenie Weteranów roku 1863. Na początku 1930 r. zwróciło się do magistratu Pleszewa o jednorazową subwencję przeznaczoną na zasiłki dla weteranów i wdowy pod nich. Na wniosku naniesiono adnotację: *Z braku funduszy w budżecie roku bieżącego i przyszłego udzielenie subwencji nastąpić nie może*¹⁰⁵.

W jednym przypadku inicjatywa pomocy wyszła od miejscowego samorządu. Magistrat krotoszyński 27 V 1924 r. wysłał pismo ponagające do Dowództwa Okręgu Korpusu Nr VII w Poznaniu o wypłacenie pensji wdowie po weteranie Józefie Karbowskiu zmarłym 21 VII 1923 r. Mimo przyznania jej uprawnień przez właściwe władze 13 II 1924 r. do końca maja nie otrzymała pensji: *Petentka jest kobietą starą (87 lat), schorowaną, niezdolną do żadnej pracy i nie mającą majątku, a co gorsza ani dochodu, popadła*

¹⁰⁰ APK, SPKr, sygn. 3, k. 50-50v, 60 i 61. Pismem z 2 IV 1927 r. Towarzystwo podziękowało staroście krotoszyńskiemu za pomoc udzieloną przy organizowaniu kwesty (tamże, k. 164; zob. ilustr. nr 51).

¹⁰¹ APK, AmP, sygn. 423, k.63-63v.

¹⁰² APK, Akta miasta Grabowa, sygn. 82, k. 78 (zob. dok. nr 229, ilustr. nr 52).

¹⁰³ APK, KOKP, sygn. 32, k. 238

¹⁰⁴ APK, SPKr, sygn. 1. k. 360-360v (zob. ilustr. nr 49).

¹⁰⁵ APK, Akta miasta Pleszewa, sygn. 1228, k. 157-157v. (zob. ilustr. nr 53).

*w nędzę i żyje w wielkim niedostatku. Wobec powyższego uprasza się o niezwłoczne zbadanie powyższej sprawy i spieszne wyasygnowanie pensji, by petentka będąc u schyłku swego wieku nie potrzebowała umierać z głodu*¹⁰⁶.

Jak już wspomniano, aby otrzymać wsparcie socjalne ze strony państwa, trzeba było zostać uznanym za weterana przez miarodajne organa państwowe. Przypomniało o tym Ministerstwo Spraw Wewnętrznych pismem z 2 VIII 1922 r. stwierdzając, że jedynym kompetentnym organem do orzekania, kto jest weteranem powstania narodowego lub wdową po weteranie, była Komisja Kwalifikująca przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych utworzona w porozumieniu z Ministerstwem Skarbu. Wydawanie zaświadczeń przez organa administracyjne I i II instancji, a także władze samorządowe wprowadza w błąd organa rządowe, społeczeństwo oraz samych zainteresowanych, względnie ich rodziny, które z tytułu posiadanych zaświadczeń roszczą nieuzasadnione i niedowiedzione pretensje do zaopatrzenia, jako weterani, względnie wdowy po nich¹⁰⁷.

Innym problemem było noszenie odznak weterańskich przez osoby nieuprawnione. Zawracało na to uwagę Ministerstwo Spraw Wojskowych w pierwszej połowie 1923 r., przy okazji przysyłając także szczegółowy opis umundurowania weterana¹⁰⁸.

Za przykład, w jaki sposób zbierano zaświadczenia w celu ubiegania się o status weterana, może służyć korespondencja z czerwca i lipca 1924 r. między magistratem Krotoszyńa a Czesławem Olsztyńskim weteranem z Kórnika¹⁰⁹.

Powstanie styczniowe, jako ważne wydarzenie historyczne, było uroczyscie obchodzone. Pierwsze obchody zorganizowano z okazji 50-lecia wybuchu powstania w 1913 r. W aktach odnaleziono apele patriotyczne (odpisy w języku rosyjskim) sygnowane przez Polską Niezawisłą Młodzież, Związek Włościański Narodowy oraz Związek Robotniczy¹¹⁰. W aktach Straży Ziemskiej Kaliskiego Zarządu Powiatowego zachowały się raporty żandarmerii z powiatu kaliskiego w sprawie obchodów (a raczej ich braku) w poszczególnych rejonach policyjnych. Z korespondencji wynika także, że Zarząd Żandarmerii Powiatu Kaliskiego bardzo interesował się obchodami w Galicji, gdzie szczególnie uroczyscie je obchodzono¹¹¹.

Następna okrągła rocznica przypadła już w wolnej Polsce w 1933 r. W związku z tym w całym kraju, z inicjatywy różnych organizacji i środowisk, w różny sposób obchodzono rocznicę. Związek Legionistów chcąc uczcić insurekcję, a także 25-lecie Związku Walki Czynnej, chciał zorganizować 6 sierpnia zawody strzeleckie w celu uczczenia pamięci bohaterów i szerzenia propagandy strzelectwa w Polsce. W całym kraju miały

¹⁰⁶ APK, AmKr, sygn. 651, k. 184 (zob. ilustr. nr 48).

¹⁰⁷ APK, SPOd, sygn. 114, k. 94-94v; KOKP, sygn. 48, k. 38; AmP, sygn. 423, k. 20-22.

¹⁰⁸ SPOd, sygn. 114, k. 100-102; AmP, sygn. 423, k. 33-35 (zob. dok. nr 221, 222).

¹⁰⁹ APK, AmKr, sygn. 651, k. 189-190v (zob. dok. nr 227, 228).

¹¹⁰ APK, KZP, sygn. 857, k. 18-24.

¹¹¹ APK, KZP, sygn. 863, s. 4 i nst.

powstać lokalne Komitety Propagandy Strzelectwa, które wspólnie z władzami wojskowymi miały zorganizować zawody w strzelaniu o oznakę strzelecką¹¹².

Z kolei ogólnopolski komitet obchodów powstania postanowił uhonorować weteranów ofiarowując im tzw. dar narodowy w postaci jednomiesięcznej pensji tj. 125 zł. W Kaliszu miejscowym weteranom pisma i pieniądze osobiście wręczył starosta 1 II 1933 r., natomiast Jakubowi Marczakowi z Kosmowa, który nie opuszczał już z powodu choroby mieszkania, dar wręczył komendant posterunku Policji Państwowej w Cekowie¹¹³.

Rocznice najbardziej uroczyście obchodzono w Krotoszynie. Powołano specjalny komitet organizacyjny, na czele z burmistrzem, który skupił przedstawicieli najważniejszych organizacji społecznych w mieście. Członkowie zebrali się dwukrotnie w celu ustalenia programu dwudniowych obchodów, z tym że w pierwszy dzień, 21 stycznia, ograniczono się jedynie do wystawienia wart przez organizacje wojskowe od godziny 17 do 21¹¹⁴. Następnego dnia, w niedzielę, przewidziano uroczyste nabożeństwo, złożenie wieńców przed pomnikiem Wolności oraz uroczystą akademię w sali Hotelu Wielkopolskiego. Zachowało się rozliczenie finansowe obchodów. Całkowite koszty wyniosły 82,55 zł (m.in. wydrukowanie 28 afiszy i 200 programów – 42 zł, wypożyczenie kos na „żywy obraz” – 1 zł, a dekoracje – 8 zł, charakteryzacja fryzjera Rajtera – 13,50 zł, wieniec z wstęgami – 15 zł). Dochód ze sprzedaży biletów i programów wyniósł 93,05 zł. Nadwyżkę 10,50 zł wpłacono na fundusz zapomogowy Towarzystwa Pomocy Inwalidom Wojennym i Weteranom z roku 1863 na Województwo Poznańskie¹¹⁵. Za iluminację ratusza, pomnika marszałka Piłsudskiego oraz pomnika Wolności zapłacił magistrat miasta (74,40 zł)¹¹⁶.

Obchody odbyły się prawdopodobnie także w Kępnie. Prawdopodobnie, gdyż poza zaproszeniem na spotkanie 11 IX 1933 r. w celu utworzenia komitetu organizacyjnego, nie odnaleziono żadnych innych informacji na ten temat¹¹⁷.

W dniach 1 i 2 XI 1938 r. uroczystie przewieziono prochy gen. Edmunda Taczanowskiego z rodzinnej Choryni na cmentarz powązkowski w Warszawie. Powtórny pogrzeb stał się okazją do wielu patriotycznych manifestacji. Wziął w nich także udział starosta kaliski, któremu podziękował za to mjr Władysław Dunin-Wąsowicz, prezes Towarzystwa Przyjaciół Weteranów 1863 r. w Warszawie, przesyłając numer tygodnika „Naród i Wojsko” z opisem uroczystości¹¹⁸.

¹¹² APK, Akta miasta Stawiszyna, sygn. 51, k. 78.

¹¹³ APK, SPK, sygn. 20, k. 6, 12, 25 (zob. ilustr. nr 57). Po włączeniu powiatu kaliskiego do województwa poznańskiego w 1938 r. o kaliskich weteranach pamiętał także tamtejszy wojewoda. W 1939 r. poprosił starostę kaliskiego, aby złożył w jego imieniu *okolicznościowe życzenia oraz wyrazy uznania za usługi położone w czasie powstania*; tamże, sygn. 11, k. 77.

¹¹⁴ APK, AmKr, sygn. 707, s. 1-4.

¹¹⁵ APK, AmKr, sygn. 435, k. 80-89v (zob. ilustr. nr 54, 56).

¹¹⁶ Tamże, k. 100-103 (zob. ilustr. nr 55).

¹¹⁷ APK, Starostwo Powiatowe w Kępnie, sygn. 543, k. 110.

¹¹⁸ APK, SPK, sygn. sygn. 17, k. 64.

Niewiele więcej źródeł odnaleziono na temat 100 rocznicy wybuchu powstania. Także w tym przypadku aktywnością wykazały się władze Krotoszyna. Na posiedzeniu Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Krotoszynie w październiku 1963 r. postanowiono na gmachu Szkoły Podstawowej Nr 1 przy Al. Powstańców Wielkopolskich umieścić tablicę pamiątkową o treści: „W tym miejscu stał dom, w którym urodził się Marian Langiewicz, dyktator Powstania Styczniowego”. Jej wykonanie zlecono kamieniarzowi Henrykowi Jastrowiczowi z Krotoszyna¹¹⁹. Natomiast z inicjatywy Komisji Oświaty i Kultury na grobach weteranów zainstalowano tablice pamiątkowe, zaprojektowane przez Komisję, a sfinansowane z budżetu miasta¹²⁰.

W pobliskim Koźminie na posiedzeniu Prezydium MRN 4 I 1963 r. zastępca przewodniczącego zasugerował, aby w związku z 100 rocznicą powstania oraz 18 rocznicą wyzwolenia Koźmina, które to obie rocznice przypadały w styczniu, zorganizować 25 lub 30 stycznia uroczystą akademię w auli Technikum Rachunkowości Rolnej oraz wystawę w holu kina¹²¹. Znalazło to odzwierciedlenie w sprawozdaniu z działalności oświatowo-kulturalnej miasta za 1963 r.: *Zorganizowanie obchodów 100-iej rocznicy powstania styczniowego wraz z wystawą pamiątek z tego powstania*¹²². Dość symptomatyczne jest to, że na sesji Miejskiej Rady Narodowej w Koźminie 29 I 1963 r. jedyną rocznicą, którą wspomniano, było 25-lecie procesu działaczy Komunistycznej Partii Polski w Krotoszynie¹²³.

W aktach pozostałych urzędów administracji samorządowo-państwowej (prezdydiach powiatowych rad narodowych, prezdydiach miejskich rad narodowych i prezdydiach gromadzkich rad narodowych) nie odnaleziono żadnych przekazów na temat obchodów rocznicy, chociaż wiadomo, że np. w lipcu 1863 r. w Kuźnicy Grabowskiej w powiecie ostrzeszowskim odsłonięto głaz pamiątkowy poświęcony bitwie, która w tym miejscu się rozegrała¹²⁴.

Niewielkie wzmianki znajdują się natomiast w aktach szkolnych. W klasie IIIa Liceum Pedagogicznego w Kaliszu na godzinach wychowawczych omawiano *walki narodu w 1863 r.*, a w klasie IIIb aktualne rocznice, być może także tę styczniową¹²⁵. Natomiast w sprawozdaniu ogólnym szkoły z 1963 r. nie ma o tym słowa. Wspomniano natomiast o pogadankach z zakresu religioznawstwa, świadomego macierzyństwa, organizowaniu uroczystości i imprez, takich jak: akademie z okazji rewolucji październikowej, 20-lecie Związku Młodzieży Wiejskiej, 1 Maja, spotkaniach z działaczami politycznymi

¹¹⁹ APK, PMRN w Krotoszynie, sygn. 7, s. 209.

¹²⁰ APK, PMRN w Krotoszynie, sygn. 113, s. 211 (zob. ilustr. nr 62-63).

¹²¹ APK, PMRN w Koźminie, sygn. 68, k. 5.

¹²² APK, PMRN w Koźminie, sygn. 18, k. 32.

¹²³ Tamże, k. 4v.

¹²⁴ Zob. ilustr. nr 65.

¹²⁵ APK, LP w Kaliszu, sygn. 13, k. 250.

mi i młodzieżowymi¹²⁶. Bardziej aktywnie do rocznicy podeszło Liceum Pedagogiczne w Krotoszynie. Ze sprawozdania z pracy dydaktyczno-wychowawczej placówki za rok szkolny 1962/63 wynika, że w szkole odbywały się referaty i dyskusje połączone z wieczornicą¹²⁷. Także w internacie, w planie wychowawczym na II półrocze roku szkolnego uwzględniono rocznicę¹²⁸. Ale i w tej szkole powstanie nie było traktowane jako ważna rocznica. Nie ma jej w ogólnym planie pracy na rok szkolny 1962/63, ważniejsza była rocznica 20-lecia Polskiej Partii Robotniczej¹²⁹.

Ostatnią grupą archiwaliów związanych z powstaniem styczniowym są materiały dotyczące upamiętnienia powstania i jego uczestników. W zdecydowanej większości dotyczą miejsc pamięci narodowej – pomników, tablic pamiątkowych, mogił powstańców, grobów uczestników. Praktycznie wszystkie informacje na ten temat zgromadzone są w jednym zespole tj. Wojewódzkim Obywatelskim Komitecie Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu i dotyczą lat 70. i 80. XX w. Szczególnie cenne są fotografie miejsc pamięci, zwłaszcza, że część z nich już nie istnieje lub przeszły gruntową zmianę¹³⁰. Przydatne mogą być także informacje, które mogą służyć do odtworzenia dziejów samych upamiętnień, natomiast z rezerwą należy podchodzić do faktografii, jaką niekiedy przy opisie miejsca podawano.

Bardzo ogólne informacje na temat upamiętnień znaleźć można w wykazach miejsc pamięci narodowej z terenu województwa kaliskiego. Najstarszy pochodzi z 1978 r., następne z około 1982 r. i 1985 r.¹³¹.

Najwięcej danych zwiera ten ostatni. Wymienia on następujące miejsca związane z powstaniem styczniowym: grób weterana Franciszka Zgorzelskiego w Bolesławcu, grób weterana w Dębie (bez podania nazwiska), grób Euzebiusza Jankowskiego w Dobrzeczu, grób nieznanego powstańca w Droszewie, groby weteranów w Kaliszu na cmentarzu przy ul. Górnośląskiej (Jan Maksymilian Choński, Ludomir Chojnowski, Władysław Dołęga-Otociński, Antoni Freytag, Józef Półrolniczak) i ul. Żołnierskiej (Wincenty Milewski), pomnik w Kamieniu, nieupamiętnione groby powstańców styczniowych w Kosmowie, mogiła nieznanego powstańca w Kościelcu, grób weterana Floriana Sobczaka w Kotlinie, grób Józefa Kaniewskiego w Koźminie¹³², tablica ku czci Mariana Langiewicza w Krotoszynie, pomnik w Kuźnicy Grabowskiej, tablica ku pamięci

¹²⁶ Tamże, k. 209.

¹²⁷ APK, LP w Krotoszynie sygn. 26, k. 120.

¹²⁸ APK, LP w Krotoszynie, sygn. 15, k. 145.

¹²⁹ Tamże, 136-141, sygn. 44, k. 96.

¹³⁰ Grób weterana Franciszka Zgorzelskiego w Bolesławcu został przebudowany, a na nowym umieszczono tylko ogólną inskrypcję „Grób rodziny Zgorzelskich”. Z kolei w Szymanowicach mogiła powstańców została zniszczona, a ich prochy zostały przeniesione do zmodernizowanego grobu weterana 1863 r. Bolesława Gawrońskiego; zob. M. Sobczak-Waliś, G. Waliś, dz. cyt., s. 14, 118.

¹³¹ APK, WOKOPWiM, sygn. 3, 4, 5.

¹³² Co było błędem, gdyż J. Kaniewski był weteranem powstania listopadowego i Wiosny Ludów, ale nie powstania styczniowego.

Jana Nepomucena Niemojowskiego powstańca 1831 i 1863 r. w Marchwacu¹³³, groby weteranów Marcelego Józefa Wojciechowskiego i Konstantego Stokowskiego w Opátówku, tablica pamiątkowa w I Liceum Ogólnokształcącym w Ostrowie Wielkopolskim, groby weteranów Józefa Kajzera i Ignacego Maciejewskiego na cmentarzu przy ul. Wrocławskiej w Ostrowie Wielkopolskim, groby weteranów Józefa Arnolda i Mariana Wołowskiego w Rajsku, tablica pamiątkowa na kościele ku czci Piotra Szembeka i grób Ludwika Cunowa w Siemianicach, tablica pamiątkowa Wincentego Reklewskiego na kościele i grób weterana Jakuba Kasprowicza na cmentarzu w Skalmierzycach, grób weterana Wojciecha Rybczyńskiego w Sławoszewie, pomnik walk narodowowyzwończych i grób weterana Konstantego Mazurka w Sulmierzycach, mogiła powstańców w Szymanowicach, grób weterana w Tłokini Kościelnej (bez wymieniania nazwiska), pomnik w Wieruszowie, mogiła powstańców w Złotnikach oraz mogiła powstańca w Żydowie¹³⁴.

W maju 1984 r. Komitet rozesał do proboszczów parafii rzymskokatolickich prosbę o informację czy na terenie parafii znajdują się groby lub inne pamiątki związane z uczestnikami powstań narodowych, jak również przekazy pisemne lub ustne na ten temat¹³⁵. Generalnie odpowiedzi świadczą o kiepskiej orientacji nie tyle proboszczów w tym przedmiocie, skądinał ludzi z zewnątrz, ile miejscowego społeczeństwa, które zapewne dostarczało im informacji. Ks. Stanisław Janicki ze Stawiszyna stwierdził, że *na terenie parafii nie ma żadnych grobów ani innych pamiątek po powstaniach* oraz *nie przetrwały dotąd żadne ustne przekazy*¹³⁶, chociaż na miejscowym cmentarzu spoczywają powstańcy Adam Rącki i Józef Borowski, a wśród miejscowego społeczeństwa przetrwała pamięć o krzyżu postawionym na miejscu śmierci tego ostatniego¹³⁷. Z kolei proboszcz z Chlewa nie wiedział, że Józef Szumski, ojciec Marii Dąbrowskiej, pochowany na tamtejszym cmentarzu także brał udział w powstaniu¹³⁸. Na szczęście są też i pozytywne przykłady. Ks. Pawlicki z Rajska napisał o grobach Józefa Arnolda i Mariana Wołowskiego na miejscowym cmentarzu, a także o tym że: *Przy drodze do Oszczeklina jest jeszcze karłowata sosna – szubienica, na której powstańcy powiesili carskiego policjanta, a car powstańców*¹³⁹. O grobie weterana na cmentarzu w Dobrzecu (obecnie część Kalisza) wspomniał ks. Cieślak: *Jest grób Euzebiusza Jankowskiego, weteran porucznik z 1863 r., więzień sybirski, przeżył 80 lat, zm[art] 25 X 1920. Książ z tego okresu nie ma*¹⁴⁰.

¹³³ Faktycznie na głazie jest napis ku czci braci Bonawentury i Wincentego Niemojowskich 1831-1911 w 80 rocznicę powstania listopadowego (tamże, sygn. 8 k. 39).

¹³⁴ APK, WOKOPWiM, sygn. 5, passim. Dla porównania wykaz z 1978 r. obejmował 11 (tamże, sygn. 3, passim), a z 1982 r. 12 obiektów (tamże, sygn. 4, passim).

¹³⁵ APK, WOKOPWiM, sygn. 12.

¹³⁶ Tamże, k. 9.

¹³⁷ Krzyż zrekonstruowano w 1993 r.; zob. M. Sobczak-Waliś, G. Waliś, dz. cyt., s. 115-116.

¹³⁸ APK, WOKOPWiM, sygn. 12, k. 27; zob. M. Sobczak-Waliś, G. Waliś, dz. cyt., s. 17-18.

¹³⁹ APK, WOKOPWiM, sygn. 12, k. 5 (zob. ilustr. nr 70-72).

¹⁴⁰ Tamże, k. 26.

Ks. Stanisław Kraska ze Skalmierzyc podał inskrypcje dotyczące m.in. Jakuba Kasprowicza i Wincentego Reklewskiego¹⁴¹.

Niektórzy księża oparli swoje informacje o miejscowe przekazy. Proboszcz z Kretkowa stwierdził, że: *Jest natomiast w grobowcu Skórzewskich, właścicieli Kretkowa, obok b[ardzo] bogatych trumien jedna trumna zbita z prostych desek. Organista p. Władysław Królak, lat 86, twierdzi, że w tej trumnie złożono powstańca z 1863 r. Ranny znalazł schronienie w pałacu Skórzewskich w Kretkowie. Kto to był, skąd pochodził – nie wiadomo*¹⁴². Podobna sytuacja była w parafii Chełmce, gdzie: *Jest w parku przy pałacu w Żydowie kopiec z kamieni, na którym przed laty stał krzyż, a teraz rośnie drzewo. Kopczyk ten uchodzi za grób powstańca z 1863 r., ale nawet p. Fuldowie, przedwojenni właściciele nic konkretnego o nim powiedzieć nie mogli. (Tak stwierdzają mieszkańcy Żydowa). O tej mogile wspomina Janusz Teodor Dybowski w książce pt. „Saga grodu nad Prosną” (rozdział trzeci, str. 63)*¹⁴³.

Informacje, mocno niekompletne, dotyczące powstania i powstańców znaleźć można także w indywidualnych teczach miejsc pamięci narodowej poszczególnych gmin. W Ostrowie Wielkopolskim jest tylko karta ewidencyjna Józefa Kajzera¹⁴⁴, a w Krotoszynie fotografia tablicy Mariana Langiewicza¹⁴⁵. W opracowaniu Tadeusza Kuźniara i Henryka Tyszkiewicza „Cmentarze, pomniki, epitafia Ziemi Kępińskiej” z 1980 r., znaleźć można fotografie tablicy epitafijnej Piotra Szembeka na kościele w Siemianicach oraz nagrobka Ludwika Cunowa na miejscowym cmentarzu¹⁴⁶. W dokumentacji gminy Wieruszów znajdują się fotografie pomnika w Wieruszowie, groby weteranów Henryka Glieda w Sokolnikach oraz Franciszka Rojewskiego i Ildefonsa Kozłowskiego w Węglewiczach¹⁴⁷, w gminie Bolesławiec zdjęcia nagrobka weterana F. Zgorzelskiego¹⁴⁸. Tajemniczo przedstawia się sprawa pomnika powstańców w Kamieniu¹⁴⁹ w gminie Ceków Kolonia, który powstał z inicjatywy mieszkańców, jak wynika z inskrypcji, Ziemi Kaliskiej. Mimo szczegółowej kwerendy nie udało się ustalić, kto konkretnie był inicjatorem powstania obelisku¹⁵⁰.

¹⁴¹ Tamże, k. 32 (zob. ilustr. nr 75-76).

¹⁴² Tamże, k. 21 (zob. ilustr. nr 61).

¹⁴³ Tamże, k. 25 (zob. ilustr. nr 84).

¹⁴⁴ Tamże, sygn. 17, k. 3 (zob. ilustr. nr 68).

¹⁴⁵ Tamże, sygn. 26 (zob. ilustr. nr 63).

¹⁴⁶ Tamże, sygn. 23, k. 17, 21, fot. 19, 21 (zob. ilustr. nr 73, 74).

¹⁴⁷ Tamże, sygn. 46, s. 13-16 (zob. ilustr. nr 78, 81-83). Teczka obejmuje także teren powiatu wieruszowskiego sprzed 1975 r.

¹⁴⁸ Tamże, sygn. 2 (zob. ilustr. nr 58).

¹⁴⁹ Tamże, s. 55 (zob. ilustr. nr 59). Na marginesie można dodać, że autorem zdjęć pomnika był Grzegorz Gałązka, późniejszy fotoreporter Jana Pawła II, wywodzący się z Przespolewa w gminie Ceków Kolonia. Obecnie jako miejsce lokalizacji pomnika podaje się miejscowość Cierpiatka, która w latach 70. i 80. XX w. była częścią wsi Kamień.

¹⁵⁰ Przeszukano zespoły: Gminna Rada Narodowa w Cekowie Kolonii, Urząd Gminy w Cekowie Kolonii, Urząd Wojewódzki w Kaliszu, Wojewódzka Rada Narodowa w Kaliszu, Komitet Wojewódzkiej

W niektórych przypadkach, poza fotografiami, w teczkach można znaleźć także inne informacje dotyczące okoliczności i historii miejsc pamięci. W gminie Wieruszów pomnik powstał w miejscu, gdzie: *W roku 1864 r. w rynku miasta ustawiono szubienicę i powieszono nauczyciela miejscowej szkoły Zaczyńskiego, który również udzielał pomocy powstańcom. W późniejszych latach na zakolu rz. Proсны, na jej prawym brzegu przy ul. Polnej usypany został kopiec ziemny o średnicy ok. 20 m i wysokości ok. 6 m*¹⁵¹. Na cmentarzu w Sławoszewie (gmina Kotlin), z inicjatywy Zarządu Koła Gminnego Związku Bojowników o Wolność i Demokrację, w 1981 r. zbudowano nagrobek powstańcowi styczniowemu Wojciechowi Rybczyńskiemu zmarłemu w 1932 r.¹⁵².

Miejsca pamięci często wykorzystywano do patriotycznych uroczystości. W Złotnikach (gmina Koźminek) przy mogile powstańców składano wieńce w styczniu (zapewne z okazji wyzwolenia wsi spod okupacji hitlerowskiej), 9 maja, 1 września i 1 listopada¹⁵³. O mogiłę powstańców w Szymanowicach (gmina Gizalki) dbali *uczniowie Szkoły Podstawowej w Tomicach, którzy w Dniu Zmarłych zaciągają warty honorowe, składają wieńce i kwiaty oraz zapalają znicze. Nadmieniam się również – pisał Naczelnik Gminy w grudniu 1980 r. – że uczniowie dbają o czystość i wygląd estetyczny w/w grobu w ciągu całego roku*¹⁵⁴.

Całość informacji na temat miejsc pamięci narodowej województwa kaliskiego zawiera kartoteka prowadzona w latach 1983-1987. Na każdej karcie umieszczono m.in. lokalizację, treść inskrypcji, opis obiektu, dane historyczne, fotografie¹⁵⁵.

Kwerenda w innych zespołach nie przyniosła zadowalających wyników. Odnaleziono jedynie informacje na temat odnowienia pomnika w Wieruszowie w III kwartale 1958 r. Koszt nowych tablic na obelisk wyniósł 500 zł¹⁵⁶.

Innym rodzajem upamiętnienia, zgromadzonym przez kaliskie Archiwum, są druki ulotne i wydawnictwa pocztowe wydawane przy okazji kolejnych rocznic wybuchu powstania. Najstarszy tego typu dokument to fotokarta wydana przez Muzeum Ziemi Krotoszyńskiej w Krotoszynie z okazji otwarcia Izby Langiewicza 1 X 1983 r.¹⁵⁷ oraz

Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, Rada Wojewódzka Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego w Kaliszu.

¹⁵¹ Tamże, sygn. 45, k. 6.

¹⁵² Tamże, sygn. 69, k. 15 (zob. ilustr. nr 77).

¹⁵³ Tamże, sygn. 70, k. 9 (zob. ilustr. nr 60).

¹⁵⁴ Tamże, sygn. 64, k. 2, 8. Mogiły powstańców zawsze otaczano szczególną estymą, zwłaszcza w okresie międzywojennym. Bolesław Trzeczczak, jako instruktor drużyny harcerek w Seminarium Nauczycielskim w Pabianicach, uczestniczył 19 i 20 III 1926 r. w pieszej wycieczce historyczno-krajoznawczej z Pabianic do Sędziejowic k. Łasku: *Na odszukanej mogile poległych uczestników walk oddaliśmy należyty hołd i złożyliśmy skromną wiązanek kwiatów. O historii tych walk mówił nam miejscowy nauczyciel historii; APK, Spuścizna Bolesława Trzeczczaka z Kalisza, sygn. 2, nlb.*

¹⁵⁵ Tamże, sygn. 88, *passim*.

¹⁵⁶ APK, Prezydium Powiatowej Rady Narodowej i Urząd Powiatowy w Wieruszowie, sygn. 23, s. 220; PMRN w Wieruszowie, sygn. 5, k. 176.

¹⁵⁷ APK, Spuścizna Andrzeja Genstwy z Kalisza, sygn. 45 (zob. ilustr. nr 85).

koperta FDC wydana w 1983 r. z okazji 120 rocznicy wybuchu powstania styczniowego przez Ministerstwo Łączności¹⁵⁸. Z okazji 125 rocznicy śmierci Romualda Traugutta w 1989 r. Solidarność Walcząca wydała kilka druków ulotnych w formie pocztówki¹⁵⁹. Archiwum posiada również 2 znaczki wydane w 1989 r. z okazji 126 rocznicy powstania styczniowego przez Poczcie Solidarność¹⁶⁰. W 1991 r. warszawskie wydawnictwo „COM-TOUR” S.A. opublikowało pocztówki – reprodukcje fotografii z albumu obropolicmajstra Fredericsa z Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie¹⁶¹.

Archiwum posiada już także w swoich zbiorach archiwalia upamiętniające bieżącą, 150 rocznicę wybuchu powstania. Wśród nich jest bon pamiątkowy o nominale 150 zł¹⁶², kartka pocztowa wydana przez Poczcie Polską S.A.¹⁶³ oraz afisz III Marszu Szlakiem Wieluńskich Batalionów Obrony Narodowej, który obejmował również kapliczkę poległego powstańca w Starym Ochędzynie w gminie Sokolniki¹⁶⁴. Przykładem oddolnej inicjatywy obywatelskiej są wlepki¹⁶⁵ zaprojektowane, wydrukowane i upowszechniane przez Piotra Głuchowskiego-Fedirko (Adiutant Studio) z Lublina¹⁶⁶.

Opublikowane dokumenty dotyczą przede wszystkim manifestacji patriotycznych 1861-1862 oraz samego powstania 1863-1864 (nr 1-212). Pozostałe traktują o represjach popowstaniowych (nr 213-220) oraz opiece nad weteranami powstania w okresie międzywojennym (nr 221-231). Terytorialnie w większości dotyczą powiatu kaliskiego w granicach sprzed 1867 r. tj. obecnego powiatu kaliskiego oraz częściowo tureckiego, sieradzkiego i poddębickiego.

Większość prezentowanych tekstów jest natury policyjno-porządkowej. Okólniki, wytyczne, rozporządzenia miały na celu przywrócenie porządku w kraju ogarniętym manifestacjami, a po wybuchu powstania pomóc wojsku w jego stłumieniu. Najczęściej wymuszały one na władzach policyjnych niższego rzędu składanie raportów z ich realizacji. Dzięki nim możemy odtworzyć przebieg manifestacji w Kaliszu i powiecie kaliskim, sposób w jaki pacyfikowano antyrządowe nastroje w mieście, ograniczenia nakładane na jego mieszkańców, czy właścicieli lokali rozrywkowych. W mniejszym stopniu sprawozdania oddają przebieg działań powstańczych, zwłaszcza,

¹⁵⁸ FDC (Koperta Pierwszego Dnia Obiegu) – koperta ze znaczkiem pocztowym, z naniesionym stemplem okolicznościowym, wydana w pierwszy dzień obiegu znaczka. APK, ZbU, sygn. 980 (zob. ilustr. nr 86).

¹⁵⁹ APK, ZbS, sygn. 247-251 (zob. ilustr. nr 88-92).

¹⁶⁰ APK, ZbS, sygn. 244 (zob. ilustr. nr 87).

¹⁶¹ APK, ZbF, sygn. 431-438 (zob. ilustr. nr 93-100).

¹⁶² APK, ZbU, sygn. 972 (zob. ilustr. nr 102).

¹⁶³ APK, ZbF, sygn. 439 (zob. ilustr. nr 108).

¹⁶⁴ APK, Zbiór afiszy i plakatów, sygn. 692 (zob. ilustr. nr 102).

¹⁶⁵ Wlepka – mała, samoprzylepna forma plastyczna, tworzona z myślą o ingerencji w przestrzeń publiczną.

¹⁶⁶ APK, ZbU, sygn. 975-979 (zob. ilustr. nr 103-107).

że korespondencja kończy się z początkiem czerwca 1863 r.¹⁶⁷. Gdyby opierać się tylko na raportach burmistrzów i wójtów gmin w ówczesnym powiecie kaliskim, powstanie na tym terenie polegało na przemarszach oddziałów powstańczych, niszczeniu herbów państwowych oraz przechwytywaniu poczty rządowej. Nie do przecenienia jest natomiast możliwość ustalenia personaliów osób biorących udział w manifestacjach i walkach, zresztą często tych samych. Wśród nich uwagę zwracają ochotnicy z Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Przez komorę celną w Szczypiornie wydano ponad 60 pruskich poddanych, których ujęto z bronią w rękę lub podejrzewano o chęć przyłączenia się do powstańców.

Większość z opublikowanych dokumentów była wystawiona przez Naczelnika Powiatu Kaliskiego. W tym czasie stanowisko piastowali: Stanisław Jedliński, p.o. Ignacy Świętochowski (od 6 IV 1861) oraz Franciszek Bakowicz (od 23 VII 1861). Adresatami były podległe mu władze policyjne w powiecie (prezydent Kalisza, burmistrzowie miast, wójtowie gmin), Gubernator Cywilny Warszawski (którym przez cały czas był Jakub Łaszczyński) oraz Naczelnik Wojenny Okręgu (potem Oddziału) Kaliskiego. To ostatnie stanowisko pełnili: gen. Paweł Woronow (IV-VIII/IX 1861), p.o. płk Zajcew, wcześniej komendant VI Brygady Artylerii w Sieradzu (IX 1861-?), gen. Semeka, gen. Andrzej Bruner, dowódca 4 Dywizji Piechoty (od 17 VII 1862)¹⁶⁸.

Korespondencja między władzami administracji cywilnej odbywała się w języku polskim, z władzami policyjno-wojskowymi po polsku lub po rosyjsku. W przypadku, gdy ten sam dokument występował w obu językach, do druku podano ten w języku polskim. Minutę¹⁶⁹ pisma przygotowywał prawdopodobnie Sekretarz Powiatu Rajkowski, o czym świadczyłby inicjał R oraz poprawki naniesione na pisma inną ręką.

Przy publikacji dokumentów wzorowano się na serii wydawnictwa źródłowego „Powstanie styczniowe. Materiały i dokumenty”¹⁷⁰. Każdy dokument posiada numer porządkowy, krótki registr oraz miejsce i datę/daty wystawienia aktu. Registr zawiera także wystawcę i adresata pisma. Dokumenty ułożono chronologicznie, z uwzględnieniem obu dat, starego i nowego stylu, według praktyki urzędowo obowiązującej w Królestwie Polskim. Skreślenia, poprawki i uwagi marginesowe zaznaczono w przypisach tekstowych, przy czym zaznaczono tylko skreślenia merytoryczne tj. zmieniające sens tekstu. Opuszczono w tekście formułki wstępne i końcowe, umieszczono natomiast numery kancelaryjne. Skróty rozwinięto, poza formułkami grzecznościowymi i tymi

¹⁶⁷ Pozostałe miesiące powstania obejmuje poszyt znajdujący się w zbiorach Muzeum Okręgowego Ziemi Kaliskiej w Kaliszu.

¹⁶⁸ APK, NPK, sygn. 744, k. 23.

¹⁶⁹ Minuta – concept pisma, który został zatwierdzony poprzez podpis przez kierownika instytucji (lub komórki organizacyjnej instytucji) wraz z naniesionymi przez niego poprawkami. Z minuty sporządza się czystopis.

¹⁷⁰ *Zwłaszcza Ruch rewolucyjny 1861 r. w Królestwie Polskim. Manifestacje na prowincji*, red. S. Kieniewicz, I. Miller, Wrocław 1963.

odnoszącymi się do chronologii. Zmodernizowano ortografię i interpunkcję tekstów zgodnie z obowiązującymi zasadami, zachowując w niektórych przypadkach archaizmy (kopia, wójci itp.).

W legendzie określono miejsce przechowywania: zespół (zbiór), sygnatura, karta/strona. Opuszczono nazwę instytucji, ponieważ wszystkie dokumenty przechowywane są w Archiwum Państwowym w Kaliszu. Następnie podano rodzaj przekazu przyjętego za podstawę wydania (oryginał, minuta, kopia), technikę jego wykonania (rękopis, maszynopis, druk) oraz niekiedy język.

Przypisy rzeczowe ograniczono do minimum, a dane biograficzne i topograficzne przeniesiono do odpowiednich indeksów. Natomiast często dawano odnośniki lub streszczano inne pisma powiązane z dokumentem, czy też podawano adnotacje kancelaryjne.

Wszystkie skróty, zarówno z wprowadzenia, tekstów, legendy, jak i z indeksów umieszczono w wykazie skrótów.

Źródła

I

*Okólnik^a Nr 6 Naczelnika Powiatu Kaliskiego zakazujący produkcji i handlu
drewnianymi łaskami obsadzonymi stalowymi toporkami*

Kalisz 16/28 II 1861

Nr 4854. ^bJ. O. Książę Namiestnik otrzymawszy wiadomość, że jeden z kupców tutejszych wypisał z zagranicy transport lasek drewnianych obsadzonych w miejscu gałek stalowymi toporkami, rozkazał, z uwagi że posiadanie wszelkiego rodzaju lasek stanowiących broń jest zakazane, odesłać takowe na powrót za granicę, a w reskrypcie do Komisji Rządowej z dnia 31 XII/12 I 1860/1, nr 218, polecił najściślej przestrzegać, aby podobne łaski nie były sprzedawane, ani też wyrabiane, a za dostrzeżeniem w fabrykacji lub w sprzedaży, takowe zabierać i donosić o tym Jego Książęcej Mości przy załączeniu protokółarnego objaśnienia fabrykanta: na czyj obstalunek wyrabiał te łaski, a sprzedającego skąd, kiedy i w jakiej ilości te otrzymał.

W spełnieniu tego rozkazu objawionego przez reskrypt^b R[ządu] G[ubernalneg]o z d. 29 I/10 II rb., nr 12651/2149, Naczelnik P[owiat]u jak najmocniej zaleca władzom policyjnym ściśle przestrzegać, iżby żadne łaski stanowiące broń, nie były wyrabiane ani sprzedawane i aby w razie dostrzeżenia takich lasek w sprzedaży lub w fabrykacji, takowe były zabierane i Naczelnikowi P[owia]tu przy raportach nadsyłane z dołączeniem protokółarnego tłumaczenia się fabrykanta lub sprzedającego: skąd, w jakiej ilości i na czyj obstalunek łaski te przygotowali, na końcu zaś protokołu ma być zamieszczona przez władze miejscową opinia o konduicie osoby tłumaczącej się.

NPK, sygn. 804, k. 11v-12, minuta, rkps.

^a *W oryg.: Obiegnik.*

^{b-b} *Przepisane z rozporządzenia Rządu Gubernalnego Warszawskiego dla nacz. powiatów nr 12651/2149 z 29 I/10 II 1861 r.*

*Okólnik^a Nr 8 Naczelnika Powiatu Kaliskiego nakazujący władzom policyjnym
dokładne wykonywanie swoich obowiązków*

Kalisz 16 II/2 III 1861

Nr 5123. ^bJ. O. Księżę Namiestnik Królestwa przekonawszy się z wyprowadzonego śledztwa o nieporządkach zaszłych w mieście Lublinie, że tamteczna policja niedbale działała dla braku dozoru i energicznego zarządzania, pod dniem 26 I/7 II rb., nr 108, za pośrednictwem Dyrektora Głównego Prezydującego w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych polecił surowo ostrzec władze policyjne, aby te baczną zwracały uwagę na zachowanie ogólnej spokojności i bezpieczeństwa zbiegowisk na ulicach, również zwracać uwagę na przybywające z postronnych miejsc nieznanne osoby, żądając od nich okazania legitymacji i jeżeli takowej nie będą w stanie przedstawić, to powoływać ich do protokółarnych zeznań: kto jest przybyły i w jakim interesie przybył, nie ściągających zaś na siebie podejrzenia pod względem politycznym, zmagając do natychmiastowego wyjazdu do miejsca zamieszkania, a o podejrzanym donosić władzy z objaśnieniem o co mianowicie jest podejrzany i co zauważono w jego postępowaniu.

O powyższym rozkazie Jego Księżęcej Mości objawionym mi przez rekrypt^b J. W. Guber[natora] Cyw[ilnego] z d. 2/14 II rb., nr 13464/2308, Naczelnik P[owia]tu zawiadamiając władze policyjne jak najmocniej zaleca ściśle stosować się do rozkazu rzezczonego, w razie zaś jakiego nadzwyczajnego zdarzenia natychmiast o tym J. W. Gubernatorowi Cywilnemu i Naczelnikowi P[owia]tu donosić.

^cDo Magistratu m. Kalisza wypisano oddzielny oboczny reskrypt z dodaniem w końcu:^c

Nadto ponieważ czynione w m. Kaliszu w m[iesiąc]u lutym rb. krzyki ^dnocną porą^d odnoszą się właśnie do wypadków powyżej przywiedzionych, a Magistrat wydał mu w tej mierze reskryptu z d. 30 I/11 II rb., nr 3578, pod dniem 10/22 II rb., nr 4637, ponowionego dotąd nie załatwił, przeto ostrzegam go, że oprócz wymierzoną za dalszą zwłokę karę rs 1 kop. 50, przedstawionym zostanie władzy wyższej, jako o zachowanie spokojności w mieście niedbający.

NPK, sygn. 804, k. 11v-12, minuta, rkps.

^a *W oryg.: Obiegnik.*

^{b-b} *Przepisane z rozporządzenia Rządu Gubernialnego Warszawskiego dla nacz. powiatów nr 13464/2308 z 2/14 II 1861 r.*

^{c-c} *Napisane na marginesie.*

^{d-d} *Nadpisane inną ręką i atramentem nad skreślonymi: przez zebraną jakąś kompanią mężczyzn.*

*Raport prezydenta Kalisza Romana do Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie
żądania od starszych Zgromadzenia Szewskiego uroczystego uczestniczenia
w nabożeństwie żałobnym¹*

Kalisz 20 II/4 III 1861

Nr 1671. W dniu dzisiejszym w tej chwili przybyło do prezydenta dwóch starszych Zgromadzenia Szewskiego z oświadczeniem, że dwóch obywateli zażądało od tychże zgromadzenia się dnia jutrzejszego w kościele na nabożeństwie żałobnym ze światłem i chorągwiami, zarazem zaproponowali, iżby każdy majster miał krepę czarną [...^a], żądając na to pozwolenia.

Prezydent nie mogąc żadnej rezolucji udzielić, okoliczność tę ma zaszczyt W. Naczelnikowi przedstawić z prośbą o udzielenie w tej mierze decyzji, jak ma w tym razie postąpić.

NPK, sygn. 804, k. 23-23v, oryg., rkps.

^a *Wyraz nie odczytany.*

¹ *Nabożeństwo miało zostać odprawione w intencji poległych podczas manifestacji patriotycznej 27 II 1861 r. w Warszawie. Zob. też nr 4.*

*Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do prezydenta Kalisza ustalenia
legalności planowanych nabożeństw żałobnych*

Kalisz 4 III 1861

Zamiast p. prezydent spisać z nich protokół, kto i na co żąda asystencji cechu, skoro przychodzą do Magistratu o pozwolenie, p. prezydent pytasz się mnie o decyzję, tak jakby mu niewiadomym było, co może być pozwolone lub nie. Polecam zatem szczegółowo donieść mi dla wskazania powyższego, jeżeli to ma być coś przeciwnego prawu i zasługuje na doniesienie władzy.

NPK, sygn. 804, k. 23, minuta, rkps.

¹ *Zob. też nr 3.*

Polecenie Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do naczelników powiatowych dotyczące informowania dowódców wojskowych o wszelkich nadzwyczajnych wypadkach

Warszawa 20 II/4 III 1861

Wydział Policyjny Nr 20666/3602. Powodowany odezwą Kancelarii J. O. Księcia Namiestnika z dnia 19 II/3 III rb., nr 1170, przy której zakomunikował mi kopią cyrkularza J. O. Księcia Namiestnika z tejże daty, za nr 1168, na zasadzie takowego polecam Naczelnikowi Powiatu, aby ze względu na teraźniejsze niespokojności kraju, ^ao wszystkich zasługujących na uwagę okolicznościach^a, skutkiem wzburzonego umysłu mieszkańców tutejszego kraju ^ao mogących stąd wyniknąć zaburzeniach i niespokojnościach^a, natychmiast powiadamiał naczelników oddziałów wojsk rozpołożonych w kraju, a w powiecie jego administracji powierzonym konsystujących, a to pod odpowiedzialnością za niewykonanie tego polecenia.

NPK, sygn. 804, k. 24, kopia powielana, rkps.

^{a-a} *Podkreślone.*

Raport prezydenta Kalisza Romana do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o pojawieniu się kartek wzywających do żałoby za poległych w Warszawie

Kalisz 22 II/6 III 1861

Nr 1. W nocy dzisiejszej, na niektórych domach miasta tutejszego, okazały się przyklepione kartki pisane, a jedna naśladowana drukiem, wzywające służbę policyjną do przywdziania żałoby na czas odbywanych żałobnych nabożeństw za poległe w Warszawie ofiary, a inne osoby na czas nieograniczony. Ostatnia z tych, która była przyklepioną na hotelu Berlińskim ma na sobie dopisek „Wolno drukować kapitan Bergmann”^{a1}.

Przesławszy zatem ten egzemplarz Naczelnikowi Komendy Żandarmów, stosownie do ustnego polecenia W. Naczelnika inspektorowi policji danego, o tym wypadku ma honor W. Naczelnikowi Powiatu donieść.

NPK, sygn. 804, k. 25, oryg., rkps.

^a *W oryg.: Bergman.*

¹ *Kpt. Bergmann był nac. Komendy Żandarmów w Kaliszu.*

*Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do prezydenta Kalisza i burmistrzów miast
w powiecie¹ dotyczące zapobiegania tłumnego zbierania się mieszkańców*

Kalisz 25 II/9 III 1861

Nr 5666. Na zasadzie rozporządzenia J. W. Dyrektora Głównego Prezydującego w K[omisji] R[ządowej] S[praw Wewnętrznych] i D[uchownych] z d. 2 II/4 III rb., nr 8053, zakomunikowanego mi przy reskrypcie J. W. Gub[ernatora] Cywilnego z d. 21 II/5 III rb., nr 20746/3615 i w następstwie reskryptu mojego z d. 18 II/ 2 III rb., nr 5123, w Okólniku Nr 8 zamieszczonego, wzywam p. prezydenta^a, aby po wiadomych Mu z gazet wypadkach zaszłych w m. Warszawie, która już się uspokoiła, starał się w poruczonym mu mieście^b zapobiegać tłumnemu zbieraniu się ludności i przekonywał ją, iżby zachowywała jak najspokojniej i nie poddawała się wpływowi fałszywych wieści puszczanych umyślnie przez ludzi źle usposobionych^c w celu wzburzenia umysłów.

Dla zachowania zaś wszelkiej spokojności^d p. prezydent^e dołoży całej swej gorliwości wraz z pomocą urzędników Magistratu i współdziałaniu dobrze myślących obywateli^e, którzy dostatecznie liczni, aby być w możności utrzymywać porządek i spokojność w mieście.

Na koniec o każdym nadzwyczajnym zdarzeniu masz Pan donosić stosownie do powyżej powołanego reskryptu.

NPK, sygn. 804, k. 15v, 17, minuta, rkps.

^a *Podkreślone*

^b *Skreślone*: dla uspokojenia umysłów obecnie wzbudzonych.

^c *W miejsce skreślonego*: myślących.

^d *Skreślone*: i uniknienia jakich bądź nieszczęśliwych z tego powodu wypadków.

^e *Skreślone*: aby nie zaszła potrzeba uciekać się do ostatecznych kroków żądania pomocy wojskowej.

¹ *Chodziło o miasta: Błaszki, Chocz, Dobra, Iwanowice, Koźminek, Opatówek, Staw, Stawiszyn, Turek, Uniejów i Warta.*

*Raport prezydenta Kalisza Romana do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o nabożeństwach żałobnych odprawionych za poległych w Warszawie*

Kalisz 25 II/9 III 1861

Nr 2. Stosownie do dyspozycji z dnia 18 II/2 III br., nr 5123¹, i z dnia 25 II/9 III rb., nr 5666², ma honor donieść, iż w dniu 21/5 i 24/8 bm. i r., pierwsze w ks. ks. Franciszkanów, a drugie w kolegiacie tutejszej, odbyte zostały nabożeństwa żałobne za dusze poległych w dniu 15/27 zm. w Warszawie, przy znacznym zebraniu ludu, tak iż w kościele franciszkańskim ledwo się pomieścił, zaś w kolegiacie nie mógł się pomieścić i zajął plac przed kościołem.

W dniu dzisiejszym zaś w synagodze tutejszej równie odprawione zostało nabożeństwo za też same dusze, przy obecności znacznej ilości chrześcijan z różnych stanów.

Wszystkie te obrzędy odbyte zostały przy największej cichości i porządku, tak iż na jedną chwilę, pomimo kilku tysięcy ludu, ciasności kościoła i dość odległego pochodu procesji na cmentarz w dniu wczorajszym, spokojność zakłócona nie została.

NPK, sygn. 804, k. 26, oryg., rkps.

¹ *Zob. nr 2.*

² *Zob. nr 7.*

9

Polecenie Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do naczelników powiatów w sprawie przeciwdziałania zbierania podpisów na adresie do cara¹

Warszawa 28 II/12 III 1861

Wydział Policyjny Nr 23809/4195. Doszło do wiadomości J. O. Księcia Namiestnika, że pewne osoby objeżdżają miasta i wsie skłaniając mieszkańców już to namową, już groźbami, aby podpisywali się na czystych arkuszach papieru, które mają być załączone do prośby wystosowanej od mieszkańców Królestwa do podnóżka Tronu.

W wykonaniu rozkazu Jego Książęcej Mości z dnia 26 II/10 III rb., za nr 53, objawionego mi przez reskrypt J. W. Dyrektora Głównego Prezydującego w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych z daty 27/11 bm., za nr 48, wzywam Naczelnika Powiatu, abyś działając ze stanowiska swego urzędu starał się upowszechniać wiadomość, że przymusowe agitacje tego rodzaju stanowczo nie mogą być tolerowane. Gdzieby zaś bezwzględnie na czynione w tym duchu refleksje agitatorowie w działaniach swoich nie ustawiali, tam pozostawia się Naczelnikowi Powiatu prawo powściągnięcia ich skutecznymi środkami, a nawet w razie potrzeby aresztowania upornych agitatorów, z obowiązkiem natychmiastowego doniesienia mi o każdym takim wypadku.

NPK, sygn. 804, k. 27, kopia powielana, rkps.

¹ *Adres do cara, przygotowany przez Towarzystwo Rolnicze, domagał się m.in. poszanowania wolności dla obywateli Królestwa Polskiego.*

10

Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego w sprawie zbierania podpisów na adresie do cara w Kaliszu i Turku

Kalisz 3/15 III 1861

Nr 6107. Reskrypt obocznie powołany¹ dziś otrzymawszy mam honor J. W. Gu-ber[natorowi] Cyw[ilnemu] donieść, iż już poprzednio wydałem burmistrzom miast polecenie na zasadzie zakomunikowanego mi przez Pomocnika Naczelnika 4 Piechotnej Dywizji w Kaliszu kwaterującego, rozkazu Naczelnika Głównego Sztabu 1 Armii, aby

ściśłą zwracali uwagę na niektóre osoby skłaniające mieszkańców do podpisywania się na listach w celu jakby przyłączenia ich do memoriału, który już do Tronu od mieszkańców poddany został.

Lubo przed otrzymanymi rozkazami już w m. Kaliszu zbierano od mieszkańców podpisy, jednakże to obecnie już nie ma miejsca, w m. Turku zaś wedle raportu burmistrza z dn. 14 bm. i r., nr 433, pp. Chrzanowski, dzierżawca wsi Zimotki i Gutowski administrator folwarku Cisew^a do donacji Wichertów należącego, w dniu 2 bm. zebrali w tym mieście od mieszkańców różnych wyznań 120 podpisów, lecz na tym ukończyli i do domów swych powrócili².

NPK, sygn. 804, k. 27v-28v, minuta, rkps.

^a W oryg.: Cissów.

¹ Nr 23809/4195 z 28 III/12 III 1861 r. (zob. nr 9).

² Po zebraniu podpisów wspomniany ziemianin udał się do burmistrza celem uwierzytelnienia podpisów, ale ten im odmówił (tamże, k. 29-29v).

11

*Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do urzędników Biura Powiatu,
Kasy Powiatu oraz Nadzorczy Domu Badań zakazujące podpisywania adresu do cara¹*

Kalisz 3/15 III 1861

Nr 6108. Na zasadzie rozkazu J. O. Księcia Namiestnika Królestwa objawionego mi przez reskrypt J. W. Gub[ernatora] Cyw[ilnego] z d. 27 I/11 III rb., nr 22941/585, wzywam pp. ^aurzędników, aby^a nie podpisywali się na listach w celu przyłączenia takowych podpisów do prośby do Najjaśniejszego Pana od mieszkańców Królestwa Polskiego, gdyż podobne podpisy sprzeciwiają się porządkowi służbowemu i tym samym nie powinny być dozwolane.

NPK, sygn. 804, k. 30v, minuta, rkps.

^{a-a} Podkreślone.

¹ Ponadto NPK, pismem pod tym samym nr i datą: 1) wezwał magistraty miast, aby ich urzędnicy i oficjaliści nie podpisali list; 2) złożył raport GCW, w którym przyznał, że przed otrzymaniem ww. rozporządzenia „niektórzy z podwładnych mi urzędników już zapisywali się na listach (...), jednocześnie uczyniłem im zapowiedzenie, aby podpisów tych zupełnie zaniechali” (tamże, k. 31-31v).

12

Raport burmistrza Warty do Naczelnika Powiatu Kaliskiego dotyczący zbierania podpisów pod adresem do cara oraz nabożeństwa żałobnego za poległych w Warszawie

Warta 4/16 III 1861

Nr 365. W wykonaniu reskryptu obok powołanego¹, gruntującego się na rozkazie władz wyższych, mam honor donieść W. Naczelnikowi Powiatu co następuje.

W mieście Warcie ciągle istnieje spokojność, żadne schadzki i pokątne narady miejsca nie mają. Wprawdzie o ile wiadomo burmistrzowi odbyło się zebranie podpisów pomiędzy mieszkańcami w dodatku do memoriału do Tronu, lecz bynajmniej nie w sposób tłumnego zebrania, ani przewrotnego tłumaczenia. Odbyło się również w czwartek, czyli d. 1/13 III rb., w parafialnym tutejszym kościele żałobne nabożeństwo za poległych w Warszawie d. 27 II rb., tak jak to wszędzie się praktykowało, zawsze przecież wszelki porządek był zachowany, którego nawet znaczniejsi obywatele tutejsi sami przestrzegali, a zjazd okolicznych obywateli ziemskich był nieznamowity. W ogóle więc dotąd nic takiego się nie nastręczyło, co by na uwagę zasługiwać mogło.

NPK, sygn. 804, k. 36-36v, oryg., rkps.

¹ Nr 6081 z 1/13 III 1861 r.

13

Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego w sprawie burzliwej manifestacji w Kaliszu¹

Kalisz 19/31 III 1861

Nr 6885. Wykonując reskrypt J. W. Pana z d. 28 II/12 III rb., nr 23808/4194, i z d. 8/20 III rb., nr 25912/4582, mam zaszczyt złożyć raport o tłumnej i bardzo burzliwej manifestacji, jaka miała miejsce w Kaliszu d. 18/30 III rb.

O godzinie 12 w południe zaczęli się gromadzić różnego stanu (wyjąwszy włościan) ludzie mający na czele głównie Gałczyńskiego z powiatu konińskiego, Czesława Biernackiego z Małkowa powiatu tutejszego, Wołowskiego syna z Oszczeklina², Szczesławskiego z Radliczyc, Czajczyńskiego akademika z Warszawy przybyłego, nawet, jak słysząc, kilku z Księstwa Poznańskiego i wielu innych, których dopiero po sprawdzeniu bliższym można będzie wykazać, a po zebraniu się z największym wykrzykiwaniem weszli w podwórze frontowe przed gmach rządowy i tam większe zbiegowisko dopełniwszy, przy masie widzów z najwzaskliwszym świstaniem i wykrzyknięciem hura rzucili się najprzód na mieszkanie Naczelnika Powiatu, tam plądrując wszędzie odrywali i wysadzali drzwi, wtargnąwszy również z hałasem i do Biura, które było zamknięte, jako już po godzinach biurowych, przeszedłszy z nieuszanowaniem przez takowe, cały gmach w prywatnych mieszkaniach nawet przetrząsali mnie szukając. Bóg tylko najwyższy strzegł mnie od publicznego zhańbienia, a może i śmierci, bo byłem przygotowany sam osobiście do upadłego się bronić, lecz po daremnym poszukiwaniu część ich poszła w miasto do prezesa Trybunału, któremu również z krzykiem powybijawszy szyby w oknach pociągnęli do naczelnika okręgu celnego, następnie do inspektora szkół, gdzie i tam okna powybijawszy wpadli z całą gwałtownością do Pomocnika mego, nad którym napastwiwszy się, przez powybijane okna prezentowali go publiczności obsypując go różnymi nieprzyzwoitymi i grubiańskimi słowami. Większa zaś liczba

tak zburzonego pospólstwa pozostała przy gmachu rządowym aż do godziny 3 po południu, w różnych przerwach świszcząc i krzycząc przeraźliwie, z których wielu było i nietrzeźwych.

Zaraz z początku zaszłego zbiegowiska posłałem po inspektora policji, aby z prezydentem zawezwał ich do rozejścia się i uspokojenia wzburzonych umysłów, a gdyby to nic nie pomogło, udałem się o pomoc do dowódcy pułku w nieobecności naczelnika wojsk zachodniej części guberni warszawskiej J. W. generała Woronow komenderującego siłą wojskową, lecz ten uważając to, jak mówił, za demonstrację bezbronných, wojsku na moje wezwanie występować nie kazał, tak dla obrony główniejszych osób rządowych, jako też przywrócenia pogwałconego porządku, tak jak gdyby manifestacja tego rodzaju z napadem na miejsce urzędowania w gmachu rządowym, gdzie są dwie kasy i zarząd powiatowy, nie był dostatecznym i ważnym pogwałceniem porządku publicznego. I tak Kalisz, prócz wojska w koszarach stojącego, mogącego się bronić materialnie od napaści swoją własną siłą, jest dziś bez władzy rządowej, bo prezydent miejscowy w takim wypadku zamiast zaraz zebrać obywateli miasta, jak to miał wyrażnie reskryptem J. W. Gubernatora z d. 21 II/5 III rb. zapowiedzianym i z nimi razem stanąć w obronie napadowi, najspokojniej pozostał nieczynnym, a nawet niewidzialnym. Władza zaś powiatowa będąc napadnięta i oblężona zgrają pospólstwa ostatniej klasy, pod przywódcami nią kierującymi, nie miał już żadnej siły działania, a tak samowolność jakiej się dopuścili wzburzeni mieszkańcy, podniosła do tego stopnia moralną ich siłę, zwłaszcza bezkarnie i bez powstrzymywania, iż nie prędko poszanowanie i urok władzy rządowej poczuć będzie w stanie, bo przekonała się, iż przeciwko tłumnemu zbiegowisku i napaści publicznej urzędników nie znalazła zapory. W takim zatem położeniu rzeczy, nie mogąc na teraz odpowiedzieć za wykonalność i porządek powierzonego mi powiatu, mam zaszczyt jak najpokorniej prosić J. W. Pana o dalsze rozkazy i informacje, a tymczasem danie mi urlopu na dni 28, gdyż rozstrojony silnie wypadkiem jestem, zupełnie bez sił i słaby.

NPK, sygn. 804, k. 64-66, kopia, rkps.

¹ Na podstawie ww. pisma GCW złożył KRSW raport nr 29341/763 z 21 III/2 IV 1861 r. o zajęciach w Kaliszu, udzieleniu urlopu NPK i skierowaniu do Kalisza Ignacego Świętochowskiego do sprawowania zastępczo jego obowiązków (por. „Ruch rewolucyjny 1861 roku w Królestwie Polskim. Manifestacje na prowincji”, Warszawa 1963, s. 28-29).

² Prawdopodobnie chodzi o Ksawerego Wołowskiego, który za uczestnictwo w manifestacjach 1861 r. został skazany na rok więzienia w Modlinie (zob. też 14).

14

*Raport prezydenta Kalisza Romana do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego
w sprawie burzliwej manifestacji w Kaliszu*

Kalisz 19/31 III 1861

Nr 3. W następstwie raportu z dnia 28 II/10 III rb., nr 2, prezydent ma honor J. W. Gubernatorowi donieść, iż:

W dniu wczorajszym 18/30 [III rb.], w czasie obchodu grobów i wyjść mającej z kolegiaty procesji krzyżowej, około godziny 11 rano, część ludności, około 500 osób różnego stanu i wyznania, dostrzegłszy, iż do mieszkania naczelnika powiatu prowadzona jest para koni pocztowych, a następnie do jego bryczki zaprzężona, udała się sprzed kościoła w dziedziniec gmachu po b[ylým] Rządzie Gubernialnym, przed jego mieszkaniem i zażądała, aby im się ukazał, lecz gdy to nie nastąpiło, kilka osób udało się do jego mieszkania, chcąc go wynaleźć, przejrżeli cały lokal, a nawet pod strychem, przy czym uszkodzono jedne drzwi od kuchni, parę zamków w innych, lecz go nie znaleziono. Przez ten czas zebrany tłum odprowadził przed gmachem tak nazwaną kocią muzykę, po upływie zaś około półtorej godziny daremnego oczekiwania tłum ten przeszedł przed mieszkanie pomocnika naczelnika powiatu radcy dworu Dąbrowskiego, przy ul. Warszawskiej obok poczty położonego. Tam również, gdy tenże pomocnik na ich życzenie nie pokazał się w oknie, kilka osób z tłumu weszło do jego mieszkania, siłą go do okna doprowadzono i przytrzymano, dopóki tłum zebrany na ulicy nie odbył podobnego kociego koncertu. W czasie tym wybito mu kilka szyb w oknach.

Stamtąd udali się na powrót przez mieszkanie naczelnika powiatu, lecz nie robiąc dalszych demonstracji, udali się przed mieszkanie naczelnika okręgu celnego kaliskiego radcy stanu Amstronga, gdzie przed mieszkaniem jego odbywszy podobną serenadę, bez bicia szyb, udał się przed Trybunał, tam wybiwszy przeszło 20 szyb¹, w mieszkaniu prezesa, radcy stanu Łaguny i odbywszy kocią muzykę, część onego oddzieliła się i udała do gmachu szkolnego, gdzie w mieszkaniu inspektora Wyższej Szkoły Realnej Sawin[a], bawiącego obecnie w Warszawie, wybiła prawie wszystkie szyby², po czym rozeszła się do domów, tak jak tamże spod Trybunału.

Ku wykryciu z nazwisk uczestników tych wypadków, zarządzono ściśle i skrupulatne śledztwo, o którego rezultacie doniesionym zostanie J. W. Gubernatorowi. Że zaś po największej części tłum działający złożonym był z ludzi zwykle ulicznikami zwanymi, obok atoli ludu czynnego zatrzymywało się liczne zebranie pobożnych obchodzących groby po kościołach nie mających udziału, lecz mieszkających się z czynnymi. Zdołano dostrzec pomiędzy tymi następujące osoby:

- a. Dwóch braci Wołowskich³ synów właściciela wsi Oszczeklina,
- b. Czesława Biernackiego obywatela z wsi Małkowa,
- c. Michała Gałczyńskiego⁴ z wsi Poniatowa,
- d. Benona Racięckiego podupadłego obywatela wiejskiego w Kaliszu mieszkającego i
- e. Kosakowskiego, brata żony kupca złotnika Czerwińskiego w Kaliszu zamieszkałego.

Inne osoby przez śledztwo zostaną wykryte.

Wypadek ten spowodowany został ogólną nienawiścią i niechęcią jaką wszyscy (z nader małym wyjątkiem), tak wiejscy, jako miejscy mieszkańcy pałają do naczelnika powiatu oraz jego pomocnika. Demonstracje okazane naczelnikowi okręgu celnego pochodzą wprost od starozakonnego ludu, który ma do niego żal za ciągle szykanowanie przy nader

częstych rewizjach handlu w mieście, obsadzenia miasta strażą celną, a najwięcej konfiskowanie rzemieślnikom robót gotowych, którzy już przezeń do nędzy doprowadzeni, a nadto mają zapowiedzianym, że cały Kalisz do ostatniego ubóstwa doprowadzi.

Przyczyna niechęci do prezesa Trybunału niewiadoma i dotąd nieodgadniona. Zaś do inspektora Szkoły Realnej nieobecnego domyślna, iż uczniom tejże szkoły wzbraniał być na nabożeństwie żałobnym za poległych w Warszawie w dniu 21 II/5 III rb. w kościele Franciszkanów odprawianym.

Po dokonaniu powyższych czynów wszyscy rozeszli się do swoich mieszkań i o 2½ godzinie z południa zupełna spokojność została. Rezurekcje po kościołach, pomimo licznego natłoku ludu, odbyły się spokojnie.

Ponieważ Policja Wykonawcza z prezydenta, inspektora i 8 dozorców policji złożona nie była w stanie temu zapobiec, ani tłum rozproszyć, aby większych i smutnych nie spowodować wypadków, unikając oraz dalszym podobnym nadużyciom, prezydent w dniu dzisiejszym wezwał obywateli miejskich do wybrania z grona swego komitetu, czuwać mającego nad spokojnością i bezpieczeństwem publicznym, skutkiem czego wybranym został nie tylko z obywateli miejskich, ale na domaganie się z ościennych wsi właścicieli ziemskich, komitet z 20 osób złożony, który z chwilą uchwalenia obowiązki swe pełnić rozpoczął i zbierającą się już znaczną liczbę ludności gotowej do demonstracji, swa perswazją i wpływem udać się do domów skłonił. Tym sposobem spokojność publiczna nadal zabezpieczona została.

NPK, sygn. 804, k. 69-70v, kopia, rkps. Kopia poświadczona przez prezydenta Romana.

¹ Według raportu prezydenta Kalisza do NPK, z tego samego dnia, podano, że wybito 25 szyb (tamże, k. 67).

² Tj. 110 szyb (tamże).

³ Ksawery i Marian Wołowscy (zob. też nr 13).

⁴ Wziął później udział w powstaniu, zmarł z ran po bitwie pod Rudnikami w pow. wieluńskim 22 IV 1863 r. i tam został pochowany (zob. M. Sobczak-Waliś, G. Waliś, „Miejsca pamięci powstania styczniowego na terenie powstańczego województwa kaliskiego”, Kalisz 2013, s. 102).

15

Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do prezydenta Kalisza oraz wójtów okolicznych gmin wstrzymania publicznych widowisk oraz zamykania szynków i karczm przed godziną 10 wieczorem

Kalisz 22 III/3 IV 1861

Nr 7433.

Do p. prezyd[enta] m. Kalisza

Z powodu zaszyłych w m. Kaliszu wypadków, lubo już przez pośrednictwo związanego Komitetu porządek i spokojność utrzymane, jednakże dla uniknienia dalszych wypadków wzywam p. prezydenta, aby do dalszej decyzji wstrzymał wszelkie publiczne widowiska.

Do p. wójta g[m.] Kalisz, Tyniec, Chmielnik, Majków, Opatówek, Piwonice

Celem zapewnienia publicznego porządku i spokojności Naczelnik P[owiat]u po zniesieniu się z Komitetem nad porządkiem w m. Kaliszu czuwającym, wzywa p. wójta gminy, izby szynki, karczmy i miejsca publicznych zebrań w gminie tamecznej znajdujące się, przed godziną 10 wieczorem zamykać rozporządzić zechciał.

NPK, sygn. 804, k. 44-45, minuta, rkps.

16

Polecenie Gubernatora Cywilnego Warszawskiego dla Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie rozwiązania Komitetu Obywatelskiego w Kaliszu

Warszawa 24 III/5 IV 1861

Wydział Policyjny 30138/5452. J. O. Książę Namiestnik Królestwa przez reskrypt z dnia 23 III/3 IV rb., nr 261, polecił raczył co następuje:

„Skoro w gazetach tutejszych nastąpi ogłoszenie o rozwiązaniu Delegacji Obywatelskiej w Warszawie i o ustaniu licznych zebrań w resursach¹ warszawskich, wydać natychmiast rozporządzenie względem wstrzymania wszelkich tego rodzaju delegacji w guberniach i czasowego zamknięcia wszystkich resurs w miastach gubernialnych Królestwa i w m. Kaliszu, używszy ku temu środków policyjnych, a w razie potrzeby i siły zbrojnej”.

Co się tyczy zamknięcia resurs w miastach powiatowych z wyjątkiem Kalisza, Jego Książęca Mość pozostawił to uznaniu memu.

Oznajmiając Naczelnikowi Powiatu takową decyzję polecam Mu poinformować o tym przede wszystkim zawiązaną w Kaliszu Delegację Obywatelską i wpłynąć na nią, aby wobec rozkazu J. O. Księcia Namiestnika, za przykładem Delegacji Warszawskiej, niezwłocznie rozwiązała się.

Co się tyczy zalecanego jednocześnie zamknięcia Resursy Kaliskiej² mocen jesteś Naczelniku rygor ten wprowadzić niezwłocznie w wykonanie, jeśli tłumne zebrania i zgiełkliwe demonstracje czynią resursę ogniskiem niespokojnej agitacji. Jeśli jednak zebrania resursowe nie wychodzą za zakres towarzyskiej zabawy i wedle zatwierdzonej ustawy uczęszczają sami tylko członkowie, wstrzymać się można z jej zamknięciem i natychmiast donieść mi o tym, abym był w możności uczynienie do władzy wyższej stosownego przełożenia.

NPK, sygn. 804, k. 80-80v, oryg., rkps.

¹ *Resursa – klub towarzyski danego środowiska (np. kupców, obywateli ziemskich), jak również lokal takiego klubu.*

² *Zob. też nr 19, 20, 22.*

*Mianowanie Ignacego Świętochowskiego¹ przez Gubernatora Cywilnego Warszawskiego
p.o. Naczelnika Powiatu Kaliskiego, celem zaprowadzenia porządku w Kaliszu²*

Warszawa 25 III/6 IV 1861

Wydział Służby Ogólnej Nr 30430/5502. Komitet Porządku Miasta Kalisza pod dniem 2 bm. donosząc mi o powszechnej niechęci mieszkańców przeciw osobom naczelnika powiatu Jedlińskiego i pomocnika Dąbrowskiego upraszał o spieszne co do tych osób rozporządzenie dla utrzymania porządku i spokojności miasta.

Delegowanie z mego ramienia zaufanych urzędników do zastępczego sprawowania obowiązków naczelnika powiatu i jego pomocnika, spodziewam się, że najskuteczniej na uspokojenie umysłów wpłynie. P. Jedliński aż do dalszej i stanowczej decyzji korzystać będzie z udzielonego mu urlopu, a p. Dąbrowski jest w obowiązku jak najspieszniej zameldować się w Warszawie.

W takim stanie rzeczy przede wszystkim upoważniam W. Pana do oświadczenia z mej strony szczerego podziękowania Komitetowi za prace około utrzymania porządku i spokojności publicznej podjęte, po czym Komitet nie omieszką rozwiązać się, w myśl decyzji J. O. Księcia Namiestnika Królestwa, oznajmionej W. Panu przez reskrypt mój z d. 24 III/5 IV rb., nr 30138/5452.

NPK, sygn. 804, k. 73-73v, oryg., rkps.

¹ *Dotychczasowego nacz. kancelarii RGW.*

² *Zob. nr 16.*

*Raport p.o. Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego
w sprawie manifestacji w Kaliszu 30 III 1861 r.¹*

Kalisz 24 III/10 IV 1861

Nr 7924. Spełniając reskrypt J. W. Tajnego Radcy z dnia 21 III/2 IV rb., nr 29341/763, starałem się przede wszystkim za przybyciem do Kalisza zbadać naturę wypadków zaszłych tu w dniu 18/30 III zm. i spowodowany skutkiem tego stan rzeczy.

Raport Naczelnika Powiatu p. Jedlińskiego zakomunikowany mi w kopii przy powołanym reskrypcie oraz tudzież raport prezydenta m. Kalisza z d. 19/31 III zm., za nr 3, odebrany zapewne przez J. W. Gubernatora po wyjeździe moim z Warszawy, określają szczegółowo te wypadki, które bliżej wyrozumiawszy na miejscu poczytuję za obowiązek przedstawić w taki sposób, jak się istotnie agitowały.

Znane J. W. T[ajnemu] Radcy od dawna ogólne zniechęcenie mieszkańców całego powiatu kaliskiego do osoby naczelnika powiatu p. Jedlińskiego, tudzież jego pomoc-

nika Dąbrowskiego. Wrzało tu nieustannie i potrzeba było tylko sposobności, żeby niechęć ta posuniętą została do publicznej przeciwko nim obu zniewagi.

Na przyspieszenie tego objawu wypadki tegoroczne w Warszawie i powstały z nich ogólny stan wzburzenia umysłów tym łatwiej wpłynęły.

Domniemany przez p. Jedlińskiego wyjazd z Kalisza na święto Wielkanocy nie uszedł uwagi śledzących jego kroki, a bryczka pocztowa, jaka się przed Biurem Powiatu ukazała sprowadziła zaraz pewną liczbę śmielnych i do demonstracji gotowych. Niewielki ten tłum początkowo, pomnożony został wkrótce przez napływ różnorodnej ludności obchodzącej po kościołach groby. P. Jedliński zobaczywszy tę masę ludzi i posłyszawszy pomieszane gwizdania, nie czuł się dość bezpiecznym do wyjazdu i cofnął się niebawem z pałacu do przyległych koszar. Tymczasem zniecierpliwiony długim oczekiwaniem i powiększony nader w liczbę tłum różnorodnej ludności, rzucił się na schody prowadzące do mieszkania p. Jedlińskiego i po wyłamaniu drzwi od kuchni obiegał wszystkie pokoje, dopóki przez Biuro, mające łączność z mieszkaniem, na drugie nie wydostał się schody, a stamtąd na ulicę.

Wtargnięcie to nie inaczej, jak za gwałtowne uważać należy. Oprócz bowiem drzwi ulicznych, dwoje drzwi środkowych noszą widoczne ślady silnego szarpania, wskutek czego popękały listwy i powypadały wpuszczone na śruby haczyki. Żaden jednak przedmiot ani w domu, ani w Biurze najmniejszego uszkodzenia nie doznał.

Po daremnym zrewidowaniu w ten sposób mieszkania p. Jedlińskiego, tłum go ścigający obiegał jeszcze górne piętra pałacu i nie pierw tenże pałac opuścił, aż się przekonał, że poszukiwany nigdzie się tam nie ukrył.

Po wyjściu z pałacu cała masa ruszyła na ulicę Warszawską i stanęła przed lokalem zajmowanym przez pomocnika naczelnika p[owiat]u Dąbrowskiego, gdzie kamieniami powybijano szyby, a kilku bardziej zrezygnowanych weszło do jego mieszkania i doprowadziwszy do okna za uszy, wzywać podobno miało z urągawiskiem stojących na ulicy, aby się odezwał z nich choć jeden, czy to jest człowiek uczciwy.

Po nasyceniu w ten sposób rozbudzonych namiętności tłum pociągnął ku pałacowi Trybunału gdzie w mieszkaniu prezesa masę szyb wybito, za to głównie, jak się domyślać należy, że wspomniany prezes odmówić miał podpisu na adresie. W przychodzie stamtąd około mieszkania naczelnika okręgu celnego dały się słyszeć krotkimi gwizdania przed oknami tegoż naczelnika, bez zatrzymywania się wszakże przechodzącego tłumy, a gwizdania te przypisać należy pewnej liczbie niechętnych handlujących starozakonnych za zabory u nich rzeczy defraudowanych. Nareszcie ów tłum stanął przed mieszkaniem nieobecnego wówczas w Kaliszu inspektora tutejszej szkoły Sawina i wywarł na nim niechęć swoją powybijawszy mu szyby w oknach.

Na trzeci dzień potem liczny tłum ludu wybrał się znowu za Kalisz, przed dom zajmowany przez naczelnika Komory Celnej Szczypiorno Statkowskiego, w którego mieszkaniu wszystkie powybijano szyby i stłuczono podobno kosztowne lustro.

W demonstracjach tych urzędnicy Bura Powiatu nie uczestniczyli bynajmniej, zachowanie ich przez cały czas było spokojne i w ogóle tu oni używają dobrej opinii.

Prezydent, do którego z obowiązku służby należało zapobiec podobnym demonstracjom, działając w duchu zarządzenia N[aczelnika] P[owiatu] opartego na reskrypcie J. W. D[yrektora] Gł[ównego] Prezydującego w K[omisji] S[praw] W[ewnętrznych] z d. 20 II/2 III rb., nr 8053, wezwał znaczniejszych obywateli d[la] utworzenia komitetu bezpieczeństwa, który też zebrał się niebawem w komplecie 24 członków, wybrawszy pierwsiastkowo na prezydującego miejscowego prezydenta Romana, jednak partia niechętnych temu urzędnikowi, zwłaszcza z liczby starozakonnych zaprotestowała przeciwko temu, skutek czego zrobiono nowy wybór na prezydującego w osobie ks. Kobylińskiego².

Komitet ten odbywa swoje posiedzenia w resursie, wstęp tam mają sami tylko członkowie, których liczbę w dniu 6 bm. ograniczono do 12, od dnia zaś wczorajszego, z powodu utrwalającej się coraz bardziej spokojności, będzie co dzień czynnych po dwóch tylko z tej liczby członków, dla rozporządzania kolejną strażą obywatelskiej w mieście.

Ze względu, że komitet ten za jedyne dla siebie zadanie uważając utrzymanie spokojności w mieście założenia tego nie przekracza, w miarę coraz większej ręką porządku liczbę swych członków ogranicza i z końcem tego tygodnia sam się zapewne rozwiąże, uważałem za możebne, za porozumieniem się z J. W. generałem Woronowem, wstrzymać zapowiedzenie o rozwiązaniu rzeczzonego komitetu i takowe rozwiązanie samemu komitetowi pozostawić.

Załączona do niniejszego drukowana odezwa komitetu, o którym mowa do mieszkańców m. Kalisza z d. 4 IV, tudzież dwie odezwy do mnie adresowane przynoszą dowód w jakim duchu i kierunku tenże komitet działa³.

Spokojne w ogóle usposobienie tutejszych mieszkańców nie nastrocza obawy, aby widowiska akrobatyczne, o których pozwolenie dawania zgłosił się do mnie w tym czasie niejaki Beling, dyrektor trupy konnych jeźdźców, mogły przy liczniejszych zebraniach publiczności wyradzać jakieś nowe demonstracje. Dlatego więc, za porozumieniem się w tym przedmiocie z J. W. generałem Woronowem, udzieliłem pozwolenie rzeczonemu Belingowi na kilka reprezentacji, które z dyspozycji mego poprzednika były zupełnie wstrzymane i cztery tego typu widowiska odbyły się przy zupełnym porządku w mieście.

NPK, sygn. 804, k. 59-59v, 71-71v, minuta, rkps.

¹ *Zob. nr 17.*

² *Ks. Piotr Kobyliński (1814-1896), proboszcz podkaliskiej parafii Dobrzec, znany ze swego patriotyzmu.*

³ *Odezwy nie odnaleziono.*

*Polecenie Dyrektora Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych Leona Gieczewicza
do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego dotyczące wprowadzenia w życie
okólnika namiestnika Królestwa, nakazującego urzędnikom ściśle
i gorliwie wykonywania rozporządzeń rządu¹*

Warszawa 30 III/11 IV 1861

Nr 11921/6570. Otrzymałem reskrypt J. O. Księcia Namiestnika Królestwa z daty 28 III/9 IV, nr 1832, następującej treści:

Instytucje świeżo Królestwu przez Najjaśniejszego Pana nadane, zapewniają rozwój pomyślności kraju, skoro porządek i spokojność wszędzie utrzymane będą.

By cel ten osiągnąć, potrzeba wpoić w urzędników to przekonanie, że w obecnych okolicznościach powinni służyć za wzór ścisłego wykonywania swych obowiązków i rozporządzeń władzy wyższej, powinni nie dopuszczać niczego, co by rozporządzeniom tym było przeciwne, a ze strony rządu znajdują w tej mierze poparcie i opiekę.

Ludzie niezdolni, bez energii powinni być uwalniani, tych co będą sprzyjać lub dopomagać szkodliwym zamiarom należy oddawać pod ukaranie, a w ich miejsce przeznaczać urzędników pewnych i sprężystych, zapewniwszy ich, że obok silnej zaślony przez rząd, ściśle wykonywanie obowiązków nie zostanie bez wynagrodzenia.

Gdziekolwiek dla utrzymania porządku zawiązane zostały tymczasowe delegacje miejskie itp., należy takowe natychmiast rozwiązać, porządek bowiem polegać winien na władzach rządowych przy współdziałaniu w razie potrzeby siły zbrojnej. Resursy oraz wszelkie zgromadzenia przybierające charakter polityczny nie powinny być cierpiane, ludzi szkodliwych, wywołujących nieporządki należy aresztować, donosząc o tym natychmiast władzy przełożonej. Urzędników zaś cywilnych słabo działających, którzy w potrzebie dla należytego wykonywania swych obowiązków nie odwołują się do pomocy siły zbrojnej, pociągać do surowej odpowiedzialności. J. O. Książę Namiestnik Królestwa zalecając ten tryb postępowania zwraca uwagę, że jednym z najpierwszych obowiązków urzędników jest wpływanie na mieszkańców, aby ci z wojskiem wśród nich kwaterującym żyli w zgodzie i pokoju, ze strony zaś Jego Książęcej Mości przedsięwzięte zostały wszelkie środki, aby nawzajem wojska same do tego się przyczyniały spokojnym zachowaniem się względem ludności miejskiej i wiejskiej.

Powyższą wolę Jego Książęcej Mości Namiestnika Królestwa, bliżej w samym reskrypcie tu w kopii dołączającym się rozwiniętą, mam honor zakomunikować J. W. Panu do należytego wykonania.

NPK, sygn. 804, k. 90-90v, kopia powielana, rkps.

¹ *Okólnik GCW rozesłał, za pismem nr 31684/5760 z 1/13 IV 1861 r., do naczelników powiatów, razem z poleceniem Namiestnika w jęz. ros. (tamże, k. 89, 91-91v).*

*Raport p.o. Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego
w sprawie rozwiązywania Komitetu Porządku (Delegacji Obywatelskiej)*

Kalisz 1/13 IV 1861

Nr 7842. Z powołaniem się na reskrypt J. W. Gub[ernatora] Cyw[ilnego] z dn. 24 III/5 IV rb., nr 30138/5452¹, tudzież w dalszym ciągu raport mego z dnia 29 III/10 IV [rb.], nr 7924², mam honor donieść, że zaprowadzony w Kaliszu Komitet Porządku w dniu wczorajszym rozwiązał się i że od wczoraj wieczorem straż policyjna w tutejszym mieście wykonywana jest wyłącznie przez służbę miejscową policyjną, tudzież konsystującą tu oddziały wojskowe.

Co do resursy ta pozostaje otwartą i zamykanie jej tak w moim przekonaniu, jako też w przekonaniu J. W. generała majora Woronowa, pełniącego tu obecnie obowiązki Naczelnika Wojennego, z którym porozumiałem się w tym przedmiocie, byłoby zbyt szkodliwe. Dotychczasowe bowiem zebrania w tejże resursie z samych tylko jej członków składając się są zupełnie spokojne i w niczym nie wychodzą nad zakres ustawy^a. Gdyby w przyszłości dały się widzieć pod tym względem jakiekolwiek bądź zboczenia, nie omieszkał natychmiast rzeczoną resursę zamknąć.

NPK, sygn. 804, k. 81, minuta, rkps.

^a *Skreślone: nakreślonej.*

¹ *Zob. nr 16.*

² *Zob. nr 18.*

*Polecenie Gubernatora Cywilnego Warszawskiego wstrzymania wydawania
przez p.o. Naczelnika Powiatu Kaliskiego zagranicznych kart legitymacyjnych z powodu
organizowania w Śliwnikach w Wielkim Księstwie Poznańskim obiadu patriotycznego*

Warszawa 1/13 IV 1861

Wydział Policyjny nr 32913/6020. P.o. Naczelnika Wojennego w Kaliszu doniósł J. O. Księciu Namiestnikowi Królestwa o zawiadomieniu otrzymanym od Naczelnika Pogranicznego Powiatu Ostrowskiego Woke, że we wsi Śliwniki w Księstwie Poznańskim, odległej o 3 wiorsty¹ od granicy, w dniu 21 IV/3 V rb. w rocznicę Konstytucji będzie miał miejsce u obywatela Niemojewskiego² obiad patriotyczny dla wszystkich, którzy w zaburzeniach 1830/1 r. udział brali, o czym tenże Niemojewski ogłosił w „Gazecie Nadwiślańskiej”, że na obiad ten wybiera się wielu obywateli z Królestwa Polskiego, którzy mają tam przybyć za kartami legitymacyjnymi, z jakiego powodu pan Woke uprasza, czy nie można by na ten czas wstrzymać wyjazdu tutejszych obywateli za granicę.

J. O. Książę Namiestnik Królestwa poprzez reskrypt z dnia 26 III/7 IV rb., nr 292, tu w kopii dołączony, polecił raczył, aby czasowo wstrzymane było udzielanie obywatelom okręgu kaliskiego kart legitymacyjnych na wyjazd za granicę, a to aż do dalszego rozkazu Jego Książęcej Mości, o czym ma być zrobione przedstawienie po upływie 21 IV/3 V rb.

Rozkaz takowy J. O. Księcia Namiestnika komunikuję Naczelnikowi Powiatu do wykonania i wzywam Go, abys po dniu 21 IV/3 V z stosownym wnioskiem wystąpić nie omieszkiał³.

NPK, sygn. 804, k. 97-97v, oryg., rkps.

^a *W oryg.: wersty.*

¹ *Wiorsta – dawna rosyjska miara długości równa ok. 1,07 km.*

² *Jan Nepomucen Niemojowski (1803-1871) – uczestnik powstania listopadowego, Wiosny Ludów i powstania styczniowego. W czasie tego ostatniego jego majątek w Śliwnikach był miejscem przerzutu broni na teren Królestwa.*

³ *Raportem nr 8447 z 22 IV/4 V 1861 r. NPK powiadomił GCW o przywróceniu wydawania 8-dniowych kart legitymacyjnych.*

22

Raport władz Resursy Kaliskiej do prezydenta miasta o jej zamknięciu¹

Kalisz 14 IV 1861

Stosownie do odezwy J. Pana z dnia 1/13 IV rb., nr 7842, opartej na rozkazie J. O. Księcia Namiestnika Królestwa w dniu 22 III/[3] IV rb., za nr 261 wydanej, mam zaszczyt donieść, iż Resursa Kaliska z dniem dzisiejszym, aż do dalszego rozporządzenia władzy wyższej, zamknięta została.

NPK, sygn. 804, k. 124, oryg., rkps.

¹ *Raport podpisali wiceprezes Julian Czartkowski oraz dyrektor-kasjer Józef Puchalski. Zob. też nr 93.*

23

*Polecenie Gubernatora Cywilnego Warszawskiego dla Naczelnika Powiatu Kaliskiego
w sprawie rozwiązania Resursy Rzemieślniczej w Kaliszu*

Warszawa 3/15 IV 1861

Wydział Policyjny nr 32480/5925. J. O. Namiestnik Królestwa reskryptem z dn. 1/13 IV, nr 349, polecił raczył, że gdy w nr 93 „Gazety Polskiej” zamieszczony jest artykuł donoszący, iż w Kaliszu w dniu 26 III/7 IV rb. założona została Resursa Rzemieślnicza, przeto Resursa ta ma być natychmiast zamknięta.

Komunikując Naczelnikowi Powiatu kopię powyższego reskryptu polecam Mu bezzwłocznie wykonanie objawionej w nim woli Jego Książęcej Mości i o skutku złożyć raport¹.

NPK, sygn. 804, k. 92, oryg., rkps.

¹ Raportem bez nr z 6/18 IV 1861 r. NPK wyjaśnił GCW, że były co prawda projekty utworzenia takiej resursy, ale ostatecznie nie podjęto nawet próby jej zorganizowania (tamże, k. 92v).

24

Raport prezydenta Kalisza Romana do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o wydaniu okólnika zakazującego noszenia żałoby, konfederatek itp.

Kalisz 13/25 IV 1861

Nr 3911. Przy zwrocie na boku powołanego odręcznego polecenia¹ ma honor W. Naczelnikowi Powiatu donieść, iż pod jednym wydane zostały cyrkularze do właścicieli domów, rządców i administratorów domów oznajmiające, że nie wolno jest nosić żałoby, czapek konfederatek i szpilek z orłami białymi pod obawą przyaresztowania każdego nieposłusznego i lekceważącego ten rozkaz.

NPK, sygn. 804, k. 120-121v, oryg., rkps.

¹ Okólnik prezydenta wydany został na polecenie NPK nr 3911 z 12/24 IV 1861 r. (tamże, 123v), które z kolei było spowodowane zarządzeniem NWOK nr 182 z tego samego dnia (tamże k. 123).

25

Raport prezydenta Kalisza Romana do Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie zamykania lokali rozrywkowych o godzinie 10 wieczorem

Kalisz 13/25 IV 1861

Nr 3912. Przy zwrocie na boku powołanego odręcznego reskryptu¹, na odezwie J. W. generała Woronow z dnia tegoż, nr 191, ma honor donieść pod jednym wydane zostały obwieszczenia dla zawieszenia w miejscu widowym, aby nikt niewiadomością się nie zaśłaniał, do wszystkich właścicieli hoteli, cukierni, restauracji, kawiarni itp. zakładów, aby o godzinie 10 wieczorem zakłady te pozamykane i światła w nich pogaszone były, i goście żadni nie znajdowali się pod zagrożeniem zamknięcia zakładu i przyaresztowania gości w razie niestosowania się do powyższego rozporządzenia. Równie inspektor policji i sekretarz Albinowicz mający kolejno dozór nocny nad patrolami, otrzymali dyspozycję pilnego przestrzegania tego zarządzenia i o każdym nadużyciu donoszenia o nieposłusznych.

NPK, sygn. 804, k. 120-121v, oryg., rkps.

^a W oryg.: Woronoff

¹ Okólnik prezydenta wydany był na polecenie NPK nr 3919 z 12/24 IV 1861 r. (tamże, 121v), które z kolei było spowodowane zarządzeniem NWOK nr 191 z tego samego dnia (tamże, k. 121).

Polecenie Naczelnika Kaliskiej Żandarmskiej Komendy do Naczelnika Powiatu Kaliskiego przeprowadzenia śledztwa w sprawie antyziemiańskiego podburzania włościan przez szynkarza z Turku^a

Kalisz 8/20 V 1861

Nr 520. Doszło do wiadomości mojej, iż mieszkańiec i szynkarz m. Turku Ku-backi podburza chłopów, a między innymi mówił: „^bNajlepiej to będzie, jak szlachtę wyrzniecie, wielka szkoda się zrobiła, że to rozporządzenie rządu, które już wyszło, a cofniętym zostało, nie przyszło do skutku”^b. Świadczyć temu mogą niejaki p. Chirzewski z części Obrzębina i Gajewski z Radyczyn. O czym pośpieszam Wielmożnego Naczelnika zawiadomić, dla oddania obwinionego w ręce sprawiedliwości.

NPK, sygn. 804, k. 157, oryg., rkps.

^a *Adnotacja na marginesie:* Wydano polecenie sprawdzenia zarzutów.

^{b-b} *Podkreślone.*

Raport prezydenta Kalisza Romana do Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie manifestacji

Kalisz 1/13 VIII 1861

Nr 6925. Dnia ^a31 VII/12 VIII rb. w m. Kaliszu^a około godziny 6 po południu w ogrodzie spacerowym zwanym park, zebrało się różnej klasy mieszkańców do kilku tysięcy, gdzie śpiewali pieśni narodowe. Później około godziny wpół do 10 wszyscy udali się przez aleje ulicy Józefiny do kościoła św. Józefa i w tym odśpiewawszy pieśni narodowe wyszli z takowego na zmroku i rozdzieliwszy się, młodzież różnej klasy, najwięcej rzemieślnicza i uliczna, na partie zapowiadała natychmiastowe iluminacje w oknach. Wezwaniom tym mieszkańcy zadość czynili, bowiem ociągającym się z[e] spełnieniem kamieniami okna wybijali, co miało miejsce w kilkudziesięciu domach. Po czym nie zaszedł żaden wypadek, o czym Magistrat ma honor donieść W. Naczelnikowi Powiatu¹.

NPK, sygn. 804, k. 162-162v, oryg., rkps.

^{a-a} *Zamiast skreślonego:* wczorajszego. Nowy zwrot nadpisany innym atramentem i ręką.

¹ *Pismem nr 18886 z 6/18 VIII 1861 r. NPK wytknął prezydentowi, że raport o ww. wypadkach dotarł do niego dopiero 17 VIII 1861 r. o godz. 18, zamiast następnego dnia i że „na przyszłość zaś, aby wszelkie raporty o podobnych wypadkach zaraz pod odpowiedzialnością składał mi do rąk własnych, z zamieszczeniem wzmianki komu oprócz tego doniesiono” (tamże, k. 163).*

*Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego
w sprawie manifestacji w Kaliszu*

Kalisz 4/16 VIII 1861

Nr 8831. Prezydent miasta Kalisza dołączonym tu w oryginale raportem z 4/16 bm. i r., nr 6996, doniósł mi, że znaczna część mieszkańców miasta w dniu 3/15 bm. i r. około godziny 6 z południa małymi partiami udała się na cmentarz katolicki za Rogatką Wrocławską. J. W. generał major Woronow^a powziąwszy o tym wiadomość obstawił wojskiem Rogatkę i znaczniejsze punkta miasta. Było jego celem nie dopuścić tłumniejszego zebrania. Wszelako publiczność zaległa niektóre ulice, może zwabiona sygnałem wojskowym. Spośród ludności 6 osób przyaresztowano. W dniu dzisiejszym wojsko przebiegało ulice miasta w różnych kierunkach.

W dniu 2/14 bm. J. W. generał Woronow^a kazał się zebrać w Resursie wszystkim obywatelom miejskim i urzędnikom, i przez pośrednictwo prezydenta zażądał, aby mieszkańcy miasta przeprosili Pułk Niezowski za wyrządzoną mu przez tłum uliczny ułżenie przy wejściu do miasta¹. Przeproszenia mieszkańcy odmówili.

NPK, sygn. 804, k. 161-161v, minuta, rkps.

^a *W oryg.: Woroncow.*

¹ *Wkraczające do Kalisza 15 i 16 VII 1861 r. oddziały Nizowskiego Pułku Piechoty mieszkańcy miasta powitali tzw. kocią muzyką, kamieniami i obelgami. Było to spowodowane tym, że panowało powszechne (choć fałszywe) przekonanie, że pułk ten strzelał do demonstrantów na Placu Zamkowym w Warszawie.*

*Okólnik Nr 38 Naczelnika Powiatu Kaliskiego do władz policyjnych dotyczący
organizowania przez duchowieństwo procesji kościelnych*

Kalisz 9/21 VIII 1861

Nr 19083. Z mocy reskryptu J. W. Gub[ernatora] Cyw[ilnego] z d. 1/13 bm. i r., nr 69896/13236, Naczelnik P[owiatu] zawiadamia władze policyjne, że J. W. Dyrektor Główny Prezydujący w Komisji R[ządo]wej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wydał rozporządzenie do wszystkich władz diecezjalnych, zalecające, aby o każdej procesji kościelnej, którą by duchowieństwo odbyć zamierzało, uprzedzaną była miejscowa władza policyjna dwoma lub trzema dniami naprzód i aby nie miały miejsca takie procesje, o zarządzeniu których też władza policyjna nie była poprzednio zawiadamiana.

NPK, sygn. 804, k. 164v, minuta, rkps.

*Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego
w sprawie antycarskiego plakatu*

Kalisz 26 VIII/7 IX 1861

Nr 20600. Mam honor J. W. Gub[ernatorowi] donieść, że Magistrat m. Kalisza, przy raporcie z daty dzisiejszej¹, przedstawił mi załączającą się kopią plakatu, którego kilka egzemplarzy pisanych dziś ranną porą dostrzeżono przyklejonych na domach na różnych ulic, z tych więc jeden tylko w całości zdjęto i w oryginale p.o. Naczelnika Wojennego Okręgu^a Kaliskiego do dalszego postąpienia doręczono, resztę zaś służba policyjna przy zdejmowaniu zniszczyła.

Przedsięwzięte przez władze policyjne środki celem wykrycia winnych skutku nie odniosły.

Kopia^b

Rodacy^b

Nieraz już ciemieży nasi pobudzali nas do łez i śmiechu. Płakały matki, gdy od łona ich odrywano dzieci, uwożono w kraje dalekie i wydawano na pastwę Gołosiewu^a. Śmieli się godni następcy Łukaszińskiego, patrząc na ich śmierć bohaterską, dzicz pieniała się w gniewie bezsilnym, a teraz każdy z nas może wybuchnąć śmiechem szalonym, gdy car woła zaufania od polskiego narodu i na dowód łaski posyła godnych heroldów, jak Sauchtego^b i Gossa^b.

Wicher poprzedzający dziejową burzę zrywa czapkę złotą z imperatorskiej głowy, car przytrzymuje ją i przyciska, lecz widzi kipiące pragnienie boju o utraconą wolność^b Litwę, Wołyń, Ukrainę, Podole i Koronę, oddycha żądzą morderstwa, a nie śmie wystąpić z groźbą, podaje rękę zdradzie, ale hańba temu, kto poda rękę katu krwią naszych braci zbroczoną. Ofiary są i będą! Czarny ptak² potrzebuje ludzkiego ciała na pokarm, a krwi na napój. Niechaj ucztuje jeszcze, bo to ostatnia dla niego biesiada.

Rodacy, jedna mogiła dla wolnych lub jedna Rzeczpospolita wskrzeszona, to nasze hasło. Czuwajmy.

NPK, sygn. 804, k. 177-178v, minuta, kopia, rkps. Tekst przytoczony, z drobnymi błędami, przez J. Śmiałowskiego w „Społeczeństwo kaliskie wobec demonstracji patriotycznych lat 1861-1862” („Rocznik Kaliski”, t. VIII, 1975, s. 204-205).

^a W oryg.: Okresu.

^b Podkreślone.

¹ Raport nr 7584 z 27 VIII/7 IX 1861 r. nie wspomina jednak o liczbie plakatów (tamże, k. 181-181v).

² Nawiązanie do godła Cesarstwa Rosyjskiego dwugłowego, czarnego orła.

*Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego
w sprawie antycarskiego plakatu*

Kalisz 30 VIII/11 IX 1861

Nr 20864. Mam honor J. W. Guber[natorowi] przedstawić kopią plakatu^a złożoną mi przez Magistrat m. Kalisza, a pochodzący z oryginału, który dziś dozorca policyjny w kruchcie kościoła kolegiaty dostrzegł przylepiony na figurze w tejże kruchcie stojącej. Oryginał tego plakatu do dalszego postąpienia oddany został p.o. Naczelnikowi Wojennemu Okręgu Kaliskiego, Magistratowi zaś jednocześnie polecam, aby ze swej strony przedsięwzięła odpowiednie środki śledcze celem wykrycia winnych pisania i rozlepiania postarzających się podobnych plakatów.

Kopia^b

Bracia! Dziś znowu przypada uroczystość dworska¹. Każą nam się weselić na grobach naszych braci! W oczekiwaniu na odpowiedź Namiestnika zachowajmy się spokojnie, z godnością. Zobaczymy wkrótce jak dalece możemy wierzyć cesarskiemu słowu. Niechaj zatem każdy o godzinie 7 pozostanie w domu, okna frontowe zamknięte, lecz przy nich czujna straż na przypadek gdyby kogo ścigano. W razie tylko wejścia patrolu można świecę zapalić, lecz po jego wyjściu natychmiast je należy gasić.

Bracia posłuchajcie głosu rozsądku.

NPK, sygn. 804, k. 179v-180, minuta, kopia, rkps. Tekst przytoczony przez J. Śmiałowskiego w „Społeczeństwo kaliskie wobec demonstracji patriotycznych lat 1861-1862” („Rocznik Kaliski”, t. VIII, 1975, s. 204-205).

^a Adnotacja na marginesie: Kopią plakatu na niniejszym do akt odpisać. Kopię poświadczył sekretarz powiatu.

^b Podkreślone.

¹ 11 IX obchodzono imieniny cara Aleksandra II.

*Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego
w sprawie wystąpień przeciwko sędziemu Sądu Apelacyjnego
w Warszawie Potrzebowskiemu*

Kalisz 31 VIII/12 IX 1861

Nr 18466. Na podstawie raportu Magistratu m. Kalisza^{1a}, mam honor J. W. Guber[natorowi] Cyw[ilnemu] donieść, że w dniu 28 VII/9 VIII rb. przybyłemu za interesami^b do m. Kalisza sędziemu Sądu Apelacyjnego p. Potrzebowskiemu, w Hotelu Berlińskim^c wyrządzona została, przez zgromadzone i przechodzące osoby w porze wieczornej, nieprzyjemność objawiona gwizdaniem i rzuceniem kamienia w okno pokoju^d, skutkiem czego tenże nieco skaleczonym^e został w usta. Po czym sędzia o godzinie 2

w nocy wyjechał przy konwoju dozorczy policyjnego i 5 żołnierzy, którzy go za rogatki o wiorst^f 3 wyprowadzili.

Za powód podają, iż sędzia miał wpłynąć przeważnie na wydanie decyzji, skutkiem której 5 osób aresztowanych w czasie ostatnich wypadków warszawskich z więzienia odpowiada.

NPK, sygn. 804, k. 183v, minuta, rkps.

^{a-d} *Skreślono: i zebranych dodatkowych wiadomości (co było prawdą, gdyż raport prezydenta nie zawiera wszystkich informacji podanych przez NPK).*

^b *Skreślone: z Warszawy.*

^c *Skreślone: ułokowanemu.*

^d *Skreślone: sędziego.*

^e *Nadpisane zamiast skreślonego: zranionym.*

^f *W oryg.: werst.*

¹ *Nr 6816 z 29 VII/10 VIII 1861 r. W zbiegowisku miało wziąć udział przeszło 100 osób (tamże, k. 182-183).*

33

Okólnik Nr 40 Naczelnika Powiatu Kaliskiego do władz policyjnych wskazujący jakim władzom należy składać raporty o nadzwyczajnych wypadkach

Kalisz 4/16 IX 1861

Nr 21146. Lubo już niejednokrotnie wskazano władzom policyjnym, aby o wszelkich nadzwyczajnych wypadkach natychmiast komu wypada składały dokładne raporty, jednakże gdy obowiązek ten nie dość ściśle jest spełniony, przeto Naczelnik P[owiat]u wzywa pp. burmistrzów miast i wójtów gmin, aby odtąd oprócz zwykłych raportów o nadzwyczajnych wypadkach donosiły również i o niespokojnościach, jakie obecnie w kraju mają miejsce, a mianowicie:

1. Naczelnikowi P[owiat]tu
2. Nacz[elnikowi] Żand[armskiej] Komendy
3. p.o. Naczelnika Okręgu^a Kaliskiego
4. Rządowi G[ubernia]lnemu Warsz[awskiemu]
5. Komisji R[ządo]wej S[praw] Wew[nętrznych], w razie zaś jakiego wypadku pod dochodzenie sądowe kwalifikujące się i Sądowi właściwego okręgu.

W raportach do Naczelnika Powiatu donieść należy w końcu zapewnienie, że podobne raporty takim a takim władzom jednocześnie złożone zostały.

NPK, sygn. 804, k. 186-186v, minuta, rkps.

^a *W oryg.: Okresu.*

Raport p.o. prezydenta Kalisza Teofila Raciborskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie udaremnienie manifestacji przed mieszkaniem naczelnika żandarmów Bergmanna

Kalisz 4/16 IX 1861

Nr 7817. Dnia wczorajszego po godzinie 6 z południa w rogu ulicy Łaziennej i Kolegiaty zebrało się około 50 osób, po największej części młodzieży ulicznej, w chęci o ile mógł inspektor policji wyrozumieć, udania się przed mieszkanie W. Bergmann Naczelnika Kaliskiej Żandarmskiej Komendy, lecz inspektor policji, przybywszy na miejsce zebrania z kilkoma znaczniejszymi obywatelami, przez wystawienie im złych stąd skutków zmusił do rozejścia, co też dopełnili. Dalszych innych następstw nie było i spokojność nastąpiła. Co się tyczy wyrządzonych obelg słownych pomocnikowi inspektora policji przez zebrane pospólstwo, to na właściwą drogę skierowane zostało.

O czym mam zaszczyt W. Naczelnikowi Powiatu donieść, z nadmienieniem, że o wypadku tym jednocześnie J. W. Gubernatorowi Cywilnemu i J. W. p.o. Naczelnikowi Wojennemu Okręgu Kaliskiego zdane zostały raporta¹.

NPK, sygn. 804, k. 188-189v, oryg., rkps. Raport złożony GCW został opublikowany w „Ruch rewolucyjny 1861 roku w Królestwie Polskim. Manifestacje na prowincji”, Warszawa 1963, s. 182-183.

^a *W oryg.: Berkmann.*

^b *W oryg.: Okresu.*

¹ *NPK pismem nr 21432 z 5/17 IX 1861 r. nakazał donieść o ww. zajściach także Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych (tamże, k. 189).*

Delegowanie przez Naczelnika Powiatu Kaliskiego urzędnika powiatowego do komisji śledczej wyjaśniającej podburzanie przez Romana Radolińskiego włościan Piątku Małego do powstania¹

Kalisz 7/19 IX 1861

Nr 21529. Ponieważ p.o. Naczelnika Wojennego Okręgu^a Kaliskiego wezwał Naczelnika P[owia]tu o wyznaczenie urzędnika do attentowania przy śledztwie, jakie przez sąd przy asystencji oficera żandarmierii p. Bergmann^b p[rzeciw]ko p. Radolińskiemu ma być prowadzone, na skutek skargi włościan wsi Piątku Małego o podburzanie ich do powstania, przeto do tej czynności deleguję p. Zarzyckiego Pomocnika².

NPK, sygn. 804, k. 191, minuta, rkps.

^a *W oryg.: Okresu.*

^b *W oryg.: Bergman.*

¹ *O nominacji NPK powiadomił także p.o. NWOK, pismem po tym samym nr i datą (tamże).*

² *Zarzycki był Pomocnikiem Naczelnika Powiatu do czynność spisu i zaciągu wojskowego.*

*Delegowanie przez Naczelnika Powiatu Kaliskiego urzędnika powiatowego
do komisji śledczej wyjaśniającej podburzanie przez Antoniego Rembowskiego
włościan wsi Nakwasin do powstania¹*

Kalisz 8/20 IX 1861

Nr 21640. Ponieważ p.o. Naczelnika Wojennego Okręgu^a Kaliskiego wezwał Naczelnika P[owia]tu o wyznaczenie urzędnika do attentowania przy śledztwie, jakie przez sąd przy asystencji oficera żandarmerii p. kapitana Bergmann^b p[rzeciw]ko p. Rembowskiemu ma być prowadzone, na skutek skargi włościan wsi Nakwasina o podburzanie ich do powstania, przeto do tej czynności deleguję p. Zarzyckiego Pomocnika.

NPK, sygn. 804, k. 193, minuta, rkps.

^a *W oryg.: Okresu.*

^b *W oryg.: Bergman.*

¹ *O nominacji NPK powiadomił także p.o. NWOK, pismem po tym samym nr i datą (tamże).*

*Raport Magistratu m. Kalisza o urządzeniu kilku kupcom żydowskim
kociej muzyki podczas święta Kuczek¹*

Kalisz 8/20 IX 1861

Nr 7936. Dnia dzisiejszego około godziny wpół do 1 z południa, dla wyprowadzenia na cmentarz zwłok zmarłego staroz[akonnego] Perle, zgromadziło się kilkudziesięciu tegoż wyznania mieszkańców w rynku miasta przed domem nr 36, a że to był dzień uroczystego święta Kuczek², wszyscy więc starozakonni prócz Moritza Wejse mieli sklepy swe pozamykane. Do liczby zebranych na obrzęd pogrzebu przyłączyło się kilkudziesięciu uliczników starozakonnych wyrzucając Wejsowi, że w święta sklep ma otwarty, wyprawili mu tak zwaną kocią muzykę, bez wybijanie jednakże szyb i innych szykan^a. Zebrani mieszkańcy na obchód pogrzebu, którzy żadnego nie mieli udziału, udali się na cmentarz, a partia uliczna nie kontentując się tym, udała się jeszcze ulicą Warszawską przed sklep i mieszkanie księgarza staroz[akonnego] Hurtiga³ i temuż również z przyczyn powyż[ej] wymienionych, poczęli gwizdać. Na skutek czego przybył J. W. p.o. Naczelnika Wojennego pułkownik Zajcew^b, a zawezwawszy podsędką⁴ polecił temuż przy odgłosie bębna wezwać zebraną publiczność do rozejścia się, co też dopełniono i wszelka spokojność nastąpiła, a jakkolwiek wielu mieszkańców powychodziło przed swe mieszkania na ulice, to tylko sprowadziła ich ciekawość z powodu odgłosu bębna, lecz i ci zaraz się rozeszli i spokojność panowała.

O czym mam zaszczyt donieść z nadmienieniem, że jednocześnie do wszystkich władz przepisami wskazanymi raporta złożonymi zostały.

NPK, sygn. 804, k. 194-194v, oryg., rkps.

^a W oryg.: szekan.

^b W oryg.: Zajców.

¹ Zob. też nr 38.

² Kuczki (Sukkot) – Święto Szalasów (Namiotów), jedno z najważniejszych świąt religijnych Żydów.

³ Henryk Hurtig (1818-1873) – znany kaliski księgarz i nakładca.

⁴ Podśudek – urzędnik sądowy.

38

Uzupełnienie raportu Magistratu m. Kalisza o urządzeniu kilku kupcom żydowskim kocię muzyki podczas święta Kuczek¹

Kalisz 10/22 IX 1861

Nr 7958. W następstwie raportu z daty 8/20 IX rb., nr 7936, donieść ma zaszczyt, że lubo w tłumie ulicznym wyprawiającym kocią muzykę w dniu 8/20 bm. i r. Wejsowi i Hurtigowi nie można było dostrzec przywódcy tego zebrania, jednakże po zarządzo-
nym śledztwie Policja Wykonawcza powzięła wiadomość, że między tymi byli staro-
zakonni: Mosiek Layb Kapłon, Nomburg i Kiwer Drag, i ci mieli mieć czynny udział
w tym zebraniu¹.

NPK, sygn. 804, k. 195, oryg., rkps.

¹ GCW pismem nr 91990/17040 z 9/21 X 1861 r. polecił NPK zwrócić uwagę Magistratowi m. Kalisza, aby ten na przyszłość w raportach w sprawach podobnego rodzaju informował, czy zarządzono sprawę sądową (tamże, k. 239-239v), co też ten uczynił pismem nr 25111 z 17/29 X 1861 r. (tamże, k. 240).

39

Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego w sprawie kosztów delegacji urzędnika powiatowego i 5 kozaków wystanych do Warty celem zaprowadzenia porządku

Kalisz 25 IX/3 X 1861

Nr 20480. Po dopełnianej manifestacji ludowej w m. Warcie w miesiącu kwiet-
niu rb., dla przywrócenia i utrzymania porządku w mieście W. Świętochowski Nacze-
l[nik] Kan[celarii] R[ządu] G[ubernalnego] o p.o. Naczelnika tutejszego powiatu wydele-
gował do Warty p. Raciborskiego Rachmistrza P[owiatu]^a. Za pełnienie tych obowiązków,
podług załączonej likwidacji, przypada p. Raciborskiemu tytułem kosztów zjazdu i diet
rs 43 kop. 26, a za wybrany owies i siana przez 5 kozaków dodanych w pomoc delegowa-
nemu należy się rs 38 kop. 75, które to kosza przez mieszkańców zaspokojone być winny.

Przy dołączeniu więc 2 egzemplarzy likwidacji i tyluż [...]^b rozkładów, mam ho-
nor upraszać R[ząd] G[ubernalny] potwierdzenie takowych, celem przekazania kasie

miejskiej do poboru, tym bowiem tylko sposobem należność odzyskana będzie, a nikt z mieszkańców od opłacenia składki wylamywać się nie może, bo przez wysłanie delegowanego przywrócony został porządek w mieście i bezpieczeństwo obywateli, co tylko energicznemu się wzięciu, rozsądnym i umiarkowanym działaniu p. Raciborskiego zawdzięczać winni¹.

NPK, sygn. 804, k. 199v, 204, minuta, rkps.

^a Skreślone: tym więcej, że miejscowy burmistrz z powodu słabości zdał służbę ławnikowi Śniegockiemu.

^b Wyraz nie odczytany.

¹ Z pisma dzierżawcy zajazdu w Warcie Nepomucena Wesołowskiego z 25 VII 1861 r. wynika, że sami obywatele miasta „dla zapewnienia sobie spokojności prosili władzę o zesłanie pomocy wojskowej” (tamże, k. 201-201v). Początkowo burmistrz Warty Kowalewski, jak wynika z raportu z 8 VIII 1861 r., chciał, aby dietę Raciborskiego zapłacili chrześcijanie z funduszu garncowego, a za kozaków Żydzi, ale ci odmówili (tamże, k. 200-200v). Ostatecznie cała sumę podzielono na wszystkich mieszkańców miasta (tamże, k. 399-413v).

40

*Zapytanie Sądu Policji Poprawczej w Kaliszu do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
w sprawie delegata do komisji śledczej mającej badać namawianie włościan do powstania
przez Antoniego Rembowskiego*

Tyniec¹ 25 IX/7 X 1861

Nr 16706. Komisja R[ządo]wa Sprawiedliwości rozporządzeniem z d. 12/24 IX rb., nr 18208, zawiadomiła Prokuratora Królewskiego przy Sądzie Kryminalnym G[u]ber[ni] Warszawskiej, iż p.o. Namiestnika Królestwa otrzymawszy doniesienie, że Antoni Rembowski, dziedzic wsi Nakwasina miał namawiać włościan do rewolucji i pobić kilku z nich, rozkazać raczył wyprowadzenie sądowego śledztwa wobec urzędnika administracyjnego i oficera żandarmerii, o wyznaczenie których Komisja R[ządo]wa Sprawiedliwości jednocześnie odniosła się do właściwych władz. Ma zaszczyt przeto W. Naczelnika o spieszne zawiadomienie, czy otrzymał już stosowane w tej mierze rozporządzenie i zechciał donieść o nazwisku urzędnika na deputata wyznaczonego².

NPK, sygn. 804, k. 205-205v, oryg., rkps.

¹ Wieś pod Kaliszem, obecnie jego część.

² Pismem nr 23401 z 30 IX/12 X 1861 r. NPK wyznaczył Zarzyckiego, pomocnika Naczelnika. W piśmie pierwotny zwrot „o poddawianie włościan do rewolucji” zastąpiono „o poddawianie włościan do powstania” (tamże, k. 206-206v).

*Okólnik Naczelnik Powiatu Kaliskiego do władz policyjnych w powiecie
nakazujący upowszechnić wśród mieszkańców przepisy stanu wojennego
i zarządzenia Kaliskiego Naczelnika Wojennego^a*

Kalisz 5/17 X 1861

Nr 24078. P.o. Naczelnika Wojennego Okręgu^b Kaliskiego, przy rozporządzeniu z daty dzisiejszej, za nr 597, zawiadamiając Naczelnika P[owiat]u, że Królestwo Polskie ogłoszonym jest w stanie wojennym¹, zakomunikował:

- 1) Odezwę do mieszkańców Królestwa przez Namiestnika wystosowaną.
- 2) Przepisy o stanie wojennym.
- 3) Rozporządzenie Warszawskiego Wojennego Generał-Gubernatora.
- 4) Reskrypt p.o Namiestnika do Rady Administracyjnej wydany.

Pierwsze więc trzy dowody przysyłając pp. prezydentowi m. Kalisza, burmistrzom miast i wójtom gmin poleca takowe natychmiast mieszkańcom ogłosić.

Przy tym wykonując reskrypt p.o. Naczelnika Wojennego poleca dokładnie rozpowszechnić:

Nowe przepisy o stanie wojennym i niezwłocznego^c rozpraszania zgromadzeń siłą oręża, znoszą postanowienia Rady Administracyjnej z d. 27 III/8 IV rb. W razie zaś nieposłuszeństwa dla policji i nieużyteczności środków przez nią przedsięwziętych, jeżeli za ukazaniem się wojska zbiegowisko zaraz nie rozproszy się, wówczas bez żadnych ogłoszeń i wyczekiwania wojsko obowiązane rozegnać je siłą oręża.

Procesje przez kościoł nieaprobowane i zgromadzenia na cmentarzach, tak samo jak zwyczajne tłumy ludności, wojsko będzie rozpędzać, również nigdzie i pod żadnym względem nie dozwalać śpiewania zakazanych hymnów i we wszystkich przypadkach arestować głównych podżegaczy, informujących i uczestników.

Oprócz tego w Okręgu Wojennym Kaliskim ustanowione będą dwie Wojenno-Śledcze i Wojenno-Sądzące Komisje, procedura zaś sądowa wykonawczą będzie w ściślejszej osnowie zwodu praw wojenno-kryminalnych, lecz wyroki wydawane będą podług praw polowo-kryminalnych.

Na koniec p.o. Naczelnika Wojennego polecił obwieścić, za odebraniem w dowód ogłoszenia podpisów.

- A. Punkta 10 i 18 rozporządzenia Warszawskiego Wojennego Generał-Gubernatora.
- B. Utrzymujących składy i kramy książek i rycin, jak również fotograficzne i inne zakłady wezwać o natychmiastowe uprzątniecie znajdujących się w nich i w przyszłości nie dozwalać utrzymywać wszelkiego rodzaju zakazanych i podburzających dzieł, proklamacji, rycin, symbolicznych znaków itp.
- C. Utrzymujących magazyny i sklepy pod rygorem zamknięcia takowych, ostrzec, aby nie wywieszali żałobnych oznak^d, jak również, aby nie sprzedawali roz-

maitych ubiorów, konfederatek, czamarek, kontuszów, pasów, szarf i kokard w kolorach narodowych, jako też guzików, pierścieni i szpilek z białymi orłami lub z herbem połączenia Litwy z Polską itp.

- D. Zakazać przyjazdu i wyjazdu z miasta bez paszportu, za wyłączeniem włościan na targi przybywających. Wszystkie powyżej wymienione przepisy i rozporządzenia wchodzi w zupełne wykonanie po upływie 48 godzin od chwili ich otrzymania.

Co zaś do ustępu 20 rozporządzenia Wojennego General-Gubernatora, p.o. Naczelnika Wojennego polecił, aby broń palną i sieczną natychmiast mieszkańcy, z wyłączeniem osób w tymże ustępie wskazanych, złożyli Naczelnikowi Kaliskiej Żandarmskiej Komendy przy ich spisie i za pokwitowaniem

O otrzymanym niniejszego wraz z dołączonymi przepisami wszyscy pp. prezydent m. Kalisza, burmistrz miast i wójci gmin, bez najmniejszej straty czasu złożą raporta z dołączeniem do nich dowodów o dopełnionej publikacji mieszkańcom tychże rozporządzeń.

NPK, sygn. 804, k. 207-208v, minuta, rkps.

^a *Adnotacja na marginesie:* Wydrukowano i rozesłano 18 i 19 X.

^b *W oryg.:* Okresu.

^c *Skreślone:* rozpędzania zbiegowisk.

^c *Nadpisane innym atramentem i ręką nad skreślonym:* akcesorii.

¹ *Stan wojenny został wprowadzony przez namiestnika Królestwa Polskiego gen. Karola Lamberta 17 X 1861 r.*

42

*Okólnik Naczelnika Powiatu Kaliskiego do organów administracji rządowej
w powiecie, informujący o wprowadzeniu stanu wojennego
w Królestwie Polskim¹*

Kalisz 5/17 X 1861

Nr 24078. Na skutek odezwy p.o. Naczelnika Wojennego Okręgu^a Kaliskiego z daty dzisiejszej za Nr 597 ^b-ma honor zakomunikować Trybunałowi^b 1 egzemplarz reskryptu p.o. Namiestnika Królestwa pod d. 1/13 bm. i r., nr 1626, do Rady Administracyjnej wydanej w przedmiocie ogłoszenia Królestwa w stanie wojennym.

NPK, sygn. 804, k. 227-227v, minuta, rkps.

^a *W oryg.:* Okresu.

^b *Podkreślone.*

¹ *Wysłano do: Trybunału Cywilnego w Kaliszu, Sądu Policji Poprawczej Wydziału Kaliskiego, Sądu Policji Prostej Okręgu Kaliskiego, Sądu Policji Prostej Okręgu Warciego, Konsystorza Generalnego w Kaliszu, Dyrekcji Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Kaliszu, Naczelnika Kaliskiego Celnego Okręgu, Urzędu Pocztowego w Kaliszu, Inspektora Szkoły Wyższej Realnej w Kaliszu, Prokuratora Trybunału Cywilnego w Kaliszu, Kontroli Skarbowej w Kaliszu.*

*Rozporządzenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego
w sprawie zamknięcia Resursy w Kaliszu*

Kalisz 5/17 X 1861

Nr 24078. Z powodu ogłoszenia Królestwa Polskiego stanie wojennym, Resursa Kaliska ma być do dalszej decyzji zamkniętą.

O czym uprzedzając Komitet Resursy Naczelnik P[owiat]u ma honor, iż w dniu dzisiejszym przystąpi do jej zamknięcia^a.

NPK, sygn. 804, k. 207-208v, minuta, rkps.

^a *Skreślone: i zapieczętowania Resursy.*

*Okólnik Nr 42 Naczelnika Powiatu Kaliskiego nakazujący władzom policyjnym
w powiecie poinformowanie włościan o braku przeszkód w przybywaniu do miast
w celu handlu żywnością*

Kalisz 9/21 X 1861

Nr 24326. ^aDoszło do wiadomości rządu, że ludzie złych zamiarów usiłują rozposzechnić między ludnością miasta Warszawy zatrwajające pogłoski, jakoby z powodu ogłoszonego stanu wojennego zagrażać miało miastu Warszawie głód, gdyż włościanie z obawy skutków stanu wojennego zaprzestaną przywozić wiktuały i inne potrzeby do życia na targi tutejsze.

Na zasadzie więc reskryptu J. W. Dyrektora Głównego Prezydującego w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych z dnia 2/14 bm. i r., nr 20652^a, wzywam więc władze policyjne, ażeby bez najmniejszej straty czasu podały do wiadomości mieszkańców, a szczególnie włościan, że ogłoszony stan wojenny nie narazi ich bynajmniej na żadne trudności w przybywaniu do Warszawy i wszystkich innych miast Królestwa, że jak dotąd tak i nadal przywozić mogą najswobodniej do miast bez wymagania nawet od nich jakichkolwiek bądź paszportów lub świadectw, wiktuały i inne potrzeby na sprzedaż do miast, i że w każdym razie znajdą wszelką opiekę władz.

NPK, sygn. 804, k. 232v, minuta, rkps.

^{a-a} *Przepisane z okólnika GCW do naczelników powiatów nr 90312/16728 z 3/15 X 1861 r. (tamże, k. 232).*

*Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego
w sprawie antycarskiego plakatu*

Kalisz 16/28 X 1861

Nr 25067. Mam honor J. W. Gub[ernatorowi] Cyw[ilnemu] przedstawić złożoną mi przez Magistrat m. Kalisza¹ kopią zdjętego w dn. 14/26 bm. i r. z rogów ulic plakatu przyklepionego przez nieodkrytych dotąd sprawców, nadmienając zarazem, iż oryginał tego plakatu do dalszego postąpienia przedstawiony został p.o. Naczelnika Wojennego Okręgu^a Kaliskiego.

NPK, sygn. 804, k. 237v, minuta, rkps.

^a *W oryg.: Okresu.*

¹ *Raport nr 8760 z 14/26 X 1861 r. (tamże, k. 237-237v). Nie sporządzono kopii plakatu.*

*Okólnik Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do naczelników powiatów
w sprawie podziału Królestwa Polskiego na okręgi wojenne*

Warszawa 9/21 X 1861

Wydział Policyjny Nr 91990/17040. W następstwie dyspozycji mej z dnia 4/16 m. i rb., nr 90891/16792, na mocy reskryptu J. W. Dyrektora Głównego Prezydującego w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych z dnia 8/20 bm. i r., nr 93094/20735, zaświadczam Naczelnika Powiatu, że Królestwo Polskie, z powodu ogłoszenia go w stanie wojennym, podzielonym zostało na 7 wojennych okręgów, każdy pod władzą oddzielnego Naczelnika Wojennego Okręgowego i pod bezpośrednim zwierzchnictwem J. W. p.o. Namiestnika Dowodzącego 1 Armią.

Gubernie: augustowska, płocka, lubelska i radomska stanowią każda oddzielny okręg wojenny. Gubernia zaś warszawska podzieloną została na trzy okręgi wojenne a mianowicie:

Okręg Kaliski, do którego należą powiaty: koniński, kaliski, włocławski, gostyński, łęczycki, sieradzki.

Okręg Drogi Żelaznej do którego należą powiaty: łowicki, rawski, piotrkowski, wieluński.

Okręg Warszawski, do którego należą powiaty warszawski i stanisławowski.

Prawa i obowiązki Naczelników Wojennych Okręgowych określone są przepisami dołączonymi do odezwy J. W. p.o. Namiestnika ogłaszający stan wojenny Królestwa, zakomunikowany Naczelnikowi Powiatu przy powołanej wyżej dyspozycji.

NPK, sygn. 804, k. 238, kopia powielana, rkps.

*Raport Magistratu m. Kalisza o śpiewaniu pieśni patriotycznych
w kościele Franciszkanów^a*

Kalisz 16/28 X 1861

Nr 8802. W dniu wczorajszym, pomimo ogłoszenia postanowienia wzbraniającego śpiewania hymnów narodowych, w kościele ks. ks. Franciszkanów w mieście tutejszym, po ukończonym nabożeństwie rozpoczęto śpiew narodowy i w tym wzięli udział pomiędzy innymi:

1. Kosiński dependent¹
2. Rajciński b[yły] obywatel
3. Pagowski syn obywatela
4. Iłowiecki b[yły] uczeń przy matce
5. Sodajtys woźny Trybunału

i ci z polecenia J. W. Naczelnika Wojennego już przyaresztowani zostali i na odwachu wojskowym osadzeni, o czym Magistrat ma zaszczyt W. Naczelnikowi Powiatu złożyć niniejszy raport, z nadmienieniem, że podobne jednocześnie władzom właściwym złożone zostają.

NPK, sygn. 804, k. 251, oryg., rkps.

^a *Adnotacja na marginesie:* Ponieważ Magistrat już władzom właściwym doniósł, zatem do akt. D. 31 X [18]61.

¹ *Dependent – urzędnik, sekretarz pracujący u adwokata lub notariusza.*

*Okólnik Nr 46 Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie wyjaśnienia
niektórych zapisów instrukcji o stanie wojennym*

Kalisz 17/29 X 1861

Nr 25207. Z powodu wynikłych wątpliwości spełnieniu niektórych punktów instrukcji o stanie wojennym, p.o. Naczelnika Wojennego Okręgu^a Kaliskiego reskryptem daty wczorajszej, za nr 816, dla zastosowania się zakomunikował co następuje:

1. Zobowiązać protokółarnie gospodarzy domów i ojców familii, ażeby ich żony, córki i guwernantki, rezydentki i inne, pod jaką bądź nazwą zamieszkałe w ich domach kobiety, odtąd nie nosiły zakazanej odzieży i emblematycznych oznak oraz aby nie śpiewały pieśni w duchu burzliwym, gdyż jeżeli pokaże się jaka kobieta w zakazanej odzieży lub będzie zauważana przy śpiewach, wówczas mężczyźni będą aresztowani, nie przepuszczając nikomu żadnego wypadku naruszenia praw instrukcją wskazanych.

2. Broń składać Naczelnikowi Żandarmskiej Komendy nie zaś policji.

3. Broń u leśniczych rządowych do dalszego rozporządzenia pozostawić i to nie więcej, jak po 1 sztuce.

4. W ogólności przyjąć za zasadę, że osoby którym broń zatrzymywać dozwolono, mogą posiadać tylko 1 fuzję^b i pałasz lub parę pistoletów i pałasz.

5. Cudzoziemcy mogą posiadać broń nieodzownie potrzebną dla osobistego bezpieczeństwa i w takiej tylko liczbie, jaka jest im przez rząd dozwolona lub w paszportach oznaczona.

6. Ukrywających broń aresztować i zatrzymywać do czasu wyrzeczenia oddzielnych względem nich decyzji.

Wreszcie w uzupełnieniu przepisów zakomunikowanych władzom policyjnym przy reskrypcie z d. 5/17 bm. i r., nr 24078, z polecenia p.o. Naczelnika Wojennego oświadczam, że ukrywanie broni, przechowywanie ludzi podejrzanych przez rząd poszukiwanych lub fałszywą legitymację posiadających i późne doniesienie najbliższej władzy wojskowej o nastąpić mających zebraniach się lub zjazdach obywateli, chociażby i w domach prywatnych, pociągnie za sobą oddanie pod sąd wojenny tak osób winnych, uczestników, jak i burmistrzów i wójtów gmin.

Na koniec informuję władze policyjne, iż jednocześnie wzywam Konsystorz Generalny o zawiadomienie duchowieństwa, że zabraniają się również wszystkie duchowne procesje, nie wyłączając nawet procesji pozwoleniu kościelnemu podlegających. Pozwolenia zaś na odpusty kościelne mogące spowodować liczniejsze zebranie narodu mają być przez duchowieństwo u p.o. Naczelnika Wojennego wyjednywane¹.

W rezultacie więc polecam powyższe rozporządzenie dostatecznie i niezwłocznie rozpowszechnić pod odpowiedzialnością za zaniedbanie.

NPK, sygn. 804, k. 244-244v, druk.

^a *W oryg.: Okresu.*

^b *W oryg.: fuzyą.*

¹ *Zob. też nr 49.*

49

Wezwanie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Konsystorza Generalnego Kaliskiego do przestrzegania przez duchowieństwo zarządzenia Naczelnika Wojennego Okręgu Kaliskiego względem procesji kościelnych i odpustów¹

Kalisz 17/29 X 1861

Nr 25207. Ponieważ p.o. Naczelnika Wojennego Okręgu^a Kaliskiego w reskrypcie z d. 16/28 bm. i r., nr 816, wyraził, iż zabraniają się wszystkie duchowne procesje, nie wyłączając nawet procesji pozwoleniu kościelnemu podlegających oraz że pozwolenia na odpusty kościelne, mogące spowodować liczniejsze zebranie ludności, mają być przez duchowieństwo u p.o. Naczelnika Wojennego wyjednywane, przeto ogłosiwszy to przez

okólnik władzom policyjnym, mam honor wezwać Konsystorz, aby stosowne zarządzenie duchowieństwu wydać raczył¹.

NPK, sygn. 804, k. 248v, minuta, rkps.

^a *W oryg.: Okresu.*

¹ *Odpowiedź Konsystorza zob. nr 50.*

50

*Odpowiedź oficjła Konsystorza Generalnego Kaliskiego ks. Józefa Lisieckiego
na wezwanie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do przestrzegania
przez duchowieństwo zarządzenia Naczelnika Wojennego Okręgu Kaliskiego
względem procesji kościelnych i odpustów¹*

Kalisz 31 X 1861

Nr 1091. Zdumiała Konsystorza odezwa W. Naczelnika z d. 29 bm. r., nr 25207², żądająca od niego wydania polecenia do duchowieństwa, aby nie odprawiał żadnych procesji nawet przez kościół ś[więty] dozwolonych, żądało pozwolenia na odpusty od p.o. Naczelnika Wojennego Kaliskiego, a to na skutek reskryptu tegoż Naczelnika Wojennego z d. 28 bm., nr 816, zdumiała zaś raz dlatego, że podobne rozporządzenia nie są zgodne ani z wolnością religijną, ani z powagą władzy, drugi zaś dlatego, że Konsystorz od Naczelnika Wojennego jako władzy sobie równej żadnych rozkazów przyjmować nie może i nie będzie, lecz je przyjmuje tylko od Dyrektora Głównego Prezydującego w K[omisji] R[ządowej] W[yznań] R[eligijnych] i O[świecenia] P[ublicznego] lub J. W. Biskupa.

Nadto Konsystorz wie i oświadcza, że Naczelnik Wojenny nie może wedle swego widzimisię kościołami rozrządzać, ani odpustów udzielać, że on i wszelkie władze w kraju cywilne i wojskowe mogą tylko zajmować się porządkiem po ulicach lub szynkach, a nie w kościołach, które jako domy Bogu poświęcone są pod wyłącznym dozorem władzy duchowej i wszelkie nietykalności używają z prawa, że odpusty Ojciec ś[więty] tylko, nie zaś żołnierze, a o ich odbywaniu zawiadamiają każdego dzwony kościelne. Nie może więc Konsystorz i nie będzie rozkazywał duchowieństwu swemu żadnych procesji ani odpustów.

W tej decyzji Konsystorza zechce W. Naczelnik uwiadomić p.o. Naczelnika Wojennego i prosić go, aby Konsystorz od podobnych odezw uwolnić zechciał raz na zawsze.

NPK, sygn. 804, k. 257v-258, kopia, rkps. Kopia poświadczona przez Sekretarza Powiatu Rajkowskiego.

¹ *Odpowiedź Konsystorza NPK wysłał 27 X/8 XI 1861 r., za nr 25872, do NWOK oraz GCW (tamże, k. 257, 259-260).*

² *Zob. nr 49.*

*Raport burmistrza Błaszek Kokosińskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o aresztowaniu osób za śpiewanie zakazanych pieśni*

Błaszki 20 X/11 XI 1861

Nr 993. Za śpiew w dniu wczorajszym pieśni zakazanej w kościele parafialnym w mieście Błaszach, dowódca 12 Roty Nizowskiego Pułku Piechoty, aresztował w dniu dzisiejszym trzy osoby z Błaszek pochodzące, a mianowicie:

1. Antoniego Brukowskiego lat 17 liczący, przy matce wdowie, właścicielce domu mieszkającego.
2. Anastazego Szymanowskiego ucznia stelmaskiego lat 19 mającego i
3. Antoniego Fornalskiego¹ lat 16 liczącego przy ojcu właścicielu domu zamieszkałego.

O czym W. Naczelnikowi Powiatu donieść pośpieszam, prosząc o udzieleniu informacji, czyli o podobnych zdarzeniach i innym jeszcze władzom raportować należy, gdyż rozporządzenie ostatnie o stanie wojennym Królestwa Polskiego wydane, żadnej instrukcji w tym przedmiocie nie przypisują².

NPK, sygn. 804, k. 265, oryg., rkps.

¹ *Zob. też nr 203.*

² *W odpowiedzi NPK za nr 26444 z 4/16 XI 1861 r. odpisał, że „należało donieść wszystkim władzom, jak i o innych nadzwyczajnych wypadkach, gdyż opisany wypadek jako mający związek z niespokojnościami krajowymi winien być do wiadomości władz podany” (tamże, k. 265v). Zob. też ilustr. nr 1.*

*Okólnik Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie podpisów włościan
pod ogłoszeniami o stanie wojennym*

Kalisz 17/29 XI 1861

Nr 27427. Dla wiadomości i ścisłego stosowania się w razie potrzeby zawiadomianiom władze policyjne, że J. W. Naczelnik Wojenny Okręgu Kaliskiego reskryptem z d. 14/26 bm. i r., nr 1337, oświadczył, iż odbieranie od włościan podpisów w dowód ogłaszania im przepisów o obecnym stanie wojennym jest niewłaściwe i stawia ich w błędzie lub wątpliwościach, na co istotnie żądane są od nich podpisy i dlatego będzie uważanym za dostateczne, że zgłoszono i odczytano im przepisy, jeżeli sam wójt gminy to poświadczy.

NPK, sygn. 804, k. 274, minuta, rkps.

*Okólnik Naczelnika Powiatu Kaliskiego nakazujący zwracać uwagę
na osoby posługujące się określonymi znakami*

Kalisz 17/29 XI 1861

Nr 27673. Wykonując reskrypt J. W. Naczelnika Wojennego Okręgu Kaliskiego z d. 16/28 bm. i r., nr 1403, wzywam władze policyjne ściśle zwracać uwagę na osoby, u których znaki poniżej opisane zauważane będą.

Opis znaku: W niebieskim polu na środku trupia głowa wsparta na kościach na krzyż złożonych, po bokach zaś i u dołu trzy krzyże, na odwrotnej stronie znaku mieści się napis polski „piątek 4 sierpnia o 3 godzinie”.

Znaki te zapewne służą do przyozdobienia szpilek, fermuarów¹, brosz itp.

NPK, sygn. 804, k. 275, minuta, rkps.

¹ *Fermauar – klamerka, zapinka np. przy koralach, łańcuszku, torebce.*

*Okólnik Naczelnika Powiatu Kaliskiego zakazujący śpiewania pieśni skomponowanej
z okazji śmierci arcybiskupa warszawskiego Antoniego Fijałkowskiego*

Kalisz 21 XI/3 XII 1861

Nr 27428. Wykonując reskrypt J. W. Naczelnika Wojennego Okręgu Kaliskiego z d. 16/28 XI rb., nr 1386, Naczelnik Powiatu wzywa władze policyjne o niezwłoczne rozpowszechnienie, że osoby dostrzeżone przy śpiewaniu hymnu nowoskomponowanego, z powodu zgonu arcybiskupa warszawskiego Fijałkowskiego¹ i śpiewanego na nutę znanej rewolucyjnej pieśni „Boże coś Polskę”, pociągnięte zostaną do odpowiedzialności podług całej surowości odpowiednio do przepisów o stanie wojennym².

NPK, sygn. 804, k. 277, minuta, rkps.

¹ *Antoni Fijałkowski (1778-1861) – arcybiskup warszawski od 1857 r. Mimo wielokrotnych nacisków władz rosyjskich nigdy nie przeciwstawił się manifestacjom patriotycznym w kościołach, a po krwawym stłumieniu manifestacji 27 II 1861 r. złożył namiestnikowi Królestwa protest i przewodniczył uroczystościom pogrzebowym. Zmarł 5 X 1861 r., a jego pogrzeb był kolejną wielką manifestacją patriotyczną, największą przed wybuchem powstania.*

² *Pod tą samą datą i nr pisma NPK przesłał do Konsystorza Generalnego w Kaliszu przetłumaczone na jęz. pol. wspomniane polecenie NWOK (tamże, k. 277-277v).*

*Okólnik Naczelnika Powiatu Kaliskiego do władz policyjnych w powiecie
przypominający o ścisłym przestrzeganiu przepisów o stanie wojennym^a*

Kalisz 22 XI/4 XII 1861

Nr 27774. Ponieważ doszło do wiadomości J. W. Naczelnika Wojennego, że w niektórych miejscach przytrafiają się dotąd różne naruszenia przepisów o stanie wojennym, przeto na skutek polecenia tegoż J. W. Naczelnika Wojennego z dnia 20 XI/2 XII rb., nr 1473, wzywam władze policyjne, aby bezustannie przestrzegały zupełne wykonywanie przepisów stanu wojennego i aby o każdym naruszeniu takowych niezwłocznie zawiadamiały oprócz innych władz i Naczelnika P[owiatu] oraz J. W. Naczelnika Wojennego Okręgu Kaliskiego, w razie bowiem zaniedbania tego, a otrzymania z innego źródła wiadomości, winni wójci gmin i burmistrzowie karani będą według całej surowości sądu wojennego, jako tolerujący buntownicze nieporządki.

NPK, sygn. 804, k. 279-279v, minuta, rkps.

^a *Adnotacja na marginesie: Pilno!*

*Okólnik Naczelnika Powiatu Kaliskiego nakazujący władzom policyjnym
w powiecie dostarczenia Naczelnikowi Wojennemu Okręgu Kaliskiego listy
osób zbiegłych za granicę*

Kalisz 28 XI/10 XII 1861

Nr 28232. W wykonaniu rozkazu J. W. p.o. Namiestnika Królestwa objawiony mi przez reskrypt J. W. Gub[ernatora] Cyw[ilnego] z d. 23 XI/5 XII rb., nr 105320/19136, wzywam władze policyjne aby natychmiast:

1) Przedstawiły J. W. Naczelnikowi Wojennemu Okręgu Kaliskiego listę osób zbiegłych w rb. za granicę z wyszczególnieniem ich imion, nazwisk, powołania, miejsca stałego zamieszkania z opisaniem dokładnego rysopisu.

2) Następnie do dalszej decyzji prowadzić takowe listy zbiegów i tygodniowo składać o nich dokładne wiadomości temuż J. W. Naczelnikowi Wojennemu.

Przy tym ostrzega władze policyjne, że w razie niedostarczenia natychmiast wiadomości J. W. Naczelnikowi Wojennemu o czyimkolwiek zbiegostwie, winni na zasadzie przepisów o stanie wojennym do odpowiedzialności pociągnięci będą.

NPK, sygn. 804, k. 281v, minuta, rkps.

*Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Naczelnika Wojennego Okręgu Kaliskiego
w sprawie lokalu na areszt dla kobiet¹*

Kalisz 5/17 I 1862

Nr 1298. Na skutek odezwy J. W. Pomocnika J. W. Naczelnika Wojennego z daty dzisiejszej, za nr 60, mam honor donieść, iż od d. 8/20 X 1861 r. w domu Kossakowskiego w m. Kaliszu zajęty został lokal na areszt dla kobiet.

NPK, sygn. 804, k. 296v, minuta, rkps.

¹ *Zob. też nr 89.*

*Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do wójta gm. Głównych w sprawie ukarania
ucznia Wyższej Szkoły Realnej w Kaliszu Bronisława Kęszyckiego
za śpiewanie niedozwolonych pieśni*

Kalisz 6/18 I 1862

Nr 1434. ^aP.o. Namiestnika Królestwa reskryptem z dn. 13/25 XI r.z., nr 51, zaawiadomić raczył Naczelnika Wojennego Okręgu Kaliskiego, iż uczeń szkół kaliskich Bronisław Kęszycki^b za śpiewanie zabronionych hymnów w dniu 29 X r.z. w kościele parafialnym w m. Błaskach ma być ze szkół wykluczony, oddany pod ścisły dozór opiekunowi swemu W. Kęszyckiemu we wsi Brończynie i przykładowie przez tego ukarany.

Wygotowane tym celem wezwanie do W. Kęszyckiego we wsi Brończynie przesyłając załącznic^a W. wójtowi gminy, wzywam Go, aby takowe niezwłocznie adresantowi doręczył i ze swej strony dopilnował, aby wola p.o. Namiestnika Królestwa pod każdym względem ściśle dopełnioną została.

Przedstawienie dowodu z poręczenia za dni 4 zastrzegam pod karą administracyjną¹.

NPK, sygn. 804, k. 296, minuta, rkps.

^{a-a} *Przepisane z pisma Pomocnika NWOK płk. Romiszewskiego nr 74 z 6/18 I 1862 r. (tamże, k. 297-297v).*

^b *Podkreślone.*

¹ *Wójt jeszcze tego samego dnia doręczył nakaz, o czym świadczy jego raport do NPK nr 5 z 6/18 II 1862 r. (tamże, k. 305).*

*Okólnik Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie jednorazowego pozwolenia
na nieużywanie latarek podczas nocy rezurekcyjnej*

Kalisz 23 III/4 IV 1862

Nr 7495. J. W. Naczelnik Wojenny Okręgu Kaliskiego zezwolił, aby z powodu przypadającego w rb. nabożeństwa w nocy odbywanego rezurekcja zwanego, udający się na takowe zwolnieni byli na ten raz od zaopatrzenia się w latarki, z zastrzeżeniem jednak, aby nad zachowaniem porządku i spokojności ścisłą zwracała uwagę miejscowa policja.

O czym zawiadamiając władze policyjne nadmieniam, iż po dniu powyższym mieszkańcy po godzinie 11 wieczorem chodzić winni z latarkami stosownie do wydanego rozkazu.

NPK, sygn. 804, k. 313, minuta, rkps.

60

*Okólnik Naczelnika Powiatu Kaliskiego zakazujący przebierania się straży
przy grobie Chrystusa oraz strzelania podczas rezurekcji*

Kalisz 26 III/7 IV 1862

Nr 7851. Wykonywując rozkaz władzy wyższej¹, wzywam pp. prezydenta m. Kalisza, burmistrzów miast i wójtów gmin o zakomunikowanie proboszczom i dopilnowanie skutku, aby w rb. w Wielki Piątek i Sobotę, przy grobie Zbawiciela nie stawiali na straży ludzie przebrani w różne kostiumy, i aby w święto Wielkiejnocy około kościołów nie strzelano z broni i moździerzy, gdyż podobne obchody przeciwne są przepisom stanu wojennego. Niestosujący się zaś do tego rozkazu pociągnięci będą do surowej odpowiedzialności.

NPK, sygn. 804, k. 317-317v, minuta, rkps.

¹ *Pismo Naczelnika Kaliskiej Żandarmskiej Komendy nr 376 z 25 III/6 IV 1862 r. (tamże, k. 317-318).*

61

*Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zatrzymaniu, w razie ich powrotu,
pruskich poddanych wydalonych z Królestwa Polskiego za przestępstwa polityczne*

Kalisz 14/26 VII 1862

— Nr 16340. Z rozkazu wyższego wzbroniony mają przyjazd do Królestwa Polskiego poddani pruscy:

1. Wincenty Nowakowski subiekt handlowy pochodzący z m. Chełmna.

2. Ignacy Grembowski pochodzący z wsi Borzęcin w W[ielkim] Ks[ięstwie] Po-
znańskim.

3. Gustaw Rajchel subiekt handlowy pochodzący z m. Leszna w W[ielkim] Ks[ię-
stwie] Poznańskim.

4. Władysław Poradziński czeladnik młynarski pochodzący z m. Strzelna w Wiel-
kim Księstwie Poznańskim; na koniec

5. Poddany austriacki Leon Worg fryzjer pochodzący z miasta Krakowa, wszyscy
wyekstradowani z Królestwa Polskiego na powrót za granicę za przyjmowanie udziału
w wynikłych w kraju tutejszym nieporządkach.

Poddani pruscy:

1. Rzeźbiarz Chrystian Ferdynand Sach

2. Cyrulik Ferdynand Sutrakiewicz oraz

3. Stanisław Müller, na koniec

4. Poddany francuski Mikołaj Remelje.

Polecam przeto władzom policyjnym, aby powyższe osoby cierpiane nie były,
a w razie pojawienia się, aby zaraz były zatrzymane. — ^a

NPK, sygn. 744, k. 26, druk.

^a Powyższe polecenie NPK stanowi część Okólnika Nr 30, zawierającego 29 różnego rodzaju zarządzeń
i informacji skierowanych do wójtów gmin.

62

*Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego o rozciągnięciu nadzoru policyjnego
nad Władysławem Kosteckim w razie jego pojawienia się w granicach powiatu kaliskiego*

Kalisz 16/28 VII 1862

— Nr 16456. Ponieważ Władysław Kostecki b[ył] pisarz więzienny w Janowie
z rozporządzenia władzy wyższej za udział z zeszłorocznych nieporządkach oddany zo-
stał pod dozór policyjny, a na teraz ma przebywać w gub[erni] warszawskiej, przeto
wykonując reskrypt Rządu Gub[ernialnego] z dnia 25 VI/7 VII rb., nr 45439/9905,
wzywa władze policyjne, aby w razie przybycia Kosteckiego w obręb powiatu tutejszego,
należy dozór policyjny na nim rozciągnęły i o tym mi doniosły. — ^a

NPK, sygn. 744, k. 26, druk.

^a Powyższe polecenie NPK stanowi część jego Okólnika Nr 30, zawierającego 29 różnego rodzaju zarządzeń
i informacji skierowanych do wójtów gmin.

*Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Naczelnika Wojennego
Oddziału Kaliskiego o przybyciu do Kalisza Szapsia Szaingolda biorącego udział
w nieporządkach w Warszawie*

Kalisz 20 VIII/1 IX 1862

Nr 19202. Na skutek odezwy Zarządu J. W. Naczelnika Wojennego z d. 11/23 VIII rb., nr 2914, Naczelnik P[owiat]u na zasadzie raportu Magistratu m. Kalisza ^ama honor donieść, iż Szapsia Szaingold mieszkaniec m. Warszawy, z decyzji władzy wyższej za udział w ogólnych nieporządkach przy odezwie Zarządu Oberpolicmajstra m. Warszawy z dnia 16 VI rb., nr 38198, a to zgodnie z objawionym życzeniem na dalsze przemieszkiwanie w m. Kaliszu nadesłanym został, który od czasu powyższego zachowuje się spokojnie i utrzymywany jest kosztem gminy starozakonnych^a.

NPK, sygn. 804, k. 352-353, minuta, rkps.

^{a-a} *Przepisane z raportu prezydenta Kalisza nr 8803 z 18/30 VIII 1862 r.*

*Delegowanie przez Naczelnika Powiatu Kaliskiego Sekretarza Powiatu Wyhowskiego
do komisji śledczej badającej okoliczności nabożeństw żałobnych w Kaliszu
za ukaranych przestępców*

Kalisz 8/20 IX 1862

Nr 20746. Z rozporządzenia J. W. Naczelnika Wojennego, na zasadzie rozkazu Jego Cesarskiej Wysokości Namiestnika Królestwa Polskiego, ma być wyprowadzone śledztwo względem odbytych nabożeństw żałobnych w m[iesia]cu sierpniu rb. w kościele księży Franciszkanów i Reformatów w Kaliszu za ukaranych przestępców. Do śledztwa tego naznaczeni zostali W. Ławcewicz major z Białozierskiego Piechotnego Pułku i Naczelnik Kal[iskiej] Żand[armskiej] Komendy, ze strony zaś cywilnej do wspólnego prowadzenia śledztwa Naczelnik P[owiat]u deleguje p. Wyhowskiego Sekretarza P[owiat]u na skutek wezwania rzeczzonego majora z d. 7 IX r.s., nr 74.

NPK, sygn. 804, k. 369-369v, minuta, rkps.

Zob. też. nr 65.

*Odmowa Sekretarza Powiatu Wychowskiego uczestniczenia
w pracach komisji śledczej z powodu kłopotów zdrowotnych*

Kalisz 9/21 IX 1862

Z powodu nagłej słabości zdrowia, na mocny ból głowy, szum w uszach, zaflegmienie w piersiach pochodzące z uderzeń hemoroidalnych, podług rady doktora, jak załączone świadectwo przekonywa, pragnąc w słabości tej przynieść sobie ulgę, jestem zniwolony pozostać w domu przez pewien przeciąg czasu końcem przeprowadzenia odpowiedniej kuracji, dlatego nie będę w możności oddawać się pracy umysłowej, a tym samym i do prowadzenia poruczonego sobie śledztwa względem odbytych nabożeństw żałobnych za ukaranymi przestępcami przystąpić nie mogę, o czym mam honor W. Naczelnikowi Powiatu, celem przeznaczenia do tej czynności drugiego członka Biura Powiatu¹.

NPK, sygn. 744, k. 371-371v, oryg., rkps.

¹ Do pisma załączone jest świadectwo lekarskie Lekarza Powiatu dr. Kosteckiego z 21 IX 1862 r. (tamże, k. 372). Już następnego dnia Naczelnik wydelegował następną osobę – Roweckiego, Sekretarza Magistratu m. Kalisza (tamże, k. 373). Zob. też nr 66.

*Prośba prezydenta Kalisza Raciborskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o zwolnienie Roweckiego z obowiązku uczestniczenia w pracach komisji śledczej
z powodów służbowych*

Kalisz 9/21 IX 1862

Nr 9702. Reskryptem z dnia 10/22 IX rb., nr 20833, Wielmożny Naczelnik Powiatu polecił p. Roweckiemu Sekretarzowi Kwatermistrzowi być deputatem przy śledztwie do odbywanych u ks. ks. Franciszkanów i Reformatów żałobnych nabożeństw za ukaranymi przestępcami. Urzędnik ten od dni kilku zupełnie do Biura uczęszczać zaprzestał, przez co czynności kwaterunkowe nie cierpiące zwłoki na stagnację narażone zostają. Z uwagi przeto, iż w tych dnach do m. Kalisza wstępuje sotnia kozaków i 3 rot strzelców Pułku Nizowskiego, dla których kwatery przygotować należy, a w Biurze moim nie ma odpowiedniego indywiduum, któryby go zastąpić mógł, mam zaszczyt W. Naczelnika Powiatu prosić, izby delegację tę komu innemu polecić raczył, wedle bowiem oświadczenia p. Roweckiego śledztwo to jeszcze kilka dni potrwa¹.

NPK, sygn. 744, k. 374-374v, oryg., rkps.

¹ Spełniając prośbę prezydenta miasta NPK wydelegował Głowackiego Sekretarza Magistratu, lecz ten nie został zaakceptowany przez NWOK i Rowecki nadal musiał uczestniczyć w śledztwie, które zakończono 4 X 1862 r. (tamże, k. 377, 383). Nie odnaleziono informacji na temat samego śledztwa.

*Rozporządzenie Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do naczelników powiatów
dotyczące zasad wyjątkowego poboru do wojska w 1862 r.*

Warszawa 3/15 X 1862

Wydział Wojskowy Nr 95805/12302. Rada Administracyjna Królestwa przez wypis z protokołu posiedzenia z dnia 18/30 IX rb., nr 15095, objawiła Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych co następuje.

Minister Wojny w raporcie z dnia 5/17 IX rb., nr 6137, doniósł Jego Cesarskiej Wysokości Księciu Namiestnikowi, iż Najjaśniejszy Pan, mając na uwadze, że z powodu wydania w Królestwie Polskim nowego prawa o oczynszowaniu z urzędu, właściciele ziemscy i włościanie rolnicy powołani obecnie do radykalnej zmiany wzajemnych stosunków swoich zasługują na oszczędzenie od zaciągu wojskowego, i że pociągnięcie ich na teraz pod ogólny pobór mogłoby wstrzymać postęp regulacji tychże, ze względu oraz, że w położeniu wyjątkowym, w jakim się Królestwo znajduje pobór do wojska przez losowanie artykułem 3 ustawy z dnia 3/15 III 1859 r. o powinności zaciągowej wskazane, mógłby się stać na teraz niedogodnym¹, zgodnie z wnioskiem Jego Cesarskiej Wysokości Najwyżej rozkazać raczył.

1) Że pierwszy pobór do wojska nie ma być ogólnym, lecz częściowym i odbyć się winien na wyjątkowych zasadach, zamiast losowania zapowiedzianego ustawą z roku 1859, nastąpi na ten raz imienne wykazywanie, podług dawnego porządku, ludzi na pobór przez właściwe władze, które Rada Administracyjna Królestwa w tym celu ustanowi.

2) Że od zaciągu w pierwszym poborze wolni być mają właściciele ziemscy oraz włościanie rolnicy, nie mniej czeladź dworska wyłącznie do zatrudnień rolnych używana, pozostała zaś ludność wiejska, a w tej liczbie posiadacze pojedynczych osad rolnych czyli tak nazwani właściciele częściowi, dzierżawcy, oficjaliści dworscy i w ogólności cała ludność wiejska do powyższych trzech kategorii [nie]należąca, tudzież ludność miejska cała wszystkich miast Królestwa, bez różnicy wyznania, dostarczy kontyngens w wysokości jaka w swoim czasie oznaczona zostanie.

3) Że podczas tego poboru władną jest Rada Administracyjna cofnąć niektóre wyłączenia czasowe artykułem 9 ustawy z roku 1859 o powinności zaciągowej zapewnione, nie mniej wprowadzać niektóre modyfikacje w przepisach teje ustawy, jakie za konieczne będą uznane dla przeprowadzenia czynności zaciągu na wskazanych wyżej zasadach. — ^a

NPK, sygn. 746, k. 190-191v, 198-199, kopia powielana, rkps.

^a *Opuszczono szczegółowe wytyczne dotyczące poboru.*

¹ *O prawdziwych przyczynach poboru zob. nr 69.*

*Polecenie Naczelnika Wojennego Okręgu Kaliskiego do Naczelnika
Powiatu Kaliskiego wyegzekwowania kary nałożonej na Anzelma Rudnickiego*

Kalisz 5/[17] X 1862

Nr 4599. Wedle śledztwa przedstawionego mi przez Naczelnika Żandarmskiej Komendy z d. 1 X rb., nr 1452, obywatel wsi Morawki Rudnicki okazał się być winnym w tym, że 5 IX rb. znajdując się Kaliszu i upiwszy się hałasował na ulicy, zobelżył pomocnika inspektora policji i starszego policjanta Sołtana nazywając ich niegodziwcami, szpiegami, hyclami itp. słowami, również przypisywał im, że nie pozwalają modlić się, następnie upadłszy krzyżem na ziemię krzyczał: „Matko Boża zbaw nas, albowiem nasi nieprzyjaciele wzbraniają modlić się”.

Za czyny te obywatel Rudnicki ulega wedle praw surowej odpowiedzialność, lecz biorąc na uwagę, że takowych dopuścił się w stanie nienormalnym, postanowiłem obywatela Rudnickiego wezwać do m. Kalisza i na pułkowym odwachu zatrzymać pod aresztem przez 24 godzin¹.

NPK, sygn. 744, k. 390-391v, kopia, rkps.

¹ Powyższą decyzję NPK przesłał do Anzelma Rudnickiego pismem nr 22971 z 6/18 X 1862 r. z poleceniem „(...) aby do m. Kalisza przybyć zechciał w ciągu dni 5, a po wycierpieniu kary aresztu na odwachu, dowód na to w Burze Powiatu zaprodukował”. Ponieważ ten nie stawiał się, ani nie podał powodu zwłoki, NPK za nr 23829 z 17/29 X 1862 r. ponaglił go wypełnienia polecenia. Na minucie pisma naniesiono ołówkiem adnotację, że „P. Rudnicki odcierpił karę d. 6 XI 1862” (tamże, k. 388-388v, 391).

*Wytyczne Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
w sprawie realizacji przepisów wyjątkowego poboru do wojska w 1862 r.*

Warszawa 29 XI/11 XII 1862

Wydział Wojskowy Nr 19. Rada Administracyjna Królestwa po rozpoznaniu re-skryptu J. W. Dyrektora Głównego Prezydującego w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, którym przedstawione zostały co do środków najsukuteczniejszego wykonania Najwyższego rozkazu, oznajmionego w raporcie Ministra Wojny z dnia 5/17 IX rb. do Jego Cesarskiej Wysokości Wielkiego Księcia Namiestnika Królestwa, o częściowym na wyjątkowych zasadach poborze wojskowym w Królestwie wyrzekła co następuje.

Z uwagi, że osoby mające się zająć wykazaniem ludzi na pobór wojskowy z wykazów imiennych spisanych w tym celu uformowanych, powinny posiadać należyłą wiadomość nie tylko o położeniu familijnym spisowych i rodzaju ich zatrudnień, ale i o zachowaniu się ich pod względem politycznym, zwłaszcza, że jednym z głównych

zadań tego poboru ma być pozbycie się ludności przyczyniającej się przez postępowanie swoje do zakłócenia porządku publicznego. Czynność tę dopełniać mają po powiatach: naczelnik powiatu, pomocnik jego do czynności spisu i zaciągu oraz naczelnik miejscowej komendy żandarmów, z możliwością powołania w razie potrzeby udzielenia objaśnień właściwych prezydentów i burmistrzów miast.

Objaśniła przy tym Rada, że okrąg konskrypcyjny będzie miał obowiązki dostarczenia pewnej oznaczyć się mającej liczby rekrutów, którzy wskazani być winni przede wszystkim spośród ludności „niemającej stałego zatrudnienia, bez obowiązków, a obok tego niekorzystnie notowanej pod względem zachowania się podczas ostatnich ruchów^a, bez względu na to, czy jedno miasto lub wyznanie da rekrutów mniej lub więcej w stosunku swej ludności w porównaniu innymi miastami lub wyznaniem.

Z liczby wyłączeń czasowych od poboru wojkowego art. 9 ustawy z r. 1859 o powinnościach zaciągowych objętych, w razach uznanej potrzeby dla porządku publicznego, mają być uchylone następujące:

w punkcie I

ad a. Kancelistom aktowym i aplikantom sądowym.

ad d. Pocztylionom etatowym, którzy weszli do służby przed dojściem wieku spisowego.

ad e. Osobom przyjętym do fabryk i innych zakładów górniczych, tak rządowych, jak i prywatnych.

ad f. Osobom pełniącym obowiązki przy Drogach Żelaznych Warszawsko-Wiedeńskiej i Warszawsko-Bydgoskiej.

w punkcie II

ad a. Guwernerom prywatnym.

ad b. Organistom przy kościołach parafialnych katolickich i kantorom przy kościołach ewangelickich

ad c. Pomocnikom aptekarskim, felczerom i pomocnikom weterynaryjnym.

ad o. Rzeźbiarzom, malarzom i mechanikom, którzy wskutek złożonego egzaminu w Komitecie przy b[yłym] Okręgu Naukowym Warszawskim poprzednim istniejącym uznani zostali za celujących.

ad g. Artystom teatrów warszawskich.

w punkcie III

Uczniom instytutów naukowych wyszczegółowionym ad a, b, c, d, e, f, g, h, i art. 9 ustawy oraz uczniom Instytutu Muzycznego.

w punkcie V

ad a. Posiadającym patenta po ukończeniu kursu nauk w Instytucie Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnictwa w Marymoncie oraz świadectw z odbytych nauk w szkole wiejskiej przy tymże Instytucie.

Ponieważ spisowi powyższych kategorii, jako mający przyznane sobie na zasadzie ustawy wyłączenia czasowe, nie byli powoływani do rewizji, przeto w razie zamieszczenia niektórych z nich na liście kontyngensu, władze wykazujące mają jednocześnie czynić wzmiankę tak w tej liście, jako i w wykazach imiennych spisowych

o potrzebie dopełnienia przez Urząd Rekrucki w chwili poboru, to jest po dostarczeniu indywiduów szczegółowej rewizji stanu ich zdrowia, pod względem zdatości do służby wojskowej.

Celem ^ausunięcia wszelkiej dowolności przy wykazywaniu na pobór spisowych tej kategorii^a (to jest mających wieku od ^alat 20 do 30^a), którym jako notowanym ^acofnięte zostaną wyłączenia,^a tudzież celem otoczenia tej czynności wszelką możebną ^agwarancją bezstronnego postępowania^a, Rada Administracyjna zastrzegła, że naczelnicy powiatów, ^azaraz po zarządzeniu powołania na zaciąg składać^a mają gubernatorom cywilnym oddzielne ^alisty imienne^a, z należytym wyluszczeniem powołania i familijnego ich położenia, dla przedstawienia ich J. W. Dyrektorowi Głównemu Prezydującemu w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych w terminie zaraz po powołaniu spisowych tej kategorii na zaciąg w poborze. — ^b

Pomienione listy, to jest kontyngensu i rezerwy, których termin zupełnego wygotowania oznaczony jest przez J. W. Dyrektora Prezydującego w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych niezawodnie i ostatecznie na dzień 17/27 I 1863 r., podpisami układających je osób opatrzonych Naczelnik Powiatu zachowa w największej tajemnicy do czasu potrzeby ich użycia, uformowane zaś oddzielnie co do spisowych podchodzących pod kategorię art. 9, przy sekretnym złoży mnie w dwóch egzemplarzach okręgami przeze mnie zatwierdzonymi ułożonych (do mego użycia jeden, drugi do J. W. Dyrektora Głównego) w czasie przez Radę Administracyjną oznaczonym, to jest zaraz po powołaniu tej kategorii spisowych na zaciąg w poborze. — ^b

NPK, sygn. 746, k. 421-424v, oryg., rkps.

^{a-a} Podkreślone.

^b Opuuszczono zapisy dotyczące ogólnych zasad poboru.

70

Instrukcja dotycząca postępowania władz na wypadek pojawienia się demonstracji politycznych¹

[Kalisz 21 XII 1862]

Postanowieniem Jego Cesarskiej Wysokości Namiestnika w Królestwie Polskim z dnia 4/16 XII rb., tutaj w kopii dołączonym, stan wojenny objawiony 2/14 X 1861 roku znosi się w guberniach warszawskiej i płockiej z wyłączeniem miast: Warszawy, Kalisza i Płocka, powiatów piotrkowskiego i lipnowskiego oraz wszystkich miejsc znajdujących się przy drogach żelaznych Warszawsko-Wiedeńskiej i Warszawsko-Bydgoskiej. W wymienionych tu miejscach stan wojenny w swej mocy aż do dalszego rozporządzenia utrzymuje się.

Z tego powodu znoszą się posady wydziałowych i miejscowych Naczelników Wojennych. Władzę nad wojskiem w Oddziale konsystującym w potrzebach politycznych

pozostawia się Okręgowym Naczelnikom Wojskowym jak dotąd. Władzy jego ulegają także Naczelnicy Powiatów i Żandarmskich Komend.

Ze zwinieniem posad wydziałowych i miejscowych Naczelników Wojskowych w powiatach, obowiązek niedopuszczania politycznych demonstracji i ochraniać spokojności mieszkańców przechodzi na miejscowe władze policyjne tj. w miastach na prezydentów lub burmistrzów, a we wsiach na wójtów gmin, w powiatach zaś w ogóle utrzymanie porządku polega na Naczelnikach Powiatów i Żandarmskich Komend.

W celu dokładnego oznaczenia obowiązków władz miejscowych i wojskowych na zasadzie rozkazu Jego Cesarskiej Wysokości Namiestnika w Królestwie polecają się następujące w tym względzie prawidła.

Dotyczące władz miejscowych^a

1. Zwierzchność policyjna w miastach i wsiach powinna nasamprzód starać się lub przez pośrednictwo napomnień lub przez użycie swej władzy uprzedzać wszelki czyn mogący naruszyć spokój i dobry porządek w kraju. Dlatego policja obowiązana jest troskliwie czuwać nad prowadzeniem się osób wszystkich stanów niemających jednostajnych zatrudnień, jak również tych, którzy już byli zauważeni przez nią, z drugiej zaś strony szczególnie na[d] czynami agitatorów, tak mieszkańców miejscowych, jak też i obcych pod[p]uszczających do jakichkolwiek nieporządków. Ludzi takich zatrzymywać przy szczegółowym zawiadomieniu wyłuszczającym ich szkodliwy czyn, dostawiać Naczelnikowi Powiatowej Żandarmskiej Komendy i jednocześnie donosić o tym Naczelnikowi Powiatu, Cywilnemu Gubernatorowi i mnie.

2. O każdym czynie politycznego charakteru a mianowicie: o wszystkich modłach i nabożeństwach na pamiątkę jakichkolwiek wypadków historycznych mających cel demonstracji przeciw rządowi, o żałobnych nabożeństwach po zmarłych przestępcach i nieprzyjaznych dla rządu osobach, o procesjach z użyciem wzbronionych oznak emblematycznych nie należących do obrzędu religijnego, o śpiewaniu rewolucyjnych piosnek i wzbronionych hymnów w świątyniach lub innych miejscach, których przedwcześnie za pośrednictwem napomnień niemożliwym będzie zatamować, zwierzchność policyjna obowiązana jest niebawnie donieść Naczelnikowi Powiatu i Żandarmskiej Komendy, jak również mnie i Gubernatorowi Cywilnemu z szczegółowym wyjaśnieniem kto namawiał urządzenie i odprawienie tych obrzędów, w jaki sposób one były dokonane, kto mianowicie uczestniczył w nich i jakie środki przedsięwzięte były przez policję ku przeszkodzeniu im.

3. W razie przygotowania mieszkańcami bez pozwolenia władzy iluminacji mającej charakter demonstracyjny, zwierzchność policyjna obowiązana jest starać się przeszkodzić jej i donieść o tym wyżej wskazanym władzom, z wyszczególnieniem kto był głównym podżegaczem do urządzenia jej i kto najwięcej sprzeciwiał się do pogaszenia.

4. Przestrzegać, aby mieszkańcy nie nosili odzieży lub znaków przez rząd zabronionych, sprzeciwiających się zaś i nie baczących na napomnienia oddawać do odpowiedzialności przed sąd policyjny za nieposłuszeństwo rozporządzeniom władzy i donosić o tym Naczelnikowi P[owia]tu i Naczeln[ikowi] Żand[armskiej] Kom[endy].

5. Ściśle czuwać na pojawienie się wszelkiego rodzaju dzienników, broszur, książek, rysunków, proklamacji, plakatów itp. nakłonionych przeciw rządowi i istniejącemu porządkowi, jak również amunicji i broni zakazanej komu takowej mieć nie pozwolono i na nią niewydany bilet od Wojennego Naczelnika, takową odbierać i niezwłocznie przedstawić mi przy raportach z zawiadomieniem Gubernatora Cywilnego, Naczelnika P[owia]tu i Naczelnika Komen[dy] Żan[darmów] gdzie, u kogo i przy jakich okolicznościach znalezione są dzieła, broń lub amunicja i kto podobne wydania rozpowszechnia.

6. Starać się niszczyć wszelkie godła emblematyczne i napisy w charakterze politycznym, a w razie gdyby środki policji nie były ku temu dostateczne, bezzwłocznie donosić Naczelnikowi P[owia]tu i Naczelnikowi Komen[dy] Żan[darmów], którzy po wzajemnym porozumieniu się obowiązani są przedsięwziąć niezwłocznie odpowiednie środki.

7. Tam gdzie się znajdują teatry czuwać ażeby nie przedstawiano sztuk wzbronionych na teatrach warszawskich.

8. Zwierzchność policyjna powinna wszelkimi środkami starać się nie dopuszczać skupienia się narodu dla politycznych manifestacji lub demonstracji, przestrogiami skłaniać go do rozejścia, w ostatecznych razach zagrażających publicznemu porządkowi lub bezpieczeństwu osób, żądać piśmiennie wojskowej pomocy i wtenczas, stosownie do prawideł o tłumieniu się przepisanych postanowieniem Rady Administracyjnej z dnia 24 III/8 IV 1861 r., tutaj w kopii dołączonym², rozkazać tłumowi rozejść się, nieposłusznych zaś i sprzeciwiających się aresztować i dostawić pod konwojem Naczelnikowi Komendy Żandarmów, raportując o tym jednocześnie Naczelnikowi Powiatu, Gubernatorowi Cywilnemu i mnie.

W doniesieniach swoich o wypadkach nadmieniać w końcu którym mianowicie władzom przedstawiono szczegółowe raporta.

9. Uważając na zbierających się u krzyżów i figur od pozorem modlenia się dla śpiewania podburzających hymnów należy przewodniczyć się prawidłami wskazanymi w § 8 o rozpędzaniu tłumów zbierających się w celu robienia ulicznych nieporządków, z tego względu, [że] napomienione uliczne tłumienia się naruszają porządek i spokojność publiczną.

10. Za każde pominięcie lub opóźnienie się w wykonaniu swoich obowiązków urzędnik policyjny administrujący w czasie wynikłego nieporządku miejską lub wiejską gminą, poddany będzie srożej odpowiedzialności, a w razie ważniejszych wypadków oddalony ze służby, a nawet oddany pod sąd.

11. Powiatowy i Żandarmski Naczelnicy po odebraniu od miejscowych władz policyjnych doniesień o jakimkolwiek politycznym wypadku w miarę potrzeby i po wspólnym porozumieniu się przedsięwziorą potrzebne środki do ustanowienia porządku i donoszą o tym szczegółowo pierwszy Gubernatorowi Cywilnemu, a drugi mnie.

12. O mniej ważnych wypadkach, o których nie było czyniono żadnych doniesień poleca się Naczelnikowi Żandarmskich Komend przedstawiać mi terminalne raporta za każde 15 dni 1 i 5 dnia każdego miesiąca z szczegółowym wyjaśnieniem o wszystkich

zauważonych przez nich zmianach dotyczących ogólnego usposobienia miejscowych mieszkańców, ściśle ważąc i sprawdzając odebrane przez nich doniesienia z wszelkimi innymi w tych przedmiotach wiadomościami.

13. Naczelnik Żandarmskiej Komendy dostarczone przez władze policyjne osoby obwinione w zarzutach politycznych powinien zatrzymywać na odwachu i zaraz mi o tym donosić dla spiesznego rozporządzenia mojego do dalszego postąpienia z aresztowanymi.

14. A że mniej ważne polityczne sprawy będą oddawane dla wyprowadzenia śledztw i wyznaczenia wyroku właściwym sądom miejscowym, to te obowiązują się prowadzić śledztwa i wyrokować sprawy z najmożliwiejszym pośpiechem. Za regularnym tokiem spraw tego rodzaju będzie czuwać Komisja Rządowa Sprawiedliwości przez pośrednictwo właściwych prokuratorów.

15. Porządek dostarczania wiadomości o osobach żądających paszportów zagranicznych, przepisany generał adiutantem hr. Lüdersem³ 24 XI/6 XII 1861 r., za nr 6841, po ogłoszeniu stanu wojennego w Królestwie i zakomunikowany Naczelnikom Żandarmskich Komend zmienia się, na przyszłość zachowywać następujące pravidła: żandarmski oficer po odebraniu zawiadomień Naczelnika Powiatu o nadesłanych mu przez wójtów gmin, burmistrzów i prezydentów miast żądań o wydanie komu zagranicznego paszportu, obowiązany zaraz zebrać wiadomości pod względem politycznym o pomienionych osobach i donosić o wykrytym Gubernatorowi Cywilnemu.

Dotyczące zwierzchności wojskowej i wojska

1. Wojsko daje się w pomoc policji dla uśmierzenia nieporządku w ostatecznych razach zagrażających publicznemu porządkowi i spokojności osób, lecz nie inaczej za każdym razem na piśmienne żądanie cywilnej zwierzchności do starszego wojskowego zwierzchnika w tym miejscu, gdzie wynikł nieporządek wymagający siły wojskowej.

Starszy zwierzchnik wojskowy odebrawszy żądanie w tym przedmiocie zaraz wyprowadza wojsko do miejsca wskazanego, formuje je tam w odpowiednim porządku i jednocześnie przedsięwzięć wszelkie środki do tego, ażeby nikt z narodu nie mógł zbliżyć się do wojska, dla czego albo opasuje łańcuchem, albo posyła wokoło patrole i zamyka wszystkie ulice przyległe do miejsca, w którym wystawiono wojsko.

Dlatego przy wykonywaniu przez policję swoich obowiązków, jak powiedziano w § 8, wojsko współdziała z nią przy aresztowaniu burzycieli i w ogóle okazuje pomoc, jaką się od niego zażąda.

Jeżeli po trzechkrotnym ogłoszeniu narodowi rozejścia się to nie będzie wypełnionym, wówczas miejscowa władza, na zasadzie postanowienia Rady Królestwa Polskiego z dnia 24 III/8 IV 1861 r., obowiązana jest użyć siły wojskowej.

Przy wyprowadzeniu wojska dla rozpręczenia tłumów narodu poleca się obecność tak starszemu wojskowemu zwierzchnikowi w tym miejscu, jako też i wszystkim innym pp. oficerom należącym do wyprowadzanego oddziału.

Starszy zwierzchnik wojskowy, który posyłał na pomoc policji wojsko, donosi w swym czasie o wypadkach po komendzie w doniesieniach swoich, o tym dodawać należy w końcu, którym mianowicie władzom przedstawiono szczegółowo raporta.

Niezależnie od wiadomości dostarczanych mi przez Naczelników Żandarmskich Komend stosownie do § 12 naczelnicy oddziałów wojskowych w różnych miejscach Okręgu Wojennego konsystujący, obowiązani są ze swej strony przedstawić po kenie doniesienia o wszystkich wypadkach w miejscu ich kwaterowania zaszłych a mianowicie: a) o zdarzeniach i wieściach rozprzestrzeniających się między narodem, jakąkolwiek drogą były one przez nich zbierane; b) o szkodliwym usposobieniu i skłonnościach pojęć mieszkańców dla rządu; c) o podejrzanych postępkach osób źle myślących, ukazujących się między narodem z jakimikolwiek odczwami mogącymi mieć szkodliwy wpływ na pojęcia mieszkańców i chociaż chwilowo zachwiać ich dobrą wiarę w rozporządzenia rządu i w ogóle wszystkich okolicznościach i wypadkach charakteru politycznego, przy czym zwierzchność wojskowa powinna stosować się, (rozpoznawać)^b, odróżniać przestępne zamysły od zabłądzenia lub wypadkowości i ten podział mieć na uwadze przy zawiadomieniach władz, opisując z zupełną otwartością swoje o tym zdanie, a chociażby ono nie było dobrze przyjęte, w żadnym wypadku uważanym nie będzie za występane.

3. Całe wojsko w O[kręgu]u Wojennym konsystujące pozostaje jak dawniej po koszarowemu rozlokowane, aby dać możność jego zwierzchności troskliwie śledzić moralność i nieposzlakowane prowadzenie się powierzonych jej żołnierzy.

4. Patrole i rozjazdy posyłane dotąd od wojska w miejscach jego konsystencji uważam niezbędnym pozostawić i nadal w tymże porządku dla uprzedzenia wszelkiego nieporządku i karności na wykonywanie ustanowionego wewnątrz wojska porządku aż do dalszej decyzji.

5. Naczelnicy wojskowych oddziałów i podwładne im stopnie powinni mieć w pamięci, że celem rządu, pełnego najlepszych życzeń dla tutejszego kraju, jest nie tylko prześladować występne zamiary, lecz zarazem uspokoić umysły, to jest niezbędny warunek ku przyszłej dojrzałości kraju. Ku temu celowi przy obecnych przedsięwzięciach rządu powinien być nakierowany każdy czyn i słowo wojska, i tym tylko ono przekona o swojej wziętości w pojmowaniu zamierzeń rządu i postępowaniu w jednym z nim duchu⁴.

NPK, sygn. 804, k. 415-422v, kopia, rkps, jęz. pol. i ros.

^a Podkreślone.

^b Słowo zakreślone.

¹ Przesłana do NPK pismem NWOK za pismem nr 6416 z 21 XII 1862 r., na którym naniesiono adnotację: „Ponieważ podobna dołączającej się instrukcji przez J. W. Gub. Cyw. nadesłana vide nr 835, więc do akt. D. 24 I 63” (tamże, k. 414-414v).

² Brak przepisów.

³ Aleksander hr. Lüders (1790-1874) – namiestnik Królestwa Polskiego od XI 1861 do VI 1862 r.

⁴ Tekst instrukcji w jęz. pol. był prawdopodobnie tłumaczeniem z jęz. ros., stąd zapewne tyle w nim nieporadności językowych.

*Okólnik Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do naczelników powiatów
wprowadzający instrukcję¹ dotyczącą postępowania władz na wypadek pojawienia się
demonstracji politycznych*

Warszawa 21 XII/2 I 1862/3

Wydział Policyjny Nr 99/18. Dyrektor Główny Prezydujący w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych przy reskrypcie w dniu 19/31 XII 1862 r., nr 38711/25923, nadesłał mi kopią postanowienia wydanego przez Jego Cesarską Wysokość Wielkiego Księcia Namiestnika Królestwa pod d. 4/16 grudnia r.z., a uchylające stan wojenny w guberniach warszawskiej i płockiej z wyłączeniem miast: Warszawy, Kalisza i Płocka, powiatów piotrkowskiego i lipno[w]skiego oraz wszystkich miejsc na linii dróg żelaznych Warszawsko-Wiedeńskiej i Warszawsko-Bydgoskiej położonych, w których to miejscowościach stan wojenny zachowuje się w swojej mocy, aż do dalszego rozporządzenia.

W wykonaniu więc reskryptu na wstępie zacytowanego, przesyłając 118ª drukowanych egzemplarzy zatwierdzonej przez Jego Cesarską Wysokość instrukcji przepisującej sposób postępowania władz na przypadek ponowienia się demonstracji politycznych w tych częściach kraju, w których stan wojenny zniesionym został, polecam takowe bez najmniejszej straty czasu rozesłać do wszystkich prezydentów, burmistrzów oraz wójtów gmin, gdzie stan wojenny zniesionym został, z zaleceniem, aby do przepisów instrukcją tu dołączoną objętych najskrupulatniej stosowali się, pod odpowiedzialnością zagrożoną w tej instrukcji, do której i Naczelnik Powiatu w czym należy także stosować się i ścisłego wykonywania przez zależne od niego władze przestrzegać jest obowiązany.

Instrukcja ta wszakże nie zmienia w niczym dotychczasowego porządku składania zwykłego raportu w wypadkach nadzwyczajnych.

W końcu nadmieniam, że powyższa instrukcja komunikowaną także została Komisji Rządowej Sprawiedliwości, dowodzącemu wojskami w Królestwie konsystującymi, dla doręczenia jej władzom sądowym i wojskowym.

NPK, sygn. 804, k. 395-395v, kopia powielana, rkps.

^a *Wpisane ręcznie.*

¹ *Instrukcja nie zachowała się przy piśmie, natomiast przesłał ją także w późniejszym czasie NWOK (zob. nr 70).*

*Okólnik Naczelnika Powiatu Kaliskiego do burmistrzów i wójtów rozsyłający
instrukcję rządową na wypadek pojawienia się
demonstracji politycznych^a*

Kalisz 29 XII/10 I 1862/3

Nr 835. J. W. Gubernator Cywilny przy reskrypcie z d. 21 XII/2 I 1862/3 rb., nr 99/18, nadesłał Naczelnikowi P[owia]tu drukowane egzemplarze zatwierdzonej przez Jego Cesarską Wysokość instrukcji przepisującej sposób postępowania władz na przypadek ponowienia się demonstracji politycznych w tych częściach kraju, w których stan wojenny zniesionym został. Że zaś w powiecie kaliskim, oprócz m. Kalisza, stan wojenny jest zniesionym, przeto przesyłając W. wójtowi gminy jeden egzemplarz powyższej instrukcji poleca do przepisów też objętych jak najskrupulatniej stosować się pod odpowiedzialnością w tejsze zagrożoną.

Instrukcja ta nie zmienia niczym dotychczasowego porządku składania zwykłych raportów o nadzwyczajnych wypadkach.

Władze sądowe i wojskowe w Królestwie egzystujące powyższą instrukcję otrzymały.

^bDo pp. burmistrzów miast: Błaszki, Chocz, Dobra, Iwanowice, Koźminek, Opatówek, Staw, Stawiszyn, Turek, Uniejów, Warta, p. wójta g[m.] Kalisz

Poleca p. burmistrzowi aby załączające się ekspedycje do wójtów gmin, za nr 835, kancelarii swej zaadresował, zapieczętował, umyślnym posłańcem rozesłał i dowody doręczeń jak najspieszniej przy raporcie przedstawił^b.

NPK, sygn. 804, k. 396-396v, minuta, rkps.

^a *Adnotacja na marginesie:* Wydrukować egzemplarzy 120. Pilno!

^{b-b} *Poniżej tekstu okólnika.*

*Raport prezydenta Kalisza Kołdowskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
w sprawie antyrządowego plakatu*

Kalisz 4/16 I 1863^a

Nr 383. Dnia dzisiejszego do dnia służba policyjna dostrzegła na słupie od latarni stojącym przy moście obok fabryki Rephana przylepiony przez niewiadomego sprawcę plakat, którego po odjęciu został w oryginale przesłany Jaśnie Wielmożnemu Naczelnikowi Wojennemu, zaś uwierzytelnioną kopią takowego ma honor przesłać W. Naczelnikowi Powiatu do dalszego postąpienia.

^bKopia plakatu^{b1}

Najpierw u samej góry wyrysowany atramentem małego formatu polski orzełek, wokół którego z czerwonego papieru zrobiona obwódka. Pod tym napis uczyniono następujący:

Stała się zawierucha,
wyszedł Orzeł Polski z brzucha².
Uciekajcie Moskale z bronią,
bo was Polaki z miotłami gonia.

NPK, sygn. 804, k. 397, 398, oryg., rkps.

^a *Oryg.: 1862.*

^b *Podkreślone.*

¹ *Kopię poświadczył prezydent Kołdowski.*

² *Zwrot „wyszedł orzeł z brzucha” stanowi aluzję do herbu Królestwa Polskiego, w którym godło Polski było umieszczone na piersi dwugłowego orla rosyjskiego.*

74

Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego w sprawie wykazu osób politycznie notowanych i przeznaczonych do poboru wojskowego

Kalisz 13/25 I 1863

Nr 15. W zastosowaniu się do reskryptu obocznie powołanego¹, mam honor J. W. Gubernatorowi przedstawić w 2 egzemplarzach listę imienną spisowych tej kategorii, którym jako notowanym cofnięte zostały niektóre wyłączenia czasowe art. 9 ustawy z r. 1859 o powinności zaciągowej objęte, z zamieszczeniem w niej powodów dla których wypisani zostali.

Co do zamieszczonych pod poz. 2 i 7 wezwano Oberpolicmajstra Miasta Warszawy, a co do poz. 8 Naczelnika P[owiat]u Piotrkowskiego o przyaresztowanie w dniu normalnego poboru.

[Załącznik]

Lista imienna osób politycznie notowanych
i wskazanych do poboru przez Naczelnika Wojennego Okręgu Kaliskiego
i Naczelnika Kaliskiej Żandarmerii

Nr bieżący	Nr wykazu	Wymienienia miasta lub gminy i wsi, której spisowy jest stałym mieszkańcem	Nazwisko i imię spisowego oraz imiona rodziców	Z jakiego stanu pochodzi	Jakiego jest wyznania	Data urodzenia spisowego z wymienieniem dnia, miesiąca i roku	Liczy zatem lat	Miejsce urodzenia z wymienieniem miasta lub wsi, powiatu i gubernii, jako też kraju, jeżeli za granicą urodzony
1.	7904	M. Kalisz	Przedpeński Edward ² , syn Konstantego i Nepomuceny	Szlachc[ic]	Katolik	13 X 1833	28	M. Kalisz, powiat kaliski, gubernia warszawska
2.	557	M. Kalisz	Ropelski Hipolit, syn Ignacego i Józefy	Gminny	Katolik	10 IX 1840	22	Wojków, powiat sieradzki ^c
3.	639	M. Kalisz	Rybarski Ludwik, syn Andrzeja i Karoliny	Miejski	Katolik	3 X 1838	23	M. Kalisz, powiat kaliski
4.	53	M. Kalisz	Oraczewski Edward, syn Antoniego i Joanny ^{b4}	Miejski	Katolik	10 X 1838	23	Wiś Chlewo, powiat sieradzki ^c
5.	647	M. Kalisz	Wojnarowski Maksymilian, syn Antoniego i Jadwigi	Miejski	Katolik	23 VII 1833	28	M. Konin, powiat koniński
6.	71	M. Kalisz	Kodyjaszewski Adam, syn Stefana i Franciszki ^b	Miejski	Katolik	24 XII 1839	22	M. Kalisz, powiat kaliski
7.	610	M. Kalisz	Matuszkiewicz Izidor, syn Feliksa i Filipiny	Miejski	Katolik	4 IV 1841	20	M. Kalisz, powiat kaliski
8.	-		Deszenua Dionizy Mikołaj ^{b5}	-	-	-	24	Mieszka w m. Kamieńsku powiecie piotrkowskim i tam ma być księgami ludności objęty
9.	161	M. Warta	Borecki Karol, syn niewiadomo	Szlachcic	Katolik	16 IV 1841	20	M. Nowwe Miasto Korczyn
10.	9	M. Warta	Kunicki Tomasz, syn Rafała i Balbiny ^b	Miejski	Katolik	23 XI 1841	20	M. Warta, powiat kaliski
11.	58	M. Chocz	Czajczyński Józef, syn Andrzeja i Agnieszki ^b	Miejski	Katolik	13 III 1835	26	M. Chocz, powiat kaliski
12.	1	M. Chocz	Waberski Stanisław, syn Hilarego i Zofii ^a	Miejski	Katolik	9 XI 1840	21	M. Chocz, powiat kaliski
13.	2	Gm. Chlewo	Bilewicz Walenty, syn Tomasza i Julianny ^b	Gmin[ny]	Katolik	13 XI 1835	26	Wiś Dobrzec, powiat kaliski
14.	-	Gm. Tykadłów	Ruszkowski Bolesław, syn Józefa i Anny ^b	Gminny	Katolik	26 XI 1840	21	Wiśluń, powiat wieluński

→

Nr bieżący	Czy umie czytać i pisać, w jakim języku i czyli posiada jakie rzemiosło	Bezzenny, żonaty albo wdowiec, czy ma dzieci, ile, w jakim te są wieku	Czyli ma prawo do wyłączenia i jakie na to posiada dowody	Uwagi
1.	Ukończył nauki w szkołach realnych kaliskich	Bezzenny	Kancelista etatowy Dyrekcji Szczegółowej w Kaliszu. DP ³	Należał do nieporządków w r. 1861
2.	Umie po polsku, rosyjsku i niemiecku	Bezzenny	Uczeń Szkoły Głównej w Warszawie. DP ^a	Należał do nieporządków w r. 1861
3.	Kończył nauki w Szkole Realnej w Kaliszu	Bezzenny	Kancelista etatowy Trybunału Kaliskiego. DP ^a	Był na nabożeństwie za straconych przestępców politycznych
4.	Umie po polsku	Bezzenny	Czeladnik krawiecki	Był na nabożeństwie za straconych przestępców politycznych
5.	Posiada nauki	Bezzenny	Woźny Sądu Pokoju Okręgu Kaliskiego. DP ^a	Należał do nieporządków w r. 1861
6.	Czyta po polsku i rosyjski	Bezzenny	Czeladnik szewski	Zawsze był pierwszy przy zebraniu manifestacji w r. 1861
7.	Kończył Szkołę Realną w Kaliszu	Bezzenny	Uczeń Szkoły Głównej w Warszawie	Znajdował się nabożeństwie za straconych przestępców politycznych
8.		Żonaty, bezdzietny	Zatrudnienie niewiadome	Jako notowany, że namawiał mieszkańców d. 3/15 V 1862 r. do śpiewania zakazanych hymnów. W ogóle prowadzenia wątpliwego
9.		Bezzenny	Prowizor aptekarski. DP ^a	Jako notowany, że należał do nieporządków w r. 1861
10.	Umie po polsku	Bezzenny	Przy rodzicach	Jako notowany, że należał do nieporządków w r. 1861
11.	Czyta i pisze po polsku	Żonaty, dzieci ma dwoje	Gospodarz rolny na 7½ morgach	Jako notowany, że należał do nieporządków w r. 1861
12.	Czyta i pisze po polsku	Bezzenny	Rolnik na 15 morgach	Jako notowany, że należał do nieporządków w r. 1861
13.	Nie umie	Żonaty, bezdzietny	Kucharz	Notowany za ucieczkę za granicę
14.	Umie czytać i pisać	Bezzenny	Gospodarz rolny na 5 morgach	Notowany przez Naczelnika Wieluńskiej Żandarmerii w czasie zostawania za paszportem

NPK, sygn. 746, k. 425-425v, 549-552, oryg., rkps.

^a Podkreślone. Dopisane inną ręką i atramentem.

^b Wpis przekreślono.

^c Faktycznie pow. kaliski.

¹ Pismo GCW nr 19 z 29 XII/11 XII 1862 r. (zob. nr 69).

² Zob. też nr 85, 159.

³ DP – Do poboru?

⁴ E. Oraczewski, pismem RGW nr 51394/6655 z 18/30 VII 1863 r., został uwolniony z poboru z powodu choroby. Według świadectwa lekarskiego miał „(...) ból strzykający w skroni i nabrzmienie kości skroniowych oraz stwardnienie i powiększenie gruczołów gardłowych (...)” (tamże, k. 680-680v).

⁵ Pismem nr 5053 z 27 III/8 IV 1863 r. Naczelnik Powiatu Piotrkowskiego poinformował NPK, że M. Deszenua „również wykazany został na pobór jako notowany w politycznych przewinieniach, lecz ten przed poborem zbiegł za granicę (...)” (tamże, k. 602). Zob. też nr 159.

75

Okólnik Naczelnika Powiatu Kaliskiego informujący o przywróceniu stanu wojennego w całym Królestwie^a

Kalisz 14/26 I 1863

Nr 2207. Wedle reskryptu J. W. Nacz[elnika] Wojennego z daty dzisiejszej, za nr 76¹, Jego Cesarska Wysokość Namiestnik Królestwa biorąc na uwagę zaszele w obecnym czasie w wielu miejscach Królestwa nieporządki, z najwyższego rozkazu pod d. 12/24 bm. i r., postanowił stan wojenny zniesiony reskryptami z d. 27 VIII/8 IX, 28 IX/10 X i 4/16 XII 1862 r. przywrócić w zupełnej swej mocy w całym Królestwie.

O czym zawiadamiając władze policyjne, jak najmocniej zaleca stosować się tak do instrukcji przy reskrypcie z d. 5/17 X 1861, nr 24078,² przesłanej, jak i szczegółowych rozporządzeń od tej daty wydanych, nadto o wszelkich nieporządkach szczegółowe składać raporta J. W. Naczelnikowi Wojennemu, Naczelnikowi P[owiat]tu, Nacz[elnikowi] Żand[armskiej] Kom[endy], Gubernatorowi Cyw[ilnemu] Warsz[awskiemu] i Komisji Rządowej Spraw Wewn[ętrznych], a oprócz tego i miejscowym zwierzchnikom wojsk, pod najsurowszą odpowiedzialnością za zaniedbanie. We wszystkich powyższych raportach czynić w końcu wzmiankę, którym mianowicie władzom o zaszych nieporządkach doniesiono. Tym więc sposobem rozporządzenie moje z dn. 29 XII/10 I 1862/3, nr 835³, i zakomunikowana przy niej instrukcja w wykonaniu zawierają się.

^bDo pp. burmistrzów miast: Błaszki, Chocz, Dobra, Iwanowice, Koźminek, Opatówek, Staw, Stawiszyn, Turek, Uniejów, Warta, p. wójta g[m.] Kalisz

Poleca p. burmistrzowi aby dołączające się ekspedycje do wójtów gmin o przewróceniu stanu wojennego natychmiast konnym posłańcem rozesłał i dowody doręczeń w ciągu 24 godzin pod odpowiedzialnością przy raporcie przedstawił^b.

NPK, sygn. 804, k. 425-425v, minuta, rkps.

^a Adnotacja na marginesie: Obiegnik oraz Zaraz podkreślone atramentem oraz czerwonym i niebieskim ołówkiem.

^{b-b} Poniżej głównego tekstu.

¹ Pismo z RGW z 14/26 I 1863 r., informujące o wprowadzeniu stanu wojennego dotarło do NPK 30 I 1863 r. (tamże, k. 430-431).

² Zob. nr 41.

³ Zob. nr 72.

76

Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego dla burmistrza Koźminka przygotowania kwatery dla poborowych i pilnującego ich wojska

Kalisz 14/26 I 1863

Nr 2167. W odwołaniu się do rozporządzenia mego z d. 13/25 I bm. i r., nr 1530, zawiadamiam p. burmistrza, iż z rozporządzenia władzy wyższej termin przybycia partii rekrutów do m. Koźminka d. 18/30 I rb. zmieniony został na dzień 19/31 I t.r., do tego zatem terminu zastosuje się p. burmistrz i wedle poprzednio wydanego rozporządzenia wszelkie artykuły potrzebne przygotuje.

^aSądzę, że większy konwój wojska do przeprowadzenia partii użytym będzie, zatem pomieszczenia koszarne [...] zapewnić należy^a.

NPK, sygn. 746, k. 426-426v, minuta, rkps.

^{a-a} Dopisane inną ręką i atramentem.

^b Nie do odczytania.

77

Polecenie Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego nakazujące rozpowszechnienie rozkazu Namiestnika Królestwa do wojska o karaniu śmiercią osób ujętych z bronią w ręką¹

Warszawa 15/27 I 1863

Wydział Policyjny Nr 8239/1385. Wydany na dniu 13/25 bm. przez Jego Cesar-ską Wysokość Namiestnika Królestwa rozkaz dzienny do wojska oznajmiający, że każdy mieszkaniec kraju ujęty z bronią w rękę sądzony będzie przez sąd doraźny wojenny karą śmierci, przesyłam Naczelnikowi Powiatu w liczbie 76ª egzemplarzy z poleceniem natychmiastowego rozesłania tegoż prezydentom, burmistrzom i wójtom rozleglejszych gmin, w celu upowszechnienia go między mieszkańcami.

NPK, sygn. 804, k. 428, oryg., rkps.

^a Wpisane innym atramentem.

¹ Pismem nr 8393/1479 z 16/28 I 1863 r. gubernator przesłał jeszcze 30 egz. rozkazu (tamże, k. 434).
Zob. też nr 79.

*Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do wójtów gmin: Chmielnik, Kalisz, Opatówek
i Tyniec przestrzegania obostrzeń wynikających ze stanu wojennego*

Kalisz 16/28 I 1863

Nr 2302. Z powodu przywrócenia stanu wojennego J. W. Naczelnik Wojenny polecił prezydentowi m. Kalisza dla niezwłocznego wykonania.

1) Aby na ulicach nie gromadziło się razem więcej niż trzy osoby.

2) Aby z nadejściem zmierzchu około godziny 6 wieczorem były zamknięte wszystkie szynki i szynkownie, a 8 wszystkie oberże, cukiernie i inne publiczne zakłady, zawiadomiwszy również gospodarzy domów, aby o tym czasie były zamknięte bramy i wszystkie wyjścia na ulicę.

3) Aby wieczorem nikt po ulicy nie chodził bez zapalonych latarek.

Ponieważ przepisy te z całą ścisłością polecono stosować do wsi i przedmieść miast przyległych, przeto uprzedzając o tym p. wójta gminy na mocy reskryptu J. W. Nacz[elnika] Wojennego z daty wczorajszej, za nr 94, ostrzegam Go, że za niespełnienie powyższych zarządzeń w stanie wojennym wydanych przyaresztowany i do surowej odpowiedzialności pociągnięty będzie.

NPK, sygn. 804, k. 427-427v, minuta, rkps.

*Okólnik Nr 5 Naczelnika Powiatu Kaliskiego nakazujący rozpowszechnienie
rozkazu Namiestnika Królestwa do wojska o karaniu śmiercią osób
ujętych z bronią w ręku^a*

Kalisz 17/29 I 1863

Nr 2424. Przy reskrypcie J. W. Gub[ernatora] Cyw[ilnego] Warsz[awskiego] z d. 17/27 bm. i r., nr 8239/1385, otrzymany rozkaz dzienny wydany do wojska na dniu 13/25 bm. i r. przez Jego Cesarską Wysokość Namiestnika Królestwa oznajmiający, że każdy mieszkaniec kraju ujęty z bronią w ręku sądzony będzie przez sąd doraźny wojenny karą śmierci, przesyłając władzom policyjnym zalecam natychmiastowe rozpowszechnienie go między mieszkańcami.

NPK, sygn. 804, k. 396-396v, minuta, rkps.

^a *Adnotacje na marginesie: Obiegnik oraz Zaraz (podkreślony atramentem i czerwona kredką) oraz Wydrukować oddzielnie 50 egzemplarzy dołączone do wyjątku (podkreślone niebieską kredką).*

*Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego
o liczbie poborowych¹*

Kalisz 18/30 I 1863

Nr 14. Mam honor donieść J. W. Panu, że po dzień wczorajszy dostawiono spisowych:

z miast na kontyngens	– 112
na rezerwę	– 45
z wsiów na kontyngens	– 104
na rezerwę	– 23
razem	– 284 ²

brakuje więc

z miast na kontyngens	– 46
na rezerwę	– 34

z wsiów nie brakuje.

^aLiczba dostawionych i odebranych spisowych Naczelnik Wojenny uważa za zbyt wysoką, ustnie więc upoważnił abym z niej 72 spisowych zasługujących na oszczędzenie uwolnił, co też niebawem dopełnię^a.

NPK, sygn. 746, k. 434v, 442, minuta, rkps.

^{a-a} *Dopisane inną ręką i atramentem.*

¹ *W odpowiedzi na zarządzenie GCW nr 8261/1102 z 15/27 I 1863 r.*

² *Z kolei w piśmie nr 3107 z 25 II/6 II 1863 r. NPK poinformował GCW, że „liczba dostawionych spisowych na tegoroczny pobór powołanych wynosi 201”, a brakujących 28 dostarczonych zostanie w późniejszym terminie (tamże, k. 444-444v).*

*Raport burmistrza Warty do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o zbieraniu się uzbrojonych ludzi w lasach rossoszyckich^a*

Warta 1 II 1863

Nr 95. Wskutek okólnika z d. 12/26 I rb., nr 2207, na mocy rozporządzenia Jaśnie Wielmożnego Naczelnika Wojennego Okręgu Kaliskiego za nr 76 wydanego, mam zaszczyt Wielmożnemu Naczelnikowi raport złożyć, iż o półtorej mili¹ od Warty w p[owiec]ie sieradzkim w borach do wsi Rossoszycy należących, wedle doniesionych wiadomości ukrywa się tamże kompania z trzechset osób złożona, w broń, kosy i inne narzędzia uzbrojeni².

O niniejszym zdarzeniu raport Wielmożnemu Naczelnikowi P[owia]tu, jak równie J. W. Naczelnikowi Wojennemu, równie wszystkim władz[om] w Królestwie raport obecny złożyłem.

NPK, sygn. 804, k. 463-463v, oryg., rkps,

^a *Adnotacja na marginesie z 5 II 1863 r.*: Ponieważ raport dotyczy wypadku w powiecie sieradzkim, o czym wszystkie władze zawiadomiono, zatem do akt.

¹ *Mila – miara długości równa, w Królestwie Polskim, 8534 m.*

² *W lasach rossoszyckich, w okolicy Miedźna, od 22 do 29 I 1863 r. swój oddział organizował Józef Oksiński (J. Oksiński, „Wspomnienia z powstania polskiego 1863-1864”, Warszawa 1965, s. 37-58).*

82

Okólnik Urzędu Policyjnego w Sulmierzycach dotyczący ograniczenie handlu bronią, amunicją i prochem

Sulmierzyce 1 II 1863

Dla departamentu naszego rozporządzamy, na zasadzie ustawy z dnia 11 V 1850
tyczącej się rozporządzeń policyjnych, co następuje:

§ 1.

Kto dla swego użytku albo w celu transportowania lub handlu

a) przybory do ogni sztucznych proch lub inne eksplozyjne materie aż po 5 funt¹
i więcej,

b) broń lub amunicją nad potrzebę do polowania, albo na zabezpieczenie swej
osoby przechowuje, przesyła, albo odbiera powinien, jeśli jest to w miastach donieść
o tym miejscowej władzy policyjnej, po wsiach radcy ziemiańskiemu.

§ 2.

W doniesieniu wyszczególnieniu należy:

- 1) kwantum¹
- 2) miejsce skład tworzące
- 3) cel, na który ma być użyta
- 4) nazwisko i miejsce pobytu osoby, która owe odbiera zapasy, albo do której za-
słane być mają.

§ 3.

Nagromadzenie broni i amunicji jest zakazane.

§ 4.

Kto wbrew takowym postąpi przepisom podpadnie karze zagrożonej §§ 340/2
i 345/5 kodeksu karnego.

Poznań dnia 26 I 1863
Królewska Regencja

Kopią powyższego rozrządzenia komunikuje się niniejszym tutajszym handluja-
cym do wiadomości i ścisłego zachowania

AmS, sygn. 408, k. 1-1v, oryg., rkps.

¹ *Funt – jednostka masy obejmująca ok. 0,4 kg.*

² *Kwantum – tu ilość.*

*Okólnik Nr 6 Naczelnika Powiatu Kaliskiego nakazujący władzom policyjnym
w powiecie składania codziennych raportów Naczelnikowi Wojennemu^a*

Kalisz 21 II/2 II 1863

Nr 2600. Reskrypt J. W. Naczelnika Wojennego daty dzisiejszej, za nr 238, komunikuję władzom policyjnym w dosłownym tłumaczeniu dla wiadomości i zastosowania się.

„Z powodu przywrócenia w Królestwie Polskim stanu wojennego w całej surowości proszę W. Panu polecić wszystkim burmistrzom miast i wójtom gmin znajdujących się pod Jego zarządem, szczególnie tam, gdzie nie ma wojska, aby codziennie donosili Naczelnikowi Wojennemu o stanie powierzonych im miast z okolicznych miejsc, o ile to może być im wiadomym, pod surową odpowiedzialnością, dla przedsięwzięcia w razie potrzeby odpowiednich środków. Jednocześnie polecić burmistrzom miast i wójtom gmin, aby prowadzili dokładne listy osób, które wydaliby się z miejsc nadzorowi ich powierzonych dla niewiadomych ich przyczyn”.

^bDo p. burmistrza m. Błaszki, Chocz, Dobry, Iwanowic, Koźminka, Opatówka, Stawu, Stawiszyna, Turku, Uniejowa, Warty, p. wójta g[m.] Kalisz

Poleca p. burmistrzowi, aby dołączające się ekspedycje za nr 2600 do wójtów gmin po zaadresowaniu i zapieczętowaniu w kancelarii tamecznego Magistratu zaraz umyślnym posłańcem rozesłać i dowody doręczeń w ciągu 24 godzin przy raporcie niezawodnie przedstawił^b.

NPK, sygn. 804, k. 433-43v, minuta, rkps.

^a *Adnotacja na marginesie:* Egzemplarzy 123. Zaraz, podkreślona atramentem i niebieskim ołówkiem.

^{b-b} *Poniżej tekstu okólnika.*

*Polecenie Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
nakazujące złożenie raportu o stanie bezpieczeństwa w powiecie*

Warszawa 28 II/9 II 1863

Wydział Policyjny Nr 11854/2027. Odwrotną pocztą doniesie mi Wielmożny Naczelnik, jaki jest obecnie stan powiatu tamecznego pod względem spokojności i bezpieczeństwa, czy i gdzie mianowicie ukazują się uzbrojone tłumy, czy komunikacje są wszędzie otwarte, a jeśli przerwane, to gdzie mianowicie i od jak dawna.

NPK, sygn. 804, k. 465, oryg., rkps.

*Podanie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Naczelnika Wojennego
Okręgu Kaliskiego o wykreślenie z listy poborowych politycznie notowanego
Edwarda Przedpeńskiego¹*

Kalisz 10 II 1863

Nr 3480. Edward Przedpeński, kancelista Dyrekcji Szczegółowej, przez Naczelnika Żandarmerii zamieszczony został na liście notowanych, że w r. 1861 należał do nieporządków, jako więc tej kategorii wykazałem go na pobór do wojska. Przed normalnym terminem poborowym zyskał od władzy swej urlop na dni 28, wyjechał za nim w powiat włocławski, do matki i dotąd nie wrócił, bo mu się jeszcze urlop nie skończył. Dowiedziawszy się jednak, że jest notowanym, przesłał na ręce siostry, tu w Kaliszu mieszkającej, akt jedynactwa przez b[urmistrza] Sompolna spisany i przez N[aczelnika] P[owiatu] Włocławskiego poświadczony. Akt ten złożono na moje ręce. Komunikując go J. W. Panu widzę się w obowiązku nadmienić, że postanowienie Rady Administracyjnej, zakomunikowanej mi przy reskrypcie J. W. G[ubernatora] C[ywilnego] z d. 11 XII 1862 r., nr 19, nie uchyliło służących wyłączenia jedynakom. Z tej zasady proszę J. W. Pana o udzielenie mi upoważnienia do wykreślenia Przedpeńskiego z listy poborowej. Znam ja go od dzieciennych lat, spokojny, charakteru łagodnego, konduity dobrej, być może, że przypadkowo w r. 1861 zajęło go na ulicy tłumne zebranie, lecz rozmyślnie z takim zebraniem nie łączył się i udziału w nim nie miał. Ma on obowiązki względem matki i opiekuje się nieletnimi dziećmi swej siostry wdowy, przeto ze wszelkich miar na względy zasługuje.

NPK, sygn. 746, k. 446-446v, oryg., rkps.

¹ *Zob. też 74, 159.*

*Raport wójta gm. Kościelnica Muszyńskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o pobycie powstańców w Uniejowie*

Kościelnica 29 II/10 II 1863

Nr 83. Za interesami memu powołaniu, jako plenipotentowi towarzyszącymi, dnia 26 I/7 II rb. po południu wyjechałem z miejsca urzędowania i dla ciemnej nocy oraz niepogody dopiero dnia 8 bm. i r. o godzinie 8 rano powróciłem, gdzie schodząc z bryczki przed domem spostrzegłem, że takowy jest obsadzony kilkunastu nieznanymi ludźmi uzbrojonymi w broń palną i sieczną, gdzie zaraz poproszony zostałem do kancelarii i tam oświadczono mi, że od tej chwili jestem pod aresztem, gdyż oni stanowią Rząd Narodowy. Następnie zarządzono ode mnie oddania broni palnej znajdującej się w zamku do do-

natariusza¹ J. W. hrabiego Toll² należącej, na co odpierając, że nie mam kluczy, zaraz mi przedstawiono kamerdynera z zamku Mikołaja Perkowskiego (który już był przyaresztowały) z poparciem, że ja posiadam klucze, gdyż nimi już po odejździe hrabiego otwierałem. Jeden z partyzantów wyjąwszy z za pasa rewolwer, wymierzając do piersi moich odezwał się „co wolisz? śmierć, czy posłuszeństwo, bo to i tak dokonać musimy”, więc ulegając przemocy oddałem klucz i sam pójść byłem przymuszony do pokoju hrabiego, w którym zabrano 8 sztuk broni palnej i 1 kindżał.

Po tej czynności eskortowany byłem przez powstańców na folwark Aleksandrów w gminie tutejszej położony, gdzie obóz miał miejsce i tam dowiedziałem się znów, że sługa kancelaryjny Wojciech Karasiński, żołnierz dymisjonowany, jest także skrępowany aresztem. Nie długo tam zabawiwszy miałem rozkaz udania się z moimi towarzyszami: burmistrzem m. Uniejowa i sekretarzem na modlitwę do świątyni Bożej, co skutecznijwszy znów do nowo założonego obozu w zamku pod eskortą przybyłem, odbywszy blisko 48 godzin aresztu. Dopiero za odejściem partyzantów dziś o godzinie w pół do 5 z rana uwolniony zostałem, gdzie naprędce powziąłem przekonanie, iż powstańcy dysponując dla swych koni owies ze spichrza zamkowego wyszafowali go niemało, a nareszcie zabrali z sobą trzy klacze cugowe, bryczkę, siodło i parę pudszorów, nadto na folwarku Zielin poddanemu pruskiemu Bogumiłowi Bosz zabrali jedną broń palną i konia wierzchowego z ubraniem, który był własnością dominium.

Z służą kancelaryjnym nie wiadomo co się stało, chodzą tylko pogłoski, że miał być utopionym. Gdzieby się partia partyzantów udać miała, również mi nie wiadomo i autentycznej ilości tychże nie posiadam, sądzić tylko mogę z naoczego przekonania, że mogło się znajdować osób około 350 uzbrojonych w połowie w broń palną, a w drugiej w kosy na drążkach obsadzone.

W koniec mam zaszczyt donieść, że raport podobny J. W. Naczelnikowi Wojennemu Oddziału Kaliskiego, Naczelnikowi Żandarmskiej Kaliskiej Komendy, J. W. Gubernatorowi Cywilnemu i Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych podałem.

NPK, sygn. 804, k. 469-470v, oryg, rkps.

¹ *Donatariusz – człowiek obdarzony donacją (darowizną).*

² *Gen. Karol Toll dobra Uniejów otrzymał w 1836 r. za zasługi w tłumieniu powstania listopadowego, jako szef sztabu feldmarszałka Dybicza.*

87

Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego w sprawie stanu bezpieczeństwa w powiecie

Kalisz 30 II/11 II 1863

Nr 3510. Na skutek ubocznie powołanego reskryptu¹ mam honor J. W. Gub[ernatorowi] Cyw[ilnemu] donieść, że „w tej chwili otrzymałem od burmistrza miasta Uniejowa raport donoszący^a o przybyciu tam partii partyzantów uzbrojonych, którzy

aresztowali burmistrza, sekretarza Magistratu, miejscowego ekspozytora poczty i sąsiedniego wójta gminy Kościelnica, następnie ich uwolnili, komunikację przecięli, a na koniec dowódca partyzantów zabrał z kasy miejskiej rs 351^b z funduszu kwaterunkowego, po czym cała partia wydała się. Lubo o wypadku tym już Magistrat bezpośrednio władzom wyższym doniósł, jednakże kopię tego raportu załączam. Dla bliższego sprawdzenia i obliczenia stanu kasy wydelegowałem starszego pomocnika p. Raciborskiego.

W m. Kaliszu i okolicy spokojność i bezpieczeństwo dotąd nienaruszone, a komunikacje, oprócz chwilowej przerwy w dystansie od m. Uniejowa do Turku, nieprzerwane.

Nadto donoszę, iż w skutek reskryptu R[ządu] G[ubernialnego] z d. 30 XII/11 I 1862/3, nr 2043/405, w d. 23 I rb. otrzymanego, zarządziłem na dzień 24 I/5 II rb. wszędzie niespodziewaną rewizję w miastach, wsiach, pustkowiach i karczmach celem wysledzenia i schwytania ludzi podejrzanych, lecz raporta przez burmistrzów miast i wójtów gmin dotąd złożone donoszą, iż ludzi podobnych nie wykryto.

NPK, sygn. 804, k. 465v-466, minuta, rkps.

^{a-a} *Zamiast skreślonego:* w obecnej chwili nie otrzymałem od burmistrzów miast i wójtów gmin żadnego raportu, aby.

^b *Zamiast skreślonych:* 300.

¹ Nr 11854/2027 z 9 II 1863 r. (zob. nr 84).

88

Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego w sprawie uwolnienia Jankiela Łokcińskiego przez powstańców¹

Kalisz 30 I/11 II 1863

Nr 3525. Na podstawie raportu burmistrza m. Dobry dziś otrzymanego, mam honor J. W. Nacz[elnikowi] Wojennemu donieść, iż Jankiel Łokciński z m. Zgierza pochodzący, a w m. Koźminek powiecie tutejszym bez legitymacji przytrzymany, transportowany będąc przy ekspedycji mojej do Naczelnika Powiatu Łęczyckiego, po dostawieniu ze stacji Dobra do Uniejowa, na tej ostatniej przez powstańców^{a2} tam podówczas znajdujących się odebrany został, w dowód czego na karcie dróżnej zamieszczono poświadczenie ołówkiem w słowach: „Odebrany do wojsk polskich kwitujemy – Urząd Centralny Narodowy w Uniejowie d. 9 II (podpis nieczytelny)”. Protokół ze stróża Antoniego Pogodzińskiego spisany i kartę dróżną wraz z ekspedycją, jako dowody do dalszego użytku przedstawiam.

Niezależnie od niniejszego burmistrz m. Dobry oddzielny raport J. W. Naczelnikowi Wojennemu pocztą nadesła.

NPK, sygn. 804, k. 464-464v, minuta, rkps.

^a *Zamiast skreślonego:* partyzantów.

¹ W raporcie burmistrza Dobrej nr 113 z 9 II 1863 r. jest mowa o 100 uzbrojonych ludziach (tamże k. 467).

² Taki sam raport, tego samego dnia i pod tym samym nr, NPK wysłał do GCW (tamże, k. 464v).

89

Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Magistratu m. Kalisza w sprawie przedłożenia imiennego wykazu osadzonych w areszcie dla kobiet

Kalisz 2/14 II 1863

Nr 6638. Rząd G[ubernia]lny mając sobie przedstawione likwidacje należności za najem lokalu na areszt dla kobiet za polityczne przewinienie, reskryptem z d. 6/18 I rb., nr 3541/712, zażądał wykazu, w których dniach areszt ten i przez kogo imiennie był zajmowany, bez tego bowiem ani należność za wynajęte meble przyjętą, ani należność za opał ustanowioną być nie może. Poleca więc Magistratowi, aby wykaz ten lub stosowne objaśnienie spieszne przedstawił¹.

NPK, sygn. 804, k. 466-646v, minuta, rkps.

¹ Nie odnaleziono ani wykazu imiennego, ani objaśnień Magistratu. Zob. nr 57.

90

Raport wójta gm. Morawin Śniechowskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o stanie bezpieczeństwa w gminie

Morawin 14 II 1863

Nr 14. Wykonując polecenie reskryptu obok cytowanego W. Naczelnika¹, mam zaszczyt niniejszy raport złożyć W. Naczelnikowi, iż w gminie mej administracji nie znajduje się żaden człowiek społeczeństwu ludzkiemu szkodzący, ani rządowi. O czym niniejszy raport W. Naczelnikowi składałam².

NPK, sygn. 804, k. 473, oryg., rkps.

¹ Nr 2600 z 21 II/2 II 1863 (zob. nr 83).

² NPK pismem nr 3895 z 5/17 II 1863 r. zwrócił uwagę wójtowi, że niniejszy raport powinien złożyć NWOK, a nie jemu, zgodnie z Okólnikiem Nr 6 (tamże, k. 473v).

*Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do wójtów gmin:
Kakawa, Opatówek i Ostrów Kaliski w sprawie uspokojenia włościan
zaniepokojonych pojawieniem się powstańców^a*

Kalisz 9/21 II 1863

Nr 4188. J. W. Naczelnik Wojenny Oddziału Kaliskiego reskryptem daty wczorajszej, za nr 711, oświadczając, że doszło do jego wiadomości, iż małe bandy powstańców włóczą się w okolicach: Kakawy, Brzezin (gmina Opatówek) i Giżyc, i straszą włościan. Poleciał [zatem] wydać zarządzenie do wójtów gmin tych miejsc, aby szczegółowo donieśli o wszystkich okolicznościach i aby jednocześnie uspokoiili zastraszonych włościan tychże wsi.

Powodowany więc takim reskryptem poleca p. wójtom gmin, aby żądane raporty z doniesieniem o uspokojeniu włościan jak najspieszniej mi złożyli, gdyż o rezultacie J. W. Nacz[elnik] Wojenny zastrzegł abym mu w krótkim czasie doniósł¹.

^bDo p. wójta g[m.] Kalisz

Poleca p. wójtowi gminy, aby załączające się ekspedycje do wójtów gmin Kakawa, Opatówek i Ostrów Kaliski za nr 4188 adresowane, zaraz umyślnym konnym posłańcem rozesłał i dowody doręczeń jak najspieszniej przy raporcie złożył^b.

NPK, sygn. 804, k. 474-474v, minuta, rkps.

^a Adnotacja na marginesie: Zaraz umyślnymi posłańcami z urzędu, *podkreślona czerwoną kredką*.

^{b-b} Adnotacja poniżej pisma.

¹ Raporty w oryginale przesłał NPK do NWOK za nr 4445 z 12/24 II 1863 r. (tamże, k. 480-480v).

*Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego
w sprawie antycarskiego plakatu*

Kalisz 11/23 II 1863

Nr 4389. Na zasadzie raportu prezydenta m. Kalisza mam honor J. W. Gub[ernatorowi] Cyw[ilnemu] donieść, że w dniu 9/21 bm. i r., w czasie wychodu części wojska z m. Kalisza, jakiś niewiadomy sprawca przyklepił na pomniku ^aplakat z wyszywanym orłem białym w czerwonym polu z domieszczeniem pod tym napisu w słowach:

Długo Polska święta spała,
długo biały Orzeł spał.
Wszak on wzleciał i pamięta,
że on kiedyś wolność miał.
Hura bracia w imię Boże,
bo nam dopomoże^a

Plakat ten po dostrzeżeniu przez miejscową policję zdjęty i w oryginale J. W. Naczelnikowi Wojennemu Oddziału Kaliskiego do dalszego postąpienia złożony został.

NPK, sygn. 804, k. 477-478v, minuta, rkps.

^{a-d} *Przepisane z raportu prezydenta Kalisza nr 1571 z 9/21 II 1863 r. (tamże, k. 478-478v).*

93

Okólnik Rządu Gubernialnego Warszawskiego do naczelników powiatu zakazujący importu kos i ołowiu¹

Warszawa 11/23 II 1863

Wydział Policyjny Nr 15316/2591. Na zasadzie reskryptu Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych z d. 6/18 bm. i r., nr 4133/2758, zawiadania Naczelnika Powiatu, że z polecenia Jego Cesarskiej Wysokości Wielkiego Księcia Namiestnika Królestwa zabroniony został do dalszego rozkazu przywóz z zagranicy kos i ołowiu, te zaś transporta, które się już znajdują w składach na komorach, dozwolono wydawać nie inaczej, jak za szczegółowym Jego Cesarskiej Wysokości upoważnieniem.

NPK, sygn. 804, k. 529, kopia powielana, rkps.

¹ *Pismo, jako okólnik Nr 13 NPK, rozesłano 8/20 III 1863 r. (tamże, k. 529v).*

94

Raport burmistrza Opatówka Janickiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o pobycie powstańców w mieście

Opatówek 13/25 II 1863

Nr 181. W dniu dzisiejszym około godziny 10 z rana do miasta tutejszego przybyła partia powstańców¹ składająca się z kilkudziesięciu jeźdźców oraz około czterechset pieszych uzbrojonych w flinty, kosy itp., której dowódca przybywszy do Biura mego żądał okazania sobie stanu funduszków kasy miejskiej tutejszej, lecz na to oświadczyłem mu, że wszelkie remamenta kasy wniosłem do kasy powiatu. Następnie tenże zaaresztował mnie i strażą obstawił, pozbawiając mnie naówczas wszelkiej władzy, o godzinie zaś pierwszej z południa, rzeczona partia wyszła z miasta udając się w stronę ku wsi Brzezinom na trakcie do miasta Wielunia położonej, przy czym przybyłego objezdzczyka¹ ranił w głowę, a konia jego zabili, który to żołnierz pomieszczony został w szpitalu dworskim pod opieką miejscowego felczera, a nadto przechodząca kurierka² zatrzymana była przez rzeczonych powstańców³.

O czym mam honor donieść W. Naczelnikowi Powiatu z nadmienieniem, że o tym zaraportowałem J. W. Naczelnikowi Wojennemu O[kręgu] Kaliskiego i W. Naczelnikowi Kaliskiej Żandarmskiej Komendy.

NPK, sygn. 804, k. 482-483v, oryg., rkps.

¹ Objezdzyk (objezdzyk) – żołnierz rosyjskiej straży granicznej.

² Kurierka – dyliżans pocztowy.

³ Był to oddział Józefa Oksińskiego, według którego doszło do zwycięskiej potyczki powstańców z oddziałem objezdzyków. Rosjanie mieli stracić 4 ludzi (por. J. Oksiński „Wspomnienia z powstania polskiego 1863-1864”, Warszawa 1965, s. 91-92).

95

Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego o pobycie powstańców w Opatówku

Kalisz 14/26 II 1863

Nr 4548. Ponieważ burmistrz m. Opatówka o przybyciu tam partii powstańców nie złożył J. W. Gub[ernatorowi] Cyw[ilnemu] raportu, przeto raport jego pod d. 13/25 lutego bm. i r., nr 191,^a mam honor w kopii przedstawić z nadmianą:

a) Burmistrz tegoż miasta Janicki i wójt gm. Opatówek Sękowski,^b zdaje się^b za późne doniesienie Naczelnikowi Wojennemu o przybyciu powstańców z rozkazu jego przyaresztowali i na odwachu w Kaliszu osadzeni zostali, skutkiem czego jednocześnie odniosłem się do Naczelnika Wojennego o udzielenie mi wiadomości^c czyli burmistrz Janicki może być spod aresztu uwolniony dla pełnienia obowiązków służbowych lub nie, gdyż w takim razie, aby nie pozbawiać miasta wykonawczej władzy zarządzić muszę zastępstwo burmistrza, jak również i wójta gminy Opatówek^c.

b) Na wiadomość, że powstańcy przybyli do Opatówka, z armaty większego kalibru zaalarmowano wojsko w m. Kaliszu znajdujące się. Że zaś armata, z której wystrzelono na alarm była ulokowana z innymi za kratami przed samym gmachem po b[yłym] Rządzie Gubernialnym, przeto bliski wystrzał ten spowodował, że w oknach gmachu wybitych zostało szyb 150. W dziedzińcu okratowanym przed gmachem od kilku tygodni ulokowano 4 większego kalibru armaty z kilkunastu jaszczykami¹ i wozami, a za kratą na placu obok kościoła kolegiaty umieszczono ośm armat gwintowych, również z jaszczykami i wozami wojennymi, można więc przewidzieć, iż na wypadek powtórzenia się obrotów² z armatami, jak to w czasie alarmu miało miejsce, gmach rządowy i kościół kolegiaty ulec mogą^d znacznemu uszkodzeniu.

NPK, sygn. 804, k. 481v, 482v, minuta, rkps.

^a Skreślone: mnie złożony.

^{b-b} Nadpisane inną ręką i atramentem.

^{c-c} Przepisane z pisma NPK do NWOK, pod tym samym nr i datą (tamże, k. 481v).

^d Skreślone: zrujnowaniu lub.

¹ Jaszczyk (jaszcz) – wóz z okutą skrzynią, służący do przewożenia amunicji artyleryjskiej.

² Tutaj jako manewr wojskowy.

*Raport wójta gm. Ostrów Kaliski do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o pobycie powstańców i rekwizycji przeprowadzonej
przez powstańców na probostwie*

Ostrów Kaliski 14/26 II 1863

Nr 125. Po kilkudniowej niebytności powstańców w okolicy gminy tutejszej, a mianowicie Kuźnicy Grabowskiej, z liczby kilkudziesięciu składających się, gdzie i w gminie tutejszej częściowo to jest dwóch lub trzech osób okazują, o czym niżej podpisany ma zaszczyt donieść Wielmożnemu Naczelnikowi Powiatu, przy dołączeniu kopii odezwy ks. proboszcza parafii Kraszewice i Giżyce o zabranej spizarni¹ do żywności i parę koni z wozem.

Jednocześnie zdano raport Jaśnie Wielmożnemu Naczelnikowi Wojennemu.

NPK, sygn. 804, k. 483-483v, oryg., rkps.

¹ *Spizarnia – tu domowe zapasy żywności.*

*Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego
o pojawieniu się powstańców w okolicach Kuźnicy Grabowskiej¹*

Kalisz 15/27 II 1863

Nr 4597. Na zasadzie raportu wójta gminy Ostrów Kaliski mam honor J. W. Gu-
b[ernatorowi] Cyw[ilnemu] donieść, że obecnie w gminie tej częściowo po kilku poja-
wia się powstańców uzbrojonych, którzy w liczbie kilkudziesięciu przebywają, głównie
w okolicy dóbr Kuźnica Grabowska w powiecie wieluńskim. Nadto powstańcy ci pro-
boszczowi parafii Kraszewice i Giżyce zabrali spizarnię i parę koni z wozem, jak dołączo-
ne w kopii zawiadomienie tegoż proboszcza przekonywa.

NPK, sygn. 804, k. 484, minuta, rkps.

¹ *Pod Kuźnicą Grabowską 26 II 1863 r. doszło do starcia oddziału Józefa Oksińskiego z przeważającymi
siłami rosyjskimi. W czasie odwrotu powstańcy stracili 11 zabitych i 20 rannych (por. J. Oksiński „Wspomnienia
z powstania polskiego 1863-1864”, Warszawa 1965, s. 93-99).*

*Okólnik Nr 11 Naczelnika Powiatu Kaliskiego przypominający
jakim władzom mają być składane raporty o nieporządkach w powiecie*

Kalisz 15/27 II 1863

Lubo najwyraźniej reskryptem przez Okólnik Nr 4¹ z rb. wydanym wskazałem, którym mianowicie władzom o zaszyłych nieporządkach raporta składane być mają i jak w końcu wzmianka czyniona być winna, jednakże gdy reskrypt ten nie jest ściśle spełniany, przeto uprzedzam, iż w razie niestosowania się każde uchybienie wywoła karłą ekscytację^a.

NPK, sygn. 804, k. 484-484v, minuta, rkps.

^a *W oryg.: excytacją.*

¹ *Zob. nr 33.*

*Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego
w sprawie planowanej przez włościan Nędzyrzewa, Winiar i Szalego rzezi*

Kalisz 15/27 II 1863

Nr 4662. ^aWójt gminy Tłokini doniósł mi o powzięciu wiadomości, że włościanie wsiów Nędzyrzew, Winiar i Szale zamierzają dopuścić się napadu na m. Opatówek i wsi okoliczne przy dokonaniu rzezi.^a

Tym więc powodowany jednocześnie poleciłem burmistrzowi m. Opatówka, aby zniósł się z wójtem gm. Opatówek, przedsięwziął wszelkie środki ostrożności przez urządzenie straży i osobiste czuwanie, aby wypadkom zapobiec.

O czym donosząc J. W. Nacz[elnikowi] Wojen[nemu] mam honor nadmienić, iż gdy na przedstawienie moje z daty wczorajszej, za nr 4548, nie otrzymałem żadnej odpowiedzi, przeto, aby tak miasta, jak i obrzeżnej gminy Opatówek nie pozostawiać bez władzy, zarządziłem zastępstwo w osobie p. Szydłowskiego, urzędnika do pisma z Biura mojego, zwłaszcza, że i powyższy wypadek udowodnił konieczność takiego kroku.

NPK, sygn. 804, k. 485v, minuta, rkps.

^{a-a} *Przepisane z zalecenia NPK dla do wójta i burmistrza Opatówka, pod tą samą datą i nr (tamże, k. 485). Następnego dnia NPK, za nr 4682, polecił burmistrzowi, aby „skrupulatnie w tym przedmiocie przeprowadził śledztwo” (tamże, k. 487v).*

*Protokół przesłuchania wójta gm. Tłokinia Wiśniewskiego
przez p.o. burmistrza Opatówka Szydłowskiego*

Kalisz 16/28 II 1863

– ^a W dniu 13/25 bieżącego miesiąca i roku przybywszy do miasta Opatówka powstańcy, jak mnie dochodziły dosłuchy, wyrzucić mieli straszliwy postrach we wsiach: Nędzerczewie, Winiarach i Szałem, i skutkiem tego nieznanym mi ludzi uciekających od robót dominalnych i z fabryki Fiedlera, z daleka osiągnąłem, jak się w następstwie okazało fałszywe wiadomości o rzezi, które z obowiązku służby i bezpieczeństwa ogółu zaraportować J. W. Naczelnikowi Wojennemu zmuszony byłem.

Z powyższej przytoczonych okoliczności upraszam przedłożonej władzy o uwolnienie mnie od wszelkiej odpowiedzialności i kary. Na tym niniejsze moje usprawiedliwienie kończę i w dowód rzetelności własnoręcznie podpisuję¹.

NPK, sygn. 804, k. 493-494, oryg., rkps.

^a *Opuszczono opis okoliczności, które doprowadziły do spisania protokołu.*

¹ *Ponadto Szydłowski ustalił w śledztwie, że włościanie ww. wsi pozostają w dobrych stosunkach z mieszkańcami Opatówka i okolicznych miejscowości, i żadną miarą nie mogą być posądzeni o chęć dokonania wspomnianego czynu. Jego zdaniem wójt gm. Opatówek za nierzetelny raport zasłużył na kilkudniowy areszt. Ostatecznie NPK, pismem nr 4719 z 29 II/3 III 1863 r., udzielił wójtowi surowej nagany i zagroził, że w przyszłości za podobne uchybienie zostanie zdjęty ze stanowiska (tamże, k. 495).*

*Zapytanie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego
o zawartość przesyłki pocztowej zabranej przez powstańców*

Kalisz 16/28 II 1863

Nr 4705. Urząd Pocztowy Pograniczny w Kaliszu odezwą daty wczorajszej za nr 225, dziś otrzymaną, zawiadomił mnie, że ^aw dniu 26 bm. i r. poczta w mieście Kłodawie przez powstańców była zatrzymaną i przy rewizji korespondencji wiezionej przez tychże dopełnionej łącznie z innymi i ekspedycja nr 36718 z Warszawy pod adresem moim^b wysłana zabrana została^a.

Gdy ekspedycja ta zdaje się, że pochodziła z Rządu G[ubernia]lnego i gdy być może, iż obejmowała asygnację dodatkowego funduszu na koszt utrzymania spisowych, o co po raz trzeci raportem z d. 12/24 bm. i r., nr 4465, wnioskowałem. O powyższym^c wypadku donosząc J. W. Gub[ernatorowi] Cyw[ilnemu] mam honor prosić o zarządzenie sprawdzenia i przyspieszenie nadesłania asygnacji ^dlub wydania decyzji, jak dalej ze spisowymi postąpić^d.

NPK, sygn. 804, k. 488v-489, minuta, rkps.

^{a-a} Przepisane z pisma Urzędu Pocztowego Pogranicznego w Kaliszu (tamże, k. 488).

^b Skreślono: W. Naczelnika Powiatu.

^c Dopisane innym atramentem i ręką.

^{d-d} Dopisane innym atramentem i ręką.

102

Raport prezydenta Kalisza do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o podłożeniu petardy na rynku w Kaliszu^{a1}

Kalisz 23 II/7 III 1863

Nr 2073. Dnia dzisiejszego o godzinie 8 z rana w podwórzu domów pod Nr 18 na Rynku przez niewiadomego sprawcę podłożoną została zapalona petarda, która przez pęknięcie, oprócz wybicia w dolnym mieszkaniu Redlicha szynkarza kilku szyb, żadnej innej szkody nie zrządziła. Następnie w półgodziny Baumert malarz znalazł drugą, całą przygasłą petardę w podwórzu domu Nr 17 i złożył w Biurze Magistratu, która wraz z pozostałymi kawałkami z pierwszej J. W. generałowi przesłana została. O czym Magistrat ma honor W. Naczelnikowi Powiatu z nadmienieniem, że śledztwo poszukiwania sprawcy tego czynu zostało zarządzone.

NPK, sygn. 804, k. 497-497v, oryg., rkps.

^a Adnotacja na marginesie: Magistrat J. W. Gub[ernatorowi] Cyw[ilnemu] nie doniósł.

¹ Na podstawie ww. raportu NPK sporządził własny do GCW za nr 5238 z 26 II/10 III 1863 r. (tamże k. 498). Sprawców nie wykryto, a przynajmniej nie ma śladu o tym w aktach.

103

Raport wójta gm. Blizanów do Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie nadużyć oddziału kozaków¹

Blizanów 5 II/9 III 1863

Nr 59. W. Fabian Redlich² doniósł wójtowi gminy w dniu dzisiejszym, że dnia wczorajszego 24 II/8 III rb. przybyło do dworu w Blizanowie 14, zapewne patrolujących, kozaków pod dowództwem 1 oficera i spotkawszy dziedzica na spichlerzu wydającego czeladzi ordynację, poczęli go lżyć nieprzyzwoitymi wyrazami, wiązać powrozami i popychać w zamiarze prowadzenia do Kalisza grożąc batami, lecz na skutek prośb jego wstrzymali się z wykonaniem tego, a tylko kazali mu prowadzić się po wszystkich mieszkaniach dworskich w celu poszukiwania jakiegoś Mirosławskiego. W pokojach dworskich zastali bawiących tam gości: p. Tykociner i p. Kohn, jednego z najzaciejszych kupców zagranicznych, których obrażając słowami wypytывali się także o Mirosławskiego. Rewidując po kieszeniach p. Tykociner wyjęli i zabrali rękawiczki, zabrali

także wiszące w sieni 2 próżne rogi od prochu, 1 torbę myśliwską, lecz tę przy mierzeniu na siebie rzucili na powrót. Na górze znalazwszy głowę cukru połowę pałaszem odrąbali i dzielili się między sobą. Następnie zażądali wódki i pieniędzy. Z pieniędzy wzięli po kilka złotych, a wódki napiwszy się dostatecznie, ponabierali w butelki kilka garncy³. Kazali sobie dać także owsa dla koni, który rozsypawszy paśli, w spiżarni zabrali kilka strudli, a w kuchni wysypali z kotła gotujące się dla świń kartofle i jedli. Dopuszczali się jeszcze więcej nadużyć, które trudno by opisać, aż dopiero nad wieczorem po trzygodzinnym pobycie odjechali ku Kaliszowi.

Gdy podobne wypadki w obecnych czasach jeszcze tu nie praktykowały się i w rozporządzeniach zapobiegających niespokojnościom w kraju nie jest wskazany sposób postępowania władz miejscowych w podobnych zdarzeniach, przeto wójt gminy ma honor donieść o tym tylko W. Naczelnikowi Powiatu.

NPK, sygn. 804, k. 501-501v, 505, kopia, rkps. Kopia poświadczona przez Sekretarza Powiatu Rajkowskiego.

¹ *Raport został przesłany przez NPK, pismem nr 5406 z 28 III/12 III 1863, do GCW oraz NWOK, do którego zwrócił się „z wnioskiem o wydanie polecenia, iżby patrolujące wojska samowolności nie dopuszczwały się” (tamże, k. 500-500v, 508).*

² *Fabian Redlich – właściciel dóbr blizanowskich w latach 1843-1880.*

³ *Garniec – dawna miara objętości równa 4 litrom.*

104

*Okólnik Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do naczelników powiatów
w sprawie sposobu wykorzystania włościan do utrzymania porządku w kraju*

Warszawa 26 III/10 III 1863

Wydział Policyjny Nr 20886/3373. Dyrektor Główny Prezydujący w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych otrzymał od szefa sztabu wojsk odezwę z d. 21 II rb., nr 722, następującej treści:

„Doszło do wiadomości Jego Cesarskiej Wysokości, że włościanie w Królestwie wierni swemu monarsze i wykonywanej przysiędze niosą pomoc swą wojsku i współdziałają w celu przywrócenia spokojności i powagi prawa zachwianych przez nieprzyjaciół własnej Ojczyzny i wszelkiego porządku, mając przeto na względzie niezbędną potrzebę określenia pomocy tej jasnymi przepisami, dla zapobieżenia, iżby takowa dla spokojności osób i własności niebezpieczną stać się nie mogła, Jego Cesarska Wysokość polecić raczył co następuje:

1. Wójci gmin, sołtysi i radni obowiązani są do rozciągnięcia czujnego nadzoru nad wszelkimi osobami stale lub czasowo w gminie zamieszkałymi, nie mniej nad przejezdными, przybierając do tego pomocy ze stójek i stróży gromadzkich.

2. Wójci gmin, sołtysi i radni obowiązani są wszelkie indywidua zbrojne lub do band burzycieli należące, nie mniej włóczęgów wszelkiego rodzaju, bezzwłocznie aresz-

tować i z pobraniem w razie potrzeby pomocy z odpowiedniej liczby włościan, do najbliższej władzy wojskowej odstawić.

Wójt i lub sołtysi i radni ściśle przestrzegać mają, ażeby włościanie współpracujący w chwytniu burzycieli nie dopuszczali się żadnych względem nich gwałtów i samowolności. Winni pod tym względem ulegną odpowiedzialności z prawa wynikającej”.

Nadmienił przy tym Szef Sztabu, że w rozporządzeniach powyższych, władze wojskowe mają sobie udzieloną wiadomość dla zastosowania się i wykonania.

Wskutek zatem reskryptu Dyrektora Prezydującego w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych z dnia 23 II/7 III rb., nr 6161/4332, przytaczany tu rozkaz Jego Cesarskiej Wysokości podaję do wiadomości Naczelnika Powiatu z poleceniem, aby nad ścisłym i roztropnym onego wykonaniem za pośrednictwem wójtów gmin najtroskliwiej czuwał.

NPK, sygn. 804, k. 520-521v, kopia powielana, rkps.

105

Okólnik Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do naczelników powiatów w sprawie wykorzystania wojska do ograniczenia samowoli włościan wobec obywateli ziemskich i innych mieszkańców Królestwa

Warszawa 28 III/12 III 1863

Wydział Policyjny Nr 21958/3543. W dalszym ciągu okólnika z dnia 26 II/10 III rb., nr 20886/3373, oznajmiam Naczelnikowi Powiatu, że w dniu dzisiejszym otrzymałem od J. W. Dyrektora Głównego Prezydującego w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych reskrypt z dnia 27 II/11 III rb., nr 6412/4367, następującej treści:

„Sekretarz Stanu przy Radzie Administracyjnej pod datą 23 II/7 III rb., nr 20910, oznajmił, że przedstawienie moje o odgrazanie się samowolnych nieprawnych działaniach włościan niektórych okolic kraju przeciwko obywatelom ziemskim i innym mieszkańcom, z polecenia Jego Cesarskiej Wysokości Wielkiego Księcia Namiestnika Królestwa, przesłane zostało Szefom Sztabów wojsk [w] Królestwie konsystujących, do właściwego postąpienia i że stosownie do wyrzeczenia Jego Cesarskiej Wysokości gubernatorowie cywilni w razie zachodzącej potrzeby winni zgłaszać się bezpośrednio o pomoc wojskową do miejscowych naczelników wojennych, a mnie składać stosowne raporty.

Przy zapewnionej tym sposobem pomocy wojskowej spodziewam się, że J. W. Gubernator potrafi utrzymać włościan w karchach należnego porządku i spokojności, zaleciwszy w tym celu władzom miejscowym energiczne i trafne działanie”.

Biorąc na uwagę, że w razie wynikłej potrzeby powściągnięcia w jakiej okolicy samowoli włościan odnoszenie się do gubernatora cywilnego o wyjednanie stosownej pomocy wojskowej może wywołać bardzo szkodliwą zwłokę, upoważniam niniejszym Naczelnika Powiatu, aby w razie zachodzącej tego rodzaju potrzeby, dojrzał przez siebie

rozważonej, bezpośrednio o pomoc odnosił się do właściwego Naczelnika Wojennego, mnie zaś o każdym takim wypadku niezwłocznie składał raport.

NPK, sygn. 804, k. 521-521v, kopia powielana, rkps.

106

Okólnik Rady Głównej Opiekuńczej Zakładów Dobroczynnych do rad opiekuńczych powiatów w sprawie zakazu udzielania urlopów młodym urzędnikom

Warszawa 2/14 III 186[3]^a

Nr 725/5525. Rada Administracyjna Królestwa wskutek rozkazu ^bJego Cesarskiej Wysokości ^bWielkiego Księcia Namiestnika Królestwa, decyzją objawioną przez wypis z protokołu posiedzenia z dnia 8/20 II rb. poleciła, iżby władze z powodu teraźniejszych okoliczności nie wydawały, do dalszej dyspozycji, urlopów osobom młodym w służbie rządowej w miejscowych zarządach cywilnych zostającym, a wszystkim w ogóle nie inaczej, jak po należyтым sprawdzeniu, usprawiedliwionej potrzeby wyjazdu.

O takowym rozkazie Rada Główna zawiadamia radę opiekuńczą do zastosowania się.

ROZDPK, sygn. 260, s. 344, druk.

^a *W oryg. brak cyfry.*

^{b-b} *Pisane wersalikami.*

107

Korespondencja Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie ukarania Franciszka Staszewskiego za brutalne obchodzenie się z włościanami i antyrządowe wypowiedzi

Kalisz 4/16 III 1863

Nr 5518.

Do Sądu Policji Prostej Okręgu Warckiego^a

Reskrypt J. W. Nacz[elnika] Wojennego Oddziału Kaliskiego z dn. 2 bm. i r., nr 1295, z kopią decyzji Jego Cesarskiej Wysokości Wielkiego Księcia Namiestnika Królestwa, objawionej w odezwie Oddzielnej Kancelarii do Czynności Stanu Wojennego, komunikując Sądowi Policji Prostej wraz z aktami wyprowadzonego śledztwa na skargę Józefa Maciejewskiego, włościanina wsi Wójcice p[rzeciw]ko Staszewskiemu dzierżawcy tej wsi, mam honor nadmienić, iż ustęp 1 i 2 przytoczonej decyzji wykonam, ustęp zaś 3 do załatwienia na drodze sądowej kwalifikuje się.

Do p. wójta g[m.] Kwasków

Komunikując p. wójtowi gminy kopią odezwę Oddzielnej Kancelarii Wydziału Stanu Wojennego przy Namiestniku Królestwa Polskiego, Naczelnik P[owia]tu na za-

sadzie reskryptu J. W. Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego z d. 2 bm. i r., nr 1295, polecam:

1) Decyzję Jego Cesarskiej Wysokości Namiestnika Królestwa w powołanej kopii objawioną protokółarnie p. Piotrowi Staszewskiemu dzierżawcy wsi Wójcice i synowi jego Franciszkowi zapublikować.

2) Nad obydwoma tymi panami rozciągnąć dozór policyjny.

3) Przedstawić metrykę urodzenia Franciszka Staszewskiego.

Nadesłanie protokołu publikacyjnego z metryką urodzenia jak najspieszniej zastrzega.

Do W. Rewizora Dochodów Skarbowych Tabaczných Guberni Warszawskiej Oddział II

J. W. Naczelnik Wojenny Oddziału Kaliskiego przy reskrypcie z d. 2 bm. i r., nr 1295, zakomunikował mi decyzję Jego Cesarskiej Wysokości Wielkiego Księcia Namiestnika Królestwa, w której pomiędzy innymi szczegółami wyrażono dosłownie: „Strażnika tabacznego Franciszka Molskiego za utrzymywanie broni bez pozwolenia i pożyczanie jej Staszewskiemu do polowania, zatrzymać przez miesiąc w miejscowym więzieniu”.

O czym zawiadamiając W. Rewizora wzywam Go, aby tegoż Molskiego spiesźnie do Biura Powiatu przysłać zechciał.

Tłumaczenie z rosyjskiego do Nr 5518

Kopia z odezwy Oddzielnej Kancelarii Wydziału Stanu Wojennego przy Namiestniku Królestwa Polskiego do Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego
z dnia 25 II/9 III 1863, nr 944

Po przedstawieniu Jego Cesarskiej Wysokości Wielkiego Księcia Namiestnika Królestwa akt śledztwa wyprowadzonego na skutek zażalenia włościanina wsi Wójcice Józefa Maciejewskiego jako dzierżawcy tej wsi Piotrowi Staszewskiemu względem srogięgo obchodzenia się z włościanami i zagrażania im śmiercią, jeżeli jedności z obywatelami trzymać nie będą, Jego Cesarska Wysokość rozkazać raczył:

1) Piotra Staszewskiego za złe obchodzenie się z włościanami i szkodliwe p[rze-ciw]ko rządowi wyrażenia po expiracji¹ dzierżawionych przez niego dóbr na przyszłość do podobnych dzierżaw nie dopuszczać, syna zaś jego Franciszka o toż samo obwinionego, nie oddawać do służby wojskowej, jeżeli nie znajduje się w liczbie spisowych, lecz nad obydwoma rozciągnąć dozór policyjny.

2) Strażnika tabacznego Franciszka Molskiego za utrzymywanie broni bez pozwolenia i pożyczanie jej Staszewskiemu do polowania zatrzymać przez miesiąc w miejscowym więzieniu.

3) Śledztwo co do srogięgo obchodzenia się Staszewskiego z włościanami przesłać sądowi cywilnemu do rozpoznania i postąpienia stosownie do przepisów, z włożeniem obowiązku zamieszczenia w konkluzji i o odzyskaniu od winnych kosztów podróży rs 25 kop. 99 ½ w tej sprawie poniesionych. O takim postanowieniu Wielkiego Księ-

cia Namiestnika w Królestwie Oddzielna Kancelaria do Czynności Stanu Wojennego
zawiadamia J. W. Pana dla wydania stosownego rozporządzenia

Zgodno: Ober-Audytor (poddpisano): Popkow

Za zgodność Sek[retarz] P[owia]tu: [...^b]

NPK, sygn. 804, k. 509-519v, minuta, rkps.

^a *W oryg.: Wartskiego.*

^b *Wyraz nie odczytany.*

¹ *Ekspiracja – wygaśnięcie umowy, kontraktu.*

108

Raport wójta gm. Brodnia do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o braku nieporządków

Brodnia 11/23 III 1863

Nr 84. Skutek obocznego numeru¹ mam honor Wielmożnemu Naczelnikowi Powiatu Kaliskiego donieść, iż nieporządki w gminie tutejszej żadne nie zaszły od daty wydanego rozporządzenia, bowiem wszyscy mieszkańcy są spokojni, a zatem wskazanym władzom nie widziałem potrzeby składać raportów i dotąd tychże nie spełniałem, gdy na przypadek zajdzie tego potrzeba, natenczas zastosować się nie omieszkać. Co zaś się tyczy raportów te regularnie składam J. W. Naczelnikowi Wojennemu Oddziału Kaliskiego stosownie do wydanego polecenia przez Okólnik Nr 6.

NPK, sygn. 804, k. 539, oryg., rkps.

¹ *Tj. Okólnika Nr 11 NPK z 15/27 II 1863 r. (zob. nr 98).*

109

Prośba Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Królewsko-Pruskiego Radcy Ziemiańskiego w Ostrowie o poświadczenie odbioru dwóch pruskich poddanych wydanych z Królestwa Polskiego

Kalisz 12/24 III 1863

J. W. Naczelnik Wojenny Kaliski poleceniem z dnia 24 II/12 III rb., nr 1558 i za nr 1557, rozkazał wystawienie za granicę pruskich poddanych: 1. Michała Milchalczyka, który groził przebicciem^a włościaninowi Kokanina i 2. Piotra Gorkczyńskiego^b, który zamyslał zebrać bandę 30 ludzi w zamiarze udania się do lasu, dla połączenia z buntownikami. Ludzi przeto tych odstawiając W. Panu pod nadzorem urzędnika policyjnego, upraszam o udzielenie pokwitowania.

NPK, sygn. 804, k. 534, oryg., rkps.

^a *Skreślone: pilnikiem.*

^b *W miejsce skreślonego: Halczyńskiego.*

*Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Naczelnika Wojennego
Oddziału Kaliskiego w sprawie likwidacji kosztów śledztwa
przeprowadzonego w Gruszczycach*

Kalisz 15/27 III 1863

Nr 6183. Z powołaniem się na reskrypt J. W. Nacz[elnika] Wojennego z d. 4 bm. i r., nr 1342, mam honor przestawić złożone mi przez p. Wyhowskiego Sekretarza P[owia]tu oraz p. Wyhowskiego Urzędnika do pisma, likwidacje kosztów podróży i diet przypadających z tytułu użycia ich do prowadzenia śledztwa¹ wspólnie z deputatem wojskowym w sprawie aresztowanych osób w dobrach Gruszczyce².

NPK, sygn. 804, k. 535, minuta, rkps.

¹ Śledztwo miało miejsce 27 II/5 III 1863 r. (tamże, k. 53)

² We dworze w Gruszczycach Bronisław Rudzki, powstańczy nacz. województwa kaliskiego, namawiał okolicznych ziemian do przyłączenia się do powstania. Zdradzony, nie chcąc dostać się w ręce Rosjan pełnił samobójstwo.

*Raport prezydenta Kalisza do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o karze cielesnej
dla Antoniego Janowskiego za kradzież i przetrzymywanie kos*

Kalisz 16/28 III 1863

Nr 2585. Przy zwrocie odręcznego reskryptu obok powołanego¹, Magistrat ma honor donieść W. Naczelnikowi Powiatu, że Antoni Jaworski², za kradzież i przetrzymywanie u siebie dwóch kos, na zasadzie wydanego przez J. W. Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego z daty 8 bm. i r., w dniu dzisiejszym otrzymał karę cielesną różg 25.

NPK, sygn. 804, k. 541, oryg., rkps.

¹ Pismo NPK nr 5858 z 9/21 III 1863 r.

² Mieszkaniec Chmielnika (tamże, k. 541v).

*Raport burmistrza Uniejowa do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o pobycie powstańców w mieście i ukaraniu przez nich Karola Capke*

Uniejów 16/28 III 1863

Nr 294. Donieść mam zaszczyt W. Naczelnikowi Powiatu, jako dnia dzisiejszego około 2 godziny po południu weszło do Magistratu dwóch ludzi uzbrojonych w dubel-

tówki, pistolety i pałasze, i zażądali bata, a dojrawszy, że ten wisi na ścianie, zabrali go ze sobą. Następnie we trzech na rynku, niewiadomo z jakiej przyczyny, wyliczyli kilkanaście razów synowi stolarza Capke Karolowi, a bat policjantowi powrócili. Po popełnieniu tej egzekucji wyjechali z miasta udając się (jak wspominali) do miasta Koła.

Będący w mowie ludzie, oznajmili, że ich przybyło 16, przecież 3 było tylko widzianych w mieście.

W końcu nadmieniam, że o zdarzeniu tym jednocześnie J. W. Naczelnikowi Wojennemu Oddziału Kaliskiego raport zdano.

NPK, sygn. 804, k. 545, oryg., rkps.

113

Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego w sprawie podłożenia petardy w Kaliszu

Kalisz 16/28 III 1863

Nr 6202. Mam honor J. W. Gub[ernatorowi] Cyw[ilnemu] donieść¹, że w dniu 11/23 bm. i r., o godzinie 8 ½ wieczorem w m. Kaliszu przez niewiadomego sprawcę podłożona została petarda przy jatkach miejskich, która ^abędąc zapaloną^a sprawiła huk do armatniego podobny, skutkiem czego wywołany był alarm wojenny.

Wypadek ten spowodował wydanie przez Zarząd Naczelnika Wojennego rozporządzenie do Magistratu m. Kalisza, który go mieszkańcom ogłosił, dla wiadomości zaś 1 egzemplarz takowego załączam.

NPK, sygn. 804, k. 536v, minuta, rkps.

^{a-a} Wpisane inną ręką zamiast skreślonego: pęklszy.

¹ Na podstawie raportu Magistratu nr 2558 z 12/24 III 1863 r. (tamże, k. 536).

114

Raport burmistrza Uniejowa o zniszczeniu herbu państwowego przez nieznanego człowieka

Uniejów 20 III/1 IV 1863

Nr 313. Zaraportować mam zaszczyt W. Naczelnikowi Powiatu, że dnia dzisiejszego o godzinie 10 z rana, nieznany człowiek jezdny w przejeździe przez miasto zniszczył widoczny przed Ekspedycją Pochtową herb państwa. Policja miejscowa uwiadomiona została po dokonanych już czynie, kiedy człowiek ten był już pomknął z miasta. Ekspedycja bowiem Pochtowa mieści się w odległej ulicy od Magistratu. O czym jednocześnie Naczelnik Wojenny i Naczelnik Żandarmerii zawiadomieni zostali¹.

NPK, sygn. 804, k. 582, oryg., rkps.
¹ Z dalszej korespondencji wynika, że raport został równocześnie wysłany do RGW i Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, o czym burmistrz nie napisał do nacz. przez pomyłkę (tamże, k. 581-582).

115

Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do wójtów podmiejskich gmin: Kalisz, Chmielnik, Tyniec i Opatówek w sprawie upowszechniania rozporządzenia Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego wprowadzającego ograniczenia w publicznym obchodzeniu świąt Wielkanocy¹

Kalisz 22 III/3 IV 1863

Nr 6516. Polecam p. wójtowi gminy, aby zaraz ogłosił mieszkańcom dla zastosowania się, że z rozporządzenia J. W. Naczelnika Wojennego w m. Kaliszu procesje przy obecnych uroczystościach kościelnych zewnątrz kościołów niedozwolone, że przy nawiedzaniu grobu Chrystusa po kościołach nie może razem chodzić^a więcej jak trzy osoby, że tłumne zbieranie się na ulicach i przy wychodzie z kościołów jest wzbronionym, dalej, że na pół godziny przed zmierzchem odwiedzanie kościołów jest niedozwolonym, na koniec, że rezurekcja ma być odprawioną przed zmrokiem w sobotę lub nazajutrz w dzień Zmartwychwstania po świtanu.

NPK, sygn. 804, k. 558v, minuta, rkps.

^a W miejsce skreślonego: zbierać.

¹ Rozrządzenie NWOK wysłał NPK także do GCW tego samego dnia i za tym samym nr, z informacją że powiadomił o nim mieszkańców miasta.

116

Delegacja Naczelnika Powiatu Kaliskiego dla burmistrza Stawu Rochańskiego do komisji śledczej w celu ustalenia sprawców powieszenia Ludwika Polewińskiego¹

Kalisz 25 III/6 IV 1863

Nr 6621. Na skutek odezwy W. Nacz[elnika] Żand[armskiej] Kom[endy] z d. 23 III/4 IV rb., nr 463, do wspólnego prowadzenia z nim śledztwa względem powieszenia Ludwika Polewińskiego przez trzech niewiadomych uzbrojonych mieszkańców m. Warty, Naczelnik P[owia]tu deleguje p. Rochańskiego burmistrza m. Stawu.

NPK, sygn. 804, k. 573, minuta, rkps.

¹ To samo pismo, tego samego dnia i po tym samym nr, NPK wysłał do nacz. kaliskiej żandarmerii (tamże). Zob. też nr 121.

*Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do wójtów gmin: Skotniki, Popów i Miłkowiec
w sprawie odesłania do Koła wszelkich urzędzeń przewozowych na rzece Warcie¹*

Kalisz 27 III/8 IV 1863

Nr 6659. Na zasadzie reskryptu J. W. Nacz[elnika] Wojennego Oddziału Kaliskiego, daty wczorajszej za nr 1965, opartego na rozkazie Jego Cesarskiej Wysokości Namiestnika Królestwa, polecam p. wójtom gmin, aby wszystkie statki i narzędzie przewozowe do komunikacji na rzece Warcie w gminie tamtejszej znajdujące się niezwłocznie zniósł i odesłał do m. Koła, gdzie będą zachowane pod dozorem konsystującego^a tam oddziału wojska.

O wykonaniu niniejszego złożenie raportu w jak najkrótszym czasie zastrzegam dla doniesienia J. W. Naczelnikowi Wojskiemu.

NPK, sygn. 804, k. 576, minuta, rkps.

^a *Zamiast skreślonego: znajdującego się.*

¹ *Tego samego dnia i pod tym samym nr pisma NPK poinformował NWOK o wydaniu ww. polecenia (tamże, k. 576v). Zob. też nr 128, 133, 137.*

*Okólnik Nr 14 Naczelnika Powiatu Kaliskiego o odpowiedzialności za brak reakcji
na pojawiające się oddziały powstańcze*

Kalisz 28 III/9 IV 1863

Nr 6677. Reskrypt J. W. Naczelnika Wojennego daty wczorajszej, za nr 1982, komunikuje władzom policyjnym w dosłownym tłumaczeniu dla wiadomości i zastosowania się:

„W ostatnim czasie były bardzo częste wypadki, że powstańcy w nielicznych partiach, niekiedy nie więcej jak 2 lub 3 bezkarnie pokazywali się we wsiach i nawet i w ludniejszych miasteczkach, pozwalając sobie spełniać wszelkiego rodzaju gwałty, zabijając i wieszając ludzi, którzy okazali w czym bądź przychylność do prawego porządku.

Przypisując to zupełnej beczynności miejscowych władz policyjnych, nieprzebiegających żadnych środków dla ukrócenia tego złego, proszę W. Pana zawiadomić wszystkich wójtów gmin i burmistrzów miast, iż jeżeli nie będą przez nich przedsiębrane przynależne środki dla ochrony spokojnych mieszkańców od gwałtów i opisane wypadki miałyby się powtarzać, wówczas burmistrzowie i wójci gmin pociągnięci zostaną do surowej odpowiedzialności. Przy pokazaniu się niewielkich partii powstańców w licznie 2 lub 3, a nawet więcej osób, chociaż i uzbrojonych, miejscowe policyjne władze obowiązane z pomocą miejscowych mieszkańców, na jaką zawsze liczyć mogą, chwycić i dostawiać ich władzom wojskowym. W wypadku zaś pojawienia się więk-

szych band, niezwłocznie obowiązane są donosić Oddziałowym Naczelnikom Woje-
nym i blisko znajdującym się wojskom”¹.

NPK, sygn. 804, k. 579v, minuta, rkps.

¹ *Adnotacja na marginesie, że pismo ma być wysłane do wójta gm. Kalisz i wszystkich burmistrzów, a ci mieli je przesłać niezwłocznie umyślnym posłańcem do wójtów gmin (tamże).*

119

Raport wójta gm. Goszczanów Bieske o pogrózkach włościan wobec ziemian i księży¹

Goszczanów 9 IV 1863

Nr 109. Dnia 6 IV bm. i r. Paweł Strójwąg, po dopuszczeniu się licznych nadużyć zaczął grozić, iż wszystkich właścicieli ziemskich i księży okolicznych wymorduje. Następnie w karczmie we wsi Ziemięcinie włościanie z okolicy po dojrzałej naradzie, na której prezydował czyli duszę rzeczonoego zgromadzenia stanowił drugi włościanin ze wsi Goszczanów Kazimierz Tabaka, uradzono, iż każdy włościanin swego pana i księdza zamordować winien. Podpisany wójt gminy dowiedziawszy się o tym zaszłym^a zbadaniu przedmiotu Strójwąg Pawła ujął i w więzach sądowej władzy przesłać zamierzył, na co włościanie nie pozwalając Strójwąg z więzów uwolnili i na powtórny rozkaz ujęcia go, z sołtysa żartując, ręki przyłożyć nie chcieli, na dowód czego protokół z sołtysa spisany przesyłam. Myśl taka nie mogła w ciemnym umyśle chłopą powstać, kierować to musi niewidzialna ręka. Przeto upraszam Wielmożnego Naczelnika o wyjednanie pomocy wojskowej dla ujęcia winnych i oddania ich sądowi dla wysledzenia pobudek takiego na spokojnych mieszkańców zejścia sprzysiężenia.

Nadmieniam, że o zdarzeniu powyżej opisanym władzy sądowej pod datą 7 bm. doniosłem.

NPK, sygn. 804, k. 590-590v, oryg., rkps.

^a *Nadpisane nad skreślonymi: po bliższym.*

¹ *Zob. też nr 124, 125, 134.*

120

Raport burmistrza Uniejowa do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zniszczeniu przez nieznaną mężczyzn herbów państwowych w mieście¹

Uniejów 28 III/9 IV 1863

Nr 331. Aptekarz tutejszy doniósł miejscowej policji, że dnia wczorajszego przed wieczorem przybyło przed dom jego kilkunastu obcych mężczyzn, zdjęli zawieszony nad apteką lany orzeł, takowy porąbali i rzucili w rzekę, po czym wydali się z miasta, tak że po otrzymanym doniesieniu, skoro policja udała się na miejsce, już nikogo nie

zastała. Dziś także dostrzeżono, że znad szopy na narzędzia ogniowe nad rzeką położonej zdjęta została tablica z napisem Dyrekcji Ubezpieczeń z herbem państwa, domyślać się więc wypada, że ciż sami ludzie podobnie z nią postąpili. O czym jednocześnie władzom właściwym doniesiono.

NPK, sygn. 804, k. 636, oryg., rkps.

¹ *Zob. też 123.*

121

Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego w sprawie powieszenia Ludwika Polewińskiego z Warty

Kalisz 1/13 IV 1863

Nr 6902. Wykonując ubocznie zacytowany reskrypt¹ mam honor J. W. Gubernatorowi Cywilnemu donieść na podstawie raportów burmistrza m. Stawu, wójta gminy Marchwacz i zacerpniętej w Sądzie Policji Prostej Okręgu Kaliskiego wiadomości, że w dniu 17/29 III rb. o zachodzie słońca, Polewiński Ludwik z m. Warty, będąc furmanką pod dozorem trzech stróży do Sądu Policji Poprawczej Wydziału Kaliskiego, jako obwiniony o kradzież, o wiorstę drogi za m. Stawem ku Kaliszowi, na gruntach wsi Cieszykowa w gminie Marchwacz, przez nieznaną trzech mężczyzn naprzód końmi siwymi zwyczajną kamieniarką² jadących, po zejściu z niej, przez dwukrotny wystrzał z pistoletu, następnie uderzenie kilka razy kolbą o głowę śmiertelnie był ranionym, a w końcu przy drodze obok stojącej wierzby powieszonym został.

Śledztwo przez Sąd prowadzone sprawców i przyczyn, które wypadek opisany spowodowały, dotąd nie wykryto.

Przy tym uważam za potrzebne dodać, że burmistrz m. Warty Kowalewski w dn. 15/27 III rb. przez władzę wojskową przyaresztowany został, w skutek czego odniosłem się do Naczelnika Wojennego z zapytaniem za jakie przewinienie przyaresztowany i kiedy uwolnionym będzie, celem urzędzenia zastępstwa, na co otrzymałem odpowiedź, ponieważ Polewiński, który doniósł o wykroczeniach politycznych powieszonym został, przeto Kowalewski większe na siebie ściągnął podejrzenie i nie wiadomo kiedy uwolnionym będzie, to więc daję do myślenia, że Polewińskiego za „czynienie donoszeń”^a powieszono³.

NPK, sygn. 804, k. 585v-586, minuta, rkps.

^{a-a} *Zamiast skreślonego: oskarżenie Kowalewskiego.*

¹ *Pismo z Wydziału Policyjnego nr 27580/4463 z 21 III/2 IV 1863 r., w którym Gubernator nakazuje udzielić nagany burmistrzowi za zbyt ogólnikowy raport, a NPK udzielić stosownych wyjaśnień (tamże, k. 585). W ślad za tym NPK, pod tą samą datą i nr co raport, udzielił burmistrzowi nagany (tamże, k. 586).*

² *Kamieniarka – bryczka bez resorów.*

³ *Trzeba nadmienić, że Polewiński już rok wcześniej był aresztowany za uszczynianie awantur i „manifestacyjne” odgrazanie się w stosunku do władz Warty. Burmistrz miasta w piśmie z 27 VI 1862 r. sugerował NPK, aby Polewińskiego, jako poddanego pruskiego, deportować (tamże, k. 323-325).*

*Raport burmistrza Uniejowa o zabranii przez powstańców
herbu państwowego*

Uniejów 1/13 IV 1863

Nr 337. Dnia dzisiejszego o godzinie 2 z rana kilkudziesięciu konnych ludzi w przejeździe przez miasto zdjęło sprzed Magistratu orła na blasze cynkowej wymalowanego i takowego ze sobą zabrali. O czym widzę się w obowiązku zaraportować, z nadmienieniem, że władzom właściwym jednocześnie doniesiono.

NPK, sygn. 804, k. 598, oryg., rkps.

*Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do burmistrza Uniejowa
w sprawie uszczegółowienia ostatniego raportu*

Kalisz 1/13 IV 1863

Nr 6935. Raport uboczny¹ jako niedokładny zwraca dla bliższego sprawdzenia i niezwłocznego doniesienia ilu mężczyzn nieznanych znajdowało się przy zniszczeniu orłów i czyli byli uzbrojeni.

W składaniu raportów żądam większej dokładności, gdyż władze wyższe często o to monitują.

NPK, sygn. 804, k. 636, minuta, rkps.

¹ Nr 331 z 28 III/9 IV 1863 r. (zob. nr 120).

*Prośba Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Naczelnika Wojennego
o udzielenie pomocy wojskowej. Polecenie dla wójta gm. Goszczanów
przeprowadzenia śledztwa w związku z zajściami w Goszczanowie*

Kalisz 2/14 IV 1863

Nr 7004

Do J. W. Nacz[elnika] Wojennego Oddziału Kaliskiego

– ^a Tym więc powodowany i działając z mocy reskryptu J. W. Gub[ernatora] War[szawskiego] z d. 28 II/12 III rb., nr 21958/3543, opartego na poleceniu Jego Cesarskiej Wysokości Namiestnika Królestwa, mam honor J. W. Nacz[elnika] Wojennego prosić aby do gminy Goszczanów pomoc wojskową spiesznie wysłać polecić raczył dla powstrzymania^b włościan sprzysięgających się na życie spokojnych mieszkańców od

spełnienia czynionych odgrózek, za które przy pomocy wojskowej po wysłedzeniu ujęci i właściwemu sądowi odesłani zostaną po ukaranie.

Protokół z sołtysa wsi Goszczanowa Pawła Wypyszyńskiego spisany załączam.

Do J. W. Gub[ernatora] Cyw[ilnego] War[szawskiego]

Przedstawienie jakie jednocześnie do J. W. Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego uczyniłem względem dodania pomocy wojskowej celem powstrzymania^b włościan dóbr Goszczanowa od spełnienia poczynionych odgrózek wymordowania właścicieli ziemskich i księży mam honor J. W. Gub[ernatorowi] Cyw[ilnemu] w kopii do wiadomości przedstawić.

Do W. wójta g[m.] Goszczanów^c

Zawiadamiając W. wójta gminy, że na skutek raportu z d. 9 bm. i r., nr 109, jednocześnie odniosłem się do Naczelnika Wojennego o wysłanie do gminy tamecznej pomocy wojskowej, polecam za przybyciem takowej i przy jej pomocy winnych włościan sprysięgających się na życie spokojnych mieszkańców wysłedzić, ująć po wyprowadzeniu pierwiastkowego śledztwa pod konwojem wojskowym sądowi po ukaranie odesłać i o tym kategoryczny raport złożyć.

NPK, sygn. 804, k. 589-589v, minuta, rkps.

^a *Opuszczono opisanie wypadków (zob. nr 119).*

^b *W miejsce skreślonego: powściągnięcia.*

^c *Podkreślone.*

125

*Zawiadomienie przez Naczelnika Powiatu Kaliskiego wójta gm. Goszczanowa
o odmowie pomocy wojskowej ze strony Naczelnika Wojennego
Okręgu Kaliskiego. Polecenie podjęcia działań zmierzających
do uspokojenia włościan w gminie*

Kalisz 3/15 IV 1863

Nr 7073. W następstwie reskryptu daty wczorajszej za nr 7004, zawiadamiając W. wójta, że Naczelnik Wojenny odmówił udzielenia pomocy wojskowej dla powstrzymania włościan dóbr Goszczanowa od spełnienia odgrózek na życie obywateli i księży poczynionych, wzywam Go ^aaby środkami miejscowymi kierując się umiarkowaniem i roztropnością, starał się uspokoić umysły zburzone naprowadzając winnych na drogę porządku i spokojności^a.

Niezależnie zaś od tego zgromadzić należy materiały, któreby w czasie właściwym mogły być sądowi dostarczone i stanowić wskazówkę do rozwinięcia sprawy dla wykrycia i ukarania winnych.

NPK, sygn. 804, k. 589a-589b, minuta, rkps.

^a *Przepisane z raportu NPK do GCW, wysłanego pod tą samą datą i nr, w którym informował go o odmówieniu pomocy przez NWOK i swoich poleceniach dla wójta (tamże).*

*Raport wójta gm. Nakwasina Antoniego Rembowskiego do Naczelnika
Powiatu Kaliskiego o pobycie powstańców*

Nakwasin 3/15 IV 1863

Nr 98. Mam honor donieść, że w dniu dzisiejszym o godzinie 3 rano znaczny oddział ludzi uzbrojonych na koniach i pieszo, około 120 wynoszący, przybył przed kancelarię moją, kazał sobie podać jeść i pić, zabrał parę koni pociagowych i po godzinnym pobycie wyruszył dalej.

O czym donoszę. Nadmieniam, że równocześnie wszystkie władze w Okólniku Nr 4 z daty 14/26 I 1863 wymienione przez W. Naczelnika o tym zawiadamiam.

NPK, sygn. 804, k. 599, oryg., rkps.

*Raport burmistrza Dobrej Gustawskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o pobycie powstańców w mieście*

Dobra 3/15 IV 1863

Nr 342. W zastosowaniu się do obowiązujących rozporządzeń, mam honor donieść W. Naczelnikowi Powiatu, że dnia dzisiejszego przed południem przybyli do ^amiasta Dobry powstańcy na koniach i pieszo, uzbrojeni w strzelby, piki i drążki, werbowali do siebie ^aludzi i o ^agodzinie 1 po południu ^a opuścili miasto. Dokąd się udali nie wiadomo. Żadnych ^ainnych nadużyć ^a i niespokojności powstańcy nie dopuścili się w mieście tutejszym

Nadmieniam przy tym, że jednocześnie o tym doniosłem Jaśnie Wielmożnemu Naczelnikowi Wojennemu Okręgu Kaliskiego, W. Naczelnikowi Kaliskiej Żandarmskiej Komendy, Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i J. W. Gubernatorowi Cywilnemu Warszawskiemu.

NPK, sygn. 804, k. 638, oryg., rkps.
^{a-a} *Podkreślone.*

Raport wójta gm. Skotniki do Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie urządzeń przewozowych na rzece Warcie

Czepów Dolny 4/16 IV 1863

Nr 83. Spełniając reskrypt obok zacytowany¹ mam honor donieść W. Naczelnikowi Powiatu, że prom s[łu]żący do przewozu na rzece W[ar]cie w tej gminie z powodu z[e]psucia się przed kilku tygodn[iami] zupełnie zniesiony został, a [...] to że żadne inne statki i narzędzia przewozowe nie znajdują się².

NPK, sygn. 804, k. 668, oryg., rkps.

^a *Wydarty fragment kartki.*

¹ *Pismo nr 6659 z 27 III/8 IV 1863 r. (zob. nr 117).*

² *Pismem nr 7759 z 18/30 IV 1863 r. NPK ponaglał wójta gm. Popów do udzielenie informacji o realizacji jego polecenia w sprawie urządzeń promowych (tamże, k. 668v).*

Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego w sprawie pieczęci wójtowskich

Kalisz 5/17 IV 1863

Nr 7239. W skutek reskryptu J. W. Nacz[elnika] Wojennego z daty dzisiejszej za nr 3130, mam honor donieść, iż dotąd nie otrzymałem od żadnego z wójtów gmin w powiecie tutejszym raportu, aby powstańcy zabrać mieli pieczęcie wójtowskie, w razie jednak podobnego wypadku donieść o tym nie omieszkać¹.

NPK, sygn. 804, k. 593, minuta, rkps.

¹ *Okólnikiem Nr 16, z daty j.w., NPK polecił władzom gmin i burmistrzom „aby w razie zabrania pieczęci urzędowej przez bandy powstańców niezwłocznie składali o tym raporta władzom w Okólniku Nr 4 z rb. wskazanym” (tamże).*

Informacja Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Magistratu Uniejowa o odesłaniu dwóch mieszkańców miasta podejrzanych o namawianie do powstania¹

Kalisz 5/17 IV 1863

Nr 7238. Przy odezwie Zarządu Naczelnika Wojennego z daty dzisiejszej, za nr 2127, dostarczeni zostali do Biura P[owia]tu mieszkańcy m. Uniejowa Józef Holenderski i Wiktor Strzemrzalski^a, którzy byli aresztowani, jako podejrzani o podmawianie mieszkańców tegoż miasta do przyłączenie się do bandy powstańców. Mieszkańców

zatem tych, po odcierpieniu kary i odebraniu od nich w dniu dzisiejszym przysięgi na wierność poddaństwa, odsyła Magistratowi dla pozostawienia ich w miejscu zamieszkania^b.

NPK, sygn. 804, k. 593, minuta, rkps.

^a *W oryg.: Strzemżalski.*

^b *Adnotacja na marginesie: Ekspedycję odebraliśmy, Holenderski, Strzemżalski.*

¹ *Informacje o tym, wraz z listami przysięgowymi, przesłano także do NWOK (tamże, k. 595-596).*

131

Uzupełnienie raportu burmistrza Uniejowa do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zniszczeniu herbu państwowego

Uniejów 6/18 IV 1863

Nr 358. Przy zwrocie obok zacytowanego polecenia¹ donieść mam zaszczyt W. Naczelnikowi, że dokładniejszego objaśnienia co do zniszczenia orła przed apteką udzielić nie jestem w możności, albowiem jak to w poprzednim raporcie zawiadomiłem, zdarzenie to miejsce miało pod wieczorem, czyli na szarej godzinie i w czasie dość ulewnego deszczu, nikt zatem naówczas nie był na ulicy, a aptekarz słysząc łoskot dojrzał już tylko kilkunastu ludzi unoszących orła, lecz nie mógł rozemnać, czyli byli uzbrojeni lub nie? Nadmienić mi tu wypada, że apteka położona jest w znacznej odległości od rynku i Magistratu. W końcu dodaję, że w składaniu raportów staram się, aby te były dokładne, o ile jest to możebne z mojej strony.

NPK, sygn. 804, k. 635-635v, oryg., rkps.

¹ *Pismo nr 6935 z 1/13 IV 1863 r. (zob. nr 123).*

132

Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do burmistrza Dobrej w sprawie uszczegółowienia ostatniego raportu o pobycie powstańców w mieście¹

Kalisz 6/18 IV 1863

Nr 7298. Ponieważ o wypadkach ubocznie opisanych władze wyższe często żądają od Naczelnika P[owia]tu szczegółowej relacji, przeto poleca p. burmistrzowi, aby niezwłocznie dodatkowo doniósł mi ilu (z imienia i nazwiska wymieniając) zwerbowali powstańcy tamtecznych mieszkańców oraz jaka mogła być liczba powstańców.

NPK, sygn. 804, k. 638, minuta, rkps.

¹ *Raport nr 342 z 3/15 IV 1863 r. (zob. nr 127).*

*Raport wójta gm. Miłkowice do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o odesłaniu promu do Koła*

Miłkowice 8/20 IV 1863

Nr 21. Na skutek reskryptu obok przytoczonego¹ ma honor donieść W. Naczelnikowi Powiatu, że znajdujący się w gminie tutejszej na rzece Warcie prom do przewozu, będący własnością W. Bogdańskiego, pod dniem 3/15 b.m. odesłałem do miasta Koła, lecz że wojsko tam niekonsystuje obecnie, takowy więc prom burmistrz miasta Koła, wedle odezwę jego z dnia 6/18 bm. i r., nr 771, odesłał W. Naczelnikowi Powiatu Konińskiego².

NPK, sygn. 804, k. 631, oryg., rkps.

¹ *Pismo nr 6659 z 27 III/8 IV 1863 r. (zob. nr 117).*

*Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do wójta gm. Goszczanów w sprawie przestania
sądowi w Kaliszu wyników śledztwa dotyczącego gróźb włościan wobec ziemian i kleru*

Kalisz 9/21 IV 1863

Nr 7432. W dalszej kontynuacji reskryptu z d. 3/15 bm. i r., nr 7073¹, wzywa W. wójta gminy, iżby niezwłocznie przedstawił Sądowi Okręgowemu pierwastkowe śledztwo względem poczynionych odgrózek przez włościan z gminy tamecznej pochodzących, a to celem wprowadzenia w bieg sprawy tej na drodze sądowej.

NPK, sygn. 804, k. 629, minuta, rkps.

¹ *Zob. nr 125.*

*Uzupełnienie raportu burmistrza Dobrej Gustawskiego do Naczelnika
Powiatu Kaliskiego o pobycie powstańców w mieście*

Dobra 10/22 IV 1863

Nr 351. Przy zwrocie odręcznego reskryptu obok przytoczonego¹ mam honor donieść W. Naczelnikowi Powiatu, że o ilości zawerbowanych mieszkańców miasta tutejszego przez przechodzących powstańców z wymienieniem ich nazwisk wiadomości udzielić nie mogę, gdyż bardzo wielu mieszkańców w obecnej porze wiosennej wychodzi z miasta za zarobkiem, zatem jest trudność skontrolowania, którzy poszli z powstańcami, a którzy są za zarobkiem, a nawet każdy z mieszkańców zapytany tłumaczy się, że

brakujący ludzie wyszli za robotą. Lecz o ile zauważono powstańców przechodzących przez miasto było kilkudziesięciu, a zwerbowali ludzi z miasta kilkunastu. Później, skoro ludność sprawdzoną zostanie, nie omieszkam imiennie podać wszystkich wyszłych mieszkańców z powstańcami.

NPK, sygn. 804, k. 637, oryg., rkps.

¹ Nr 7298 z 6/18 IV 1864 r. (zob. nr 132).

136

Raport wójta gm. Kalinowa do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o pobycie powstańców

Kalinowa 10/22 IV 1863

Nr 60. Dnia wczorajszego około godziny 7 przed wieczorem przybyło do wsi Kalinowy kilkuset uzbrojonych powstańców, którzy zarządzili sobie żywności, zabawili do godziny 12 w nocy, po czym wyszli w niewiadomą mi okolicę, nie dopuściwszy się żadnych gwałtów. O czym mam zaszczyt W. Naczelnikowi P[owia]tu donieść ze wzmianką, że władze właściwe o wypadku tym jednocześnie zawiadomione zostały.

NPK, sygn. 804, k. 634, oryg., rkps.

137

Ponaglenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do wójtów gm. Popów i Skotniki w sprawie odesłania urzędzeń promowych do Koła¹

Kalisz 11/23 IV 1863

Nr 7493. Wzywam W. wójta gminy, aby przyspieszył skutek zarządzenia z dnia 27 III/8 IV rb., nr 6659, względem odesłania do m. Koła statków i narzędzi przewożonych do komunikacji na rzece Warcie w gminie tamecznej znajdujących się.

NPK, sygn. 804, k. 631v, minuta, rkps.

¹ Zob. też nr 117.

138

Informacja Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Naczelnika Powiatu Konińskiego o odesłaniu dwóch mieszkańców powiatu konińskiego aresztowanych za udział w powstaniu¹

Kalisz 11/23 IV 1863

Nr 7520. J. W. Nacz[elnik] Wojenny Oddziału Kaliskiego przy reskrypcie daty dzisiejszej, nr 2205, odesławszy do Biura tutejszego mieszkańców: Jana Kowalskiego

i Kacpra Słowińskiego pierwszego z g[m]. Ciężer, drugiego z g[m]. Kościelec p[owia]tu konińskiego pochodzących, którzy za udział w bandzie powstańców przez wojsko byli przyaresztowani i karę naznaczoną odcierpieli, polecił po odebraniu od nich przysięgi na wierność poddaństwa, odesłać do miejsca zamieszkania. Ludzi tych po przyjęciu od nich nakazanej przysięgi, mam honor odesłać transportem W. Nacz[elnikowi] P[owia]tu do dalszego postąpienia.

NPK, sygn. 804, k. 632v, minuta, rkps.

¹ Pod tym samym nr i datą NPK przesłał informację o wysłaniu ww. do ich miejsca zamieszkania, wraz z listami przysięgowymi, także do NWOK (tamże, k. 633).

139

Polecenie Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do naczelników powiatów w sprawie rozpowszechnienia informacji o możliwości uzyskania amnestii przez powstańców

Warszawa 11/23 IV 1863

Wydział Policyjny Nr 32702/5469. Minister Sekretarz Stanu przy odezwie 31 III/12 IV rb., nr 8329, zakomunikował Jego Cesarskiej Wysokości Wielkiemu Księciu Namiestnikowi Królestwa, Najwyższy Jego Cesarsko-Królewskiej Mości manifest pod datą powyższą wydany, udzielający przebaczenie wszystkim powstańcom w Królestwie, którzy złożą broń i wrócą do obowiązku posłuszeństwa do dnia 1/13 przyszłego miesiąca maja. Kopia powyższego manifestu przez wypis z protokołu posiedzenia Rady Administracyjnej otrzymaną przy reskrypcie Dyrektora Głównego Prezydującego w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych z dnia 10/22 m. i rb., nr 6825/9909, przesyłam Naczelnikowi Powiatu w liczbie 120 egzemplarzy, celem bezzwłocznego podania do powszechnej wiadomości, za pośrednictwem prezydentów, burmistrzów i wójtów gmin¹.

NPK, sygn. 804, k. 639, kopia powielana, rkps.

¹ NPK pismem nr 7665 z 15/27 IV 1863 r. polecił burmistrzom miast, a za ich pośrednictwem również wójtom gmin, bezzwłocznie upowszechnić manifest (tamże, k. 639v). Tekstu samego manifestu nie odnaleziono. Zob. też ilustr. nr 5.

140

Raport wójta gm. Kościelnica do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zabraniu herbu państwowego przez nieznanych ludzi

Kościelnica 11/23 IV 1863

Nr 227. Dnia dzisiejszego spostrzegłem, że orzeł czyli znak urzędu wójta gminy tutejszej, nocy uprzedniej zdjęty i zabrany został przez niewidomych ludzi. O czym mam zaszczyt donieść z wzmianką, że jednocześnie władze właściwe to jest: Naczelnik

ka Kaliskiej Żandarmskiej Komendy, J. W. Gubernatora Cywilnego Warszawskiego, Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego i Komisję Rządową Spraw Wewnętrznych zawiadomiłem¹.

NPK, sygn. 804, k. 664, oryg., rkps.

¹ Pismem nr 7721 z 17/29 IV 1863 r. polecił NPK władzom policyjnym w powiecie przeprowadzić śledztwo, a Wydział Policyjny Rządu Gubernialnego poprosił o ogłoszenie takowego w gubernialnym Dzienniku Urzędowym (tamże, k. 664v).

141

Raport wójta gm. Miłkowice do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o przemarszu powstańców

Miłkowice 13/25 IV 1863

Nr 23. W zastosowaniu się do przepisów mam honor donieść W. Naczelnikowi Powiatu, że dnia dzisiejszego pod wieczorem, przez terytorium dóbr Miłkowice przechodził oddział powstańców dobrze uzbrojony, lecz dokąd się udał i z ilu osób się składał niewiadomo. Niespokojności ani szkód żadnych nie wyrządził w gminie tutejszej. Nadmieniam przy tym, że jednocześnie o tym doniosłem:

1. J. W. Naczelnikowi Wojennemu Okręgu Kaliskiego
2. W. Naczelnikowi Kaliskiej Żandarmskiej Komendy
3. Rządowi Gubernialnemu Warszawskiemu i
4. Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych.

NPK, sygn. 804, k. 660, oryg., rkps.

142

Raport wójta gm. Długa Wieś Warcka^a do Naczelnika Powiatu Kaliskiego dotyczący przemarszu powstańców

Rzechta 14/26 IV 1863

Nr 24. Stosownie do przepisów donoszę W. Naczelnikowi Powiatu, że dnia wczorajszego wieczorem przechodził przez terytorium dóbr Długa Wieś Warcka oddział powstańców uzbrojonych. Skąd przechodził, dokąd się udał i z ilu osób się składał nie wiadomo. O czym władze właściwe jednocześnie zawiadomiono.

NPK, sygn. 804, k. 666, oryg., rkps.

^a W oryg.: Wartska.

*Raport wójta gm. Dzierzbín Gajkowskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o zniszczeniu herbu państwowego*

Dzierzbín 14/26 IV 1863

Nr 53. W dniu dzisiejszym o godzinie 7 rano przyjechali konno nieznajomi ludzie w broń palną i sieczną uzbrojeni do wsi Dzierzbina przed Urząd Wójta Gminy i herb Królestwa sprzed kancelarii tutejszej zdjęli, i pałaszami porąbali, a po porąbaniu herbu wsiedli na konie i odjechali. O czym mam honor donieść W. Naczelnikowi P[owia]tu z nadmienieniem, iż stosowne raporta właściwym [władzom] jednocześnie składam

NPK, sygn. 804, k. 680, oryg., rkps.

*Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Magistratu m. Kalisza w sprawie wzięcia
pod nadzór policyjny osób podejrzanych o chęć przyłączenie się do powstańców*

Kalisz 15/27 IV 1863

Nr 7615. W dniu 2/14 bm. i r. mieszkańcy ^{a-m} Kalisza^a poniżej wymienieni przyaresztowani zostali przez patrol za m. Kaliszem, jako podejrzani o zamiar przyłączenia się do partii powstańców. Obecnie zaś po uwolnieniu spod aresztu J. W. Nacz[elnik] Wojenny Oddz[iału] Kal[iskiego] reskryptem daty wczorajszej za nr 2233, polecił odebrać od nich przysięgę na wierność poddaństwa i oddać pod dozór policyjny. Ludzi zatem po odebraniu przysięgi w Biurze P[owia]tu odsyłam Magistratowi pod dozór policyjny.

- 1) Kazimierz Rapacki przy matce, uczeń gimnazjum,
 - 2) Władysław Pohorski, aplikant Biura P[owia]tu,
 - 3) Józef Kamiński,
 - 4) Ignacy Słodowicz,
 - 5) Władysław Gruszkiewicz, który jako małoletni ma być oddany przez policję pod dozór rodziców,
 - 6) Michał Żubrowski.
- Pisać podobnie do p. wójta gminy Kalisz.

NPK, sygn. 804, k. 646-646v, minuta, rkps.

^{a-a} Podkreślone.

*Korespondencja Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie wydalenia
z Królestwa Polskiego dwóch pruskich poddanych podejrzanych
o zamiar przyłączenia się do powstańców*

Kalisz 15/27 IV 1863

Nr 7615.

W. K[rólewsko]-P[ruski] R[adca] Z[iemiański] w Ostrowie

W dniu 2/14 bm. i r. pruscy poddani Stanisław Kubicki i Józef Konikowski przyaresztowani zostali przez patrol wojskowy poza terytorium miasta Kalisza, jako podejrzani o zamiar przyłączenia się do partii partyzantów. Obecnie zaś po uwolnieniu ich z aresztu J. W. Naczelnik Wojenny Oddziału Kaliskiego decyzją z d. 14/26 bm. i r., za nr 2233 wydaną, polecił wysłać ich za granicę. Wskutek zatem powyższego rozporządzenia ludzi tych, to jest Stanisława Kubickiego i Józefa Konikowskiego wraz z kartą legitymacyjną pierwszego, paszportem drugiego, mam honor W. Panu odstawić.

Do W. KPEK^a

Pruskich poddanych jak to: Stanisława Kubickiego i Józefa Konikowskiego odstawiając W. Kom[isarzowi] wezwać mam honor o wysłanie ich do K[rólewsko]-P[ruskiemu] R[adcy] Z[iemiańskiemu] w Ostrowie przy ekspedycji załączającej się.

Do Stacji Transportowej w Kaliszu

Polecam Stanisława Kubickiego i Józefa Konikowskiego pruskich poddanych odstawić Kom. PE^a Kalisz przy ekspedycji załączającej się¹.

NPK, sygn. 804, k. 646v, 648, minuta, rkps.

^a *Skrót nie rozszyfrowany.*

¹ *Pismem nr 7615 z 16/28 IV 1863 r. NPK poinformował NWOK o wykonaniu polecenia (tamże, k. 468v).*

*Raport wójta gm. Zbiersk do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zabranii
przez powstańców koni z majątku Petryki*

Zbiersk 15/27 IV 1863

Nr 91. Mając sobie doniesionym przez właściciela dóbr W. Repphan¹, że do niego do wsi Petryki, w pół mili odległej od mego urzędowania, przybyło dwóch powstańców wcale mu nieznanymi, silnie w rewolwery uzbrojonych i zabrali mu ze stajni 7 koni dominalnych, których jakkolwiek chciał przyaresztować, lecz był w niemożności, gdyż powstańcy grozili mu śmiercią, a ludzi żadnych pod ręką w domu nie miał, tym bardziej dowiedziawszy się od nich, że znaczny oddział powstańców był w bliskości. O czym mam honor zaraportować, ^ajak nie mniej J. W. Naczelnikowi Wojennemu doniosłem^{a2}.

NPK, sygn. 804, k. 733, oryg., rkps.

do Podkreślone.

¹ Wilhelm Repphan (1816-1882) - właściciel Petryk od 1839 r. i Zbierska od 1847 r.

² Jak wynika z dalszej korespondencji wójt gminy złożył raporty także innym władzom wymienionym w Okólniku Nr 4, a nie wymienił ich w raporcie do NPK tylko przez pośpiech (tamże, k. 732-733).

147

*Prośba Agnieszki Wołowskiej, właścicielki dóbr Oszczeklina,
o urzędowy rysopis syna Ksawerego Maksymiliana Wołowskiego aresztowanego
przez władzę wojskową*

Kalisz 28 IV 1863

Dla wykazania tożsamości osoby syna mojego Ksawerego Maksymiliana dwóch imion Wołowskiego, przez władzę wojskową przyaresztowanego, potrzebuje urzędowego świadectwa jego rysopisu o wydanie którego upraszam¹.

NPK, sygn. 804, k. 640, oryg., rkps.

¹ Ksawery Wołowski został wzięty do niewoli po bitwie pod Rudnikami 22 IV 1863 r. Ciężko ranny, z braku pomocy lekarskiej, zmarł 10 V 1863 r. w częstochowskim więzieniu. Został pochowany na cmentarzu św. Rocha (zob. M. Sobczak-Waliś, G. Waliś, „Miejsca pamięci powstania styczniowego na terenie powstańczego województwa kaliskiego”, Kalisz 2013, s. 26-27). Zob. też nr 13, 14.

148

Urzędowy rysopis Ksawerego Maksymiliana Wołowskiego

Kalisz 16/28 IV 1863

Na skutek wniesionej w dniu dzisiejszym przez W. Agnieszkę Wołowską prośby, Naczelnik P[owia]tu niniejszym poświadczam, iż rysopis syna jej Ksawerego Maksymiliana dwóch imion Wołowskiego jest następujący: lat 27, wzrostu średniego, twarzy ściągłej, oczów siwych, nosa ściągłego, włosów czarnych, ust małych, nosi wąsy i zarost na brodzie. Świadectwo to ma posługiwać do wykazania tożsamości osoby Ksawerego Maksymiliana Wołowskiego.

NPK, sygn. 804, k. 640v, minuta, rkps.

*Raport wójta gm. Popów Skolimowskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o odesłaniu promu do Koła*

Popów 18/30 IV 1863

Nr 88. W wykonaniu obok powołanego reskryptu¹ mam zaszczyt donieść Wielmożnemu Naczelnikowi Powiatu, że prom będący na rzece Warcie we wsi Siedlątkowie przesłałem do miasta Koła².

NPK, sygn. 804, k. 681, oryg., rkps.

¹ *Pismo nr 7493 z 11/23 IV 1863 r. (zob. nr 137).*

² *W ten sposób w powiecie kaliskim na rzece Warcie nie było już żadnych urządzeń promowych, o czym NPK poinformował NWOK pismem nr 7958 z 22 IV/4 V 1863 r. (tamże, k. 681v).*

*Raport wójta gm. Olesiec do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zniszczeniu
przez powstańców herbu państwowego*

Olesiec 19 IV/2 V 1863

Nr 112. Mam zaszczyt donieść W. Naczelnikowi Powiatu, że w dniu wczorajszym o godzinie 3 po południu powstańcy przechodząc przez wieś Olesiec zniszczyli herb Królestwa przed urzędem wójtowskim wiszący. Nadmieniam, że wszystkie władze właściwe jednossłowne otrzymują raporta.

NPK, sygn. 804, k. 734, oryg., rkps.

*Raport wójta gm. Kościelnica do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o przejściu partyzantów i zabraniu przez nich pieniędzy z kasy dominalnej*

Kościelnica 23 IV/4 V 1863

Nr 249. Dnia 2 bm. i r. o godzinie 2 po południu, dom w którym kancelaria tutejszego urzędu mieści się, obsadzony został kilkunastu ludźmi nieznanymi, siedzącymi na koniach i uzbrojonymi w broń palną i sieczną, z których dwóch zeszło z koni do kancelarii i zażądali złożenia rachunków dotyczących kasy dominalnej, następnie remanent jaki się okazał, to jest złp 1520, pomimo mego silnego upierania się, że jestem odpowiedzialny przed donatariuszem hr. Toll, zabrali. Nadto zebrane w części pieniądze na składkę ogniową do zabudowań kościelnych [w] Wieleniu także zabrali, a która wynosiła rs 6. Nareszcie z stajni cugowej hr Toll nocną porą klacz młodą, która

dopiero ze stadniny była wzięta, zabrali. Nade mną postawili także dwóch nieznanym uzbrojonych ludzi i tak [...] strażą do dnia dzisiejszego zostawałem, gdzie dopiero po zwolnieniu składałem niniejszy raport, z wzmianką, że za najmniejszy z mej strony opór śmiercią grożono.

O takim wypadku zawiadomiłem jednocześnie Naczelnika Kaliskiej Żandarmskiej Komendy, J. W. Gubernatora Cywilnego Warszawskiego, J. W. Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego i Komisję Rządową Spraw Wewnętrznych.

NPK, sygn. 804, k. 688-688v, oryg., rkps.

^a Wyraz nie odczytany.

152

*Korespondencja Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie wydalenia
z Królestwa Polskiego 19 pruskich poddanych oskarżonych o udział w powstaniu*

Kalisz 24 IV/6 V 1863

Nr 8073.

W. K[rólewsko]-P[ruski] R[adca] Z[iemiański] w Ostrowie

Na podstawie rozkazu^a Najjaśniejszego Pana, objawionego przez odezwę Sztabu Wojsk w Król[estwie] Polskim za nr 541 i zakomunikowanego mnie przez reskrypt J. W. Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego z dn. 2 IV/4 V rb., nr 2383¹, pruscy poddani mający udział w buncie polskim mając być natychmiast wysłani za granicę bezpowrotnie.

Przy załączeniu więc lisy imiennej tych ludzi z osób 19 składających się², mam honor przesłać ich W. Panu z celem wysłania do miejsc swojego zamieszkania. Eskortującemu Dozorcy Aresztu Kaliskiego p. Rupniewskiemu W. Pan raczy z odbioru udzielić stosowne pokwitowanie.

J. W. N[aczelnik] W[ojennej] Oddz[iału] Kaliskiego

Na skutek polecenia J. W. Pana z d. 22 IV/4 V rb., nr 2383, mam honor donieść, iż jednocześnie wydałem rozkaz otwarty Dozorcy Aresztu Detencyjnego³ Rupniewskiemu odstawienia za granicę do Ostrowa pruskich poddanych, osób 19 listą imienną nadesłaną objętych i oddanie tychże wraz z odezwą moją landratowi w Ostrowie.

List otwarty dla Rupniewskiego przesyłam, który J. W. Pan poświadczyć rozkaże dla przeprowadzenia aresztantów przez komorę Szczypiorno.

Do Stacji Transportowej m. Kalisza

Z rozkazu Najwyższego pruscy poddani za udział w buncie polskim w liczbie osób 19 mają być za granicę wyekstradowani. Do eskorty onych za granicę przeznaczonych jest Dozorca Aresztu p. Rupniewski. Polecam Mu przeto aby na podwodach⁴ parokonnych 5 przy użyciu stróży 10, przy ekspedycji tutaj załączającej się landratowi w Ostrowie odstawił i pokwitowanie z odbioru onych złożył⁵.

NPK, sygn. 804, k. 682-682v, minuta, rkps.

^a W miejsce skreślonego: zezwolenia.

¹ Zob. też nr 158.

² Lista obejmuje powstańców pochodzących z Wielkiego Księstwa Poznańskiego, ujętych w bitwie 22 IV 1863 r. (prawdopodobnie chodzi o bitwę pod Rudnikami w pow. wielunińskim). Lista sporządzona jest w jęz. ros., ale imię i nazwisko, a także miejsce zamieszkania podaje również w jęz. pol. Wśród wydalonych znajdowali się: 1) Stanisław Kublicki z Grabowa, nauczyciel; 2) Michał Wiczerek z Turska k. Pleszewa, desylator; 3) Stanisław Preybisz ze Strachanowa, prawnik; 4) Andrzej Goczkowski z Ostrowa, kucharz; 5) Bolesław Czaplicki z Bobrownik, właśc. ziemski; 6) Jan Kwabus z Ostrzeszowa, kominiarz; 7) Teodor Szeleński z Przedborowa, właśc. ziemski; 8) Antoni Mrygasiewicz z Grabowa, mularz (murarz); 9) Wojciech Brodziak, uczeń ostrowskiego gimn.; 10) Jerzy Kowalski z Ostrowa, wyrobnik; 11) Ludwik Zarzecki z Krotoszyna, od kupca Płotnika; 12) Tomasz Musiałowski z pow. pleszewskiego, lokaj Radolińskiego z Goliszewa; 13) Roman Czechowski, ekonom z Żeronic w pow. kaliskim; 14) Józef Pawlak z Milaszówki, wyrobnik; 15) Karol Retter z Grabowa, szewc; 16) Stanisław Jerlecki z Kalisza, lokaj pisarza Trybunału Migorskiego; 17) Wincenty Bloch z Kuźnicy Brdowskiej, ziemianin; 18) Władysław Wize z Kamienia, zarządca; 19) Marcel Fiedler z pow. wrzesińskiego, właśc. ziemski.

³ Areszt detencyjny – więzienie śledcze.

⁴ Podwoda – 1) wóz z zaprzęgiem dostarczany do dyspozycji organu administracji państwowej lub wojska (dawniej też dworowi) w celu podwiezienia kogoś lub czegoś; 2) obowiązek dostarczenia takiego środka transportu wraz z obsługą.

⁵ Zob. też nr 156 oraz ilustr. nr 7.

153

Raport wójta gm. Długa Wieś Warcka^a do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zabranianiu przez powstańców podwód

Rzeczta 8 V 1863

Nr 32. Stosownie do rozporządzeń rządowych mam honor W. Naczelnikowi Powiatu donieść, iż w dniu wczorajszym, to jest w czwartek o godzinie 2 po południu, przybyło dwudziestu kilku powstańców uzbrojonych do W. Malinowskiego dzierżawcy dóbr Długa Wieś Warcka^a i zabrali pięć podwód czterokonnych, którymi udali się traktem wiodącym do m. Koła. Ujechawszy kilkanaście wiorst wysiedli, lecz gdzie obecnie znajdują się nie wiadomo.

^b Władze właściwe o tym zawiadomiono^b.

NPK, sygn. 804, k. 713, oryg., rkps.

^a W oryg.: Wartska.

^{b-b} Podkreślone.

154

Raport wójta gm. Rajsko Umińskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zdjęciu herbu państwowego przez nieznanych ludzi

Rajsko 8 V 1863

Nr 100. Donieść pospiesza [wójt], że w dniu wczorajszym, o godzinie 11 z rana przejeżdżało trzech ludzi nieznajomych przez wieś Rajsko. Stanąwszy przed kancelarią

wójta gminy zeszli i zerwali herb oznaczający urząd wójta [...] zabrali ze sobą, udając się bryką parą końmi ku m. Koźminkowi. U jednego z nich dostrzeżono pistolety. Nim zdołano zawezwać ludzi, odjechali spiesźnie¹.

NPK, sygn. 804, k. 797, oryg., rkps.

^a Wyraz nie odczytany.

¹ Pismem nr 8259 z 29 IV/11 1863 r. NPK powiadomił wójta o konieczności powiadomienia wszystkich władz wymienionych w Okólniku Nr 4. Wójt pismem nr 109 z 24 V 1863 r. oświadczył, że składając raport NPK, jednocześnie złożył go i innym właściwym władzom (tamże, k. 796-797).

155

Korespondencja Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie wydalenia z Królestwa Polskiego pruskiego poddanego Kazimierza Genzerowskiego podejrzanego o udział w powstaniu

Kalisz 26 IV/8 V 1863

Nr 8190.

W. K[rólewsko]-P[ruski] R[adca] Z[iemiański] w Ostrowie

Na podstawie Najwyższego Rozkazu objawionego przez odezwę Sztabu Wojsk w Królestwie Polskim i zakomunikowanego mi przez reskrypt J. W. Nacz[elnika] Wojennego Oddziału Kaliskiego z d. 25 IV/7 V rb., nr 2426, pruski poddany Kazimierz Genzerowski, przy przejściu granicy bez legitymacji obwiniony o podejrzenie należenia do partii buntowników, ma być wysłany bezpowrotnie za granicę. Pomienionego więc człowieka odstawić mam honor W. Panu transportem na furmance pod strażą dwóch ludzi do dalszego postąpienia, z prośbą udzielenia odbioru jego stosownego pokwitowania.

J. W. Naczel[nika] Woj[ennego] Oddz[iału] Kaliskiego

Wskutek reskryptu Zarządu J. W. Naczelnika Wojennego z d. 25 IV rb., nr 2426, donieść mam honor, iż jednocześnie wydałem rozkaz dozorczy aresztu policyjnego p. Rupniewskiemu przyjęcia pruskiego poddanego Kazimierza Genzerowskiego, podejrzanego o należenie do partii buntowników i wytransportowania go na furmance z pomocą dwóch stróży do K[rólewsko]-P[ruskiego] R[adcy] Z[iemiańskiego] w Ostrowie, przy ekspedycji mu doręczonej.

Do Stacji Transportowej Kalisz

Na zasadzie zlecenia J. W. N[aczelnika] W[oennego] z d. 25 IV rb., nr 2426, polecam p. Rupniewskiemu, Dozorczy Aresztu utrzymującemu Stację Tarnsportową, ażeby do Biura J. W. N[aczelnika] Wojennego zgłosił się^a po odebranie aresztanta pruskiego poddanego Kazimierza Genzerowskiego i takowego na furmance z pomocą dwóch stróży w dniu jutrzejszym z rana o godzinie 6 wysłał do K[rólewsko]-P[ruskiego] R[adcy] Z[iemiańskiego] w Ostrowie przy ekspedycji załączającej się.

Koszta wysyłki jego zaregulowane być mają do funduszu transportowego.

NPK, sygn. 804, k. 695-695v, minuta, rkps.

^a Skreślone: natychmiast.

Prośba Sędziego Śledczego z Wydziału Karnego Królewsko-Pruskiego Sądu Powiatowego w Ostrowie do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o dostarczenie dowodów udziału w powstaniu 19 poddanych pruskich wydanych z Królestwa Polskiego¹

Ostrów 9 V 1863

Nr 74/63. Przy załączeniu listy imiennej przesłanej pod dniem 24 IV/6 V rb. do Rady Ziemiańskiego tutejszego, a nam pod dniem 7 mb. odstąpionej, upraszamy Wielmożnego Naczelnika niniejszym uprzejmie, aby nam jak najspieszniej udzielić raczył bliższe okoliczności czynów i dowodów dotyczących osób w spisie rzeczonym wymienionych, jako powstańców, tudzież ich udział jaki mieli w bitwie lub przy powstaniu w Królestwie Polskim, ponieważ wszystko to zaprzeczają. Oczekujemy ^a-jak najspieszniejszego^a zadość uczynienia odezwy naszej, o ile te rzeczony osoby o zdradę główną obwinieni ^a-w więzieniu pozostają^a.

NPK, sygn. 804, k. 716, oryg., rkps.

^{a-a} *Podkreślone.*

¹ *Zob. też nr 152, 158.*

Okólnik burmistrza Sulmierzyc o zakazie polowań bez pozwoleń i prawie wojska do rewidowania podejrzanych transportów¹

Sulmierzyc 9 V 1863

Wskutek wyższego rozporządzenia obecnie zgromadzenie się z bronią i nieprawne polowania bez legitymacji są zakazanymi i wojsko upoważnione jest uzbrojone osoby, jeżeli jest ich więcej jak 2, rozbroić, na polowaniu natrafionych osób bez legitymacji przetrzymać, broń im odebrać i skoro są podejrzani aresztować.

Także wojsko jest upoważnione osoby te, które bez legitymacji granicę chcą przekroczyć zaaresztować, wywóz broni przytrzymać i podejrzane fury rewidować, o czym mieszkańcom niniejszym daje się wiadomość.

AmS, sygn. 408, k. 18, oryg., rkps, jęz. niem. i pol.

¹ *Zob. też ilustr. nr 6.*

*Wyjaśnienia Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Wydziału Karnego Królewsko-Pruskiego
Sądu Powiatowego w Ostrowie, dotyczące zasad wydalenia z Królestwa Polskiego
pruskich poddanych oskarżanych o udział w powstaniu*

Kalisz 29 IV/11 V 1863

Nr 8262. W odpowiedzi na odezwę Sądu z d. 9 V rb., nr 74¹, mam honor za-
komunikować mu w tłumaczeniu z języka rosyjskiego reskrypt J. W. Naczelnika Wo-
jennego Oddziału Kaliskiego z d. 22 IV rb., nr 2383, na mocy którego 19 pruskich
poddanych powracającą się listą imienną objętych wekstradowano za granicę. Innych
wiadomości dotyczących osób tych nie posiadając, dostarczyć ich nie jestem w stanie.

Tłumaczenie z rosyjskiego
Zarząd Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego
do Naczelnika P[owiat]u Kaliskiego

Kalisz 22 IV 1863

Nr 2383. Na zasadzie Najwyższego Rozkazu Najjaśniejszego Pana zakomuniko-
wanego mi przez odezwę Sztabu Wojsk w Królestwie Polskim, za nr 541, wszyscy prus-
cy poddani zatrzymani za udział w powstaniu, winni być oddawani najbliższym granicy
władzom pruskim, przy czym przesłać szczegółowe wiadomości dotyczące okoliczności
i stopnia udziału tych osób w powstaniu.

W skutek tego proszę W. Pana znieść się z najbliższym pruskim landratem, co do
przyjęcia aresztowanych za udział w powstaniu polskim pruskich poddanych załączają-
cych się listą objętych.

Po zniesieniu się w tym względzie z pruskimi władzami można przysłać urzędnika
po osoby aresztowane, z takim jednakże rozrachowaniem^a, ażeby mogli udać się za li-
stem otwartym wprost za granicę, nie zatrzymując się w mieście^b.

Wydatki na wysłanie ich do oddania władzom pruskim będą w następstwie przez
rząd pruski powrócone.

*NPK, sygn. 804, k. 716v-717, minuta, kopia, rkps. Zarządzenie podpisał Naczelnik Wojenny gen.-
lejtant Bruner i jego Pomocnik pplk Oranowski.*

^a Skreślone: wyrachowaniem.

^b Skreślone: za poprzednio piśmiennymi wiadomościami.

¹ Zob. nr 156.

*Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego
w sprawie nowego wykazu osób politycznie notowanych i przeznaczonych
do poboru wojskowego*

Kalisz 23 IV/5 V 1863

Nr 7847. Przerobioną listę imienną spisowych powołanych na zaciąg, którym jako notowanym cofnięto wyłączenia art. 9 ustawy o powinności zaciągowej zapewnione, na skutek obocznie powołanego reskryptu¹, mam honor w dwóch egzemplarzach J. W. Panu przedstawić.

[Załącznik]

Lista imienna spisowych powołanych na zaciąg z powiatu kaliskiego,
którym jako notowanym cofnięto wyłączenia z art. 9 ustawy
o powinności zaciągowej zapewnione

Nr bieżący	Nr wykazu spisowych	Miasto lub gmina	Nazwisko i imię	Wiek	Rodzaj za- trudnienia	Jakie wy- łączenie zostało cof- nięte	Za co notowany	Uwagi
1	557	M. Kalisz	Ropelski Hipolit	21	Uczeń Szkoły Głównej w Warszawie	Cofnięto wyłączenie jako uczniowi Szkoły Głów- nej	Należał do nie- porządków w r. 1861	Wezwano Oberpolicmajstra m. Warszawy o przyareszto- wanie i odstawienie do Urzędu R[ekruckiego?] w Łęczycy
2	610	M. Kalisz	Matusz- kiewicz Izydor	20	d[itt]o	d[itt]o	Znajdował się na nab[rożeniu] w za straconych przestępców po- litycznych	d[itt]o
3	639	M. Kalisz	Rybarski Ludwik	23	Kancelista Try- b[unału] Kali- s[kiego]	Cofnięto wy- łączenie jako kanceliście	d[itt]o	Zbiegł przed poborem
4 ^a	647	M. Kalisz	Wojnarow- ski Maksy- milian	28	Wózny Sądu pokoju Ok[rę- gu] Kal[iskiego]	-	Należał do nie- porządków w r. 1861	-
5	704	M. Kalisz	Przedpełski Edward	28	Kancelista Dyr[ekcji] Szczeg[ółowej] Ziem[skiej] w Kaliszu	d[itt]o	d[itt]o	d[itt]o Ponieważ Przedpełski jako kancelista nie miał potrzeby składać aktu jedynactwo, przeto takowy później matka jego złożyła. Takowy przy raporcie z d. 12/24 III rb., nr 5995, J. W. Gub[er- natorowi] Cyw[ilnemu] War[szawskiemu] przedsta- wiony został ²
6	161	M. Warta	Borecki Karol	20	Prowizor apte- karski	Cofnięto wy- łączenie jako pomocnikowi aptekarskiemu	d[itt]o	Zbiegł przed poborem

NPK, sygn. 746, k. 548-548v, 553-554, minuta, rkps.

^a Cały wpis przekreślono.

¹ Wydział Wojskowy nr 29140/3988 z 13/25 IV 1863 r.

² Zob. też nr 74, 85.

160

*Raport wójta gm. Marchwacz i Szczytniki Zbijewskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o zdjęciu herbu państwowego przez nieznanych mężczyzn¹*

Krowica 30 IV/12 V 1863

Nr 41. Dnia dzisiejszego w nocy, podczas bytności mej w Marchwaczu, trzech nieznajomych mężczyzn na koniach uzbrojonych przybywszy do Krowicy przed mieszkanie wójta gminy, zdjęli dwa orły oznaczające Urzęda Wójtów Gmin Marchwacza i Szczytniki. Stróż obecny wzbronić tego nie mógł, gdyż mu grozili powieszeniem. O czym mam honor W. Naczelnikowi Powiatu donieść z nadmienieniem, iż władze właściwe jednocześnie o tym zawiadomiłem.

NPK, sygn. 804, k. 735, oryg., rkps.

¹ Zob. też ilustr. nr 8.

161

*Raport wójta gm. Długa Wieś Warcka^a do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o zabranii przez powstańców podwód*

Rzechta 12 V 1863

Nr 38. Stosownie do rozporządzeń rządowych mam honor W. Naczelnikowi Powiatu donieść, że w dniu dzisiejszym przybyło dwudziestu kilku powstańców uzbrojonych do dominium Długa Wieś Warcka^a i zażądali podwód. Skąd przybyli, dokąd się udali i gdzie obecnie znajdują się nie wiadomo. O czym władze właściwe zawiadomione zostały.

NPK, sygn. 804, k. 738, oryg., rkps.

^a W oryg.: Wartka.

162

*Raport wójta gm. Piekary do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o zniszczeniu herbów państwowych przez powstańców*

Rzechta 13 V 1863

Nr 183. Stosownie do otrzymanych raportów od sołtysów kolonii Kaczka, Józefów i Łęgu Piekarskiego, mam honor W. Naczelnikowi Powiatu donieść, że w dniu

wczorajszym przybyło kilkunastu powstańców do kolonii wyżej wymienionych i zniszczyli orły przed mieszkaniami sołtysów wiszące. Następnie wydali się stąd, lecz dokąd się udali niewiadomo. O czym władze właściwe zawiadomiono.

NPK, sygn. 804, k. 752, oryg., rkps.

163

*Polecenie Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych do Gubernatora Cywilnego
Warszawskiego wprowadzenia w życie rozporządzenia Namiestnika Królestwa
ustanawiającego na czas trwania stanu wojennego naczelników wojennych w każdym
powiecie oraz urzędzenia policji miejskiej i wiejskiej¹*

Warszawa 1/13 V 1863

Mając na względzie, że obecne nieporządki w kraju wymagają bardziej czujnego i pilniejszego dozoru ze strony władz policyjnych wiejskich i miejskich, i że tam, gdzie prawny porządek został przywrócony, konieczną jest rzeczą utrwalić i zabezpieczyć spokojność publiczną, zapobiec ponawianiu się nieporządków oraz wytepić swawole i rozboje wszelkiego rodzaju, J[ego] C[esarska] W[ysokość] Wielki Książę Namiestnik Królestwa na czas trwania stanu wojennego polecił przedsięwziąć następujące środki:

1) Oprócz istniejących dziś Naczelników Wojennych Oddziałowych ustanowieni zostają Naczelnicy Wojenni w każdym Powiecie, a nadto Naczelnicy Oddziałowi w miarę potrzeb miejscowych i podług własnego uznania mogą dzielić powiaty na oddziały lub łączyć kilka powiatów w jeden okręg, w urządzonych zaś w ten sposób oddziałach i okręgach ustanawiać osobnych Naczelników Wojennych.

a) Burmistrz i wójt gmin pod względem policji stają się podkomendnymi wspomnianych Naczelników Wojennych i mają obowiązek niezależnie od raportów składanych dziś rozmaitym władzom na zasadzie istniejących przepisów, donosić także powyższym Naczelnikom o wszystkim, co się dzieje w gminach i co porządek społeczny zakłócić może. Naczelnicy Wojenni otrzymawszy podobne raporta obowiązani są donieść o tym właściwym Naczelnikom Wojennym Oddziałowym i bezzwłocznie przedsiębrać środki w celu znoszenia band i gromad, niszczenia przygotowanych dla nich zapasów broni, odzieży i prowiantów oraz aresztowania osób podejrzanych. Na zasadzie niewątpliwych wiadomości mogą przedsiębrać rewizji wszelkich miejscowości i zabudowań. Do rewizji tej wszakże obowiązani są przyzywać jednego z urzędników miejscowej policji, to jest wójta gminy, burmistrza lub sołtysa, a co się z rewizji okaże, na piśmie o tym władzy donieść.

b) Jeżeli Naczelnik Wojenny uzna potrzebę urzędzenia jednego lub też więcej okręgów lub oddziałów wojennych obowiązany jest zawiadomić o tym Gubernatora Cywilnego i Naczelnika Powiatu.

c) Za Pomocników Naczelników Wojennych uważają się Pomocnicy Naczelników Powiatowych cywilnych we właściwych powiatach, w oddziałach zaś burmistrz lub wójt

tej miejscowości, w której przebywa Naczelnik Wojenny. Pomocnik obowiązany jest czuwać nad spokojnością i porządkiem w gminach należących do składu Wojennego Okręgu lub Wojennego Oddziału.

d) Urzędnicy cywilni w poprzednim punkcie wzmiankowani tj. Pomocnicy Naczelników Powiatowych, burmistrz lub wójci, którzy okażą się nieodpowiednimi swym obowiązkom, po zniesieniu się władzy wojskowej z cywilną, mogą być natychmiast zastępowani innymi.

e) Naczelnik Wojenny Okręgowy ma prawo żądać od podwładnych mu gmin potrzebną liczbę podwód do przejazdów. Podwoda może być zażądana nie na dłużej jak na trzy doby, właściciel zaś jej ma prawo do zapłaty w stosunku 60 k[o]p. za dobę i ta będzie mu uiszczona na zasadzie obowiązujących przepisów o podwodach.

2) Naczelnicy Wojenni łącznie z swymi Pomocnikami obowiązani są przestrzegać ażeby burmistrz, wójci gmin, sołtysi i radni rozciągali czujny dozór nad wszystkimi osobami stale lub czasowo przebywającymi lub przejeżdżającymi przez gminę. Urzędnicy ci, gdyby nie wykonywali obowiązków swych z należyłą akuratacją lub wymawiali się niewiedomością, ulegną odpowiedzialności według praw wojennych.

3) Z rozporządzenia Wojennego Naczelnika Oddziału, Naczelnik Wojenny Okręgu może urządzać straż wiejską.

a) Straż wiejska formuje się ze wszystkich włościan gospodarzy w gminie, którzy nie inaczej od powinności tej mogą być osobiści zwolnieni i przez innych zastąpieni, jak za zezwoleniem sołtysów.

b) Straż wiejska w każdej gminie rozdziela się po wsiach, każdy z takich oddziałów zostaje pod naczelnictwem swojego sołtysa.

c) Naczelnik Wojenny może używać jednego lub więcej oddziałów straży wiejskiej, lecz nie więcej jak w granicach gminy.

d) Oddziały te będąc podwładne Naczelnikowi Wojennemu pełnią służbę po kolei, osłaniając ogólne bezpieczeństwo gminy, odbywają patrole, czuwają nad przejeżdżającymi i w ogóle nad osobami nowo przybywającymi do gminy, zatrzymują tych, którzy nie są zaopatrzeni w należyte świadectwa lub okażą się podejrzanymi i niebezpiecznymi dla spokojności ogólnej, w ciągu zaś 12 godzin odstawiają ich do Wojennego Naczelnika.

e) Osoby aresztowane w ten sposób i dostawione do Naczelników Wojennych mogą być przez nich uwalniane po ustnym wybadaniu. Te zaś, które się nie usprawiedliwią należycie odsyłane będą do naczelników Wojennych Oddziałowych przy raportach na piśmie.

f) Straż wiejska nie będzie pobierać żadnego wynagrodzenia pieniężnego, ci zaś którzy byliby przeznaczeni do konwojowania osób przetrzymanych, odsyłających się do Naczelnika Wojennego, otrzymywać będą dziennie po k[o]p. 15.

g) Za każdy czyn bezprawny, za każdy nieporządek i nadużycie władzy straż wiejska ulega odpowiedzialności podług prawa.

4) Naczelnik Oddziału Wojennego może urządzać oddziały w powiatach nie przeznaczając do nich częstkowych Naczelników Wojennych, lecz w takim razie po zniesieniu się z Gubernatorem Cywilnym ustanawia tam zwierzchnictwo w osobach urzędników cywilnych. Urzędnicy Ci używają tych samych praw co Pomocnicy Wojennych Naczelników.

a) Jeżeli Naczelnik Wojenny Oddziału nie przeznaczy wspomnianym pomocnikom komendy wojskowej do ich rozporządzenia, w takim razie mogą oni mieć przy sobie 25 ludzi ze straży wiejskiej, podług kolei jaka ustanowiona zostanie. Ludzie ci pobierać będą po k[o]p. 30 na dobę.

5) Wojenni Naczelnicy i pomocnicy ich otrzymywać mają z funduszy Królestwa na wydatki kancelaryjne po rs 20 na miesiąc.

Ponieważ przytoczone wyżej rozporządzenia wydane już zostały do władz wojskowych, przeto wzywam J. W. Gubernatora abyś po otrzymaniu niniejszego, nie omieszczał wydać stosownych rozkazów do podwładnych mu władz cywilnych i wykonania onych ściśle dopilnował.

Pod względem potrzebnego funduszu J. W. Pan otrzyma oddzielne rozporządzenie.

NPK, sygn. 804, k. 759-760v, kopia powielana, rkps.

¹ Rozporządzenie Namiestnika GCW rozesłał okólnikiem nr 38368/6458 z 4/16 V 1863 r. do naczelników powiatów, wyjaśniając że: „Ponieważ zaś na pomocników przy naczelnikach wojennych przeznaczeni są pomocnicy naczelników powiatowych cywilnych we właściwych powiatach, za tych pomocników naczelnik powiatu uważać ma pomocników do spisu wojskowego” (tamże, k. 758). Zob. też nr 167.

164

*Raport burmistrza Dobrej Gustawskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o zniszczeniu herbu państwowego przez nieznanych ludzi*

Dobra 4/16 V 1863

Nr 396. Dnia wczorajszego, przed samym wieczorem przechodzący trzej nieznani ludzie przez miasto tutejsze, zerwali znajdujący się przed mieszkaniem kolektora loterii klasycznej orzeł, ^azrzucili na ziemię^a i takowy połamawszy^a ratowali się ucieczką, którzy pomimo ścigania ich zdołali poza domami przez ogrody zbiec z miasta. Ludzie ci, jak się okazuje, pochodzą z prostego stanu, byli bowiem ubrani nędznie i nieco pijani. O czym stosownie do przepisów, mam honor donieść W. Naczelnikowi Powiatu, z nadmianą, że o nadużyciu tym doniosłem: J. W. Naczelnikowi Wojennemu Okręgu Kaliskiego, W. Naczelnikowi Kaliskiej Żandarmskiej Komendy, Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Rządowi Gubernialnemu Warszawskiemu.

NPK, sygn. 804, k. 757, oryg., rkps.

a-a, a Podkreślone.

*Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Wojenno-Sledczej
Komisji Oddziału Wieluńskiego w Wieluniu
w sprawie powstańca Alberta Zehendorfa^a*

Kalisz 4/16 V 1863

Nr 8512. Zwracając wezwanie Komisji z d. 19 IV rb., nr 319, Naczelnik P[owia]tu na zasadzie wyjaśnienia wójta g[m.] Brodnia¹ ma honor zawiadomić, że:

1) Albert Zehendorf mieszkaniec gminy Brodnia ostatecznie 4/16 IV rb., wedle oświadczenie żony jego, wydalili się do rodziny w powiat wieluński, co się zaś z nim stać mogło po tym wydaleniu się, nikomu nie jest wiadomo, jak również nie jest wiadomo czyli sam dobrowolnie lub też przez inne osoby był nakłanianym do bandy powstańców.

2) Do wojska wedle przepisów nie kwalifikuje się jako mający lat 31, żonę i pięciu pasierbów.

3) Przez czas zamieszkiwania w gminie Brodnia o żadne polityczne przestępstwo nie był obwiniony.

NPK, sygn. 804, k. 757, minuta, rkps.

^a *Adnotacja na marginesie: Pilno! (podkreślone atramentem i niebieską kredką).*

¹ *Nr 148 z 1/13 VI 1863 r.*

*Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego dla wójta gm. Piegonisko w sprawie wzięcia
pod nadzór policyjny powstańca Benedykta Rembowskiego*

Kalisz 4/16 V 1863

Nr 8495. J. W. Naczelnik Wojenny Oddziału Kaliskiego reskryptem z d. 2 bm. i r., nr 2588, objawił mi decyzję opartą na rozkazie Jego Cesarskiej Wysokości Namiestnika Królestwa, wedle której Benedykt Rembowski, obywatel ze wsi Piegonisko za przyłączenie się do bandy powstańców, oprócz dotychczasowego zatrzymania pod aresztem, po zatrzymaniu jeszcze do dnia 23 V rb., ma być oddany miejscowej władzy policyjnej pod ścisły sekretny dozór z zastrzeżeniem, aby o pierwszym jego politycznym czynie doniesiono J. W. Nacz[elnikowi] Wojennemu dla postąpienia z nim wedle prawa. O czym dla zastosowania się W. wójtowi gminy zawiadamia.

NPK, sygn. 804, k. 744v, minuta, rkps.

Okólnik Nr 18 Naczelnika Powiatu Kaliskiego do władz policyjnych w powiecie nakazujący realizację rozporządzenia Namiestnika Królestwa w sprawie ustanowienia na czas trwania stanu wojennego policji miejskiej i wiejskiej^{a1}

Kalisz 9/21 V 1863

Nr 8725. Dla wiadomości i stosowania się komunikuję władzom policyjnym kopią reskryptu J. W. Dyrektora Głównego Prezydującego w Komisji R[ządo]wej Spraw Wewnętrznych z d. 1/13 bm. i r., nr 11856, zawierającego rozkaz Jego Cesarskiej Wysockości Wielkiego Księcia Namiestnika Królestwa względem ustanowienia na czas trwania stanu wojennego naczelników wojennych w każdym powiecie i urzędzeni policji miejskiej i wiejskiej dla zabezpieczenia spokojności publicznej. — ^b

NPK, sygn. 804, k. 759v, minuta, rkps.

^a *Adnotacja na marginesie: Wydrukować egzemplarzy 125 (podkreślone atramentem i niebieską kredką) oraz Zaraz (napisane czerwoną kredką, podkreślone niebieską).*

^b *Opuszczono kopię pisma (zob. nr 163).*

¹ *Okólnik polecił NPK rozesłać poprzez burmistrzów miast i wójta gm. Kalisz do wszystkich wójtów gmin (tamże, 758v).*

Korespondencja Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie wydalenia z Królestwa Polskiego pruskiego poddanego Andrzeja Pogonowicza oskarżonego o udział w powstaniu¹

Kalisz 10/22 V 1863

Nr 8786.

W. K[rólewsko]-P[ruski] R[adca] Z[iemiański] w Ostrowie

Nadesłanego przy odezwie Zarządu Wojennego Naczelnika Oddz[iału] Kaliskiego z daty 9 bm. i r., nr 2733, pruskiego poddanego Andrzeja Pogonowicza, skazanego przez tąż władzę za udział w obecnych nieporządkach na wydalenie bez powrotu za granicę, odstawić W. Panu mam honor do dalszego postąpienia.

Do Stacji Transportowej Kalisz

Polecam p. Rupniewskiemu, utrzymującemu Stację Transportową, udać się do Zarządu J. W. N[aczelnika] Wojennego po odbiór aresztowanego pruskiego poddanego Andrzeja Pogonowicza i takowego po strażą bezpieczną wysłać do K[rólewsko]-P[ruskiego] R[adcy] Z[iemiańskiego] w Ostrowie przy ekspedycji załączającej się.

NPK, sygn. 804, k. 762-762v, minuta, rkps.

¹ *Zob. też nr 177.*

*Raport sekretarza m. Warty Karacińskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o dostarczeniu siana dla wojska rosyjskiego oraz aresztowaniu kasjera Magistratu*

Warta 10/22 V 1863

Nr 586. Przy dyspozycji obok z daty i numeru powołanej¹ zakomunikować raczył W. Naczelnik Powiatu, kopią reskryptu J. W. Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego z d. 4/16 V rb., za nr 2615, w przedmiocie aresztowanych niektórych osób z miasta Warty dla wiadomości, a głównie by przyaresztować obecnie ^aLenartowcza², Kanickiego i Lewandowicza^a i odstawić ich do miasta Kalisza władzy wojskowej. Na te więc okoliczności Magistrat ma zaszczyt W. Naczelnikowi Powiatu niniejszym donieść co następuje.

W dniu 8/20 bm. i r., o godzinie 5 po południu, otrzymał Magistrat sztafetą³ z Kalisza odezwę dowódcy Gwintowej Lekkiej Nr 1 Baterii 4 Artyleryjskiej Brygady z dołączeniem 3 paletów⁴ do wójtów gmin Bartochów, Grzybki i Brodnia przez Naczelnika Powiatu wydanych, na dostawę 95 podwód pod przewóz siana artyleryjskiego z Warty do Kalisza, które to palety natychmiast wysłane zostały komu należało. Wczoraj zaś o godzinie 3 po południu do konwoju powyższego siana, które dziś już ze wszystkim zabrane zostało na podwozy dostarczone, przybyła rota 1 Szlisselburskiego^b Pułku Piechoty i oddział objezdzczyków wraz z Naczelnikiem Kaliskiej Żandarmerii Komen dy. Wojsko to obyło nocleg w stajniach wojskowych, dziś wyszło z sianem do Kalisza, zaś W. Naczelnik Żandarmerii dziś rano przyaresztował z poszukiwanych osób jednego Lenartowicza, przyaresztowawszy i miejscowego kasjera Wicijewskiego, którego z sobą zabrał do Kalisza. W takim stanie rzeczy burmistrz przed odjazdem polecił kasjerowi wobec świadka miejscowego kwatermistrza Klinkowskiego otworzyć skrzynię kasową, w której okazało się gotowizny rs 101, to jest z dniem 6/18 bm. i r. przy objęciu służby po powrocie z przyaresztowania z Kalisza zastał burmistrz w kasie rs 74, przybyło z wpływów bieżących rs 27, co wynosi jak wyżej rs 101. Pieniądze te w skrzyni kasowej zamknięte zostały, od której obydwie klucze burmistrz posiada, gdyż przyjęcia jednego ławnik p. Śniegocki odmówił. Od lokalu kasowego jeden klucz przy burmistrzu, a drugi przy p. Klinkowskim kwatermistrzu pozostaje. Przez czas więc nieobecności kasjera zajmować się będzie sam burmistrz poborem wszelkich rat dzierżawnych do kasy miejskiej wpływać mających.

NPK, sygn. 804, k. 783-783v, 793, minuta, rkps.

¹ *Pismo nr 8528 z 6/18 V 1863 r.*

² *Zob. też nr 178.*

³ *Sztafeta – goniec, posłaniec umysłny, wyprawiony z pilną wiadomością, zwykle konny.*

⁴ *Paleta – pisemny nakaz zapłacenia należności skarbowej, podatku, złożenia świadczeń w naturze lub przyjęcia żołnierza na kwaterę.*

^a *Podkreślone.*

^b *W oryg.: Sliselburskiego.*

*Wyjaśnienie Zarządu Poczty w Warszawie do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
w sprawie pochodzenia przesyłki pocztowej zabranej przez powstańców*

Warszawa 22 V 1863

Nr 4219. W skutek odezwy W. Naczelnika do Zarządu Poczty z dnia 11 V rb., nr 8264, zakomunikowanej Pocztamtowi Warszawskiemu, tenże oświadcza, iż nie [jest] w stanie udzielić wiadomości od kogo pochodzi ekspedycja rządowa za nr 1721 z Warszawy pod adresem W. Naczelnika wyprawiona, która w dniu 5 V pomiędzy Łodzią a Pabianicami przez ludzi zbrojnych zabrana została, bowiem stosownie do istniejących przepisów oddawcy ekspedycji rządowych pocztami przesyłanych nie notują się.

NPK, sygn. 804, k. 798, oryg., rkps.

*Okólnik Rządu Gubernialnego Warszawskiego do naczelników powiatów
w sprawie zakazu importu rzezaków i tasaków¹*

Warszawa 11/23 V 1863

Wydział Policyjny Nr 39315/6703. Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych re-skryptem z dnia 6/18 V rb., nr 10486/7270, zawiadomiła Rząd Gubernialny, że Jego Cesarska Wysokości Wielki Książę Namiestnik Królestwa rozkazał: zakaz sprowadzania^a z zagranicy kos zastosować do rzezaków i tasaków do kraju tutejszego przywożonych (pozycja 260 taryfy) i że w wykonaniu tego zakazu wydane zostało do służby celnej w Królestwie stosowne rozporządzenie.

O takowym rozporządzeniu Rząd Gubernialny zawiadamia Naczelnika Powiatu w dyspozycji z d. 11/23 II rb., nr 15316/2591², którą zakazano sprowadzanie z zagranicy kos i ołowiu.

NPK, sygn. 804, k. 830, kopia powielana, rkps.

^a W tekście: wprowadzania.

¹ NPK pismem nr 9585 z 30 VI/11 VI 1863 r. rozesłał okólnik do władz policyjnych w powiecie.

² Zob. nr 93.

*Korespondencja Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie wydalenia
z Królestwa Polskiego pruskiego poddanego Józefa Lewandowskiego
oskarżonego o udział w powstaniu¹*

Kalisz 10/22 V 1863

Nr 8786.

W. K[rólewsko]-P[ruski] R[adca] Z[iemiański] w Ostrowie

Decyzją Audytoriatu Polowego objawiono mi w odezwie Zarządu J. W. Nacz[elnika] Wojennego daty wczorajszej, za nr 2806, pruski poddany Józef Lewandowski, wzięty do niewoli w bandzie powstańców, skazany został na wysłanie za granicę z zabronieniem mu powrotu. O czym zawiadamiając W. Radcę mam honor odesłać mu rzeczownego człowieka do dalszego postąpienia.

Do p. Rupniewskiego Dozorcy Aresztu

W następstwie dyspozycji daty wczorajszej, za nr 8786, poleca p. Rupniewskiemu, aby ekspedycją z kartą dróżną, przy których miał być wysłany za granicę Andrzej Pogonowicz do Biura P[owiatu] zwrócił, a natomiast Józefa Lewandowskiego przy dołączającej się ekspedycji i karcie dróżnej odesłał Królewsko-Pruskiemu Radcy Ziemiańskiemu w Ostrowie. Upoważnienie do odebrania Lewandowskiego od majora Trubników załączam.

NPK, sygn. 804, k. 763-764, minuta, rkps.

¹ Zob. nr 177.

*Raport burmistrza Dobrej Gustawskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o pobycie powstańców w mieście*

Dobra 3/25 V 1863

Nr 411. W dniu 24 bm. i r., około godziny 6 z południa, przybył oddział powstańczy do miasta Dobry ulicą od Piekar, konno jadący, minęli Biuro Magistratu, a ci którzy jechali furmanką 4-konną stanęli i zrzucili herb czyli orła wiszącego przed Magistratem i takowy zniszczyli, i potłukli kolbami od karabinów. Wołu co z sobą przyprowadzili, zarznąli i mięso z takowego zabrali. W dniu 25 około godziny 10 z rana potłukli orła przed Urzędem Pocztowym. Oddział był niewielki i gdzieby się wydalił z miasta Dobry nie wiadomo. Wyjechali tylko traktem do miasta Koła i już po godzinie 10 więcej ich widać nie było i żadnych innych nadużyć nie spełnili. O czym mam honor W. Naczelnikowi Powiatu stosownie do przepisów złożyć niniejszy raport, z nadmianą, iż doniesiono J. W. Naczelnikowi Wojennemu Okręgu Kaliskiego, W. Naczelnikowi Kaliskiej

Żandarmskiej Komendy, Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Rządowi Gubernialnemu Warszawskiemu.

NPK, sygn. 804, k. 784-784v, oryg., rkps.

174

Odezwa Oddzielnej Kancelarii Interesów Stanu Wojennego do Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego w sprawie odzyskiwania od urzędników funduszy skarbowych zrabowanych przez powstańców

[Warszawa] 13/25 V 1863

Niektórzy z Naczelników Wojennych Oddziałów, na zasadzie rozkazu Jego Cesarskiej Wysokości Wielkiego Księcia Namiestnika Królestwa z d. 20 III/11 IV rb., wydają rozporządzenia odzyskiwania od urzędników zarządzających kasami zrabowanymi przez powstańców od 3 do 7 tysięcy rubli i więcej od każdego.

Jego Cesarska Wysokość mając to sobie przedstawionym, raczył wyrzec, że odzyskiwanie od zarządzających funduszami skarbowymi zabranych pieniędzy odnosi się tylko do kwot mniejszych, nie przewyższających 100 rubli, o powracanie zaś sum większych w swoim czasie wydanym zostanie ogólne rozporządzenie.

NPK, sygn. 804, k. 849, kopia, rkps, tłumaczenie z jęz. ros.

175

Raport burmistrza Uniejowa do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o nadużyciach wojska rosyjskiego

Uniejów 14/26 V 1863

Nr 431. Dnia 10 bm. i r. pod wieczorem przybył z miasta Łęczycy do tutejszego miasta major von^a Koken z oddziałem wojska, a nie zastawszy mnie, albowiem nie wiedząc o takim przychodzie wojska udałem się do gminy Parski na komisorium, bez żadnej przyczyny zaczął wymyślać w najgrubszych wyrazach sekretarza Magistratu, kazał go przez całą noc trzymać na dworze pod aresztem, a w końcu grożąc zsięceniem różgami, zagnął do podpisania zredagowanej przez siebie kwitancji, jako oddział zachowywał się spokojnie i mieszkańcy nie mają do niego żadnej pretensji, chociaż za zabrane mieszkańcom drzewo i wzięte furmanki pieniędzy i pokwitowania nie chciał udzielić. Następnego dnia o godzinie 4 rano zabrał rzeczony major policjanta na przewodnika do miasta Pod[d]ębic. W końcu lasu wojsko natrafiło na oddział powstańców i zaczęła się bitwa, w tej policjant z bagażami zabrany został przez powstańców.

Dnia 12/24 t[ego] m[iesiąca], po południu, po bitwie pod Niewieszem, przyjechało na koniach do miasta kilkunastu dobrze uzbrojonych powstańców i pod karą

śmierci zażądali, abym kazał rozebrać most na rzece Warcie, w terytorium Kościelnica położony. Nie mogąc się oprzeć sile zbrojnej, a nie chcąc z drugiej strony ściągnąć na siebie odpowiedzialność, byłem zmuszony i zdołałem wydalić się z miasta. Mimo tego powstańcy przy pomocy zagnalonych ludzi przybyłych na odpust, zdołali most rozebrać, przecież ten, w dniu wczorajszym, za przybyciem oddziału wojsk z Łęczycy pod dowództwem pułkownika Miaskowskiego, na nowo odbudowany został.

W końcu upraszam W. Naczelnika Powiatu o odniesieniu się do władz wojskowych, w celu zalecenia im, aby tak brutalsko i niesprawiedliwie z nami się nie obchodzono oraz iżby arbitralnie nie zabierali mieszkańcom drzewa i podwód bez zapłaty, bądź udzielenia pokwitowania, do nas bowiem poszkodowani zgłaszają się ze swymi pretensjami, sądząc, że od dowódców otrzymujemy wynagrodzenie. Nie wiedząc, że siłą do tego jesteśmy zmuszeni.

NPK, sygn. 804, k. 807-807v, oryg., rkps.

^a *W oryginale: fon.*

176

*Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do burmistrza Dobrej
oraz wójta gm. Piwonice przeprowadzenia śledztw w sprawie wstępowania
do oddziałów powstańczych*

Kalisz 14/26 V 1863

Nr 8916.

Do p. burm[istrza] m. Dobry

Na skutek wezwania Polowego Wojennego Sądu z m. Kalisza z d. 13 bm. i r., nr 19, wzywam p. burmistrza, iżby zaraz protokółarnie zbadał zarządzającego majątnością m. Dobry, czyli nakazywał on wszystkim młodemu ludziom w dniu 8/20 IV rb. wsiąść na wozy przybyłe z lasu i jechać do bandy powstańców, jak również czyli groził śmiercią, kto tego nie spełni, a wreszcie aby na te okoliczności zbadał i tychże młodych ludzi tychże dóbr. Przedstawienie protokołu w czasie jak najkrótszym zastrzegam.

Do wójta g[m.] Piwonice

^aNa skutek wezwania Polowego Wojennego Sądu z m. Kalisza z d. 13 bm. i r., nr 19, wzywam p. Burmistrza, iżby zaraz protokółarnie zbadał^a mieszkańców wsi Piwonice Stanisława Kordylewskiego i Józefa Turkowa, czyli rzeczywiście w dniu 1/13 IV rb. zarządzający dobrami Władysław Wer odwiózł do lasu do powstańców Stanisława Orzechowskiego, jak również, aby zbadał w tym przedmiocie i samego zarządzającego. Przedstawienie protokołu w czasie jak najkrótszym zastrzegam¹.

NPK, sygn. 804, k. 767v-768, minuta, rkps.

^{a-a} *Przepisane z pisma do burmistrza Dobrej.*

¹ *Zob. też nr 194.*

*Informacja Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Naczelnika Wojennego
Oddziału Kaliskiego o przyczynach niewydalenia dwóch poddanych pruskich
oskarżonych o udział w powstaniu*

Kalisz 14/26 V 1863

Nr 8906. Z powołaniem się na odezwy Zarządu z dnia 9 i 10 bm. i r., nr 2733 i 2806, mam honor zawiadomić, że wedle raportu p. Rupniewskiego¹ Dozorcy Aresztu Detencyjnego w m. Kaliszu, pruski poddany Józef Lewandowski, który miał być wysłany za granicę z zabronieniem mu powrotu, pomiędzy aresztantami pod Zarządem J. W. Nacz[elnika] Wojennego zostającymi, nie znajduje się i dlatego wysłany być nie mógł. Aresztant zaś Andrzej Pogonowicz, którego pierwotnie wysłać zarządzono, pomiędzy osobami aresztowanymi również nie znajduje się.

NPK, sygn. 804, k. 772v, minuta, rkps.

¹ Nr 31 z 14/26 V 1863 r.

*Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego
o aresztowaniu Lenartowicza oskarżonego o udział w powstaniu¹*

Kalisz 16/28 V 1863

Nr 8901. Odnośnie do reskryptu J. W. Nacz[elnika] Wojennego z dnia 4 bm. i r., nr 2615, mam honor donieść, że mieszkaniec m. Warty Lenartowicz, obwiniony o udział w bandzie powstańców, w dniu 10/22 bm. i r. przez Naczelnika Kaliskiej Żandarmskiej Komendy wysledzony i przyaresztowany został.

NPK, sygn. 804, k. 862, minuta., rkps.

¹ Zob. też 169.

*Raport burmistrza Opatówka Janickiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o zdjęciu herbu państwowego przez nieznane osoby*

Opatówek 17/29 V 1863

Nr 428. W nocy dzisiejszej z dnia 16/28 na dzień 17/29 V rb. orzeł Królestwa Polskiego z Urzędu Konsumpcyjnego Opatówek zerwanym został przez osoby niewiadome, o czym mam honor zdać raport Wielmożnemu Naczelnikowi Powiatu do dalszego postępowania. Władze przełożone uwiadomionymi zostały.

NPK, sygn. 804, k. 795, oryg., rkps.

*Raport wójta gm. Opatówka do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o zdjęciu herbu państwowego przez nieznane osoby*

Opatówek 29 V 1863

Nr 702. Dzierżawca dochodów konsumpcyjnych tutejszego miasta na folwarku mieszkający, doniósł mi, że w nocy dnia dzisiejszego herb z orłem państwa z [...] mieszkania jego zniknął, a może przez niewiadome osoby uroniony¹ został. O czym mam honor donieść W. Naczelnikowi z zapewnieniem, że jednocześnie powiadomiłem przepisane władze.

NPK, sygn. 804, k. 799, oryg., rkps.

^a *Wyraz nie odczytany.*

¹ *Uroniony – stracony.*

*Raport burmistrza Dobrej Gustawskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o nadużyciach wojska rosyjskiego*

Dobra 17/29 V 1863

Nr 421. Dnia wczorajszego o godzinie 1 z południa przybył do miasta Dobry, od strony miasta Poddebic, oddział wojska składający się z przeszło 500 żołnierzy pieszych i do 100 kozaków pod dowództwem pułkownika z nazwiska i pułku niewiadomym, i po przenocowaniu w mieście, w dniu dzisiejszym udał się ku miastu Turkowi. Rzeczony oddział ustnie, bez żadnego zawezwania na piśmie zażądał drzewa do gotowania żywności na kotle i słomy na podścielkę, i miał sobie przez mieszkańców dostarczone drzewa sążen¹ jeden i słomy pudów² 25. Przy wyjściu z miasta podpisany prosił dowodzącego tym oddziałem o udzielenie pokwitowania z dostarczonego wojsku drzewa i słomy oraz podwód użytych z miasta Dobry 3, z gminy Wichertów 40 i z gminy Piekary 20. Lecz dowodzący udzielenia takowego odmówił, oświadczając, iżbym się zgłosił do miasta Turku to tam żądane pokwitowanie otrzymam. Z jakiego pułku wojsko to pochodziło nie można było się dowiedzieć nawet od żołnierzy, albowiem utrzymywali pochodzenie swe w sekrecie, a o ile powzięto wiadomość wojsko wspomniane stale konsystuje w mieście powiatowym w Piotrkowie.

O takowym więc postąpieniu mam honor donieść W. Naczelnikowi Powiatu, a zarazem prosić, jeżeli będzie można, o łaskawe wyjednanie pokwitowania z dostarczonego wojsku potrzeb, dla wynagrodzenie mieszkańców.

NPK, sygn. 804, k. 808-808v, oryg., rkps.

¹ *Sążen – dawna miara długości, w Królestwie Polskim równa 1,728 m.*

² *Pud – dawna rosyjska jednostka masy równa 16,38 kg.*

*Korespondencja Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie wydalenia z Królestwa Polskiego
pruskiego poddanego Franciszka Wincek oskarżonego o udział w powstaniu*

Kalisz 17/29 V 1863

Nr 9040.

Do W. Królewsko-Pruskiego Radcy Ziemiańskiego w Ostrowie

Wedle odezwy Zarządu J. W. Nacz[elnika] Wojennego Oddziału Kaliskiego z d. 15 bm. i r., nr 2943, pruski poddany Franciszek Wincek wzięty do niewoli w bandzie powstańców, skazany został na wysłanie za granicę z zabronieniem mu powrotu. O czym zawiadamiając W. radcę, mam honor odesłać mu rzeczzonego człowieka do dalszego postąpienia

Do p. Rupniewskiego Dozorcy Aresztu

Polecam p. Rupniewskiemu udać się do W. majora Trubników po odbiór aresztowanego, pruskiego poddanego Franciszka Wincek i takowego przy dołączającej się ekspedycji odesłać pod bezpieczną strażą do Królewsko-Pruskiego Radcy Ziemiańskiego w Ostrowie.

NPK, sygn. 804, k. 785-785v, minuta, rkps.

*Korespondencja Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie wydalenia
z Królestwa Polskiego 40 pruskich poddanych oskarżonych o udział w powstaniu*

Kalisz 17/29 V 1863

Nr 9041

Do W. Królewsko-Pruskiego Radcy Ziemiańskiego w Ostrowie

J. W. Naczelnik Wojenny Oddziału Kaliskiego reskryptem z d. 15 bm. r., za nr 2929, zalecił wysłać za granicę pruskich poddanych aresztowanych za udział w powstaniu z zabronieniem im powrotu do kraju tutejszego. Załączając zatem listę imienną 40 tej kategorii osób¹, mam honor wezwać W. Pana, aby ze swej strony zarządzić ze-chciał przyjęcie ich na stacji Skalmierzyce dokąd w dniu 20 V/1 VI rb., to jest w nadchodzący poniedziałek, wysłani stąd zostaną.

Do J. W. Nacz[elnika] Wojennego Oddziału Kaliskiego

Na skutek reskryptu z d. 15 bm. r., nr 2929, mam honor J. W. Nacz[elnikowi] Wojennemu donieść, że jednocześnie Królewsko-Pruskiemu Radcy Ziemiańskiemu w Ostrowie przesłałem listę imienną 40 pruskich poddanych, którzy są aresztowani za udział w powstaniu i zarazem wezwałem go, aby zarządził przejście ich na stacji Skalmierzyce, dokąd w dniu 20 V/1 VI rb. wysłani zostaną pod dozorem Rupniewskiego Dozorcy Aresztu, dla którego list otwarty do poświadczenia załączam.

List otwarty

Wzywa władze policyjne oraz Komorę Celną Szczypiorno, aby p. Rupniewskemu Dozorcy Aresztu Detencyjnego z m. Kalisza, delegowanemu do odkonwojowania za granicę 40 pruskich poddanych drugostronnie wymienionych, pomocy nie odmawiały i przez granicę wraz ze stróżami tam i z powrotem przepuścić zechciały.

Do p. Rupniewskiego Dozorcy Aresztu

Poleca p. Rupniewskiemu utrzymującemu Stację Transportową aby 40 pruskich podanych, po odbiór których do W. majora Trubników zgłosić się winien, skazanych na wyekstradowanie za granicę za udział w powstaniu, w dniu 20 V/1 VI rb. odstawił do stacji Skalmierzyce, gdzie ciż przez władzę pruską przyjęci będą, o co jednocześnie Radca Ziemiański w Ostrowie wezwany został.

Aresztanci udadzą się pieszo ^ai pod konwojem wojskowym^a pod p. Rupniewskiego, zaś jako konduktora² transportu przeznaczam jedną parokonną podwoję^b stróży cywilnych.

Pokwitowanie z odbioru tychże osób w Biurze P[owia]tu zaraz po przybyciu p. Rupniewskiego ma być złożonym.

NPK, sygn. 804, k. 790-799v, minuta, rkps.

^{a-a} Dopisane innym atramentem i ręką.

^b Skreślone: a do dozoru aresztantów 20.

¹ Lista sporządzona jest w jęz. ros., daty podaje zgodnie z kalendarzem juliańskim. Większości powstańców została wzięta do niewoli pod Ignacewem 26 IV/8 V lub „Słupcami” (chodzi zapewne o Słupcę) 27 IV/9 V 1863 r. Wszyscy służyli w oddziale E. Taczanowskiego, poza W. Piaseckim, który walczył u L. Younga de Blankenheim. Wykaz obejmuje następujące osoby: 1) Wojciech Piasecki lat 45, robotnik z Poznania; 2) Andrzej Kaleta lat 36, robotnik z Broniszewic, wzięty do niewoli 26 IV pod Ignacewem; 3) Andrzej Kwiakowski lat 18, ze Strzelna, wzięty do niewoli 26 IV pod Ignacewem; 4) Wiktor Kozinski lat 21, kucharz spod Środy, wzięty do niewoli 27 IV pod Słupcami; 5) Józef Zenwarowicz lat 19, ślusarz z Poznania, wzięty do niewoli 27 IV pod Słupcami; 6) Marian Tomaszewski lat 25, architekt z Poznania; 7) Franciszek Nowacki lat 27, lokaj z Chalina, wzięty do niewoli 26 IV pod Ignacewem; 8) Adam Mendelewicz, pisarz gospodarczy z Chalina, wzięty do niewoli 26 IV pod Ignacewem; 9) Józef Kosanowicz lat 19, piekarz z Jaraczewa; 10) Klemens Krzyżogórski? lat 24, muzykant ze Stanisłewa; 11) Stanisław Dreweński lat 18, pisarz z Kliszewa, wzięty do niewoli 27 IV pod Słupcami; 12) Józef Maćkowiak lat 16, woźnica z Witkowa, wzięty do niewoli 26 IV pod Ignacewem; 13) Jakub Kiszlic? lat 22, stolarz z Trzemeszna, wzięty do niewoli 26 IV pod Ignacewem; 14) Jan Franckowiak lat 19, pracujący przy koniach ze wsi Czacz, wzięty do niewoli 26 IV pod Ignacewem; 15) Marcin Pijarowski lat 19, wzięty do niewoli 26 IV pod Ignacewem; 16) Rafał Piskorski lat 21, szewc z m. Borki, wzięty do niewoli 26 IV pod Ignacewem; 17) Szymon [nazwisko nie odczytane] lat 30, rolnik ze wsi Czacz, wzięty do niewoli 26 IV pod Ignacewem; 18) Ksawery Koterski lat 20, malarz z Kirkowa?, wzięty do niewoli 26 IV pod Ignacewem; 19) Antoni Fapc lat 26, kowal z Winiar?, wzięty do niewoli 26 IV pod Ignacewem; 20) Andrzej Szczepaniak lat 40, furman; 21) Franciszek Gendokiegowski lat 18, syn ogrodnika z Kryszkowa; 22) Walenty Olejniczak lat 17 z Nowego Dworu, wzięty do niewoli 26 IV pod Ignacewem; 23) Jan Dzikowski lat 40, kominiarz ze Środy, wzięty do niewoli 26 IV pod Ignacewem; 24) Franciszek Nowak lat 19 ze Środy; 25) Bolesław Wolniewicz lat 18, młynarz z Dolśka, wzięty do niewoli 27 IV pod Słupcami; 26) Stanisław Kolczyński lat 19, stolarz, wzięty do niewoli pod Pyzdrami; 27) Jan Stenczyński lat 26, młynarz, wzięty do niewoli 27 IV pod Słupcami; 28) Franciszek Z[...]jski lat 28, kamerdyner z Macewa, wzięty do niewoli 27 IV pod Słupcami; 29) Julian Jackowski lat 3, ogrodnik z Dębna; 30) Wojciech Nowakowski lat 24; 31) Leon Sawiński lat 36, leśniczy z Magнусzewic, wzięty do niewoli 27 IV pod Słupcami; 32) Dionizy Musielski lat 33 z Poznania, wzięty do niewoli 27 IV pod m. Ossow; 33) Karol Libczyński lat 26, szewc z Borku, wzięty do niewoli 26 IV pod Ignacewem; 34) Walenty Sienkowski lat 17, szewc z Poznania, wzięty do niewoli 26 IV pod Ignacewem; 35) Józef Anielchowski lat 22 z Poznania, wzięty do niewoli 27 IV pod Słupcami; 36) Antoni [nazwisko nie odczytane] lat 24, felczer

z Trzemeszna; 37) Stefan Gricmacher lat 18 z Trzemeszna, wzięty do niewoli pod Choczem (zob. też nr 192); 38) Henryk Pachowicz lat 18, wzięty do niewoli pod Choczem; 39) Józef Szatkowski lat 50; 40) Adam Hoppe lat 18, student z Trzemeszna, wzięty do niewoli pod Choczem (tamże, k. 787-789v).

² Konduktor – tu nadzorca.

184

Raport wójta gm. Piętno do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zabraniu herbu państwowego przez powstańców

Piętno 18/30 V 1863

Nr 212. W dniu wczorajszym, w czasie mej nieobecności, o godzinie 1 ½ po południu przez wieś Piętno przechodził oddział powstańców ze 40 koni złożony i zabrawszy herb Królestwa sprzed urzędu wójtowskiego udał się ku stronie Kalisza. O czym w myśl istniejących przepisów W. Panu donoszę, z nadmienieniem, ^{a-}że władze właściwe o tym jednocześnie zawiadomiłem^a.

NPK, sygn. 804, k. 800, oryg., rkps.

^{a-a} Podkreślone.

185

Prośba Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Rządu Gubernialnego Warszawskiego o sprawdzenie zawartości przesyłki pocztowej zabranej przez powstańców

Kalisz 18/30 V 1863

Nr 9053. Urząd Pocztowy Pograniczny w Kaliszu odezwą z d. 14/26 bm. i r., nr 471, zawiadomił mnie, że pomiędzy korespondencją zabraną przez ludzi zbrojnych w dniu 13/25 bm. i r. pomiędzy Kłodawą a Kołem, była ekspedycja za nr 23079 pod adresem delegacji (zapewnię czynszowej) z Warszawy wysłana. Ponieważ ekspedycja ta zdaje się pochodzi z Rządu G[ubernia]lnego, przeto mam honor prosić o zarządzenie sprawdzenia.

NPK, sygn. 804, k. 794v, minuta, rkps.

186

Raport wójta gm. Morawin do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zdjęciu herbu państwowego przez powstańców¹

Morawin 31 V 1863

Nr 63. W dniu wczorajszym, to jest 31 V około 11 z rana, w niebytności podpisanego niewiadomi ludzie, których było na koniach około 10, także i na furmankach około 28, i ci stanęli przed kancelarią podpisanego dopuścili się zdercia orła zawieszono-

go na domu kancelarii, a później udali się traktem ku Koźminkowi. Z dowiedzenia się od ludzi domowników i niektórych dzieci, gdyż w dniu niedzielnym, tak gospodarze, jak i komornicy byli na nabożeństwie niedzielnym w swej parafii i zarazem na odpuszcie we wsi Dębe. O czym jednocześnie Jaśnie Wielmożnemu Naczelnikowi Wojennemu raportem doniosłem.

NPK, sygn. 804, k. 857, oryg., rkps.

¹ Na zapytanie NPK, za nr 9955 z 2 VI/3 VI 1863 r., czy wójt doniósł wszystkim władzom wymienionym w Okólniku Nr 4, wójt pismem nr 70 z 16 VI 1863 r. odpisał twierdząco (tamże, k. 856-857).

187

Raport wójta gm. Brudzew Kaliski do Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie znalezienia zwłok niezidentyfikowanego powstańca

Brudzew 19/31 V 1863

Nr 167. W dniu wczorajszym wojska cesarsko-rosyjskie spotkały się w lasach tutejszej gminy z powstańcami przy kolonii Piskory od strony powiatu konińskiego nad granicą gminy Grodziec¹. W czasie ataku furman będący na podwodzie, uciekając z miejsca boju przez 6 żołnierzy ugodzony strzałami w pierś i głowę spadłszy z wozu życia dokonał. Człowiek zabity, według naocznego świadectwa Gotlieba Fitz i Krystiana Matejki kolonistów, miał przeszło lat 20, z powierzchowności cechował służącego kolonisty, z imienia, nazwiska, pochodzenia i zamieszkania niewiadomy. Ubrany był w sukmanę modrą, starą, wełnianą, spodnie płóciennokowe w kratkę, kamizelkę szarą takąż, kaftanik watowany, pasek surowcowy, włosy blond, twarz ściągła, usta mierne. Znaleziono przy nim z[h]p 9 gr 6^a.

Miał wóz nowy na żelaznych osiach, drabki i półkoszki dwa, wóz był kolejny.

Dwa wałachy kasztanowate, niższy miał grzywę i ogon biały, większy jest bez odmiany jaśniejszej, ranny kulą w szczęki. Ubrane były w półszorki² surowcowe stare z półpasami, u jednego podogonie, u poduszek po dwa kółka mosiężne, lejce powroźniane, nasadnik rzemienny gwoździami zбитy, uzdeczki jedna stara, druga surowcowa, okrągła bez cugli.

Konie z wozem oddane pod dozór koloniście Jagielskiemu w Piskorach, dopóki się właściciel do nich nie znajdzie. Pochodzić mogą z powiatu konińskiego lub też z okolic Zbierska. Do tego czasu nikt się nie zgłaszał.

O wypadku tym Sąd Okręgowy i władze właściwe jednocześnie zawiadomione¹.

NPK, sygn. 804, k. 811-812v, oryg., rkps.

^a Skreślono: w pieniądzech.

¹ 30 V 1863 r. miała miejsce potyczka pod miejscowością Grochowy, choć z opisu topograficznego bardziej pasowałoby starcie powstańców z Rosjanami pod Groźcem (Borowcem) 31 V 1863 r.

² Półszorek – dawny rodzaj uprząży.

³ Pismem nr 9241 z 21 VI/2 VI 1863 r. NPK powiadomił o wypadku Naczelnika Powiatu Konińskiego oraz wójtów gmin z okolic Stawiszyna z prośbą o upowszechnienie ww. wiadomości (tamże, 811-811v).

*Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego
o nadużyciach wojska rosyjskiego^a*

Kalisz 20 V/1 VI 1863

Nr 9169. Wedle wydanych rozporządzeń wojsko przy obecnych ruchach ma prawo żądać od burmistrzów miast i wójtów gmin dostarczania sobie podwód, drzewa, słomy i innych produktów, na co obowiązane jest wydawać pokwitowania, którymi mieszkańcy kompensować by się mogli w podatkach skarbowych.

Tymczasem rzecz się ma inaczej, albowiem rzadko kiedy dowódcy wojsk udzielają pokwitowań na żądane^b od mieszkańców potrzeby^c. Z dołączających się raportów burmistrzów miast Uniejowa i Dobry¹ okazuje się, że przechodzące oddziały wojsk wzięwszy drzewo, podwody i słomę, nie tylko, że odmówiły udzielenia pokwitowań, lecz nadto dowódca oddziału z Łęczycy, major von Koken, znaglił sekretarza Magistratu m. Uniejowa do podpisania kwitancji, że wojsko zachowało się spokojnie i mieszkańcy nie mają do niego żadnej pretensji.

Lubo jednocześnie odnoszę się do Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego o wydanie poleceń dowódcom oddziałów, które przechodziły przez Uniejów i Dobrą, aby wydali pokwitowania na wziętą słomę, podwody i drzewo², jednakże niezależnie od tego widzę konieczność prosić J. W. Gub[ernatora] Cyw[ilnego] o wyjednanie ponownego rozkazu do wojska, iżby to stosowało się do wydanych rozporządzeń pod względem udzielania pokwitowań i aby urzędników policyjnych szanowało.

NPK, sygn. 804, k. 806-806v, minuta, rkps.

^a *Adnotacja na marginesie: D. kopie raportów odpisać i dołączyć,*

^b *Skreślone: brane.*

^c *Skreślone: podwody, słomę, drzewo itp.*

¹ *Zob. nr 175, 181.*

² *Pod tym samym nr i datą (tamże, k. 816-816 v).*

*Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do wójta gm. Niewiesz w sprawie
złożenia raportu o bitwie pod Niewieszem stosownym władzom*

Kalisz 20 V/1 VI 1863

Nr 9169. Z raportu burmistrza m. Uniejowa powziąłem wiadomość, że pod Niewieszem było zajście między wojskiem a powstańcami. Gdy o tym nie otrzymałem od W. wójta gminy żadnego doniesienia, przeto wzywa Go, aby niezwłocznie kategoryczne o zaszłym wypadku poskładał raporta wszystkim władzom w Okólniku Nr 4 z rb. wyrażonym.

NPK, sygn. 804, k. 816v, minuta, rkps.

*Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Komisji Śledczej
nad politycznymi przestępcami w Piotrkowie w sprawie Józefa Zastrożnego*

Kalisz 3 VI 1863

Nr 9168. Załatwiając odezwę Komisji z d. 6 V rb., nr 267, mam honor zawiadomić, że:

1) Józef Zastrożny zamieszkiwał we wsi Dusznikach gm. Bartochów powiecie tu-
tejszym przy swych rodzicach do dnia 1 VII 1857 r., po śmierci których wydał się za
paszportem rocznym do wsi i gminy Rudniki w powiat tutejszy jako lokaj, następnie zaś
w latach 1860-1861 i 1862 brał roczne paszporta do m. Warszawy w interesie służby, na
koniec ostatni paszport, również do m. Warszawy pod d. 19 VII r.z. otrzymał.

2) U obywatela W. Biernackiego we wsi Bartochowie wcale nie zamieszkiwał.

3) Do poboru rekrutów w myśl obowiązującego prawa nie należy, jako urodzony
za granicą¹, na co legalny dowód złożył.

NPK, sygn. 804, k. 809, minuta, rkps.

¹ W raporcie wójta gm. Bartochów, nr 80 z 16/28 V 1863 r., podano, że urodził się w Kobylinie w Wiel-
kim Księstwie Poznańskim (tamże, k. 814v).

*Raport wójta gm. Piętno do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o przejściu powstańców¹*

Piętno 3 VI 1863

Nr 217. W dniu wczorajszym o godz[inie] 10 wieczorem przechodził przez wieś
tutejszą oddział powstańców ze 100 koni złożony i udał się w powiat koniński w kierun-
ku m. Konina, o czym wedle rozporządzeń W. Pana donoszę z nadmienieniem podob-
negoż raportu do właściwych władz wyższych.

NPK, sygn. 804, k. 824, oryg., rkps.

¹ Zob. też ilustr. nr 9.

*Informacja Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Królewsko-Pruskiego
Radcy Ziemiańskiego we Wrześni o powstańcu Stefanie Grützmacher¹*

Kalisz 25 V/6 VI 1863

Nr 9263. W załatwieniu odezwy W. Pana z 30 V rb., nr 2020, mam honor zawiadomić, iż pruski poddany Stefan Grützmacher, wzięty do niewoli w partii powstańców, odstawiony został wraz z innymi w dniu 3 VI rb. do Król[ewsko]-P[ruskiego] R[adcy] Z[iemiańskiego] w Ostrowie.

NPK, sygn. 804, k. 823, minuta, rkps.

¹ *Zob. też nr 183.*

*Prośba Naczelnika Powiatu Gostyńskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o sprawdzenie poddaństwa pruskiego powstańca Wawrzyńca Brzozowskiego*

Kutno 25 V/6 VI 1863

Nr 9430. Wyrokiem Polowego Wojennego Audytoriatu nr 531 przez Jego Cesarską Wysokość Namiestnika Królestwa Polskiego w dniu 2/14 V rb. zatwierdzonym, Wawrzyńca Brzozowskiego obwinionego o udział w powstaniu, jako poddanego pruskiego skazano na deportację za granicę, wpierw jednakże zalecono dopełnić sprawdzenie, czy Brzozowski rzeczywiście jest poddanym kraju pruskiego. Wskutek zatem odezwy Naczelnika Wojennego tutejszego powiatu z dnia 22 V/3 VI rb., nr 1154, domieszczając poniżej bliższe wiadomości dotyczące osoby pomienionego Brzozowskiego, mam honor wezwać W. Naczelnika Powiatu jako Komisarza Granicznego od strony Prus, aby żądane sprawdzenie jak najspieszniej dopełnić zechciał i o tym co się okaże oraz przez którą stację graniczną ekstradycja ma nastąpić, mnie zawiadomił.

Wawrzyniec Brzozowski ma lat 33, urodził się w mieście Raszkowie w powiecie odolanowskim Regencji Poznańskiej, z rodziców Antoniego i Magdaleny małżonków Brzozowskich, którzy zmarli we wsi Pogrzebowie^a powiecie odolanowskim. Ojciec jego był ekonomem, stałym mieszkańcem ma być wsi Śmiełowa z powiatu odolanowskiego, gdzie przez lat trzy służył za ogrodnika u p. Wyganowskiej dziedziczki dóbr Śmiełowa. Z tej wsi przybył do Królestwa przed sześciu laty za paszportem od landrata w mieście Ostrów pozyskanym na rok jeden. Paszporta odnawiał co rok, ostatni zagubił. We wsi Kęszycach pod miastem Ostrowy ma mieć brata swej żony Franciszka Działoszyńskiego kowalem. Ożenił się tu w Królestwie we wsi Zakrzynie^b. Przez ostatnie ubiegłe lat trzy był ogrodnikiem we wsi i gminie Śleszyn powiecie gostyńskim.

NPK, sygn. 804, k. 835-835v, oryg., rkps.

^a *W oryg.: Pogrzebowie*

^b *W oryg.: Zakrzyniu.*

Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Polowego Wojennego Sądu nad politycznymi przestępcami w Kaliszu o wynikach śledztw w Piwonicach i Dobrej w sprawie wstępowania do oddziałów powstańczych

Kalisz 28 V/9 VI 1863

Nr 9504. Przy zwrocie wezwania Polowego Wojennego Sądu z d. 13 V rb., nr 19, mam honor do dalszego postąpienia przesłać protokół:

1) W Magistracie m. Dobry na dniu 25 V/6 VI rb., spisany z Bernarda Bothe zarządzającego majątnością m. Dobry, który podał, że nikomu^a do powstańców udawać się nie nakazywał¹.

2) W Urzędzie Wójta g[m.] Piwonice na dniu 27 V/8 VI rb., spisany z p. Bolesława Wehr trudniącego się gospodarstwem p. Władysława Wojnicz dziedzica dóbr Piwonice, z których pierwszy zaprzecza, aby niejakiego Stanisława Orzechowskiego odwoził do powstańców, drugi zaś zeznał, iż o tym nie słyszał i nie wie².

NPK, sygn. 804, k. 826v, minuta, rkps.

^a Skreślone: do lasu.

¹ Na podstawie raportu burmistrza Dobrej nr 419 z 25 V/6 VI 1863 r. (tamże, k. 826).

² Na podstawie raportu wójta gm. Piwonice nr 157 z 27 V/8 VI 1863 r. (tamże, k. 825).

Raport wójta gm. Niewiesz do Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie bitwy pod Niewieszem

Niewiesz 9 VI 1863

Nr 94. Wskutek reskryptu oboczne zacytowanego¹ mam honor donieść W. Naczelnikowi Powiatu, że o wypadku starcia się wojsk z powstańcami w wsi Niewiesz w dniu 11/23 V r. bieżą[cego]² zaraz następnego dnia, to jest 12/24 V złożyłem raport J. W. Naczelnikowi Wojennemu Okręgu^a Kaliskiego za nr 88 z doniesieniem, że szczegóły tej walki nie są mi wiadome, a dowodzący wojskami zapewne ze swej strony zawiadomił inne władze o tym wypadku.

Co zaś do pogorzeeli nastąpionej w Niewieszu w dniu następnym, po ustąpieniu powstańców przez wojska zrządzonej, to raporta władzom przepisany są złożone.

NPK, sygn. 804, k. 842, oryg., rkps.

^a W oryg.: Okresu.

¹ Nr 9169 z 20 V/1 VI 1863 r. (zob. nr 189).

² W bitwie pod Niewieszem 23 V 1863 r. powstańcy stracili ok. 30 ludzi, a wielu rannych zmarło w powstańczych szpitalach.

*Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Polowego Wojennego Sądu
nad politycznymi przestępcami w Kaliszu w sprawie zatrzymania
przez powstańców Stanisława Konińskiego*

Kalisz 29 V/10 VI 1863

Nr 9574. Załatwiając wezwanie Polowego Wojennego Sądu z d. 22 V rb., nr 31, mam honor przesłać protokół na gruncie wsi Piątek Wielki pod dniem 27 V/8 VI rb. z rządcy tych dóbr Brunona Winkler przez wójta g[m.] Blizanów spisany względem Stanisława Konińskiego, który w podróży do wsi Gaszyna w powiecie wieluńskim przez powstańców miał być zatrzymany.

NPK, sygn. 804, k. 828vv, minuta, rkps.

¹ *Protokół został przesłany przez wójta gm. Blizanów 27 V/8 VI 1863 r. za nr 115 (tamże, k. 828).*

*Korespondencja Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie wydalenia z Królestwa Polskiego
dwóch pruskich poddanych biorących udział w powstaniu*

Kalisz 30 V/11 VI 1863

Nr 9606

Do W. K[rólewsko]-P[ruskiego] R[adczy] Z[iemiańskiego] w Ostrowie

Zarząd J. W. Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego odezwą z d. 28 V rb. r.s., nr 3104, wezwał, aby wysłać za granicę pruskich poddanych aresztowanych przy obecnym w kraju tutejszym powstaniu. Załączając zatem w przekładzie z rosyjskiego na polski listę imienna 2 tej kategorii osób, mam honor wezwać W. Pana, aby ze swej strony zarządzić chciał straż wojskową na stacji Skalmierzyce dla odprowadzenia ich do m. Ostrowa, dokąd z dniem 3/15 VI rb., to jest w nadchodzący poniedziałek, wysłani stąd zostaną.

List otwarty

Wzywam władze policyjne oraz Komorę Celną Szczypiorno, aby p. Rupniewskiemu Dozorcy Aresztu Detencyjnego z m. Kalisza, delegowanemu do odkonwojowania za granicę pruskich poddanych Teodora Busse¹ i Michała Kowalskiego² pomocy nie odmawiały, przez granicę wraz z podwodą i stróżem tam i z powrotem przepuścić zechciały.

Do p. Rupniewskiego Dozorcy Aresztu

Poleca p. Rupniewskiemu utrzymującemu Stację Transportową, aby pruskich poddanych Teodora Busse i Michała Kowalskiego, po odbiór których do W. majora Trubników zgłosić się winien, skazanych na wyekstradowanie za granicę za udział w powstaniu, w dniu 3/15 VI rb. odstawił do m. Ostrowa, o czym tameczny Królewsko-

-Pruski Radca Ziemiański jednocześnie zawiadomionym został z wezwaniem, aby na dzień ten konwój wojskowy na stacji Skalmierzyce przygotować nakazał. Aresztanci stąd udadzą się pieszo pod konwojem wojskowym pod p. Rupniewskiego, zaś jako konduktora transportu przeznaczam jedną parokonną podwodę.

Do J. W. Nacz[elnika] Woj[ennego] Od[działu] Kaliskiego

Na skutek wezwania Zarządu J. W. Nacz[elnika] Wojennego z d. 28 V rb., nr 3104, mam honor donieść, że jednocześnie Królewsko-Pruskiemu Radcy Ziemiańskiego w Ostrowie przesłałem listę imienną 2 pruskich poddanych, którzy są aresztowani przy obecnym powstaniu i zarazem wezwałem Go o zarządzenie konwoju wojskowego na stacji Skalmierzyce na dzień 3/15 VI rb., gdyż aresztanci ci w dniu tym wysłani stąd będą dla odstawienia do m. Ostrowa pod dozorem p. Rupniewskiego Dozorcy Aresztu, dla którego przygotowany list otwarty do poświadczenia załączam.

NPK, sygn. 804, k. 834-834v, minuta, rkps.

¹ Teodor Busse – lat 27, gorzelany (?) z Królikowa (?), wzięty do niewoli pod Rudnikami 12/[22] IV 1863 r.

² Michał Kowalski – lat 17, robotnik z Trzemeszna, wzięty do niewoli pod Igancewem 27 IV/[8 V] 1862 r., służył u E. Taczanowskiego.

198

Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Komisji Śledczej nad politycznymi przestępcami przy Ołonieckim Pułku Piechoty we Włocławku w sprawie powstańca Józefa Graczykowskiego

Kalisz 1/13 VI 1863

Nr 9704. Na skutek wezwania Komisji Śledczej bez daty, nr 446, mam honor zawiadomić, że:

1) Józef Graczykowski jest stałym mieszkańcem gminy Brodnia p[owia]tu tutejszego, ostatecznie zaś przebywał w m. Warcie jako pomocnik piwowara. Kiedy, skąd i jakim sposobem dostał się do powstańców, władzy miejscowej² nie jest wiadomym.

2) Przez czas pobytu ostatniego w m. Warcie konduity był dobrej.

3) Obecnie liczy lat 23.

4) Stanu jest miejskiego.

5) Na tegoroczny pobór wojskowy nie był wskazany.

NPK, sygn. 804, k. 841v, minuta, rkps.

¹ Raport wójta gm. Brodnia nr 27 z 28 VI/9 VI 1863 r. podaje m.in., że był gorzelnym w tejże wsi (tamże, k. 841).

*Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Komisji Śledczej
nad politycznymi przestępcami przy Ołonieckim Pułku Piechoty we Włocławku
w sprawie powstańca Józefa Śmiechowskiego*

Kalisz 5/17 VI 1863

Nr 9880. Na skutek wezwania Komisji Śledczej z dnia 16 V rb., nr 421, mam honor zawiadomić, że:

- 1) Jan Śmiechowski jest mieszkańcem gminy Dominikowice P[owiat]u tutejszego i wedle dołączającej się metryki urodzenia skończył lat 19.
- 2) Konduity jest dobrej.
- 3) Rzeczywiście jest włościaninem.
- 4) W rb. na pobór wojskowy nie był wykazany,
- 5) Kiedy, skąd i jakim sposobem dostał się do^a powstańców, władzy miejscowej¹ nie jest wiadomym.

NPK, sygn. 804, k. 845v, minuta, rkps.

^a Skreślone: bandy.

¹ Raport wójta gm. Dominikowice nr 27 z 27 VI/8 VI 1863 r. (tamże, k. 845).

*Raport burmistrza Koźminka Jezierskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o zabranii herbu państwowego przez nieznanych ludzi*

Koźminek 19 VI 1863

Nr 357. W dniu dzisiejszym nad ranem, gdy już straż nocna zeszła ze służby, jacyś nieznani sprawcy zdjęli herb Królestwa przez Biurem Magistratu znajdujący się i takowy zabrali. O czym mam honor donieść W. Naczelnikowi Powiatu do właściwego użytku, z nadmienieniem, iż jednocześnie o tym właściwe władze powiadomione zostały.

NPK, sygn. 804, k. 864, oryg., rkps.

Korespondencja Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie wydalenia z Królestwa Polskiego pruskiego poddanego Szymona Płachty podejrzanego o udział w powstaniu

Kalisz 8/20 VI 1863

Nr 10034.

Do W. Królewsko-Pruskiego Radcy Ziemiańskiego w Ostrowie

J. W. Naczelnik Wojenny Oddziału Kaliskiego reskryptem z d. 7 bm. i r. (r.s.), nr 3281, polecił mi wysłać za granicę z zabronieniem powrotu do kraju tutejszego pruskiego poddanego Szymona Płachtę, zatrzymanego w okolicy m. Sieradza jako podejrzanego o udział w powstaniu. Przy dołączeniu więc paszportu tegoż Płachty mam honor wezwać W. Pana, aby konwój od granicy dla odprowadzenia go do Ostrowa na dzień 11/23 VI rb. wyznaczyć zechciał, gdyż w dniu tym wysłanym stąd zostanie.

Do Stacji Transportowej

Poleca p. Rupniewskiemu, utrzymującemu Stację Transportową, aby w dniu 11/23 bm. i r. zgłosivszy się do Biura J. W. Nacz[elnika] Wojennego odebrał stamtąd pruskiego poddanego Szymona Płachtę i tego zaraz w dniu tym pod bezpieczną strażą do Królewsko-Pruskiego Radcy Ziemiańskiego w Ostrowie odesłał przy dołączonej karcie dróżnej, ekspedycją zaś w tym interesie jednocześnie pocztą mu przesłałem.

Do J. W. Nacz[elnika] Wojennego Oddziału Kaliskiego

Wykonywając reskrypt z d. 7 bm. i r., nr 3281, mam honor J. W. Nacz[elnikowi] Woje[nnemu] donieść, że jednocześnie wydałem stosowne zarządzenia, aby pruski poddany Szymon Płachta w dniu 11/23 VI bm. i r. do Królewsko-Pruskiego Radcy Ziemiańskiego w Ostrowie odesłanym został, po odbiór którego zgłosi się p. Rupniewski Dozorca Aresztu Policyjnego.

NPK, sygn. 804, k. 863-863v, minuta, rkps.

Okólnik^a Naczelnik Powiatu Kaliskiego nakazujący przeprowadzenie śledztwa w sprawie zabrania przez nieznaną sprawców herbu państwowego w Koźminku

Kalisz 10/22 VI 1863

Nr 10063. Wedle raportu burmistrza m. Koźminka w d. 19 bm. i r.¹ nad ranem, gdy już straż nocna zesła ze służby, jacyś nieznaną sprawcy zdjęli herb Królestwa przed Biurem Magistratu tegoż miasta znajdujący się i takowy zabrali. Wzywa zatem władze policyjne, aby w obrębie swych miast i gmin zarządziły śledztwa.

NPK, sygn. 804, k. 864v, minuta, rkps.

^a *W oryg.: Obiegnik.*

¹ *Zob. nr 200.*

Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Magistratu Błaszek, wójta gm. Staw oraz Naczelnika Powiatu Sieradzkiego w sprawie wzięcia pod nadzór policyjny powstańca i osób podejrzanych o chęć przyłączenia się do powstania

Kalisz 10/22 VI 1863

Nr 10071.

Do Mag[istratu] m. Błaszki

J. W. Naczelnik Wojenny Oddziału Kaliskiego decyzją z dnia 8 bm. i r., nr 3325, objawioną, oświadczając, że mieszkaniec m. Błaszki Antoni Fornalski¹ jako dobrowolnie powracający od powstańców na zasadzie Najwyższego Manifestu z dnia 31 III rb. (r.s.)² spod aresztu uwolnionym został, polecił oddać go pod ścisły dozór policyjny. O czym dla wiadomości i stosowania się Magistrat m. Błaszki zawiadamiam.

Do wójta g[m.] Staw

^aJ. W. Naczelnik Wojenny Oddziału Kaliskiego decyzją z dnia 8 bm. i r., nr 3325, objawioną, oświadczając, że^a właściciel wsi Mroczek W. Napoleon Mikorski z powodu znalezionych przy nim niektórych rzeczy aresztowany, a obecnie uwolniony, pozostawiony został w silnym podejrzeniu o zamiar przyłączenia się do powstańców, polecił oddać go pod ścisły dozór policyjny. O czym dla wiadomości i stosowania się W. wójta gminy zawiadamiam.

Do W. Nacz[elnika] P[owia]tu Sieradzkiego

^aJ. W. Naczelnik Wojenny Oddziału Kaliskiego decyzją z dnia 8 bm. i r., nr 3325, objawioną, oświadczając, że^a mieszkaniec wsi Biskupice p[owia]tu sieradzkiego Karol Michalski kucharz lat 15 liczący, razem ze swym panem właścicielem wsi Mroczek W. Mikorskim, z powodu znalezienie przy nich rzeczy aresztowany, a obecnie zwolniony, pozostawiony został w silnym podejrzeniu o zamiar przyłączenia się do powstańców, polecił oddać go pod ścisły dozór policyjny.

O czym mam honor W. Naczelnika P[owiatu] zawiadomić dla wydanie ze swej strony stosownego zarządzenia.

NPK, sygn. 804, k. 868v, minuta, rkps.

^{a-a} *Przepisane z pisma do Magistratu Błaszek.*

¹ *Zob. też nr 51.*

² *Zob. nr 139.*

Podanie Antoniego Dąbrowskiego, czeladnika szewskiego z Kalisza, o uwolnienie brata Juliana Dąbrowskiego z aresztu

Kalisz 1 VII 1863

Brat mój Julian Dąbrowski, stały mieszkaniec m. Kalisza, pozyskawszy paszport wydał się za sprzedaż obrazów. W trakcie tym przez powstańców ujęty, następnie

przez wojska cesarsko-rosyjskie przytrzymany z innymi zakwalifikowany do wojska, tu z m. Kalisza wysłany został do zakładu, lecz po przekonaniu się uznany został za niezdolnego do służby wojskowej i w areszcie w m. Łęczycy osadzony. Ponieważ już od 5 miesięcy cierpi areszt, a nie mając żadnego udziału czynnego, bo zaledwie był przez powstańców przytrzymany, od tych w parę dni zbiegł i znów przez wojsko zatrzymany. Dlatego najpokorniej J. W. Pana błagam, aby raczył brata mego Juliana Dąbrowskiego rozkazać uwolnić¹.

NPK, sygn. 746, k. 672-672v, oryg., rkps.

¹ Pismem nr 3649 z 25 VI 1863 r.s. NWOK poinformował NPK, że J. Dąbrowski został jednak przeznaczony do służby wojskowej, o czym NPK poinformował A. Dąbrowskiego (tamże, k. 673).

205

Okólnik Rady Głównej Opiekuńczej Zakładów Dobroczynnych do rad opiekuńczych w sprawie przesłania imiennego wykazu urzędników

Warszawa 24 VI/6 VII 1863

Nr 2280. W wykonaniu woli ^aJego Cesarskiej Wysokości-^a Wielkiego Księcia Namiestnika Królestwa, objawionej przez reskrypt Dyrektora Głównego Prezydującego w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych z dnia 22 VI/4 VII rb., nr 16422/268, aby wszystkie władze rządowe Królestwa spieszenie uformowały i przedstawiły ^aJego Cesarskiej Wysokości-^a listy urzędników pod ich bezpośrednim lub pośrednim kierunkiem zostających, z wyszczególnieniem:

- co do urzędników w Warszawie, numeru ich mieszkania,
- co do wszystkich zaś w ogólności: czy są obecnymi w miejscu urzędowania i zajmują się ciągle obowiązkami służby, w przeciwnym zaś razie, czym ich nieobecność jest spowodowana, a mianowicie: czy pozyskanym w przepisany porządku urlopem, przez kogo wydanym, w jakiej dacie i na jaki przeciąg czasu, udowodnioną chorobą lub inną usprawiedliwioną przyczyną, lub czy nieobecność urzędnika pochodzi z niewiadomych powodów? w każdym zaś razie, od jakiego czasu ta nieobecność datuje się.

Rada Główna wzywa Radę Opiekuńczą, aby według załączającego się wzoru narychmiast zarządziła sporządzić listę podwładnych, jej urzędników i oficjalistów, i takową niezawodnie złożyła Radzie Głównej za dni sześć^{b1}.

ROZDPK, sygn. 260, k. 348, druk.

^{a-a} *Pisane wesalikami.*

^b *Wpisane ręcznie.*

¹ Według raportu nr 188 z 3/15 VII 1863 r. wszyscy urzędnicy kaliskiej Rady Opiekuńczej byli na miejscu (tamże, k. 348v).

*Raport Urzędu Pocztowego Pogranicznego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
o zabranii poczty przez powstańców*

Kalisz 13 VII 1863

Nr 1007. Ekspedycja Pocztowa w Koninie raportem z d. 11 VII rb. doniosła, że ekspedycja wysłana z Kalisza w dniu 8 VII rb. do Naczelnika Powiatu do Konina, za nr 10673, w m. Turku przez ludzi uzbrojonych zabrana została, a że ta mogła pochodzić od W. Naczelnika, o tym go zawiadamia dla wysłania duplikatu, jeżeli tego uważa potrzebę¹.

NPK, sygn. 746, k. 678, oryg., rkps.

¹ NPK pismem nr 11260 z 10/22 VII 1863 r. przesłał Naczelnikowi Powiatu Koninśkiego kopię swojej odezwę nr 10673 z 4 VII 1863 r.

*Okólnik Rady Głównej Opiekuńczej Zakładów Dobroczynnych do rad opiekuńczych
w sprawie usunięcia z pracy urzędników samowolnie ją opuszczających¹*

Warszawa 8/20 VIII 1863

Nr 2825. Sekretarz Stanu przy Radzie Administracyjnej oznajmił J. W. Dyrektorowi Głównemu Prezydującemu w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, że Jego Cesarska Wysokości Wielki Książę Namiestnik Królestwa polecił raczył oddalić ze służby wszystkich urzędników, dietariuszów², aplikantów i oficjalistów samowolnie z niej się wydalających.

O takowym rozkazie Jego Cesarskiej Wysokości mam honor zawiadomić Radę Opiekuńczą dla stosownego wykonania.

ROZDPK, sygn. 260, k. 248, kopia powielana, rkps.

¹ Zob. też ilustr. nr 10.

² Dietariusz – urzędnik nie będący na etacie, pobierający wynagrodzenie dzienne (dieta).

*Okólnik Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych do Rządu Gubernialnego Radomskiego
w sprawie opłat szpitalnych za leczenie rannych powstańców,
zakwalifikowanych do służby wojskowej¹*

Warszawa 28 VIII/9 IX 1863

Nr 12742/1897. Raportem z dn. 5/17 VII rb., nr 30166, Rząd Gubernialny uczynił zapytanie, w jakiej wysokości uiszczać należy opłatę kosztów kuracyjnych szpitalom

wojskowym i cywilnym w razie umieszczenia w tychże zabranych w niewolę powstańców, pomiędzy którymi są zakwalifikowani do służby wojskowej.

W odpowiedzi na raport powyższy Komisja Rządowa przede wszystkim oświadcza, że zabrani w niewolę powstańcy nie inaczej, jak za osoby przez władze wojskowo-policyjne aresztowane, o ile zaś zakwalifikowani są do służby wojskowej, jako spisowi uważani być winni.

Koszta zatem leczenia i utrzymania w szpitalach i lazaretach wojskowych oraz w szpitalach cywilnych zabranych w niewolę powstańców, o ile nie są osądzeni na odesłanie do wojska, dopełniać należy z funduszu na utrzymanie osób przez władze wojskowo-policyjne aresztowanych, po zakwalifikowaniu zaś ich do służby wojskowej koszta te regulowane być mają do funduszu na nabór rekrutów przy kasie gubernialnej etatem oznaczonego.

Co się zaś tyczy oznaczenia ceny kosztów kuracyjnych, o jakich mowa, to gdy w wydawanych corocznie rozporządzeniach o wydatkowanie funduszy na administrację wojenną oznaczonych, wskazane zasady co do leczenia osób przez władze wojskowo-policyjne aresztowanych w szpitalach i lazaretach wojskowych, tudzież w szpitalach cywilnych, są też same, jak co do leczenia w rzeczonych zakładach spisowych, przeto i opłata kosztów kuracyjnych za leczenie ujętych powstańców, dopełnioną być winna podług tychże zasad, jak co do spisowych wskazano, to jest podług rozporządzenia Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych z d. 22 II/6 III 1854 r., nr 3691/3805, opartego na rozkazie ś.p. księcia Namiestnika Królestwa z d. 18 I t.r., nr 134. Rozporządzenie to streszcza się w ten sposób, że za leczenie i utrzymanie w szpitalach wojskowych Królestwa oraz w lazaretach pułkowych i brygadnych, a nadto za pochowanie zwłok zmarłych ludzi powyższej kategorii, uiszczaną ma być opłata po tej samej cenie, jaka w miejscach tych oznaczona jest za utrzymanie i leczenie wojskowych niższych stopni w szpitalach cywilnych.

Co się zaś tyczy opłaty dla szpitali cywilnych, to wiadomym jest Rządowi Gubernialnemu, że takowe odbywa się na zasadzie taryfy corocznie przez Radę Główną Opiekuńczą Zakładów Dobroczynnych dla Rad Szczegółowych zatwierdzanej.

ROZDPK, sygn. 260, k. 377-378v, druk.

¹ *Okólnik został następnie rozesłany przez Radę Główną Opiekuńczą Zakładów Dobroczynnych, za nr 178 z 2/14 I 1864 r., do rad opiekuńczych celem zastosowania (tamże, k. 377).*

209

*Polecenie Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
dotyczące ujęcia w wykazach spisowych ochotników i wcielonych do wojska
za przestępstwa polityczne*

Warszawa 18/30 IX 1863

Wydział Wojskowy nr 65733/8348. W częściowym poborze do wojska w rb. odbytym, oddani zostali przez tutejsze Urzęda Rekruckie do służby wojskowej, z decyzji

Jego Cesarskiej Wysokości Wielkiego Księcia Namiestnika Królestwa, z wyroków władz wojskowych ludzie politycznie przez wojska ujęci i ochotnicy dobrowolnie do służby wojskowej wejść pragnący. Ponieważ ludzie ci albo są w wieku spisowym lub wchodzą w ten wiek, ulegają zatem ściślejszej kontroli. Dla dopełnienia przeto takowej i odnotowania ludzi tych w wykazach imiennych spisowych i księgach ludności, uformowano listy imienne tych osób szczegółowo powiatami i taką listę imienną obejmującą mieszkańców tamecznego powiatu z kategorii powyższej do wojska oddanych, przesyłam Naczelnikowi Powiatu z poleceniem, iżby wedle tej odpowiednie odnotowania poczynić nakazał i skutku tego dopilnował.

[Załącznik]

Lista imienna osób przez wojska ujętych
lub o polityczne przewinienia notowanych
oraz ochotników Urzędowi Rekruckim w guberni warszawskiej
w poborze roku 1863 dostawionych i do służby wojskowej oddanych

[Lp.]	Imię i nazwisko dostawionego	Miejsce pochodzenia		Dostawiony jako	
		Powiat	Miasto lub gmina	Polityczny	Ochotnik
	Powiat kaliski				
	Urząd Rekrucki Oddziału Warszawskiego				
1.	Okulski Stanisław	Kaliski	Gm. Sadokrzyce	polityczny	
2.	Okulski Klemens	d[itto]	d[itto]	d[itto]	
3.	Jakubowski Julian	d[itto]	Gm. Żydów	d[itto]	
4.	Porada Teofil	d[itto]	M. Błaszki	d[itto]	
	Urząd Rekrucki Oddziału Łęczyckiego				
5.	Cesur Antoni	d[itto]	Gm. Żelazków		ochotnik
6.	Dytrych Józef	d[itto]	Gm. Kraszewice	polityczny	
7.	Gawroński Konstanty	d[itto]	M. Turek		ochotnik
8.	Jankowski Teofil	d[itto]	M. Kalisz		d[itto]
9.	Kowalski Antoni	d[itto]	d[itto]		d[itto]
10.	Piekarski Teofil	d[itto]	M. Stawiszyn		d[itto]
11.	Wengrzycki Cyprian	d[itto]	M. Kalisz		d[itto]
12.	Wolski Konrad	d[itto]	d[itto]	polityczny	

NPK, sygn. 746, k. 685, pismo przewodnie kopia powielana, spis kopia poświadczona przez naczelnika kancelarii RGW Świętochowskiego, rkps.

*Okólnik Rady Głównej Opiekuńczej Zakładów Dobroczynnych
do rad opiekuńczych w sprawie usunięcia z listy urzędników
Ildefonsa Chomińskiego i Onufrego Nestorowicza*

Warszawa 11/23 III 1864

Nr 3830. Sekretarz Stanu przy Radzie Administracyjnej odezwą z dnia 6/18 XI r.z., nr 25113, oznajmił Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, że wedle odezwy Dyrektora Kancelarii Stanu Wojennego z dnia 5/17 VIII r.z., nr 4465, mając sobie przez Polowy Audytoriat przedstawiony do zatwierdzenia wyrok Sądu Wojennego skazujący Ildefonsa Chomińskiego i Onufrego Nestorowicza, urzędników Magistratu miasta stołecznego Warszawy, za uchylenie się od pełnienia ciężących ich obowiązków na utratę posad, rozkazać raczył wykreślić ich z listy urzędników i na przyszłość do służby nie przyjmować.

O takowym rozkazie ^aJego Cesarskiej Wysokości^a Rada Główna zawiadamia niniejszym Radę Opiekuńczą dla zastosowania takowego.

ROZDPK, sygn. 260, k. 381-381v, druk.

^{a-a} Czcionka wytłuszczona.

*Okólnik p.o. Sekretarza Stanu przy Radzie Administracyjnej
do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych w sprawie postępowania
z funduszami zarekwirowanymi przez powstańców*

Warszawa 18/30 VI 1864

Nr 4864. J. W. Namiestnik Królestwa mając sobie przedstawione odezwy JJ.WW. Dyrektorów Głównych Spraw Wewnętrznych oraz Przychodów i Skarbu z d. 2/14 i 7/19 V rb., nr 20722, nr 9948/6259, dotyczące działań jakie rozwinięte być winne przy dochodzeniu zaborów funduszków przez powstańców z kas skarbowych, miejskich i innych pod opieką rządu zostających, uznać raczył, że dla przekonania się, które z tychże funduszków mają być wykreślone z rachunków kasowych, a co do których należy zaregulować odpowiedzialność do urzędników winnych zachodzi potrzeba:

1. Zarządzić bezzwłocznie tam, gdzie się okaże możność wyprowadzenia śledztwa w przedmiocie takich zaborów funduszków, co do których nieuczyniono dotąd żadnego dochodzenia.

2. Uzupełnić obecnie wszystkie dochodzenia co do wypadków mających związek z zaborami, o ile takowe po przejrzeniu okażą się niedostatecznymi lub niekompletnymi.

3. Nie zarządzać wcale nowych śledztw co do wszystkich takich zaborów, względem których śledztwa ukończone zostały przez właściwą władzę wojskową.

Ponieważ zaś wszelkie wiadomości dotyczące wypadków mających styczność z powstaniem skoncentrowane są w Zarządzie J. W. Generał-Policmajstra Królestwa, przeto wolą jest J. W. Namiestnika Królestwa:

1. Iżby cała korespondencja dotycząca zaborów przez powstańców funduszów z kas skarbowych, miejskich i instytutowych wraz z pozostawionymi przez osoby, które dopuściły się zaborów pokwitowaniami różnego rodzaju była niezwłocznie odstąpioną przez władze właściwe (po zatrzymaniu jedynie z tychże pokwitowań poświadczonych kopii przy aktach swoich) temuż J. W. Generał-Policmajstrowi do rozpoznania w myśl powyższych wskazań, z zastrzeżeniem, że w prowadzeniu każdego oddzielnego śledztwa niezależnie od osób, które przez niego będą przeznaczone ma przyjmować udział urzędnik delegowany przez właściwą władzę, obznajmiony dokładnie z urządzeniami rachunkowymi celem dawania objaśnień wymagających specjalnych wiadomości.

2. Iżby po należytych wyświeetleniu okoliczności towarzyszących każdemu wypadkowi zaborów funduszów, rezultat śledztw był przedstawiony Radzie Administracyjnej, która po poświadczeniu przez J. W. Generał-Policmajstra rzetelności faktów towarzyszących zaborowi funduszów oraz po zaciągnięciu zdania od właściwej Komisji Rządowej i władz naczelnych wydawać będzie decyzje co do wykreślenia z rachunków kasowych funduszów, o ile się okaże, iż zabór nastąpił rzeczywiście bez winy osób, którym takowe powierzone były do zachowania, w razach zaś wykrycia winnych uzupełnianie strat ma być dopełniane porządkiem pod tym względem wskazanym przepisami niezależnie od odpowiedzialności, jaka oznaczoną będzie na drodze karnej na winnych.

O takowej decyzji, o której władze właściwe zawiadomiłem, mam zaszczyt J. W. Pana uprzedzić do zastosowania się².

ROZDPK, sygn. 260, k. 398-398v, 404-404v, druk.

¹ *Okólnik został następnie rozesłany przez Radę Główną Opiekuńczą Zakładów Dobroczynnych, za nr 2323 z 23 XI/4 XI 1864 r., do rad opiekuńczych celem zastosowania (tamże, k. 377).*

² *Pismem nr 442 z 12/24 XII 1864 r. władze Rady Opiekuńczej Powiatu Kaliskiego zawiadomiły Radę Główną, że „w czasie minionych w kraju zaburzeń żaden zabór przez powstańców listów zastawnych i kuponów, będących własnością naszej instytucji, nie miał miejsca” (tamże, k. 396v),*

212

*Okólnik Rady Głównej Opiekuńczej Zakładów Dobroczynnych
do rad opiekuńczych w sprawie usunięcia z listy urzędników
Juliana Jankowskiego za udział w powstaniu*

Warszawa 24 XI/6 XII 1864

Nr 3386/30259. Z rozkazu J. W. Hrabiego Namiestnika Królestwa, objawionego w odezwie Sekretarza Stanu przy Radzie Administracyjnej z d. 7/19 XI rb., nr 8523,

Julian Jankowski, sekretarz domu przytułku starców i kalek w Górze Kalwarii, za udział w minionych nieporządkach kraju, został uwolniony od zajmowanej posady sekretarza rzeczonego instytutu i jako nie zasługujący na zaufanie, nie może być na przyszłość przyjmowany do służby rządowej.

O takowej decyzji Rada Główna zawiadamia Radę Opiekuńczą.

ROZDPK, sygn. 260, k. 388v, druk.

213

*Okólnik Naczelnika Wojennego Rejonu Kaliskiego do wójtów gmin:
Chmielnik, Kalisz, Kościelna Wieś, Żydów, Kakawa i Ostrów Kaliski
w sprawie odnalezienia medali za uśmierzenie powstania*

Kalisz 17/29 I 1866

Nr 136. W wykonaniu rozporządzenia W. Naczelnika Wojennego P[owia]tu Kaliskiego w dniu 16/28 bm., nr 199, polecam wójtom gmin zarządzić śledztwo zagubionych d. 5/17 bm. przez pisarza Biura 4 Artyleryjskiej Brygady Aleksego Wasilewskiego 18 sztuk medali brązowych odbitych w pamięć uśmierzenia powstania polskiego w 1863 i 1864 r.¹ wraz z 3 arsz[ynami]² 6 wersz[kami]³ do tychże wstążki. W razie wykrycia do Biura mego odesłać, o rezultacie spieszenie donieść.

KZP, sygn. 584, s. 1-1v oraz 38-38v, oryg., rkps.

¹ Medal „Za uśmierzenie polskiego buntu 1863-1864” został ustanowiony 1/13 I 1865 r. przez cara Aleksandra II, a przeznaczony był dla wszystkich, którzy zasłużyli się w zwalczaniu powstania. Odnaczenie było nadawane w dwóch wersjach: dla wojskowych (wybito 368 133 sztuk) oraz dla urzędników i cywili (231 221 sztuk).

² Arszyn – dawna rosyjska jednostka długości obejmująca ok. 0,7 m.

³ Werszek – dawna rosyjska miara długości obejmująca ok. 4,45 cm.

214

*Okólnik Naczelnika Wojennego Rejonu Kaliskiego do wójtów gmin:
Chmielnik, Kalisz, Kościelna Wieś, Żydów, Wolica, Kakawa i Ostrów Kaliski
w sprawie przeprowadzenia śledztwa wobec przestępców politycznych
Bolesława Karpińskiego i Faustyna Puchalskiego*

Kalisz 25 II/6 II 1866

Nr 183. W wykonaniu rozporządzenia J. W. Generał Policmajstra Królestwa z dnia 14/26 I [rb.], nr 440/988, polecam wójtom gmin zarządzić ściśle śledztwo skazanych na konfiskatę majątków i funduszy politycznych przestępców wysłanych na osiedlenie w orenburską gubernię Bolesława Karpińskiego z m. Warszawy i Faustyna

Puchalskiego mieszkańca wołyńskiej guberni, a o rezultacie jaki z[e] śledztwa otrzymanym będzie spiesznie donieść.

Cyrkularz niniejszy umyślnymi pośłańcami ma być obsyłany, a z ostatniej gminy mi zwrócony.

KZP, sygn. 584, s. 42-43, oryg., rkps.

215

Pismo Naczelnika Wojennego Rejonu Kaliskiego do proboszcza parafii w Koźmniku Ignacego Borzęckiego¹ o odmowie zdjęcia dozoru policyjnego

[Kalisz] 6/18 II 1866

Nr 291. W wykonaniu rozporządzenia W. Naczelnika Wojennego P[owia]tu Kaliskiego z d. 4/16 II [rb.], nr 748, opartego na decyzji Pomocnika Naczelnika Wojennego Kaliskiego Głównego Oddziału z d. 13/25 I [rb.], nr 472, mam honor W. Pana zawiadomić, że prośba jego z dnia 22 I [rb.] o zdjęcie dozoru policyjnego w obecnym czasie załatwioną przychylnie być nie może.

KZP, sygn. 694, s. 12, minuta, rkps.

¹ Ignacy Borzęcki (ur. 1824), jako proboszcz koźminkowski odznaczył się nieprawomyślnością polityczną, za co wzięto go pod nadzór policyjny (zob. P. Kubicki, „Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861-1915”, cz. I, t. I, Sandomierz 1933, s. 490).

216

Polecenie Naczelnika Wojennego Rejonu Kaliskiego do wójta gm. Ostrów Kaliski w sprawie wzięcia Kwiryna Biernackiego pod nadzór policyjny¹

[Kalisz] 14/26 III 1866

Nr 487. Z rozporządzenia władz wyższych Kwiryn Biernacki, stały mieszkaniec wsi Giżyce, pozostaje pod ostrym dozorem policyjnym. O czym zawiadamiam w[ójta] g[miny] dla rozciągnięcia takowego nad Biernackim oraz polecam dopilnować by tenże 2 razy w tydzień tj. w poniedziałek i czwartek osobiście przybywał do zameldowania się do Biura mego.

KZP, sygn. 694, s. 24, minuta, rkps.

¹ Wcześniej wójt pisemnie powiadomił NWOK o przybyciu 22 III 1863 r. Biernackiego do Giżyc (tamże, s. 20). Kwiryn Biernacki lat 42, został uznany winnym utrzymywania kontaktu z głównymi działaczami powstania, przechowywania w swoim majątku powstańczej broni, przekazania pieniędzy oraz dwóch koni (tamże, s. 22).

Raport wójta Marchwacz i Gać Kaliska Umińskiego do Naczelnika Wojennego Okręgu Kaliskiego z wykazem osób znajdujących się pod dozorem policyjnym

Rajsko 8 IV 1866

Nr 189. Stosownie do ubocznego reskryptu¹ donosi, iż osoby pod dozorem policyjnym w gminie tutejszej, a mianowicie:

1. ^aJózef Arnold^{a2} właściciel wsi Pietrzyków, stale zamieszkuje w tejże wsi.
2. ^aNiemojewski Kazimierz^a właściciel dóbr Marchwacz, także zamieszkuje w tejże wsi.
3. ^aSzcześniewski Zygmunt^a właściciel wsi Radliczyce, także zamieszkuje w tej wsi.
4. ^aBiernacki Adolf^a właściciel wsi Tymieniec i tam zamieszkuje.
5. ^aHipolit Radajewski^a obecnie zamieszkuje w Oszczeklinie przy rodzinie.
6. ^aKaczmarek Józef^a jako poddany pruski za paszportem tu przebywający utrzymuje się z służby we wsi Marchwacz.

7. Ponieważ ^aBasińskich^a dwóch braci w tej gminie było dawniej, to jest Franciszek i Kajetan, a w reskrypcie imienia Basińskiego nie wymieniono, obydwaj jednakże w tej gminie się nie znajdują, bowiem Franciszek przed dwoma laty przesiedlił się do wsi Grzymaczewa w powiat sieradzki, a Kajetan figuruje w tutejszych księgach ludności, jednakowoż przy swym bracie Franciszku we wsi Grzymaczewie za paszportem zamieszkuje.

8. Robert Szcześniewski także przed dwoma laty przesiedlił się do wsi Rybia w powiat gostyński i tam zamieszkuje.

Więcej osób przez żadną władzę nie oddano mi pod dozór policyjny, ani też w aktach od poprzednich wójtów odebranych żadnego śladu nie znajduje się³.

KZP, sygn. 694, s. 65-66, oryg., rkps.

^{a-a} Podkreślone.

¹ Nr 542 z 23 III/4 IV 1866 r.

² Józef Arnold (ok. 1815-1885) – właściciel majątków Pietrzyków (1842-1870) i Brudzew (1872-1879), nac. cywilny powiatu kaliskiego. Miał być więziony w Cytadeli Warszawskiej.

³ Wcześniej wójt donosił NWOK pismem 18 II 1866 r., że J. Kaczmarek mieszka we wsi Marchwacz, pracuje jako mularz (murarz), jest poddanym pruskim, przebywa na podstawie paszportu pruskiego wydanego 1 V 1865 r. i ważnego przez rok (tamże, s. 9). Natomiast pismem z 28 III 1866 r. zaraportował, że w Oszczeklinie pojawił się H. Radajewski „powrócony z Rosji” (tamże, s. 28).

*Raport burmistrza Opatówka Szydłowskiego do Naczelnika
Wojennego Okręgu Kaliskiego z załączoną listą osób znajdujących się
pod dozorem policyjnym*

Opatówek 26 III/9 IV 1866

Nr 304. Stosownie do polecenia W. Naczelnika z d. 23 III/4 IV rb., nr 542, ma honor złożyć listę imienną osób pod dozorem policyjnym i sekretnym zostających z miasta Opatówka.

[Załącznik]

Lista imienna osób pod dozorem policyjnym będących z miasta Opatówka

Nr kolejny	Nazwisko i imię osoby pod nadzorem policyjnym będącej	Gdzie obecnie znajduje się?	Z czyjego rozporządzenia zostaje pod dozorem policyjnym	Od jakiego czasu jest pod dozorem policyjnym	Uwagi
1.	Greber Wilhelm ¹	w Warszawie za paszportem wojennym z d. 28 IX/10 X 1865	Sekretnej Kancelarii Warszawskiego Oberpolicmajstra	27 III/8 X 1865	Dyspozycja Wojskowego Naczelnika Wojennego Okręgu Kaliskiego z d. 27 IX/8 X 1865, nr 1524
2.	Bertelman Julian	w Kaliszu	Niewiadomo, lecz był w bandzie r. 1863	-	-
3.	Brzeziński Franciszek	nieznany w Opatówku	-	-	-
4.	Wesołowski Piotr	w Godzieszach Wielkich za ogrodniczką	Niewiadomo, lecz był w bandzie r. 1863	od 1863	-
5.	Wolski (Iwański) Nepomucen	w Sieradzu czeladnik kominarski	Niewiadomo, lecz był w bandzie r. 1863	od 1863	-
6.	Korycki Kacper ²	stały mieszkaniec wsi Zawodzie, należy do wójta g[m]. Kalisz			
7.	Nowakowski Teofil	stały mieszkaniec wsi Rajsłowa, należy do wójta g[m]. Tłokinia			
8	Szpurla Jan	w mieście Turku za paszportem wojennym	Niewiadomo, lecz był w bandzie r. 1863	od 1863	-
9.	Sznope Edward	nieznany w Opatówku	-	-	-

Sekretnym ^a					
10.	Giller Agaton ³	za granicą, ma być w Szwajcarii	Niewiadomo	-	-
11.	Müller Ludwik ⁴	w m. Tomaszowie p[owia]t rawski za paszportem wojennym	Niewiadomo, lecz był w bandzie r. 1863	od 1863	-
12.	Cieński Józef	wieś Antonina powiat sieradzki za paszportem wojennym	Niewiadomo, lecz był w bandzie r. 1863	od 1863	-

KZP, sygn. 694, s. 67-70, oryg., rkps.

^a Podkreślone.

¹ Zob. też nr 219.

² Kacper Korycki (1844-1924) – jako uczeń Wyższej Szkoły Realnej w Kaliszu wraz z kolegami wstąpił do oddziału Edmunda Taczanowskiego, ale szybko został schwytany. Dzięki wyrozumiałości ówczesnego naczelnika wojennego okręgu kaliskiego gen. Bellegarde mógł kontynuować naukę. W 1872 r. został wyświecony na księdza. Po odzyskaniu niepodległości został uznany za weterana 1863 r.

³ Agaton Giller (1831-1887) – aktywnie działał w konspiracji przedpowstaniowej, a następnie we władzach Rządu Narodowego, gdzie odpowiadał za prasę i propagandę (III-V 1863 r.). Po przewrocie „Czerwonych” i otrzymaniu anonimowego wyroku śmierci udał się na emigrację. Przebywał w Saksonii, Szwajcarii, Paryżu i Galicji.

⁴ Zob. też nr 219.

219

Raport burmistrza Opatówka Szydłowskiego do Naczelnika Wojennego Okręgu Kaliskiego w sprawie osób znajdujących się pod nadzorem policyjnym

Opatówek 18/30 IV 1866

Nr 405. W załatwieniu reskryptu z d. 16/28 IV bm. i r., nr 647, ma honor W. Naczelnikowi Wojennemu donieść iż:

1. Müller Ludwik lat mający 25 trudni się wyrabianiem sukna jako czeladnik sukienniczy.

2. Cieński Józef lat mający 26 jest kucharzem.

3. Greber Wilhelm¹ lat mający 25 jest czeladnikiem piekarskim.

i 4. Tworowski v[el] Twardy Bogumił v[el] Bogusław lat mający 26 jest wyrobnikiem w tutejszej fabryce sukna.

Wszyscy są prowadzenia dość dobrego.

ZPK, sygn. 694, s. 93, oryg., rkps.

¹ Wcześniejszym pismem z 1/13 II 1866 r. burmistrz informował NWOK, że W. Gerber „uzyskał paszport wojenny do miasta Warszawy i tam pozostaje w robocie jako czeladnik piekarski, z adnotacją rozciągnięcia nad nim dozoru policyjnego” (tamże, s. 7-8).

*Raport Nadzorczy Kaliskiego Więzienia do Naczelnika Powiatu Kaliskiego
w sprawie odstawienia do miejsca zamieszkania Mikołaja Grajka, podejrzanego
o należenie do żandarmów wieszających¹*

Kalisz 14/26 XII 1866

Nr 1243. W. Naczelnik Wojenny Powiatu Konińskiego na skutek rozporządzenia Jaśnie Wielmożnego Gubernatora Warszawskiego i Kaliskiego z dnia 20 IX, za nr 3311, i z dnia 7 X rb., nr 4119, przy odezwie swej z dnia 12 X rb., nr 6344, nadesłał do tutejszego więzienia dwóch aresztantów podejrzanych o należenie do żandarmów wieszających, a przez Jaśnie Wielmożnego Hrabiego Namiestnika Królestwa na areszt skazanych, mianowicie: Jana Bryzgalskiego z miasta Ślesina przez miesiące trzy i Mikołaja Grajka z gm. Dłusk powiatu konińskiego przez miesiące dwa, z zastrzeżeniem, iżby ci po odcierpieniu oznaczonej im kary do kancelarii jego dla odesłania do miejsca zamieszkania powróceni byli.

Ponieważ jeden z nich, to jest Mikołaj Grajek naznaczoną karę w dniu dzisiejszym ukończył, po uwolnieniu zatem z więzienia dla zarządzenia odtransportowania do tegoż Naczelnika Powiatu Konińskiego wraz z dołączającą się tu ekspedycją, Wielmożnemu Naczelnikowi Powiatu odesłać mam honor².

KZP, sygn. 723, s. 33-34, oryg., rkps.

¹ Żandarm wieszający – członek żandarmerii wojskowej z czasów powstania styczniowego.

² Zgodnie z raportem Rupniewskiego utrzymującego Stację Transportową w Kaliszu, M. Grajek został 27 XII 1866 r. odstawiony do stacji w Stawiszynie (tamże, k. 34).

Przepis ubioru weteranów 1863 r.¹

[Warszawa, 1922]

Zmieniając przepisy umundurowania weteranów 1863 r. podane w Dzienniku Rozkazów Nr 11 z dnia 13 IV 1920 r., za poz. 259, zatwierdzam niżej podane przepisy.

Ubiór weteranów 1863 r. składa się z surduta, spodni, płaszcza i czapki.

1. Surdut.

Surdut z sukna granatowego, sięgający do kolan, z naramiennikami z tego sukna co i surdut zapinanymi na jeden mały guzik mundurowi. Lewy brzeg winien zachodzić na prawy od linii środka piersi na 11 cm u góry i 6 cm w stanie. Surdut zapinany na dwa rzędy guzików mundurowych dużych po 6 z każdej strony. Górne brzegi zapięcia ostro zakończone, odchylone tworzą wyłogi i od wewnątrz są podbite suknem karmazynowym. Z tyłu surdut winien być rozcięty i posiadać w stanie 2 guziki mundurowe i 2 w zakładkach kieszeniowych, obrębionych wypustką karmazynową. Kołnierz wykładano-stojący, wysokości 6 cm, zapinany na 2 haftki z łapką (patką) z sukna granatowe-

go, wypustką karmazynową i wężykiem z galonu srebrnego. Wyłogi rękawów obramowane wypustką karmazynową, jak na rysunku (zał. nr 1 wzór 1 i 2)¹.

2. Spodnie.

Spodnie długie na obuwie, krojem cywilnym z wypustką karmazynową i strzeżkami.

3. Płaszcz.

Płaszcz z naramiennikami, jak w surducie, zapinany na dwa rzędy guzików mundurowych, dużych po sześć sztuk w rzędzie. Lewy brzeg zachodzi na prawy na 6 cm w stanie i 11 cm u góry. Z tyłu płaszcza od pleców do dołu znajduje się fałda zapinana za łapkę (patkę) z ostrymi końcami zapinana na dwa guziki mundurowe, przyszyte do listewek w stanie (krótkie). Kołnierz wykładany. Wyłogi rękawów równo ścięte. Kieszenie winny być dwie, umieszczone na polach przednich i zwrócone ukosem ku dołowi. Początek kieszeni winien się znajdować na 8 cm niżej stanu. Otwór kieszeni 18 cm (zał. nr 1 wzór 3 i 4).

4. Czapka.

Czapka rogatywka z sukna granatowego z takimże otokiem, typu piechoty. Orzełek wzoru wojskowego, biało-metalowy (nieoksydowany). Wysokość od dołu tarczy do szczytu korony 5 1/2 cm. Na piersi orła Złota złożona litera „W”, na tarczy zaś również złożona wypukła data „1863”.

Daszek ze skóry czarnej lakierowanej^a, pochylony ku przodowi, szerokości po środku 6 cm, okuty na krawędzi blachą białą (nieoksydowaną). Podpinka ze skóry lakierowanej, szerokości 2 cm, zapinana na sprzączkę biało-metalową umieszczoną z prawej strony, przytwierdzona do dolnego brzegu otoka za pomocą dwóch guzików biało-metalowych (nieoksydowanych), z herbem Państwa Polskiego, w średnicy 1 1/2 cm.

Uwagi: Oznaki rang wojskowych przyznane dla weteranów mają być identyczne z odznakami zatwierdzonymi dla W[ojska] P[olskiego] z tą różnicą, że oznaki wykonane z białego metalu nieoksydowanego.

AmP, sygn. 423, k. 33, odpis, mps.

^a *W oryg.: skierowanej.*

¹ *Odpis przesłany ze SPKo za pismem l.dz. 181/23.St.I z 26 IV 1923 r. do Magistratu Pogorzeli do wiadomości i wykonania (tamże, k. 33). Zob. także „Dziennik Rozkazów” 1922, nr 20, poz. 304.*

² *Brak wszystkich załączników wymienionych w tekście.*

222

Zakaz noszenia odznak weterańskich przez osoby do tego nieuprawnione, wydany przez płk. Piskora II Zastępcę Szefa Sztabu Generalnego Ministerstwa Spraw Wojskowych¹

Warszawa 23 I 1922

L.dz. 52210/V.O. Doszło do mojej wiadomości, że odznaki weterańskie ustanowione rozkazem moim O. Adm. L. 5044 Adz. (Dz[iennik] Rozk[azów] Nr 20/22 poz. 304), zwłaszcza czapki weterańskie używane są przez osoby do tego nieuprawnione.

Celem ukrócenia podanych nadużyć zarządzam:

1) Za sprawione do noszenia odznak weterańskich uważane być mają tylko osoby, które zostały wciągnięte na listę rzeczywistych uczestników powstań narodowych przy Ministerstwie Spraw Wojskowych i uzyskały w ten sposób prawa do pobierania uposażenia weterańskiego.

2) Osoby uznane przez Komisję Kwalifikacyjną dla weteranów za rzeczywistych uczestników powstań narodowych, celem wykazania się z przysługującego im prawa do noszenia odznak weterańskich (munduru wzgl[ędnie] czapki, z odznakami stopnia wojskowego), winny mieć stale przy sobie i okazywać na żądanie władz wojskowych zawiadomienie Ministerstwa Spraw Wojskowych, którego wzór ustalony został załącznikiem nr 3 do rozporządzenia wykonawczego M[inisterstwa] S[praw] Wojsk[owych] Dep[artament] VIII L. 19430 do ustawy o zaopatrzeniu weteranów powstań narodowych i wdów po nich (Dz[iennik] Rozk[azów] Nr 39/22 poz. 567).

3) Z dniem 1 VII 1923 r. osoby uznane za rzeczywistych uczestników powstań narodowych, celem wykazania się z przysługującego im prawa do noszenia odznak weterańskich, winny mieć stale przy sobie i okazywać na żądanie władz wojskowych legitymację, których wzór ustalony został załącznikiem nr 7 do „Instrukcji o legitymacjach” (dodatek do Dz[iennika] Rozk[azów] Nr 31/20 poz. 454 i Dz[iennika] Rozk[azów] Nr 51/22 poz. 703), do wystawienia których powołane są D[owództwa] O[kręgów] K[orpusów].

4) Osoby, które nie będą mogły w sposób przewidziany pkt. 3 [udowodnić] przysługującego im prawa do noszenia odznak weterańskich, munduru wzgl[ędnie] czapki z odznakami stopnia wojskowego, należy oddawać władzom administracji cywilnej wzgl[ędnie] organom policyjnym, celem wszczęcia przeciwko nim dochodzenia za nieprawne noszenie munduru.

AmP, sygn. 423, k. 35, odpis, mps.

¹ Odpis został przesłany z Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu, jako Okólnik Nr 270 z 20 IV 1923 r. do SPKo (tamże, k. 34), które przesłało go za pismem l.dz. 181/23.St.I z 26 IV 1923 r. do Magistratu Pogorzeli do wiadomości i wykonania (tamże, k. 33).

223

*Okólnik informacyjny Głównego Wydziału Opiekuńczego
nad Inwalidami Wojennymi na Województwo Poznańskie do Powiatowego Wydziału
Opiekuńczego nad Inwalidami Wojennymi w Koźminie¹ w sprawie opieki
nad weteranami 1863 r. i inwalidami wojennymi*

Poznań 22 IV 1922

L.dz. 1741/22. 1) Główny Wydział Opiekuńczy prosi o odwrotne przesłanie sprawozdania z działalności w tamtejszego Powiatowego Wydziału Opiekuńczego nad Inwalidami Wojennymi za miesiąc marzec ze sprawozdania winno wynikać:

a) ilu inwalidów jest w powiecie,

- b) ile wdów ma powiat,
- c) wiele sierot,
- d) ile pozostałych po poległych
- e) wiele weteranów z [18]63 r.

2) Dane te cyfrowe są nam konieczne do systematycznej pracy na prowincji. Również należy podać sprawozdanie:

- a) ilu inwalidów, wdów, sierot, weteranów nie potrzebuje opieki,
- b) ilu potrzebuje opieki ogółem,
- c) ilu z nich jest bez pracy.

3) Prócz tego uprasza się o podanie szkicu, jakie są najważniejsze potrzeby inwalidów miejscowych, w jaki sposób można by im pomóc najlepiej np. przez tworzenie spółdzielni, stosownych warsztatów niewymagających wielkich nakładów lub jak sobie pomoc wydają, stałą, a jednak niekosztowną Wydział Opiekuńczy przedstawia.

4) Dla weteranów z [18]63 r. będących w tamtejszym powiecie prosimy natychmiast zarządzić wypełnienie kwestionariuszy inwalidzkich i przesłanie ich do nas, ze szczególnym uwzględnieniem ich warunków życia, nie mniej możliwości utrzymania się. Wchodzą tu w rachubę też wdowy po weteranach (kwestionariusz wdowi). O ile nie znajdując się na miejscu szczegóły statystyczne, należy za pomocą komunikatu w Orędowniku Pow[iatowym] lub w pismach od ościennych zawezwać do podania szczegółów. Pomoc weteranom jest najaktualniejsza, chociażby ze względu na to, że pobierają oni miesięcznie tylko 1750 marek renty, a często dogorywają ostatnich dni żywota w największej nędzy.

5) Co do weteranów samotnych, jak i inwalidów samotnych, lecz jednak 80-100%, polecamy wyszukać takich, którzy zechcieliby pójść do schroniska dla inwalidów w Pniewach. Wnioski akceptuje tylko Główny Wydział Opiekuńczy. Warunki: inwalida, czy weteran, nie może być chory umysłowo, wenerycznie, ani na żadną chorobę zaraźliwą. Bywa u nas przed wysłaniem badany. Z renty swej zatrzymuje miesięcznie 6000 marek kieszonkowego, resztę oddaje na zakład. Kwotę brakującą do pełnego utrzymania dopłaca Gł[ówny] Wydział Opiekuńczy. Zakład daje opiekę lekarską, utrzymanie, pełną bieliznę i odzienie. Weteranem jest tylko ten, który posiada zieloną książeczkę legitymacyjną, z której wynika, że Min[isterstwo] Spraw Wojskowych uznało go za weterana. — ^a

AmP, sygn. 423, k. 16, odpis, mps.

^a *Opuszczono część dotyczącą inwalidów wojennych.*

¹ *Odpis przesłany ze SPKo za pismem l.dz. 92/22WP z 27 IV 1922 r. do Magistratu Pogorzeli do wiadomości i wykonania (tamże, k. 17).*

*Apel Towarzystwa Pomocy Inwalidom Wojennym i Weteranom z r. 1863 na Województwo
Poznańskie o wsparcie finansowe na rzecz weteranów powstania styczniowego*

Poznań 1 XII 1922

Wielce Szanowny Panie!

Drugostronną rezolucję z inicjatywy naszej złożyło Stowarzyszenie Weteranów z [18]63 r. na audyencji w dniu 12 bm. Panu Ministrowi Spraw Wojskowych podczas jego bytności w Poznaniu. Próżne bowiem były pod tym względem starania Głównego Wydziału Opiekuńczego u władz centralnych. Pan Minister oświadczył, że budżet jego resortu nie może tak poważnego wydatku ponieść, przyrzekł jednak w sprawie odzieży pomóc pod tym względem, że Wojskowy Zakład Mundurowy uszyje mundury weterańskie – czamarki i da wszelkie dodatki. Jednak nie może dla 125 weteranów wielkopolskich dostarczyć sukna, gdyż koszt to za poważny (około 17 000 000 mk.).

Wobec tego zwracamy się do Szanownego Pana, by biorąc wzgląd na zasługi starszaków i panującą wśród nich nędzę, a niemniej bacząc na zbliżającą się zimę, zechciał łaskawie pośpieszyć nam z pomocą pieniężną, abyśmy w imię Pana mogli ich przyodziać. Zaznaczamy, że Wielkopolska najpierwsza w całej Polsce umundurowałaby weteranów z powstania narodowego.

Nie żałujmy na tych ofiary, którzy w najniebezpieczniejszym czasie prześladowania przez zaborców nie umieli pytać o nagrodę, ale umieli krew przelewać i życie narażać. Nie pozwólmy w imię dumy narodowej, aby weterani, pomniki chwały ojczyстей, chodzili obdarci. Ofiary prosimy przysyłać do Towarzystwa Pomocy Inwalidom Oddział I, Poznań, Fredry 7, pokój 49. Zaznaczamy uprzejmie, że ze względu na brak gotówki chętnie przyjmujemy walory pieniężne, jak akcje, Państwową Pożyczkę długo i krótkoterminową, listy zastawne, hipoteki, weksle itd.

[Rezolucja Towarzystwa do ministra spraw wojskowych]

Poznań, dnia 10 X 1922 r.

Jaśnie Wielmożny Panie Ministrze Spraw Wojskowych

Stowarzyszenie Weteranów z 1863 w Poznaniu pozwala sobie zwrócić się z poniższym pismem w nadziei, że prośba nasza znajdzie w Panu Generale naszego właściwego Orędownika i Dobrodzieja.

Od chwili, kiedyśmy poszli walczyć za tę, która nie zginęła, nie przedstawaliśmy mimo klęski nigdy wierzyć, że Ojczyzna powstanie, a Naród nam wdzięczność zachowa po wsze czasy. Jakoż w zmartwychwstałej Ojczyźnie zdawało się nam, poprawiły się nasze warunki życiowe, lecz nie na długo. Cierpieliśmy wszyscy głód, przymieraliśmy nędzą w odrodzonej Polsce, otrzymując poprzez długi czas pensje jałmużnika 1750 mkp miesięcznie. Towarzysze broni umierali z wycieńczenia. Mimo wszystko nikt z nas nie

szemrał, nikt nie miał pretensji do rządu. Ale przyszedł dzień, który dotkliwiej nas ugodził, a to ten, w którym z rozkazu Pana Ministra Spraw Wojskowych odebrano nam możliwość zakupowania deputatu oficerskiego. Podwyższono nam renty – żonatym na 24 000 mkp, nieżonatym na 17 500 mkp. Są to normy dla dziadków 80-letnich absolutnie nie wystarczające. Większość weteranów niedojada i stać się musi z czasem ciężarem społeczeństwa, bowiem renta nie wystarczy na opędzenie potrzeb życiowych.

Ministerstwo Spraw Wojskowych nadało nam stopnie oficerskie, przepisało mundury, rozdało czapki. Żaden żołnierz nie uszanuje tej honorowej szarży oficerskiej. Walczyliśmy o wolną Ojczyznę, o jej ład i porządek, o poszanowanie jej bohaterskiej armii. Nie możemy stąd spokojnie patrzeć na niesalutowanie godności Wojska Polskiego, nie chcemy sobą uczyć niesubordynacji, mamy prawo żądać, aby Ojczyzna nam cześć należną oddawała. Jakżeż respektować ma żołnierz weterana w podartej siermiędze i czapce oficerskiej, który wyglądem swoim tylko może poderwać autorytet wojska przeciw swoim intencjom.

Wobec tego porosimy J. W. Pana Ministra usilnie, aby w imię nas, wnet schodzących do grobu pomników bohaterstwa młodzieży polskiej, zechciał spowodować łaskawie:

1. podwyższenie rent weterańskich do wysokości koniecznie potrzebnej na wyżywienie prawidłowe,

2. ponowne przyznanie deputatu oficerskiego,

3. natychmiastowe wydanie mundurów weterańskich i odzieży zimowej,

4. aby wojsko, żołnierze i oficerowie salutowali honorowe szarże Wojska Polskiego.

Cierpieliśmy katorgę, osiedlenie, umiemy znosić zmienną dolę. Z rozkazu gotowiśmy i dziś umierać, lecz nie możemy plamić honoru insurekcji, nie możemy zhańbić idei wolnościowej, stąd nie możemy ręki wyciągać po jałmużnę. Czekamy niecierpliwie Panie Ministrze i wierzymy, że nas pomoc Twoja, Dostojny Panie, nie minie, w dowód, że Ojczyzna nie zapomina swoich walecznych.

Stowarzyszenie Weteranów z r. 1863 w Poznaniu

KOKP, sygn. 32, k. 142-143, druk.

225

*Wniosek Józefa Chelkowskiego, byłego starosty koźmińskiego,
do Ministerstwa Spraw Wojskowych o nadanie orderu Virtuti Militari
weteranowi powstania Ignacemu Goszczyńskiemu*

Stary Gród 10 VII 1923

Pierwszy polski starosta powiatu koźmińskiego J[ózef] Chelkowski znosi niniejszym uniżoną prośbę o łaskawe rozważenie perspektywy o łaskawe nadanie Orderu „Virtuti Militari” jednemu żyjącemu w powiecie koźmińskim weteranowi z roku 1863 p. porucznikowi Ignacemu Goszczyńskiemu, zamieszkałemu w Starym Grodzie poczta Kuklinów powiat koźmiński.

Prośbę swoją motywuję tym, że wyżej wymieniony położył wielkie zasługi w czasie powstania 1863 roku, a mianowicie: będąc podoficerem pruskim odważył się w pełnym rycerstwem ku i z potrójną amunicją przepłynąć przez rz. Prosnę do obozu Taczanowskiego, prowadząc ze sobą kilku innych żołnierzy pruskich – Polaków. Brał czynny udział w wielu potyczkach, ciężko ranny w bok pod Ignacem został wzięty do niewoli, gdzie przebywał do roku 1868. Po powrocie do Starego Grodu wojenny sąd pruski skazał go na rok fortecy w Głogowie, gdzie przesiaduje rok 1869.

Rok 1870 powołuje go pod pruski sztandar. Wysłany w forpoczcie dostaje się do niewoli francuskiej. W Metz jest oblężony przez Niemców, przechodzi tu ciężkie chwile głodu i wszelkich niedostatków. Zdobyty przez Niemców znowu zostaje wcielony do pułku pruskiego i zniewolony jest brać udział w zwycięskich walkach i oblężeniu Paryża, znowu w bardzo ciężkich warunkach, niewyuczach itd. leży pod Paryżem, gdzie wskutek ciężkiej zimy i głębokich śniegów nabywa reumatyzm, który go i dziś trapi. Potem leczony był w Moabicie w Berlinie w lazarecie wojskowym. Wybrany wraca do swoich obowiązków i zajęć, które spełniał bardzo sumiennie i z wielką obowiązkowością. Obecnie wiek podeszły i choroby nabyte w polu podczas walk, robia go niezdolnym do pracy.

Nadmieniam, że wnukowie jego (4) brali również udział w 3 walkach o niepodległość Polski, już w szeregach Armii Polskiej, odznaczając się odwagą.

P. Goszczyński urodził się w lipcu rok 1837 w Lipowcu pow[iecie] koźmińskim.

SPKo 1919-1932, sygn. 15, s. 1, mps.

226

Spis weteranów i wdów po weteranach z powstań narodowych zamieszkałych w powiecie koźmińskim

Koźmin 24 II 1924

Nazwisko i imię	Zawód	Miejsce zamieszkania	Brał udział w powstaniu	Uwagi
Lewandowicz Łukasz	Szawc	Koźmin	w roku 1863	
Lewandowicz Tomasz	Rolnik	”	ditto	
Bielawski Piotr	”	”	ditto	
Kołaski Antoni	”	”	ditto	
Matecki Marcin	Wymiernik	Kromolice	ditto	
Goszczyński Ignacy	Służący	Lipowiec dwór	ditto	
Skrzypczyńska Kl[ara]	Wdowa	Borek	’/.	

SPKo 1919-1932, sygn. 164, k. 139, oryg., rkps.

*Pismo magistratu w Krotoszynie do Czesława Olsztyńskiego, weterana z Kórniku,
o potwierdzenie udziału Teofila Wiedemanna w powstaniu¹*

Krotoszyn 28 VI 1924

Weteran powstania narodowego 1863 roku Teofil Wiedemann wniósł o wciągnięcie go na listę weteranów [18]63 r. Pismem z dnia 13 VI 1924 r. powiadomiła go Powiatowa Komenda Uzupełnień w Gostyniu, że wniosek jego nie został przez Komisję Kwalifikacyjną dla weteranów powstań narodowych przy M[inisterstwie] S[praw] Wojsk[owych] w Warszawie uwzględniony z powodu niedostatecznych dowodów.

Wiedemann powołuje się, że Szan[owny] Pan wie o udziale Wiedemanna w powstaniu wzgl[ędnie], że walczył razem z nim. Chcąc dopomóc Wiedemannowi do uzyskania pensji weterana prosimy Szan[ownego] Pana o przesłanie do naszych rąk zaświadczenia w miejsce przysięgi, że Pan z własnej wiedzy wie, względnie walczył wspólnie z Wiedemannem w powstaniu 1863 r., w jakich miejscowościach oraz kto miał naówczas dowództwo odnośnego pułku wzgl[ędnie] oddziału. Zaświadczenie to wzgl[ędnie] własnoręczny podpis zechce Szan[owny] Pan zaświadczyć przy tamt[ejszym] Urzędzie Policijnym. Za fatygę z góry dziękujemy.

AmKr, sygn. 651, k. 190-190v, minuta, rkps.

¹ Odpowiedź Olsztyńskiego zob. nr 228.

*Pismo Czesława Olsztyńskiego, weterana z Kórniku, w sprawie odmowy poświadczenia
uczestnictwa w powstaniu Teofila Wiedemanna¹*

Kórnik 14 VII 1924

Na pismo odebrane 11 bm. donoszę niniejszym, że żądanego poświadczenia złożyć nie mogę.

Znałem jakiegoś Wiedemana (imię?) w cytowanym powstaniu. Poznałem go w bitwie pod Nową Wsią², gdy razem z nim w lesie do Brdowa nocowałem w norze. Później brał on razem ze mną udział w bitwie pod Brdowem. Od tego czasu więcej go nie widziałem. Był to oddział powstańczy pułkownika Yonga de Blankenheima³.

Nie mogę jednak poświadczyć, że wyżej wymieniony jest identycznym z Wiedemannem mieszkającym w Krotoszynie, aczkolwiek tenże r. ub. mi się jako taki przedstawił.

AmK, sygn. 651, k. 189-189v, oryg., rkps.

¹ Zob. też nr 227.

² Prawdopodobnie chodzi o bitwę pod Nową Wsią na Kujawach 21 II 1863 r.

³ Leon Young de Blankenheim (ok. 1837-1863) – pplk, ochotnik z armii francuskiej walczący po stronie powstańców. Był dowódcą jednego z trzech oddziałów utworzonych przez poznański Komitet Działalności. Walczył na Kujawach, poległ w bitwie pod Brdowem 29 IV 1863 r.

229

Wniosek Towarzystwa Pomocy Inwalidom Wojennym i Weteranom z roku 1863 na Województwo Poznańskie do Rady Miejskiej w Grabowie o jednorazową subwencję na zapomogi m.in. dla weteranów powstania styczniowego

Poznań 10 X 1928

Towarzystwo Pomocy Inwalidom Wojennym i Weteranom z 1863 r. zwraca się niniejszym do Szan[ownego] Magistratu Miasta Grabów z prośbą o przyznanie jednorazowej subwencji na cele zapomogowe Towarzystwa.

Wniosek nasz motywujemy j.n.:

Towarzystwo Pomocy Inwalidom i Wet[eranom] z 1863 r. ma za zadanie niesienie pomocy inwalidom wojennym, wdowom i sierotom po poległych i zmarłych inwalidach oraz weteranom z 1863 r. W skład Patronatu Towarzystwa wchodzi:

Jego Eminencja Ks. Kardynał Hlond

Pan Wojewoda Dunin-Borkowski

Pan Generał Dzierżanowski

Pan Starosta Krajowy Krajowy Begale

Pan Prezes D.K.P.^a Ruciński

Pan Prezydent Miasta Poznania Ratajski

Pan Prezydent Miasta Bydgoszczy dr. Śliwiński

Pan Prezes Samulski

Pan Br[onisław] Śniegocki, b. Komendant Straży Narodowej

Pan L[udwik] Stachecki, Prezes Związku Inw[alidów] Wojenn[ych] RP

Towarzystwo załatwia następujące czynności:

a) pośrednictwo pracy dla inwalidów, wdów i sierot

b) interwencje rentowe

c) porady zawodowe

d) udzielenie zapomóg i pożyczek

e) opieka nad ociemniałym żołnierzem

f) opiekę nad weteranami z 1863 r.

Świadczenia pieniężne Towarzystwa w ub. roku przedstawiają się następująco:

Wypłacono zapomóg:

a) inwalidom, wdowom i sierotom – 29.890.26 zł

b) ociemniałym żołnierzom – 6.372.25 zł

c) weteranom z 1863 r. – 14.108.80^b zł

razem 50.371.70^b zł

Z wydanych na ten cel kwot zebrano tytułem składek członkowskich oraz ofiar społeczeństwa 44.436.63 zł. Resztę 5.934.58 zł dopłaciło Towarzystwo z zbioru dzierżaw posiadanych kiosków oraz z pożyczek.

^bKoszty administracyjne Towarzystwa^b zostały pokryte w zupełn[ości] z zysków Oddziału Handlowego, wobec czego złożone na cele Towarzy[stwa] pieniądze służyły wyłącznie na cele zapomogowe.

Zwracamy się niniejszym do Szan[ownego] Magistratu z gorącą prośbą o przychylnie rozpatrzenie naszego wniosku, by tym samym umożliwić wzmożenie naszej akcji charytatywnej¹.

Akta miasta Grabowa, sygn. 82, k. 77-77v, oryg., mps.

^a *Skrót nie rozszyfrowany.*

^{b, b-b} *Podkreślone.*

¹ *Ostatecznie Rada Miejska wniosek oddaliła 21 II 1929 r. z braku środków (tamże, k. 78).*

230

Polecenie wojewody łódzkiego¹ dla starosty kaliskiego w sprawie przekazania weteranom 1863 r. pieniężnego daru narodowego z okazji 70 rocznicy wybuchu powstania

Łódź 24 I 1933

L. S.A.I.61/9/33. Dnia 22 I 1933 minęła 70 rocznica wybuchu Powstania Styczniowego – ostatniego i tragicznego porywu bohaterów do walki z wrogiem o odzyskanie wolnej ojczyzny. W wolnym Państwie Polskim, będącym marzeniem przeszłych pokoleń, żyjących ongiś na gruzach rozszarpanej ziemi ojczystej, przebywa garstka ostatnich bojowników o wolność z 1863 r.

Pod wysokim protektoratem Prezydenta Rzeczypospolitej i Pierwszego Marszałka Polski i pod honorowym przewodnictwem Pani Marszałkowej Piłsudskiej powstał w Warszawie Komitet Obchodów tej rocznicy, złożony z przedstawicieli wszystkich organizacji, rozumiejących ideę Powstania Styczniowego i chylących przed nią czoło. Komitet ten pragnie obok wyrazu hołdu, które w ten wielki dzień padną do stóp weteranów 1863 r., złożyć im także dar honorowy w postaci jednomiesięcznej pensji pobieranej w wysokości 125 zł.

W związku z powyższym Urząd Wojewódzki przesyła w załączeniu cztery pisma zaadresowane do weteranów Wojsk Polskich 1863 r. a mianowicie do: Otockiego Władysława², zam. w Kaliszu, ul. Górnośląska L. 47, Półrolniczaka Józefa³, zam. w Kaliszu, ul. Stawiszyńska L. 38, Chojnowskiego Ludomira⁴, zam. w Kaliszu, ul. Puławskiego L. 28 i Marczaka Jakuba⁵, zam. we wsi i gm. Ceków pow[iatu] kaliskiego oraz kwotę w wysokości 500 zł (piećset zł), tj. po 125 zł dla każdego z weteranów, celem doręczenia ich wyż[ej] wym[ienionym] weteranom w imieniu Pana Wojewody.

Powyższe pisma oraz kwoty, które przesyła się równocześnie z niniejszym przekazem pocztowym na nazwisko Pana Starosty, winny być wręczone tylko odnośnym we-

teranom i w wypadku nieodszukania, względnie śmierci któregokolwiek z weteranów, pismo wraz z odnośną kwotą należy zwrócić pod adresem Urzędu Wojewódzkiego.

SPK, sygn. 20, k. 6. oryg., mps.

¹ *W imieniu wojewody pismo podpisał radca wojewódzki R. Kozłowski.*

² *Władysław Otoki (1846-1943) – jako weteran 1863 r. odznaczony Krzyżem Niepodległości z Mieczami (1930) i Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1938), a także honorowy obywatel Kalisza (1938). Zob. też nr 231.*

³ *Józef Półrolniczak (1842-1941) – jako weteran 1863 r. odznaczony Medalem Niepodległości (1930) i Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1938), a także honorowy obywatel Kalisza (1938). Zob. też nr 231.*

⁴ *Ludomir Chojnowski vel Chojnowski (1843-1940) – jako weteran 1863 r. odznaczony Krzyżem Niepodległości z Mieczami (1930) i Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1938), a także honorowy obywatel Kalisza (1938). Zob. też nr 231.*

⁵ *Jakub Marczak (1846-1934) – początkowo ujeżdżał konie dla powstańców w majątku Kosmów, a następnie sam zgłosił się do oddziału powstańców. Już w pierwszej bitwie dostał się do niewoli, ale udało mu się uciec. Odznaczony Krzyżem Niepodległości (1930).*

231

Z wizytą u weteranów z 1863 r. w Kaliszu^a

[Warszawa 6 XI 1937]

W Kaliszu mieszka trzech weteranów z r. 1863. Postacie tych bohaterów w walce o wolność Polski znane są całemu Kaliszowi, który otacza je pełnym szacunkiem i sympatią.

Jako pierwszego odwiedzamy p. Władysława Otockiego, liczącego obecnie 93 lata. P. Otoki jest jeszcze pełen życia i krzątając się żwawo po pokoju, opowiada nam o swoim udziale w powstaniu. Pochodził on z rodziny ziemiańskiej z Sieradza, nauki jednak pobierał w Piotrkowie. Będąc uczniem w tamtejszym gimnazjum i mając lat 18, wstąpił wraz z kolegami do tworzącej się partii powstańczej, pod dowództwem urzędnika magistratu w Piotrkowie Stępowskiego. Partia ta udała się do Radomska celem zdobycia broni u stacjonującego tam garnizonu rosyjskiego. Do Radomska jednak nie doszła, gdyż wynikła potyczka w pobliżu Radomska w majątku Jedlnie. Dziwnym zbiegiem okoliczności, właśnie podczas tej potyczki we dworze znajdowała się młodziutka panienka, Jadwiga Mikulska, która w przyszłości została żoną p. Otockiego. P. Otockiego opowiada nam, iż z okien dworu widziała walczących, w których szeregach znajdował się nieznany jej wówczas przyszły mąż.

Po rozproszeniu tej partii p. Otoki wstąpił do partii pod dowództwem Oksińskiego. Oddział ten był znacznie lepiej uzbrojony, a ponadto dowodził nim były wojskowy. Znalazł się on w decydującej walce pod Kruszyną¹, przy czym powstańcy otoczeni zostali przez przeważające siły moskali i ulegli przemocy. I znów partia została rozproszona. Wielu powstańców zginęło w bitwie. P. Otoki, po rozproszeniu partii, został przez swego ojca z powrotem oddany do gimnazjum.

Drugim weteranem z r. 1863 jest p. Ludomir Chojnowski, liczący obecnie 94 lata. P. Chojnowski po ukończeniu szkół kaliskich, zaczął studiować w przygotowawczej szkole do Szkoły Głównej w Warszawie. Tutaj zetknął się z konspiracyjną pracą przedpowstaniową, należąc do tajnej organizacji patriotycznej. Z kolei p. Chojnowski udaje się do Puław, gdzie wstępuje na wydział mechaniczny tamtejszego Instytutu. I tutaj również istnieje przedpowstaniowa konspiracja. P. Chojnowski bierze w niej czynny udział i w chwili wybuchu powstania, na rozkaz organizacji jedzie w rodzinne strony do Warty-Dobrej, aby tutaj wstąpić w szeregi oddziału powstańczego. Oddział ten stacza pierwszą ułaskę ze strażą graniczną w lasach brąszewickich^b, a następnie dołącza do partii pod dowództwem Parczewskiego. Jak zaznacza p. Chojnowski, wskutek niedomagań służby wywiadowczej partia ta została otoczona przez moskali pod wsią Rudniki koło Wielunia², gdzie też doszło do morderczej bitwy. Siły rosyjskie wynosiły 8000 żołnierzy, podczas gdy powstańców było zaledwie 2400. W krwawej bitwie zginęło 300 powstańców, pozostałych rozproszono i wzięto do niewoli. W bitwie tej brał udział również brat p. Chojnowskiego, Stanisław. Opowiadając szczegóły walki p. Chojnowski zaznacza, iż będąc ciężko ranny w nogę, po porażce udał się na pole bitwy, aby poszukać wśród zabitych zwłok swego brata. Były to przeżycia pełne grozy, zwłaszcza, że pola bitwy pilnowali moskale. Nie znalazłszy zwłok brata który, jak się później okazało, był wzięty do niewoli, p. Chojnowski ukrywał się w chacie jednego z wieśniaków, lecząc rany.

Trzecim powstańcem, mieszkającym w Kaliszu, jest p. Józef Półrolniczak, liczący obecnie lat 97. Półrolniczak pełnił obowiązki ogrodnika w dobrach hr. Bilińskiego w pow[iecie] konińskim. Młody ogrodnik chował broń dla powstańców przemycaną z zaboru pruskiego w piwnicach i cieplarniach pałacu. Nocą przychodzili do pałacu powstańcy, otrzymując broń z rąk ogrodnika. Następnie p. Półrolniczak wstąpił do partii Taczanowskiego, biorąc udział w bitwie pod Grodźcem³, gdzie partia została rozproszona. Hasłem partii było „dzieci baczność”. Jak podaje p. Półrolniczak, podczas owej bitwy pod Grodźcem, kiedy klęska była już nieunikniona, udało mu się skryć pod mostek i dzięki temu uniknąć niewoli. Dodać tu jeszcze należy, iż weteran ten, który z zamiłowania jest ogrodnikiem, pomimo swych podeszłych lat do dziś dnia pracuje w ogrodzie, czując się zupełnie dobrze.

„Światowid” nr 45 z 6 XI 1937, s. 13.

^a Autorstwa osoby podpisująca się jako (K).

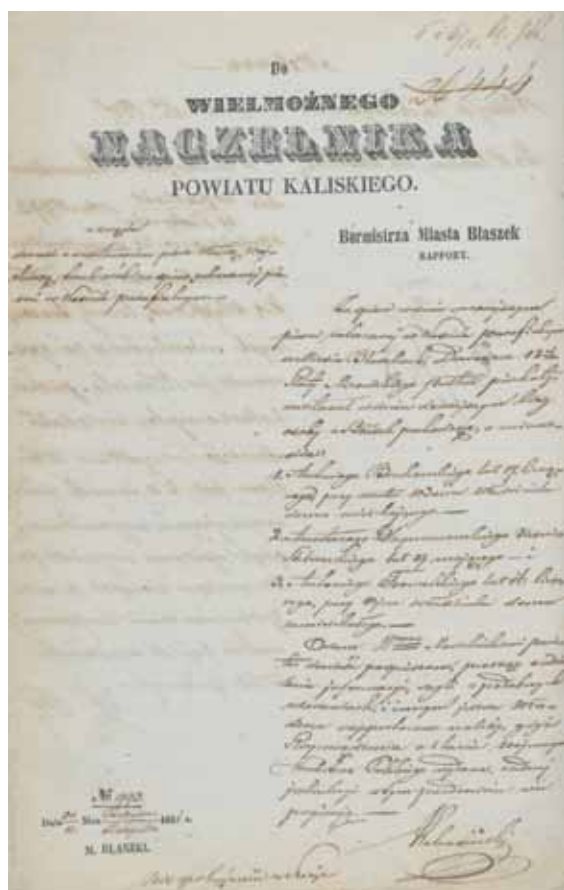
^b W oryg.: brąszewickich

¹ W bitwie pod Kruszyną 29 VIII 1863 r. oddział powstańców dowodzony przez gen. Edmunda Taczanowskiego został całkowicie rozбитý przez Rosjan.

² Bitwa pod Rudnikami 22 IV 1863 r. należała do jednej z największych w województwie kaliskim i zakończyła się klęską Polaków. Oddział Franciszka Parczewskiego stracił 30 zabitych, 40 powstańców zostało rannych, a 100 wzięto do niewoli.

³ Pod Grodźcem zwycięską potyczkę 31 V 1863 r. stoczyła partia Edmunda Calliera, a nie E. Taczanowskiego.

Ilustracje

1. Raport burmistrza Błaszek z 11 XI 1861 r. o aresztowaniu przez władze wojskowe trzech osób za śpiewanie w kościele parafialnym zakazanej pieśni. APK, Naczelnik Powiatu Kaliskiego, sygn. 804, k. 265

Wyjątek z części Urzędowej

DZIENNIKA POWSZECHNEGO

z dnia 14 (26) Stycznia 1863 r.

W dniu 13 (25) Stycznia JEGO CESARSKA WYSOKOŚĆ Namiestnik Królestwa wydać raczył następujący rozkaz dzienny do wojska:

Według Najwyższego JEGO CESARSKO-KRÓLEWSKIEJ MOŚCI, rozkazu:

Buntowników którzy będą ujęci z bronią w ręku, sądzić na miejscu przestępstwa w drodze doraźnego polowego wojennego sądu, a wyroki śmierci co do nich wydane, zatwierdzać mają ostatecznie i wprowadzać w wykonanie, Naczelnicy wojenni Okręgów: Warszawskiego, Lubelskiego, Radomskiego, Kaliskiego, Płockiego i Augustowskiego.

2. Wyjątek z „Dziennika Powszechnego” z 26 I 1863 r. o możliwości sądzenia powstańców ujętych z bronią w ręku na miejscu przez doraźne polowe sądy wojenne. APK, Naczelnik Powiatu Kaliskiego, sygn. 804, k. 429

w Warszawie d. 2/14 Marca 1863 r. N. 153/2272.

RADA
GŁÓWNA OPIEKUŃCZA
ZAKŁADÓW DOBROCZYNNYCH.

DO
Rady Opiekuńczej.

Rada Administracyjna Królestwa, w skutek rozkazu Jego Cesarskiej Wysokości Wielkiego Xięcia Namiestnika Królestwa, decyzją objawioną przez wypis z protokołu posiedzenia, z dnia 2/28 lutego r. b. poleciła, iżby władze z powodu teraźniejszych okoliczności, nie wydawały, do dalszej dyspozycyi, urlopów osobom młodym w służbie Rządowej w miejscowych zarządach cywilnych zostającym, a wszystkim w ogóle nie inaczej, jak po należytem sprawdzeniu, usprawiedliwionej potrzeby wyjazdu.

O takowym rozkazie Rada Główna zawiadamia Radę Opiekuńczą, dla zastosowania się.

PREZES

Tajny Radca **J. Laszczyński.**

Szef Biura **A. Wojciechowski.**

4. Pismo Rady Głównej Opiekuńczej Zakładów Dobroczynnych z 2/14 III 1863 r. z informacją o zakazie wydanym przez Radę Administracyjną Królestwa udzielania urlopów młodym osobom pozostającym w służbie rządowej. APK, Rada Opiekuńcza Zakładów Dobroczynnych Powiatu Kaliskiego, sygn. 260, s. 344

**GUBERNATOR CYWILNY
WARSZAWSKI**

Wydział Policyjny
w Warszawie

dnia 23 IV 1863 roku

96 82702
5469

27/4 63, S.R.

7665.

(do)

Naczelnika Powiatu
Kalińskiego

Minister Sekretarz Stanu, przy-
adruca St. Karol / 12. Kancelaria St. P. 8329, zaomowiono
z Jego Cesarskiej Wysokości Wielkiego Księcia, Nami-
estnika Królestwa, Najwyższy Jego Cesarska Królew-
skiej Mości, Manifest, pod datą, powyższą, wydany,
należący do przebaczenia i wygaśnięcia, powstańcom
w Księstwie, którzy stali, broni i wzięli do obywateli
postępowstwa do dnia 1/13. przysięgi, mianem Kaga-
nów, powyższego Manifestu, przez wypuszczenie i prokuratora
prezidentów Rady Administracyjnej, stęgniętych, przy-
rządzonego Dyrektora Głównego Przewidywanego, w Kom-
missji Pradanej, Sprawy Wewnętrznych, dnia 12. 1863
P. 8329, przysięgi, Naczelnikowi Powiatu, w dniu 12
zgodnie, z tem, bawłonnego podania, do powołania
nej wiadomości, za pośrednictwem Przewidywanego, Bawłonnego
stania i Najlepszego.

Rada Tajna, Naczelnik

Naczelnik, Naczelnik, Naczelnik

Naczelnik, Naczelnik, Naczelnik

5. Okólnik Gubernatora Cywilnego Warszawskiego z 23 IV 1863 r. informujący o amnestii dla wszystkich powstańców, którzy złożyli broń do 13 V 1863 r. APK, Naczelnik Powiatu Kalińskiego, sygn. 804, k. 639

Список Польских пригласивших подданных Прусскому Правительству заваренных в Липпе в отношении к Польским политическим			
1	Менд в Фаминия	Открыта и востановлена политическая деятельность	
2	Семимилль Виринский Станислав Кублики з Гробова	Мис Гробола Кня мис Гробола Кня мис Гробола Кня	
3	Менд Виринский Михал Виринский з Гробола	Мис Гробола Кня мис Гробола Кня мис Гробола Кня	
4	Семимилль Виринский Станислав Пройбоз з Гробола	Мис Гробола Кня мис Гробола Кня мис Гробола Кня	
5	Семимилль Виринский Богослав Крапчик з Гробола	Мис Гробола Кня мис Гробола Кня мис Гробола Кня	

7. Fragment wykazu poddanych pruskich, którzy za udział w powstaniu zostali 29 V 1863 r. wydeleni z Królestwa Polskiego do Prus. APK, Naczelnik Powiatu Kaliskiego, sygn. 804, k. 683

do 12/1 63 735
1863

Wielmożnego
Naczelnika Powiatu Kaliskiego

Wojta Gminy
Marchwacz i Szczytniki
Rapport

z Urzędu
Donosi o zdjęciu herbów
państwowych -

12/1 63

Dnia dzisiejszego w nocy
podczas bytności mej w Mar-
chwacz trzech nieznajomych
mężczyzn na koniach ukrytych
przybywszy do krowicy przed mi-
kanie Wojty Gminy zdjęli dwa
orty oznaczające Urząd Wój-
tów Gminy i Marchwacz i
Szczytniki - Istotnie obecny wła-
ściciel tego nie mógł zgłubić mu
sągwiśle powiększeniem szczer-
nym honoru N. O. Naczelnika
w Powiatu donieść o nad-
mienionem; iż wstawił
właśnie podnosząc otem
mu wiadomości. -

Klięć

Nr 41.
Dnia 20/11 Maja 1863.
Księstwo Krowica

Wzrostł w tym miejscu

8. Raport wójta gminy Marchwacz i Szczytniki z 12 V 1863 r. o zdjęciu przez nieznaną mężczyznę herbów państwowych. APK, Naczelnik Powiatu Kaliskiego, sygn. 804, k. 735

3/6 1863.

Do
Naczelnego Kierownika Powiatu
Kaliszkiego

Donosi o przebiegu
powstania —

Wójta Gminy Piętno
Rapport

Najmiej więcej zrym o goł
N.B. wzmocnem liczebności prze-
wiasz bieżący oddział powstania
winnym ze M. Koni Stojony z udat-
kiem w Powiat Koniński ucie-
kającemu M. Koniński, o czym
wade obawianym rozkazy-
wać M. Koniński donosi z nad-
mienionym o przedstawianym po-
buczej Rapportu do Władz
Władz wyrażony

N.B.

w piątym 3 czerwca
1863r.

Wł. Koniński

Załącznik do raportu

9. Raport wójta gminy Piętno z 3 VI 1863 r. o przemarszu oddziału powstańców. APK, Naczelnik Powiatu Kaliskiego, sygn. 804, k. 824

nr 398⁶³
551

w Warszawie dnia 20 Sierpnia 1863. A 2.825

248

Prezes
Rady Głównej Opiekuńczej
Zakładów Dobroczynnych.

Do
Rady Opiekuńczej

Sekretarz Państwa przy Nadziei Administracyi
cywilnej cesarstwa III. Dyktatorom Głównemu
dopuszczającemu w komisji Rządowej Spraw
Wewnętrznych, a. Jego Cesarskiej Wysokości
Namiestnika Królestwa, polecił reszty oddać
w Turcji wszystkich Urzędników, dyktatorów, aspi-
kantów i officialistów, samowolnie z niej się wydal-
ających. Otakomym rozkazem Jego Cesarskiej
Wysokości, mam honor zamieścić Radę Opie-
kuńczą dla stałego wykonania.

Rada Tajny i Zarząd.

10. Pismo Prezesa Rady Głównej Opiekuńczej Zakładów Dobroczynnych z 8/20 VIII 1863 r. z informacją o decyzji Namiestnika Królestwa o wydaleniu ze służby rządowej wszystkich, którzy się z niej samowolnie oddalili. APK, Rada Opiekuńcza Zakładów Dobroczynnych Powiatu Kaliskiego, sygn. 260, k. 351

1. Der Graf Johann Bernhard Kasztelner Prätynski
 zu Tofen
 2. der Ritterschafszuge Alexander von Götting zu Ruge
 3. der Grafszuge Maximilian von Wolnastütz zu Pankin
 4. der Ritterschafszuge Maximilian Kasz Lubomirski
 zu Trosznow
 5. der Grafszuge Philipp Morawinski zu Gadowitz
 6. der Ritterschafszuge Edmund von Tarnowski zu
 Wola Ruzicka
 7. der Grafszuge Stanislaus von Lubomirski zu Jan
 Kow
 8. Der Grafszuge Rüdiger zu Götting
 9. der Ritterschafszuge Georg von Lubomirski zu
 Lubomirski zu Baw
 10. der Ritterschafszuge Sigismund von Lubomirski
 zu Lubomirski
 11. der Grafszuge Ludwig Alois Graf
 zu Lubomirski
 12. der Grafszuge Philipp von Lubomirski zu Lubomirski
 zu Lubomirski
 13. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 14. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 15. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 16. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 17. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 18. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 19. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 20. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 21. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 22. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 23. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 24. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 25. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 26. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 27. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 28. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 29. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 30. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 31. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 32. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 33. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 34. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 35. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 36. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 37. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 38. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 39. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 40. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 41. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 42. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 43. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 44. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 45. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 46. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 47. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 48. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 49. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 50. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 51. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 52. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 53. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 54. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 55. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 56. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 57. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 58. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 59. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 60. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 61. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 62. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 63. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 64. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 65. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 66. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 67. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 68. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 69. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 70. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 71. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 72. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 73. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 74. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 75. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 76. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 77. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 78. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 79. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 80. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 81. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 82. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 83. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 84. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 85. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 86. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 87. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 88. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 89. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 90. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 91. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 92. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 93. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 94. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 95. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 96. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 97. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 98. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 99. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski
 100. der Grafszuge Maximilian von Lubomirski zu
 Lubomirski

11. Fragment odpisu wyroku Sądu Najwyższego w Berlinie z 28 XII 1864 r. w procesie przeciwko Polakom z zaboru pruskiego wspomagających powstanie. APK, Akta miasta Pleszewa, sygn. 1791, k. 41

12. Weterani powstania styczniowego z Irkucka w lutym 1916 r. Od lewej siedzą: Konopko, Wolk, Beczenas, Bogdanowicz, Porembski, Michalski. Stoją: Boclanowski, Lencki, Rowicki, Herkman, Rużycki, Lech, Zieliński, Płoński. APK, Zbiór czasopism, sygn. 55, „Ilustracja Polska” nr 8 z 23 II 1936 r., s. 172

Grupa zesłańców 1863 r. z Irkucka, zajmujących różne stanowiska i mających dobytek swój zaangażowany w różnorodnych interesach, co nie pozwala im pomimo chęci powrócić do kraju. 1) Adam Jastrzębski, zajmuje posadę buchaltera w Zarządzie Drogi Zabajkalskiej. 2) Gabriel Bohdanowicz, utrzymuje się z udzielania języka francuskiego. 3) Franc. Rybczyński, z Królestwa, plenipotent przy browarze. 4) Seweryn Chłopicki, z Rusi, pełni służbę Kontrolera przy kolei Zabajkalskiej. 5) Cezary Katusowski, z gub. Wileńskiej, właściciel apteki w Irkucku. 6) Mateusz Boczenas, ze Zmudzi, kupiec. 7) Karol Woźnicki, z gub. Radomskiej, właściciel kilku domów. 8) Wojciech Koperski, z Królestwa, stolarz artysta, prowadził wzorowy zakład do współpracy z Eichmillerem. Jeden z zesłańców, ś. p. Klemens Melina, zmarł 23 grudnia 1907 r., osierocając żonę i czworo dzieci.

Marja Bentkowska, jedna z nielicznych kobiet-weteranek z powstania 1863. Jako 12-letnia dziewczynka przewoziła broń, amunicję i rozkazy dla powstańców. Mimo iż była jeszcze dzieckiem, więziono ją, trzymano 6 tygodni w ciemnicy o chlebie i wodzie i poddawano torturom za to, iż nie chciała wymienić nazwisk znanych jej powstańców.

15. Maria Bentkowska, weteranka powstania styczniowego z Warszawy. APK, Zbiór czasopism, sygn. 53, „Światowid” nr 4 z 23 I 1937 r., s. 13

C.

Nr. 55

Jedung am 21. Mai 1894

Vor dem unterzeichneten Standesbeamten erschien heute, der
Verstorbene nach

der Person
in Paulusmiller Franziska
Bidermann geb. Zymanska
wohnhaft zu Jedung
und sagte an, daß sie die Wittwe des Paulus
Nathans Bidermann

geb. 1844 — als Kopflinier — Religion,
wohnhaft zu Jedung
gehört zu Jakobine Marie Bidermann

Oben des verstorbenen Wohnortes
Caroline und Marie, geb. Bidermann
in Jedung, in der eigenen Wohnung
am 21. Mai
des Jahres tausend acht hundert neunzig und vier
Bidermann um 11 Uhr
verstorben sei.

Vorgelesen, genehmigt und unterschrieben
Marjanna Bidermann

Der Standesbeamte.

Der Standesbeamte.

16. Akt zgonu uczestnika powstania styczniowego Mateusza Bidermanna z 1899 r. APK, Urząd Stanu Cywilnego Zduny, sygn. 63, s. 56, akt zgonu nr 55/1894

Chlorophyllum.

16 B 2.

ишскій Тубернаторъ.

То Космичево

Л. 1. Уездный Фельдшерский
и Полицейский в. Камня.

4 Апрель 1895 года.

N° 384^y

И. Касимов.

[illegible]

Бермуды

Darman.

господин Канцелярии

И. Змеев

КЛЯТВЕННОЕ ОБЪЩАНИЕ.

PRZYSIEGA.

[illegible]

Ja mój wyminęły, przysięgam i przysięgam
boga Wszechmogącego na Świętą Jego Ewangelię,
że czerę i pojmam JEGO CESARSKIEJ MOŚCI,
mojejm prawnikami i przysiędanym SAJMI-
LOKOWOZEM WIELKIMU PANU CESARZOWI
NIKOLAJOWI ALEKSANDROWICZOWI, Sam-
władcy Wszech Biełsi i prawem JEGO CE-
SARSKIEJ MOŚCI Następcy Tronu Wszechmo-
gącego JEGO CESARSKIEJ WYSOKOŚCI CE-
SARZOWICZOWI i Wszechna Kojcin HERZEU
ALEKSANDROWICZOWI, wiernie i nieśladnie
słuszę, i wo wyrażam być poddanym, nie
sądzącemu bym nigdy do odstąpić krópli krwi,
i wypruści do WYSOKIEGO JEGO CESAR-
SKIEJ MOŚCI Samowładcy, potęgi i władzy
należące prawa i prerogatywy, poddanowie i
w przysięgli poddaństwie się mającej, podług na
wszelkiego potęgi, mocy i nakazu, przenależ-
nie i bronię, a nadto wszelką moją starzę się po-
tężę wyrażę co tylko JEGO CESARSKIEJ
MOŚCI wierny służbę i dobra Państwa wo wszel-
kich wypadkach dotężyć muszę, a wszelkie zaś
dobra JEGO CESARSKIEJ MOŚCI, niekiedy
stracić, okazy się z tem dozwini, nie tylko wszelkie
sąmowini, lecz oraz wszelkie i wszelkie odwracać
i nieobracować starać się, i każdą powierzoną
tajemnicę ściśle zachowywać będę, a poruczy-
i włoży na moie urząd, tak według stałej
(ogólnej) jako i szczególnej, przepisanj i od czasu
do czasu w JEGO CESARSKIEJ MOŚCI Imieniu
przez przedkazywaną nadaną rozesłażkiw, po-
sługawczych instancyj, regimintów i Plaków,
zadobyć podług symbola mego sprawować, a
do władzy kozić, powierzać, przysięgać i nie

свойства, другим и краем протанго вы-
сшей и просит не наступать, а также о-
соба есть и наступать, как иному ЕГО
РАТОРСКОМУ ВЕЛИЧЕСТВУ иному же
столько есть и ладно, и как и про-
судит Его страшился из того, по-
дать ему, как судит: иже Господь Бог д-
и тько до тою. На заклание и
иной алатыр: даю само и крест. С-
ином. Аминь.

nawet, przeciw szewalskiej swemu i przysięgać nie potępował, a tak się zachowywał i po dziś dzień, jak wówczas JEHO CESAJSKI MOŚCI poddawano przysięgi i usłasy; a jako ja przed Bogiem i strasnym JEHO Sędzią z tego zawzięto zdać sprawę mogę, tak mi Panie Boże na duszy i na ciele dopomóż. Na doświadczenie tej mojej przysięgi, ciałę słowa i krzyż Zwiastcia mego. Amen.

Успеху уснагого языка Брички

Aspidium suberosum A. Ehrh. Conf. Hartm.

Wp. of a person of person in the
 name of person in person, and
 of the person in the name of the person.

19. Tekst wiernopoddanej przysięgi podpisanej przez Gustawa Biske 16 XI 1895 r. APK, Kaliski Zarząd Powiatowy, sygn. 775, s. 59-60

208

Wzrost 167

Chojnowski

Nazwisko	w księgi kontroli rachm ludności		przebieg do gm. apost. gm.
Imię, nazwisko i po- wstałe imię wstępnego nazwiska. Dla op- raczk nazwiska powo- dów i z poprzedzających nazwisk	LEŚCZYŃSKA	KOBIETA	Zawód i stanowisko w za- wodzie, stanowiący główne zobowiązanie
Imię rodziców i nazwisko przodka matki	Leścynski - Bogusławski		
Urodził(a) się	dn. 4. listopada 1893.	dn. 30. cz.	
Miejsce urodzenia (miejscowość, gmina, powiat, województwo)	Przygodzice gm. Łódź		
Przedm. miejsce zamieszkania:	Przysiężnik m. Stalów ul. Światłowskiego 28		Stan cywilny (stan ślubny z małżonką, data i miejsce opierania, odpowiedniego akt)
Wzrost (cm, mm)	175 cm - 54 mm		
Dowód osobisty, nazwa dowodu, numer, data i rodzaj wydania (MST)			
Mianowanie do powołania obywatela wojskowego:		Przynależność państwowa:	
a) stopień wojskowy		nazwa dowodu, stanowiącego	
b) stopień wojskowy, data i miejsce		przynależności państwowej, co- mu, data i rodzaj wydawania	
c) P. K. L.			

IMIONA	Data i miejsce urodzenia	Adnotacje	IMIONA	Data i miejsce urodzenia	Adnotacje
1			2		
3			4		
5			6		
7			8		

Poprzednie miejsce zamieszkania (miejscowość, gmina, powiat, ulica i nr domu)	Data zamieszkania w gminie	Data zamieszkania do powiatu (data urodzenia i nr domu, w tym samym miejscu)	Nazwisko miejsca zamieszkania (miejscowość, gmina, powiat, ulica i nr domu, w tym samym miejscu)	Data wyjazdu z gminy, ulica i nr domu	Data zamieszkania w powiecie
Warszawa	1893	1893			

Zmiany adresów w obrębie gminy				Adnotacje o karach:	
Komitet P. P.	ULICA	nr domu	Data wyjazdu, wypow.		
Stalów m. Stalów	Światłowskiego	28	1939		

U W A G I:

18.11.1939

21. Rodzinna karta meldunkowa kaliskiego weterana powstania styczniowego Ludomira Chojnowskiego z lat 1931-1939. APK, Akta miasta Kalisza, sygn. 4433, nlb

22. Ludomir Chojnowski, weteran powstania styczniowego z Kalisza. APK, Zbiór czasopism, sygn. 54, „Światowid” nr 45 z 6 XI 1937 r., s. 13

No 1248

Felix Chylewski

urodzony dnia 25 Marcy 1877 r. }
w Warszawie
syn

konfession katolicki
religia

urodzony dnia 1867 r. w Warszawie
przebywał w Ostrowie
przebywał w Ostrowie
przebywał w Ostrowie

aby

aby

23. Strona tytułowa arkusza ocen Feliksa Chylewskiego, ucznia ostrowskiego gimnazjum, wydalonego ze szkoły w kwietniu 1863 r. za śpiewanie *Boże coś Polskę*. APK, Państwowe Gimnazjum Męskie w Ostrowie Wielkopolskim, sygn. 14, s. 63

[illegible]

24. Rodzinna karta meldunkowa kaliskiego weterana powstania styczniowego Wincentego Duchieńskiego z lat 1931-1935. APK, Akta miasta Kalisza, sygn. 4343, nlb

w Warszawie d. 22 Listopada (6 Grudnia)
1864 r. Nr. 3386/30239.

RADA
GŁÓWNA OPIEKUŃCZA

ZAKŁADÓW DOBROCZYNNYCH

A. M. S.

DO

Rady Opiekuńczej

Z rozkazu JW. Hrabiego Namiestnika Królestwa, objawionego w odezwie Sekretarza Stanu przy Radzie Administracyjnej z d. 7 (19) Listopada r. b. N. 8523, Julian Jankowski, Sekretarz domu przytulku starców i kalek w Górze Kalwaryi, za udział w minionych nieporządkach kraju, został uwolniony od zajmowanej posady Sekretarza rzeczzonego instytutu, i jako nie zasługujący na zaufanie, nie może być na przyszłość przyjmowany do służby rządowej.

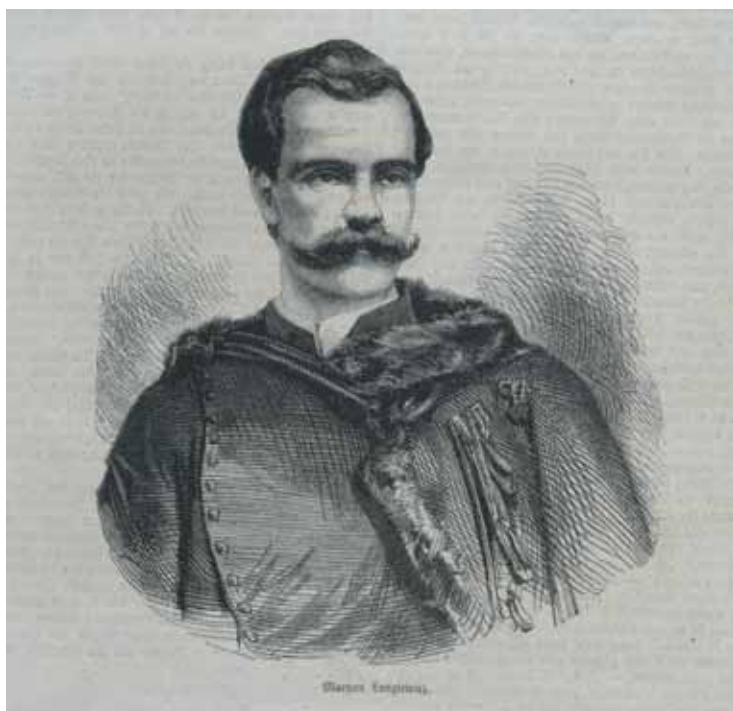
O takowej decyzji Rada Główna zawiadamia Radę Opiekuńczą.

PREZES

Radea Tajny, J. Łaszczyński.

Szef Biura, Flies.

27. Pismo Rady Głównej Opiekuńczej Zakładów Dobroczynnych z 24 XI/6 XII 1864 r. z informacją o zwolnieniu Juliana Jankowskiego z posady sekretarza Domu Przytulku Starców i Kalek w Górze Kalwarii za udział w powstaniu. APK, Rada Opiekuńcza Zakładów Dobroczynnych Powiatu Kaliskiego, sygn. 260, k. 388v

28. Marian Langiewicz, dyktator powstania styczniowego. Wycinek prasowy z niemieckiego czasopisma „Illustrierte Welt” z 1863 r. APK, Zbiór czasopism, sygn. 51

29. Grób Mariana Langiewicza w Konstantynopolu. Biblioteka APK, „Świat” 1908, nr 16, s. 24

92r. *115*

Chloro. in B. M. 1896

Der dem unterzeichneten Landesbeamten erschieht heute, der
Verständlichkeit nach

1. Frau Maria Margarethe
 geb. 1788.
 wohnt in Citrow, in der Gasse Nr. 148.
 und teilt an, daß ihr Sohn Ignaz
 Margarethe, f. 1788.

St. John ab Kaufmann Religion,
wohnt in C. 1000, in der Gasse, 10. 11. 12,
arbeiten zu 10. 11. 12.

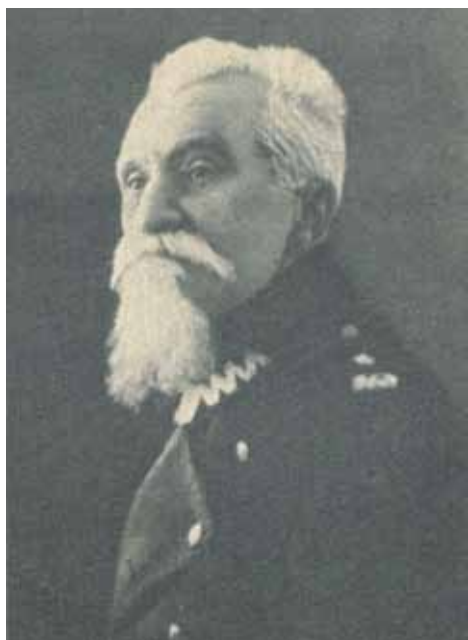
Von der Unterzeichneten Frau Anna Ursula
geb. von Lukowka, Harrysweiffen
Geburtsort, aufgeführt zu Ostern, _____
zu Ostern, in folgender Wohnung, _____
am _____ d. J. _____
des Jahres tausend acht hundert _____, sich ausfüllt, _____
Vormittags _____ am _____ Uhr
verstorben sei.

Bereits, genehmigt und *unterzeichnet*
Marya Steizewitz

Der Staubesbeamte.

31. Jakub Marczak weteran powstania pochowany na cmentarzu w Kosmowie, fot. z lat 30 XX w. APK, Spuścizna Tadeusz Martyna z Kalisza, sygn. 1617

32. Władysław Otocky, weteran powstania styczniowego z Kalisza. APK, Zbiór czasopism, sygn. 54, „Światowid” nr 45 z 6 XI 1937 r., s. 13

34. Ks. Ignacy Płoszaj, uczestnik powstania styczniowego, fot. portretu z lat 20 XX w. APK, Spuścizna Tadeusz Martyna z Kalisza, sygn. 190

[illegible]

35. Henryk Jastrzębiec Polkowski, flankier w oddziale gen. Edmunda Taczanowskiego, awers i rewers fot. z ok. 1933 r. APK, Spuścizna Tadeusz Martyna z Kalisza, sygn. 1432

Półrolniczak

Wzrost 167

Nazwisko	Półrolniczak		14 kategorii kontroli rodz. ludności	przyn. do gm. opracz. gm.	519/4
Imiona, kuzynów i powinowatych (wzrost, data urodzenia, data śmierci, miejsce pochówku i z przynależności rodzinnej)	Żyją		Żyją	Zawód i stanowisko w zawodzie, zawodowe kwalifikacje	
Imiona rodziców	Sebastian i Maria z domu Suchanów	Janina i Maria z domu Inyckich			
Urodził(x) się	do m-cz. 1 1 1 1	do m-cz. 1 1 1 1			
Miejsce urodzenia (miejscowość, gmina, powiat, województwo)	pow. Kalisz	pow. Kalisz			
Przedm. miejsce zamieszkania	ul. Stawiszyska 21	ul. Stawiszyska 21	Miejsce cywilny (miejscowość, data i miesiąc przyłączenia do wydziału)		
Wykształcenie	rym. kat.	rym. kat.			
Dowód osobisty, data i rodzaj wystawienia					
Stwierdzenie do powołania do służby w wojsku			Przynależność państwowa		
1) Wzrost, data, ewid. data urodzenia, data śmierci, data pochówku, data i rodzaj wystawienia			2) Wzrost, data, ewid. data urodzenia, data śmierci, data pochówku, data i rodzaj wystawienia		
D Z I E C I			D Z I E C I		
IMIONA	Data i miesiąc urodzenia	Adnotacje	IMIONA	Data i miesiąc urodzenia	Adnotacje
1			2		
3			4		
5			6		
7			8		

Przedm. miejsce zamieszkania (miejscowość, gmina, powiat, ulica i nr domu)	Data zamieszkania w gminie	Data wyprowadzenia do rejestru (miejscowość, gmina, powiat, ulica i nr domu)	Miejsce miejsce zamieszkania (miejscowość, gmina, powiat, ulica i nr domu. W razie zmian proszę zgłosić)	Data opuszczenia gminy, ulica i nr domu	Data skierowania do województwa
	23.7.1932	14.11.1932	Miejsce Kalisz, ul. Stawiszyska 21	14.11.1932	14.11.1932
Zmiany adresów w skrzynce gminnej					
Kontrola P. P.	ULICA	nr domu	Adnotacje w karcie:		
Kalisz	Stawiszyska	21			
	Główna 21	21			
U W A G I:					

36. Rodzinna karta meldunkowa kaliskiego weterana powstania styczniowego Józefa Półrolniczaka z lat 1931-1944. APK, Akta miasta Kalisza, sygn. 4442, nlb

37. Józef Półrolniczak, weteran powstania styczniowego z Kalisza. APK, Zbiór czasopism, sygn. 54, „Światowid” nr 45 z 6 XI 1937 r., s. 13

38. Władysław Psarski, uczeń ostrowskiego gimnazjum, uczestnik powstania styczniowego, zginął pod Jurkowicami 21 X 1863 r. Wycinek prasowy z francuskiego czasopisma „Le Mond Illustré” nr 353 z 16 I 1864 r. APK, Zbiór czasopism, sygn. 51

Ś. p. Adolf Wężyk,

ziemianin wielkopolski, zmarł w Wiedniu d. 2 b. m. Zwłoki, przewiezione do kraju, spoczęły w rodzinnym grobie w Myjowicach, w ziemi Ostrzeszowskiej, skąd już ich nie wyrzuci bezprawie wywłaszczenia, uchwalone haniebnie przez pruską Izbę panów, ani dosięgnie niecna złość krzyżacka. Uchwała ta podcięła ostatecznie zdrowie i życie zmarłego, gdyż kochał on kraj swój nad wszystko.

Ś. p. Adolf Wężyk urodził się w 1844 roku, szkoły ukończył w Ostrowie, w 1863 roku, jako 19-letni młodziemiec, uczestniczył w zawie-rusze krajowej i odbył całą kampanię w kawalerii pod Langiewiczem. Po bitwie pod Grochowskiem i po

przejściu granicy austriackiej, został wzięty wraz z innymi do niewoli, z której jednakże wydostał się wkrótce i zaraz przyłączył się do Taczanowskiego, by z nim już pozostać aż do rozbicia oddziału. Zmuszony później, jako poddany pruski, odstąpić wojskowość, nie chciał w 1870 r. bić się przeciw Francuzom pod znakiem orła czarnego, tedy, jako oficer artylerii, postarał się o zostanie w fortecy w Poznaniu.

Osiadłszy potem na roli i ożeniwszy się, pracował rzetelnie dla kraju i dla społeczeństwa przez lat blisko 40. W tem słowie „pracował” niech zamknie się wszystka treść jego płodnego w czyny żywota. Prawość nieugiętą i cześć iście rycerską zachował do końca dni. Umarł z miłością w sercu dla kraju, który kochał zawsze młodzieńczym porywem, gotów zawsze złożyć dla niego siły swoje i życie. To też żal głęboki, towarzyszyć najlepszym tej ziemi, pozostał po nim, jako świadectwo niezłomne czynu i ofiary.

42. Wspomnienie pośmiertne Adolfa Wężyka z Myjomic w pow. ostrzeszowskim, uczestnika powstania styczniowego. Biblioteka APK, „Świat” 1908, nr 16, s. 24

*Adam Wojciechowski, weteran z roku 1863, zamieszkały
w Piotrkowie przy ul. Marsz. Piłsudskiego.*

43. Adam Wojciechowski, weteran powstania styczniowego z Piotrkowa Trybunalskiego. APK, Zbiór czasopism, sygn. 53, „Światowid” nr 4 z 23 I 1937 r., s. 13

45. Przytułek dla weteranów powstania styczniowego w Irkucku w 1916 r. APK, Zbiór czasopism, sygn. 55, „Ilustracja Polska” nr 8 z 23 II 1936 r., s. 172

USTAWA

z dnia 2 sierpnia 1919 r.

o stałej pensji dla weteranów powstania 1831 i 1863 r.

Art. 1. Weteranom powstania 1831 i 1863 r., jak również pozostałym po nich wdowom przysznaje się prawo, poczynszy od 1 lipca 1919 r.,

dożywotniej pensji ze Skarbu Państwa na poniżej wymienionych zasadach, o ile nie mają zabezpieczonej starości.

Art. 2. Wysokość pensji dożywotniej dla weteranów wynosi:

a) nieposiadającym stopnia oficerskiego miesięcznie	250 mk.
rocznie	3000 .
b) posiadającym stopień oficerski miesięcznie	300 .
rocznie	3600 .

Art. 3. Wdowy po weteranach, które weszły w związku małżeński, przed wejściem w życie niniejszej ustawy, mają na czas wdowieństwa prawo do pensji dożywotniej ze Skarbu Państwa w wysokości połowy pensji, do jakiej miałyby prawo mał pozostający przy życiu. O ile weteran, względnie wdowa, pobiera już z innego tytułu zaopatrzenie ze Skarbu Państwa, pensja dożywotnia należy się tylko w wysokości różnicy między ustalonym niniejszą ustawą wymiarem, a wspomnianem zaopatrzeniem.

Art. 4. Dla uzyskania prawa do pensji dożywotniej, oraz dla ustalenia stopnia oficerskiego, uczestnik powstania winien wylejitymować się z czynnego udziału w szeregach, lub w organizacji powstania przed specjalną Komisją kwalifikacyjną przy Centralnym Zarządzie uczestników powstania 1863 r. w Warszawie, który przedstawia Ministerstwu Spraw Wojskowych Imienny wykaz weteranów dla wciągnięcia kandydatów na listę uczestników powstania 1831 i 1863 r.

Art. 5. Wzmiankowana w art. 4 Komisja Kwalifikacyjna składa się z 3 uczestników powstania 1863 r., delegowanych po jednym przez Stowarzyszenia weteranów we Lwowie, Warszawie i Krakowie, 3 weteranów zaproszonych przez Rząd i 2 przedstawicieli Rządu, t. j. Ministerstwa Spraw Wojskowych i Ministerstwa Skarbu.

Art. 6. Kredyty potrzebne na wypłacenie pensji dożywotniej weteranom i ich wdowom są wnoszone do budżetu Ministerstwa Skarbu po porozumieniu z Ministerstwem Spraw Wojskowych.

Art. 7. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem jej ogłoszenia.

Art. 8. Wykonanie niniejszej ustawy poleca się Ministrowi Spraw Wojskowych w porozumieniu z Ministrem Skarbu.

Marszałek:

Trąmpczyński

Prezydent Ministrów:

w z. S. Wojciechowski

Minister Spraw Wojskowych:

J. Leśniewski

Minister Skarbu:

w z. Byrka

5.

U S T A W A

z dnia 18 grudnia 1919 roku

**o przyznaniu stopni i praw oficerskich weteranom z roku 1831,
1848 i 1863.**

Art. 1. Weteranom z roku 1831, 1848 i 1863, z wyjątkiem karanych sądownie za przestępstwa, uchybiające godności stanu oficerskiego, przyznaje się honorowy stopień podporucznika Wojsk Polskich.

Art. 2. Weteranom, którzy wylegitymują się z przyznania im wyższych stopni oficerskich podczas służby w szeregach powstańczych, potwierdzony będzie odpowiedni stopień wojskowy wyższy.

Art. 3. Weterani z lat 1831, 1848 i 1863, przyjmując na siebie obowiązek zachowania godności stanu oficerskiego, korzystają ze wszystkich praw i przywilejów oficerów armji czynnej, z wyjątkiem stałego uposażenia służbowego.

Art. 4. Zamiast poborów służbowych, ustanowionych dla oficerów armji czynnej, weterani z roku 1831, 1848 i 1863 otrzymują stałą pensję dożywotnią, określoną ustawą z dnia 2 sierpnia 1919 r., rozszerzoną nowelą do ustawy z dnia 18 grudnia 1919 r.

22

Dziennik Ustaw. Poz. 5 i 6.

Nr 2.

Art. 5. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem jej ogłoszenia.

Art. 6. Wykonanie ustawy niniejszej poleca się Ministrowi Spraw Wojskowych.

Marszałek:

Trąmpczyński

Prezydent Ministrów:

L. Skulski

Minister Spraw Wojskowych:

J. Leśniewski

47. Ustawa z dnia 18 XII 1919 r. o przyznaniu stopni i praw oficerskich weteranom z roku 1831, 1848 i 1863. Biblioteka APK, „Dziennik Ustaw”, 1920, nr 2, poz. 5

Magistrat
L. d. 349/24 L.

Krotoszyń, dnia 27 V 1924

Jan 184

Weteran powstania 1863 roku Franciszek Karbowiak z Krotoszyń ul. Bohimka 22 który pobierał z tego tytułu pensję dożywotnią, zmarł tutaj dnia 21 sierpnia 1923 roku, w następstwie czego umiastażona zmarłego Karbowiaka proszę o wypłatę jej pensji wdowi.

Dnia 13 lutego 1924 została Karbowiakowi przez sądownicze Urzędowne Zakreślenie umiastażone jako wdowa po in. fr. Franciszku Karbowiaku, weteranie 63 roku i uprawniona do pobierania pensji wdawiej, co uwzględnił Rząd. S. H. P. P. Nr 5223 z D. H. P. P. Nr 2307 z D. 29/23.

Kimże po śmierci od tego czasu i umiastażone Karbowiaka nie otrzymuje dotąd należnej jej się pensji.

Petentka jest kobietą starą (87 lat) chorującą z nieuleczalną doświadczonej pracy i nie mającej majątku a co gorsza ani dochodu popadła w ubóstwo i żyje w wielkim niedostatku.

Prośbę powyższego uprasza się o uwzględnienie badania powyższej sprawy i wypłatę socjalizowania pensji by petentka będąc w sędzijskim wieku nie potraciła swoich zasług.

Sędziowie Sądowi

O. H. P.

10/2024

Dowództwo Okręgu Korpusu Nr VI

Wpłynęło dnia 6. VI.

22715

Przełożony Jan

48. Pismo magistratu krotoszyńskiego z 27 V 1924 r. do Dowództwa Okręgu Korpusu VI w Poznaniu w sprawie trudnej sytuacji materialnej wdowy po weteranie powstania Franciszku Karbowiaku. APK, Akta miasta Krotoszyń, sygn. 621, k. 184

STOWARZYSZENIE
UCZESTNIKÓW POWSTANIA 1863 R.
„LOTERIA FANTOWA
STOWARZYSZENIA WETERANÓW 1863 R.”

Tel. 142-00 WARSZAWA, Krucza 24
1-002, ul. Sobiechowska 25
Konto czekowe P.K.O. 6797

Bydgoszcz, dnia 12 maja 1925r.

Do

J. WPana Starosty

m. Krotoszyna.

UPEZNDMOCHONY KOLEKTOR
„Loteryi Fantowej”
Stowarzyszenia Weteranów 1863 r.
w Bydgoszczy, Powiatu Krotoszyńskiego
ul. STANISŁAW WITKOWSKI, Bydgoszcz

Powołując się na tak sympatyczny cel, zwracam się
z prośbą o przychylnie poparcie w rozpowszechnieniu biletów „Loteryi
Fantowej Stowarzyszenia Weteranów 1863 r.”

Odezwę w krótkim streszczeniu przy niniejszym
załączamy.

Cena: 1 bilet = 3.00 zł.

25 = 75.00 = /książeczka/

50 = 150.00 = /książeczka/

Prosimy, zatem, J. WPana Starostę, uprzejmie, o zakomun-
nikowanie nam, jaką ilość biletów mamy przesłać do dyspozycji?

W nadziei, iż J. WPan Starosta, jak i inne wojewódz-
twa i starostwa, przyczyni się do zrealizowania biletów fantowej
loteryi Stowarzyszenia Weteranów 1863 r., zaszczyli nas swoim łas-
kawym zamówieniem, w oczekiwaniu którego mamy zaszczyt pozostać

z poważaniem

UPEZNDMOCHONY KOLEKTOR
„Loteryi Fantowej”
Stowarzyszenia Weteranów 1863 r.
w Bydgoszczy, Powiatu Krotoszyńskiego

Ant. Kłusowski
K. Andrzejewski

49. Prośba Stowarzyszenia Uczestników Powstania 1863 r. o pomoc w rozpowszechnianiu biletów w lo-
terii na rzecz weteranów w 1925 r. APK, Starostwo Powiatowe w Krotoszynie 1918-1939, sygn. 1, k. 360

koncept.

Koźmin, dnia 30 grudnia 1926

Sprawozdanie ze miesiąca... grudzień ... w myśl
okólnika z dnia 22 kwietnia 1922 r.

1) Inwalidów Wojennych	306
2) wdów	150
3) sierot zupełnych	20
4) Pozostałych po poległych	18
5) Weteranów z roku 1863	5
6) wdów po nich	1
<u>razem</u>	<u>500</u>

Przebieg choroby:

1) Inwalidów wojennych	37
2) wdów	79
3) Pozostałych po poległych	12
<u>razem</u>	<u>128</u>

Osoby potrzebujące:

1) Inwalidów Wojennych	37
2) Wdów	79
3) Pozostałych po poległych	12
4) Weteranów z roku 1863	3
5) Wdów po nich	1
<u>razem</u>	<u>122</u>

Starosta

[Signature]

50. Sprawozdanie Starostwa Powiatowego w Koźminie za grudzień 1926 r. w sprawie inwalidów i wdów wojennych, obejmujące również weteranów powstania 1863 r. APK, Starostwo Powiatowe w Koźminie 1919-1932, sygn. 165, k. 98

Towarzystwo Pomocy Inwalidom Wojennym i Weteranom z roku 1863 na Województwo Poznańskie

POZNAN-ulica Fredry 7

Telefony 29-94
30-67

W. Sankowy
BANK GOSPOD. KRAJOWEGO, POZNAN

Konto oszczędz.
P. K. O. POZNAN 203-588

POZNAN, dnia 2 kwietnia 1927

Jaśnie Wielmożny Pan Starosta

w/ Krotoszya

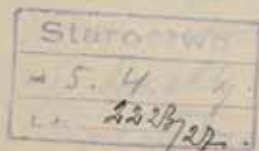
W imieniu Komitetu zbiórki na rzecz Weteranów z r. 1863
niniejszem składamy serdeczne podziękowanie za łask. udzieloną nam
pomoc przy urządzeniu kwesty.

Łączymy wyrazy głębokiego szacunku i poważenia

Kurator Towarzystwa Pomocy
Inwalidom Wojennym i
Weteranom z r. 1863

Tow. Pomocy Inwalid. Wojenn. i Weteranów

Łask. Za Zarząd

Krotoszn. 5.4.27

Przyjęte do wiadomości

Do akt
inwalidów

I. 1/3.

Starosta
K

51. Podziękowanie Towarzystwa Pomocy Inwalidom Wojennym i Weteranom z roku 1863 dla starosty krotoszyńskiego za wparcie udzielone w zbiorce na rzecz weteranów w 1927 r. APK, Starostwo Powiatowe w Krotoszynie 1918-1939, sygn. 3, k. 164

**Towarzystwo Pomocy
Inwalidom Wojennym i Weteranom z r. 1863
na Województwo Poznańskie**

Poznań - ulica Fredry 7

Telefon { 22-92
22-97

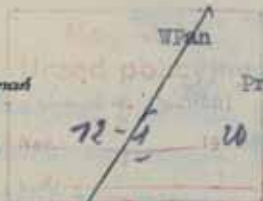
Rachunek bankowy:

Bank Gospod. Krajowego, Poznań

Konto czekowe:

P. K. O. Poznań 203-589

Poznań, dnia 10.X. 1928 r.

Przewodniczący Rady Miejskiej

G r a b ó w
pow. Ostreszów.

Przy niniejszem przesyłamy odpis wniosku, który przesłaliśmy do Magistratu w Grabowie.

Zwracamy się do WPana Przewodniczącego Rady Miejskiej z gorącą prośbą o łaskawe poparcie naszego wniosku, by tym samym dać nam możność wzmocnienia naszej akcji charytatywnej.

Łączymy wyrazy głębokiego szacunku i poważania

Tow. Pomocy Inwalid. Wojenn. i Weteranom
z r. 1863 na Województwo Poznańskie
Janusz Kuciński

Lp. 21/2 29.

*1. Dla braku środków R. H.
oddala.
2. Do akt
Gm.
H.*

52. Wniosek Towarzystwa Pomocy Inwalidom Wojennym i Weteranom z roku 1863 na Województwo Poznańskie z 10 X 1928 r. do Rady Miejskiej w Grabowie w pow. ostrzeszowskim o jednorazową subwencję na zapomogi m.in. dla weteranów powstania styczniowego. Na piśmie adnotacja o odmowie z powodu braku środków. APK, Akta miasta Grabowa, sygn. 82, k. 78

URMISTRZ
miasta
KROTOSZYNA

Telefon 11.
P. K. O. Kancel. Magistratu 16.324.

Proszę odpowiedzieć proszonym o podanie
dnia i godziny.

KROTOSZYN, dnia 10 stycznia 1933

Do

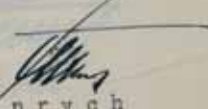
JW Pana Starosty Powiatowego Kępzaka

w m i e j s c u

Celem zorganizowania obchodu 70-tej rocznicy
Powstania Styczniowego zwołałem jako Przes Związku
Weteranów Powstań Narodowych R.P. 1914/19 na powiat
Krotoszyn, posiedzenie na środę dnia 11 stycznia 1933r.
o godzinie 17-tej w ratuszu na sesję posiedzeń ko-
misyj.

Zawiadamiając o powyższym, proszę uprzejmie Pana
Starostę o łaskawe przybycie, lub
przekazanie swego zastępcy
na ~~posiedzenie~~ zebranie.-

Łączę wyrazy szcunku i poważania

Henryk
burmistrz

1. Związek Szallerychów Krotoszyn
Józef Wawrzyński - prezes
2. Związek Podoficerów Rezerwy Sił Zbrojnych
wiceprezes Ludwik Rogacz

54. Zaproszenie dla starosty krotoszyńskiego na posiedzenie komitetu organizacyjnego obchodów 70-lecia
wybuchu powstania styczniowego w 1933 r. APK, Akta miasta Krotoszyna, sygn. 435, k. 71

Krotoszyn, dnia 27 1. 1933

Rachunek № 000947

101

dla Pana Komitetu Obchodów 70-letniej rocznicy wybuchu powstania

z konta 1933/33 rok

w Krotoszynie

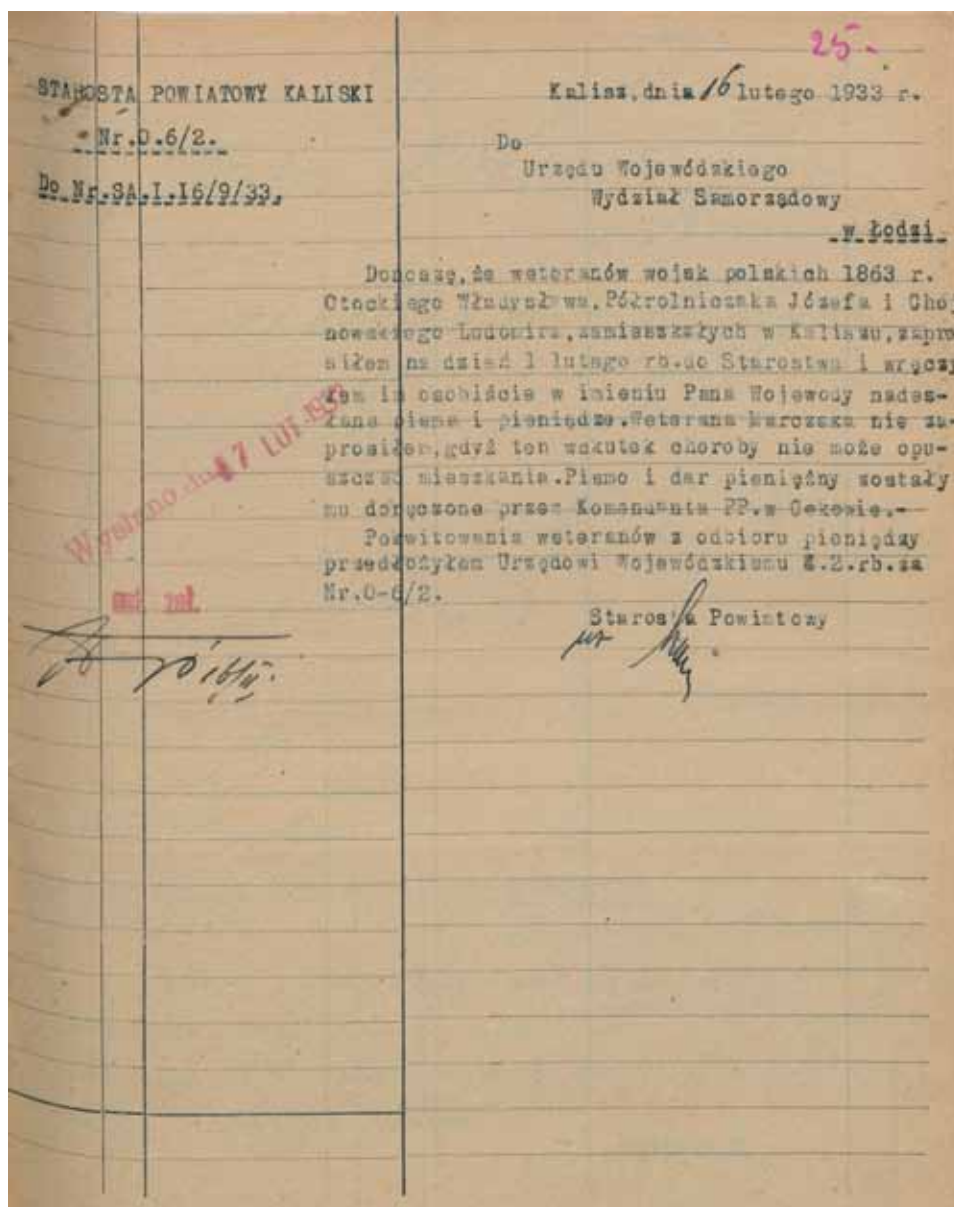
Określenie przedmiotu	Ilość	Cena pojedyncza		Materiał		Robocizna	
		zł	gr	zł	gr	zł	gr
1. Wyposażenie 17 paroch idących							
47 opasek - 170							
przewodu Dg. 1. 100m	2-46	-20		-40			
Praca: montaż i porządkowanie							
5 godzin po 2-						10-	
430				-40		10-	
ogółem płatności				1510			

Cena nie jest wygórowana!
Do wypłaty!
Krotoszyn, dnia 27 1. 1933
[Podpis]
budowniczy miast

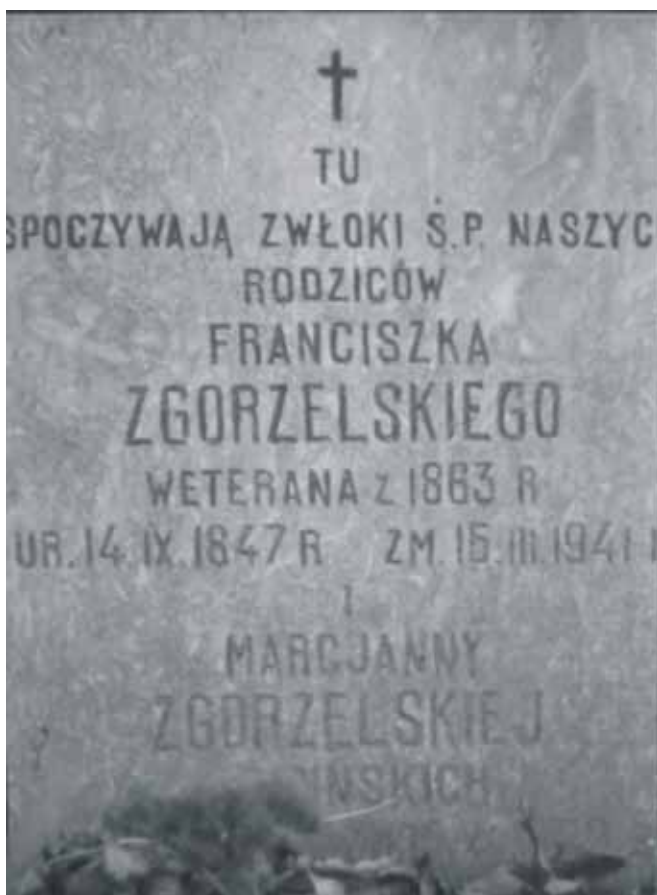
Zamówienie
[Podpis]

Rachunek prosimy uregulować najpóźniej 8 dnia licząc od dnia doręczenia rachunku
w tym terminu dolicza się ustawowe odsetki za zwłokę wraz z kosztami.

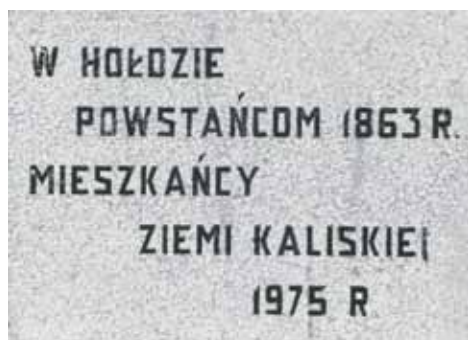
55. Rachunek za iluminacje ratusza w Krotoszynie z okazji obchodów 70 rocznicy wybuchu powstania w styczniu 1933 r. APK, Akta miasta Krotoszyna, sygn. 435, k. 101

57. Informacja starosty kaliskiego z 16 II 1933 r. o doręczeniu weteranom 1863 r. pieniędzy i pisma wojewody łódzkiego z okazji 70 rocznicy wybuchu powstania styczniowego. APK, Starostwo Powiatowe w Kaliszu 1918-1939, sygn. 20, k. 25

58. Grób rodzinny, w którym pogrzebano Franciszka Zgorzelskiego, weterana powstania styczniowego na cmentarzu w Bolesławcu, fot. Lucjan Kłonica, 10 VII 1984 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/23, k. 1

59. Pomnik poświęcony powstańcom styczniowym w Kamieniu, fot. Grzegorz Gałązka, 10 XI 1983 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/26, k. 2

60. Mogiła powstańców styczniowych na cmentarzu w Złotnikach k. Koźminka, fot. Piotr Raczak, 12 XII 1983 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/40, k. 4

20.

+?

Do
Wojewódzkiego Komitetu
Ochrony Pomników
i Kalion

Na terenie Parafii Kretków nie ma żadnych pomników
z okresu Powstania.

Jest natomiast w grobowcu Skórzewskich. Wskazują
Kretkowie - obok b. łopatył trumien - jedną trumnę
zbitą z prostych desek. Oparzysta p. Władysław Łopatek - lat
86 - twierdzi, że w tej trumnie złożono zwłoki powstańca
z 1863 r. Panny - młodego szlachcica i polaka
Krzysztofa u Kretkowie. Kto to był, skąd pochodził - nie
wiadomo. Skrzyni metalowej - ciężkiej - poprzecz-
niczą przekładką do domu i grzebania
z powrotem u Kretków

61. Pismo proboszcza parafii Kretków z 1984 r. z informacją o domniemanym powstańcu w grobowcu Skórzewskich. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 12, k. 21

62. Pomnik nagrobny weterana powstania styczniowego Maksymiliana Dalbora na cmentarzu przy ul. Raszkowskiej w Krotoszynie, fot. Lucjan Kłonica, 5 V 1987 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/8, k. 7

63. Pomnik nagrobny weterana powstania styczniowego Franciszka Karbowski na cmentarzu przy ul. Raszkowskiej w Krotoszynie, fot. Lucjan Kłonica, 5 V 1987 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/8, k. 53

64. Tablica pamiątkowa umieszczona na Szkole Podstawowej nr 1 w Krotoszynie, w miejscu narodzin gen. Mariana Langiewicza, dyktatora powstania styczniowego, fot. Wojciech Wierciński, lata 80. XX w. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/8, k. 31

65. Pomnik w Kuźnicy Grabowskiej wzniesiony w celu upamiętnienia bitwy 26 II 1863 r., fot. Wacław Machuła, 10 XII 1983 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/40A, k. 2

66. Tablica pamiątkowa poświęcona m.in. Agatonowi Gillerowi, członkowi Rządu Narodowego, w miejscu jego urodzenia w Opatówku, fot. Lucjan Kłonica, 10 IX 1986 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/45, k. 2

67. Tablica nagrobna weterana powstania styczniowego Józefa Kajzera na cmentarzu przy ul. Wrocławskiej w Ostrowie Wielkopolskim, fot. Włodzimierz Wypijewski, lata 80. XX w. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/2, k. 30

68. Karta ewidencyjna weterana powstania styczniowego Józefa Kajzera z ok. 1975 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 17, nlb

69. Grób i tablica nagrobna weterana powstania styczniowego Ignacego Maciejewskiego na cmentarzu przy ul. Wrocławskiej w Ostrowie Wielkopolskim, fot. Lucjan Kłonica, 24 VI 1986 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/2, k. 25

ci Rzym-Kat
Schna Arch.
sta, now. Kalisz

Rajsko dn 4.6.1984r.

Do.

Komitetu Ochrony Pomników
Walki i Męczeństwa
w Kaliszu.

W związku z pismem z 16.5.br w sprawie grobów powstańców
uprzejmie informuje:

Na cmentarzu grzebalnym w Rajsku są dwa pomniki ziemiańskie
Józefa Arnolda z Pietrzykowa i Mariana Wołowskiego z Osieczeklina,
/z tej samej rodziny/na których pisze "uczestnik powstania 1863r!"

Komień w akcie zgonu tegoż Mariana Wołowskiego jest taka sama
wzmianka. W parku w Marchwaczu jest kurehan z kamieniem pamiątkowym
Nieszbjowskiego również powstańca.

Przy drodze do Osieczeklina jest jessose karłowata sosna- szubienie
na której powstańcy powiesili carskiego policjanta, a car powstańców

ks. Paweł

70. Pismo proboszcza parafii Rajsko z 4 VI 1984 r. o grobach uczestników powstania na miejscowym cmentarzu oraz przydrożnej sośnie, na której miano wieszać powstańców. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 12, k. 5

71. Grób rodzinny na cmentarzu w Rajsku, w którym pochowano dwóch uczestników powstania styczniowego: Józefa Arnolda i Stanisława Kuźelewskiego, fot. Lucjan Kłonica, 10 IX 1986 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/45, k. 4

72. Grób uczestnika powstania styczniowego Mariana Wołowskiego na cmentarzu w Rajsku, fot. Lucjan Kłonica, 10 IX 1986 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/45, k. 8

73. Grób Ludwika Cunow, uczestnika powstania styczniowego na cmentarzu w Siemianicach, fot. z ok. 1980 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 23, T. Kuźniar, H. Tyszkiewicz, *Cmentarze, pomniki, epitafia Ziemi Kępińskiej*, Kępno 1980, fot. 21

74. Tablica pamiątkowa poświęcona Piotrowi Szembekowi, uczestnikowi powstania styczniowego umieszczona na kościele w Siemianicach, fot. Lucjan Kłonica, 16 IV 1982 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/42, k. 1

PROBOSZCZ
Pola Parafialnego
Św. Kaspery
Skalmierzyce
Pole Skalmierzyce

Skalmierzyce, dnia 22 czerwca 1984 r.

Wojewódzki Obywatelski
Komitet Ochrony Pomników
Walki i Męczeństwa

K a l i s z

V+
32

W odpowiedzi na pismo z dnia 23.V.1984 r. informuję, że
na terenie cmentarza i kościoła parafialnego znajdują się
następujące pomniki:

1/ na cmentarzu parafialnym jest grób z tablicą nast. treści:

Sp. Jakób Kasprowicz

żołnierz ranny w r. 1863

ur. 6.VII.1838 um. 15.III.1905

w Sliwnikach

R.i.p.

2/ przy kościele stoi pomnik z napisem:

Jan Nepomucen

- Wierusz Niemojowski

Porucznik Wojsk polskich r.1831

Ozdobiony krzyżem "Virtuti militari"

Urodzony 15 Maja 1803 r.

Umarł w dziedzicznej wsi Sliwniki

dnia 8.Kwietnia 1873 r.

Prosi o modlitwę.

3/ na kościele wmurowana jest tablica o treści nast.

Sp.

Wicenty Reklewski

Waleczny żołnierz z czasów Napoleona I.

Major byłych Wojsk Polskich

w latach 1831,1848,1863.

Urodzony na Litwie w r.1790

później wygnaniec.

Um. w Sliwnikach

21.Sierp.1876.

Prosi o westchnienie !

R. Jan. Krasa

75. Pismo proboszcza parafii Skalmierzyce z 22 VI 1984 r. z informacją i inskrypcjami miejsc związanych z powstaniem styczniowym znajdujących się na miejscowym cmentarzu i kościele. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 12, k. 33

76. Tablica na kościele w Skalmierzycach upamiętniająca Wincentego Reklewskiego, zawodowego wojskowego i uczestnika powstania styczniowego, fot. Lucjan Kłonica, 14 VI 1986 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/11, k. 2

77. Grób Wojciecha Rybczyńskiego powstańcy styczniowego na cmentarzu w Sławoszewie, fot. Lucjan Kłonica, 15 VI 1983 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/34, k. 1

78. Grób Henryka Glieda uczestnika powstania styczniowego na starym cmentarzu w Sokolnikach, fot. „Foto-Reporter” St. Haniszewski - M. Kuropatwińska, IX 1971 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 46, k. 13

79. Pomnik w Sulmierzycach poświęcony uczestnikom walk narodowowyzwoleńczym m.in. powstańcom styczniowym, fot. ok. 1976 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 19, nlb

80. Mogiła powstańców styczniowych na cmentarzu w Szymanowicach, fot. Lucjan Kłonica, 5 X 1983 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/34, k. 1

81. Grób Ildefonsa Kozłowskiego uczestnika powstania styczniowego na starym cmentarzu w Węglewicach, fot. „Foto-Reporter” St. Haniszewski – M. Kuropatwińska, IX 1971 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 46, k. 16

82. Grób Franciszka Rojewskiego uczestnika powstania styczniowego na starym cmentarzu w Węglewicach, fot. „Foto-Reporter” St. Haniszewski – M. Kuropatwińska, IX 1971 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 46, k. 15

83. Pomnik w Wieruszowie poświęcony bohaterom walk o narodowe i społeczne wyzwolenie Polski, m.in. powstańcom styczniowym, fot. Rafał Dąbik, 11 I 1984 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/18, k. 8

PARAFIA
Przytucho - Katolicka
PAROCHIA R.M.P.
62-871 Chełmce k/Kalisza

Chełmce, dn. 14 czerwca 1984 r.

39/84

24
✓ + ?

Biuro Badań i Dokumentacji Zabytków
ul. Jazwienna 6.
62-800 Kalisz.

W odpowiedzi na pismo uprzejmie zawiadamiam, że na terenie parafii Chełmce nie ma grobów powstańców.

Jest w parku przy pałacu w Żydowie kopiec z kamieni, na którym przed laty stał krzyż, a teraz rośnie drzewo. Kopczyk ten uchodzi za grób powstańca z 1863 roku, ale nawet p. Poldowie, przedwojenni właściciele nic konkretnego o nim powiedzieć nie mogli./tak stwierdzają mieszkańcy Żydowa/.

O tej mogile wspomina Janusz Teodor Dybowski w książce pt. "Saga grodu nad Prosną"/rozdział trzeci, str. 63/.

Xy [signature]

proboszcz parafii Chełmce.

84. Pismo proboszcza parafii Chełmce z 14 VI 1984 r. z informacją o domniemanej mogile powstańca w parku dworskim w Żydowie. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 12, k. 25

85. Fotokarta wydana przez Muzeum Ziemi Krotoszyńskiej w Krotoszynie z okazji otwarcia Izby Langiewicza 1 X 1983 r. APK, Spuścizna Andrzeja Genstwy z Kalisza, sygn. 45.

86. Koperta FDC wydana z okazji 120 rocznicy wybuchu powstania styczniowego przez Ministerstwo Łączności w 1983 r. APK, Zbiór druków ulotnych, sygn. 980

87. Blok 2 znaczków wydanych z okazji 126 rocznicy powstania styczniowego przez Poczta Solidarność w 1989 r. APK, Zbiór fotografii, wydawnictw i druków ulotnych Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”, sygn. 244

1864 ⁵
sierpnia 1989

Solidarność Walcząca

Romuald Traugutt

Rafał Krajewski, Józef Toczyski

Roman Żuliński, Jan Jeziorański

88. Druk ulotny w formie pocztówki wydany przez Solidarność Walczącą z okazji 125 rocznicy śmierci Romualda Traugutta w 1989 r. APK, Zbiór fotografii, wydawnictw i druków ulotnych Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”, sygn. 247

1864 $\frac{5}{\text{sierpnia}}$ 1989

Solidarność Walcząca

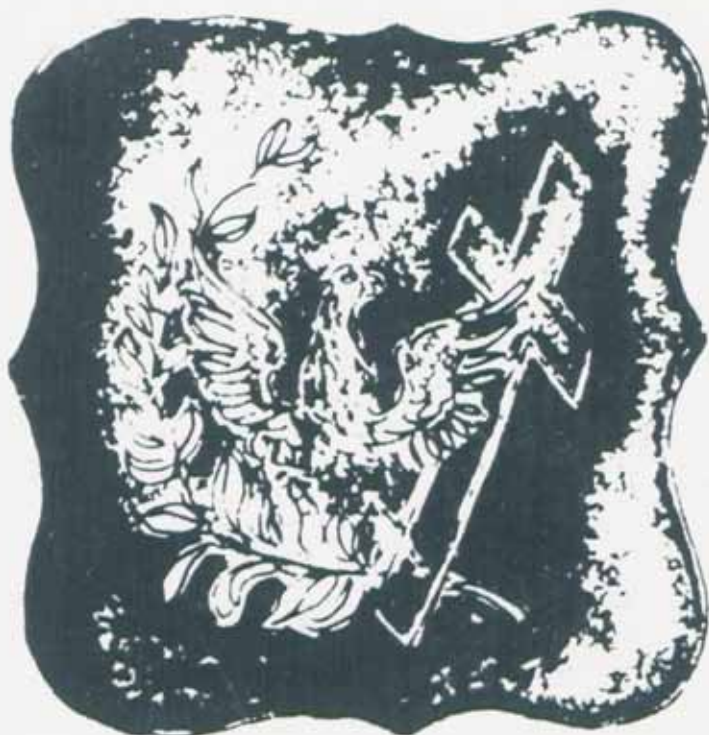
Romuald Traugutt

Rafał Krajewski, Józef Toczyski

Roman Żuliński, Jan Jeziorański

89. Druk ulotny w formie pocztówki wydany przez Solidarność Walczącą z okazji 125 rocznicy śmierci Romualda Traugutta w 1989 r. APK, Zbiór fotografii, wydawnictw i druków ulotnych Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”, sygn. 248

1864 ⁵
sierpnia 1989

Solidarność Walcząca

Romuald Traugutt
Rafał Krajewski, Józef Toczyski
Roman Żuliński, Jan Jeziorański

90. Druk ulotny w formie pocztówki wydany przez Solidarność Walczącą z okazji 125 rocznicy śmierci Romualda Traugutta w 1989 r. APK, Zbiór fotografii, wydawnictw i druków ulotnych Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”, sygn. 249

1864 $\frac{5}{\text{sierpnia}}$ 1989

Solidarność Walcząca

*Romuald Traugutt
Rafał Krajewski, Józef Toczyski
Roman Żuliński, Jan Jeziorański*

91. Druk ulotny w formie pocztówki wydany przez Solidarność Walczącą z okazji 125 rocznicy śmierci Romualda Traugutta w 1989 r. APK, Zbiór fotografii, wydawnictw i druków ulotnych Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”, sygn. 250

1864 ⁵
sierpnia 1989

SOLIDARNOŚĆ WALCZĄCA

92. Druk ulotny w formie pocztówki wydany przez Solidarność Walczącą z okazji 125 rocznicy śmierci Romualda Traugutta w 1989 r. APK, Zbiór fotografii, wydawnictw i druków ulotnych Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”, sygn. 251

93. Eustachy Klukowski, uczestnik powstania styczniowego. Reprodukacja fotografii z albumu oberpolicmajstra Fredericsa z Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, pocztówka z 1991 r. APK, Zbiór fotografii i pocztówek, sygn. 431

94. Powstaniec styczniowy. Reprodukacja fotografii z albumu oberpolicmajstra Fredericsa z Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, pocztówka z 1991 r. APK, Zbiór fotografii i pocztówek, sygn. 432

95. Powstaniec styczniowy. Reprodukacja fotografii z albumu oberpolicmajstra Fredericsa z Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, pocztówka z 1991 r. APK, Zbiór fotografii i pocztówek, sygn. 433

96. Powstańcy styczniowi. Reprodukacja fotografii z albumu oberpolicmajstra Fredericsa z Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, pocztówka z 1991 r. APK, Zbiór fotografii i pocztówek, sygn. 434

97. Ernesto Bendi Achille i Władysław Listopad, członkowie powstańczego oddziału żuawów śmierci. Reprodukacja fotografii z albumu oberpolicmajstra Fredericsa z Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, pocztówka z 1991 r. APK, Zbiór fotografii i pocztówek, sygn. 435

98. Powstańcy styczniowi. Reprodukacja fotografii z albumu oberpolicmajstra Fredericsa z Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, pocztówka z 1991 r. APK, Zbiór fotografii i pocztówek, sygn. 436

99. Powstańcy styczniowi. Reprodukacja fotografii z albumu oberpolicmajstra Fredericsa z Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, pocztówka z 1991 r. APK, Zbiór fotografii i pocztówek, sygn. 437

100. Powstańcy styczniowi. Reprodukacja fotografii z albumu oberpolicmajstra Fredericsa z Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, pocztówka z 1991 r. APK, Zbiór fotografii i pocztówek, sygn. 438

101. Bon pamiątkowy o nominale 150 zł wydany z okazji 150 rocznicy wybuchu powstania styczniowego w 2013 r. APK, Zbiór druków ulotnych, sygn. 972

Bataliony
SHB
Obrony
Narodowej

Z okazji 150
Rocznicy

Powstania Styczniowego

Zapraszamy w dniu 29.05.2013r. na
**III MARSZ SZLAKIEM WIELUŃSKICH
BATALIONÓW OBRONY NARODOWEJ**

Program imprezy:

godz. 9.45 zbiórka uczestników pod pomnikiem poległych na Krajance.

godz. 10.00 wymarsz uczestników.

godz. 11.30 półgodzinny postój w Jaśkach, rozdanie napojów.

godz. 13.00 dojście do kapliczki powstańców styczniowych w Ochędzynie Starym,

rozpoczęcie pikniku, rozdanie posiłku uczestnikom Marszu.

Podczas pikniku odbędzie się prezentacja dioramy SHBON, prezentacja strojów powstańczych, pokaz kawalerski, konkurs Historyczny wiedzy o Powstaniu Styczniowym skierowany dla młodzieży.

Na zakończenie wręczenie opiekunom grup pamiątkowych medali za udział w III Marszu.

Okolo godz. 16.30-17.00 planowane zakończenie pikniku.

PATRONI IMPREZY :

Burmistrz Miasta Wieruszowa i Muzeum Ziemi Wieluńskiej

Więcej informacji na stronie :

Kontakt z organizatorami:

www.shbon.pl

725 560 893 lub 501 135 911

102. Afisz III Marszu Szlakiem Wieluńskich Batalionów Obrony Narodowej zorganizowanego z okazji 150 rocznicy wybuchu powstania styczniowego. APK, Zbiór afiszy i plakatów, sygn. 692

103. Wlepka wydana z okazji 150 rocznicy wybuchu powstania styczniowego przez Piotra Głuchowskiego-Fedirko (Adiutant Studio) z Lublina w 2013 r. APK, Zbiór druków ulotnych, sygn. 975

104. Wlepka wydana z okazji 150 rocznicy wybuchu powstania styczniowego przez Piotra Głuchowskiego-Fedirko (Adiutant Studio) z Lublina w 2013 r. APK, Zbiór druków ulotnych, sygn. 976

105. Wlepka wydana z okazji 150 rocznicy wybuchu powstania styczniowego przez Piotra Głuchowskiego-Fedirko (Adiutant Studio) z Lublina w 2013 r. APK, Zbiór druków ulotnych, sygn. 977

106. Wlepka wydana z okazji 150 rocznicy wybuchu powstania styczniowego przez Piotra Głuchowskiego-Fedirko (Adiutant Studio) z Lublina w 2013 r. APK, Zbiór druków ulotnych, sygn. 978

107. Wlepka wydana z okazji 150 rocznicy wybuchu powstania styczniowego przez Piotra Głuchowskiego-Fedirko (Adiutant Studio) z Lublina w 2013 r. APK, Zbiór druków ulotnych, sygn. 979

108. Kartka pocztowa wydana z okazji 150 rocznicy powstania styczniowego przez Poczta Polska S.A. w 2013 r. APK, Zbiór fotografii i pocztówek, sygn. 439

Spis dokumentów

1.	16/28 II 1861 Kalisz. Okólnik Nr 6 Naczelnika Powiatu Kaliskiego zakazujący produkcji i handlu drewnianymi łaskami obsadzonymi stalowymi toporkami	37
2.	16 II/2 III 1861 Kalisz. Okólnik Nr 8 Naczelnika Powiatu Kaliskiego nakazujący władzom policyjnym dokładne wykonywanie swoich obowiązków	38
3.	20 II/4 III 1861 Kalisz. Raport prezydenta Kalisza Romana do Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie żądania od starszych Zgromadzenia Szewskiego uroczystego uczestniczenia w nabożeństwie żałobnym	39
4.	4 III 1861 Kalisz. Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do prezydenta Kalisza ustalenia legalności planowanych nabożeństw żałobnych	39
5.	20 II/4 III 1861 Warszawa. Polecenie Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do naczelników powiatowych dotyczące informowania dowódców wojskowych o wszelkich nadzwyczajnych wypadkach	40
6.	22 II/6 III 1861 Kalisz. Raport prezydenta Kalisza Romana do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o pojawieniu się kartek wzywających do żałoby za poległych w Warszawie	40
7.	25 II/9 III 1861 Kalisz. Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do prezydenta Kalisza i burmistrzów miast w powiecie dotyczące zapobiegania tłumnego zbierania się mieszkańców	41
8.	25 II/9 III 1861 Kalisz. Raport prezydenta Kalisza Romana do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o nabożeństwach żałobnych odprawionych za poległych w Warszawie	41
9.	28 II/12 III 1861 Warszawa. Polecenie Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do naczelników powiatów w sprawie przeciwdziałania zbierania podpisów na adresie do cara ...	42
10.	3/15 III 1861 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego w sprawie zbierania podpisów na adresie do cara w Kaliszu i Turku	42
11.	3/15 III 1861 Kalisz. Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do urzędników Biura Powiatu, Kasy Powiatu oraz Nadzorca Domu Badań zakazujące pospisywania adresu do cara	43
12.	4/16 III 1861 Warta. Raport burmistrza Warty do Naczelnika Powiatu Kaliskiego dotyczący zbierania podpisów pod adresem do cara oraz nabożeństwa żałobnego za poległych w Warszawie ..	43
13.	19/31 III 1861 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego w sprawie burzliwej manifestacji w Kaliszu	44
14.	19/31 III 1861 Kalisz. Raport prezydenta Kalisza Romana do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego w sprawie burzliwej manifestacji w Kaliszu	45

15.	22 III/3 IV 1861 Kalisz. Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do prezydenta Kalisza oraz wójtów okolicznych gmin wstrzymania publicznych widowisk oraz zamykania szynków i karczm przed godziną 10 wieczorem	47
16.	24 III/5 IV 1861 Warszawa. Polecenie Gubernatora Cywilnego Warszawskiego dla Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie rozwiązania Komitetu Obywatelskiego w Kaliszu	48
17.	25 III/6 IV 1861 Warszawa. Mianowanie Ignacego Świętochowskiego przez Gubernatora Cywilnego Warszawskiego p.o. Naczelnika Powiatu Kaliskiego, celem zaprowadzenia porządku w Kaliszu	49
18.	24 III/10 IV 1861 Kalisz. Raport p.o. Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego w sprawie manifestacji w Kaliszu 30 III 1861 r.	49
19.	30 III/11 IV 1861 Warszawa. Polecenie Dyrektora KRSW Leona Gieczewicza do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego dotyczące wprowadzenia w życie okólnika namiestnika Królestwa, nakazującego urzędnikom ściśle i gorliwie wykonywania rozporządzeń rządu	52
20.	1/13 IV 1861 Kalisz. Raport p.o. Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego w sprawie rozwiązania Komitetu Porządku (Delegacji Obywatelskiej)	53
21.	1/13 IV 1861 Warszawa. Polecenie Gubernatora Cywilnego Warszawskiego wstrzymania wydawania przez p.o. Naczelnika Powiatu Kaliskiego zagranicznych kart legitymacyjnych z powodu organizowania w Śliwnikach w Wielkim Księstwie Poznańskim obiadu patriotycznego	53
22.	14 IV 1861 Kalisz. Raport władz Resursy Kaliskiej do prezydenta miasta o jej zamknięciu	54
23.	3/15 IV 1861 Warszawa. Polecenie Gubernatora Cywilnego Warszawskiego dla Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie rozwiązania Resursy Rzemieślniczej w Kaliszu	54
24.	13/25 IV 1861 Kalisz. Raport prezydenta Kalisza Romana do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o wydaniu okólnika zakazującego noszenia żaloby, konfederatek itp.	55
25.	13/25 IV 1861 Kalisz. Raport prezydenta Kalisza Romana do Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie zamykania lokali rozrywkowych o godzinie 10 wieczorem	55
26.	8/20 V 1861 Kalisz. Polecenie Naczelnika Kaliskiej Żandarmskiej Komendy do Naczelnika Powiatu Kaliskiego przeprowadzenia śledztwa w sprawie antyziemiańskiego podburzania włościan przez szynkarza z Turku	56
27.	1/13 VIII 1861 Kalisz. Raport prezydenta Kalisza Romana do Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie manifestacji	56
28.	4/16 VIII 1861 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego w sprawie manifestacji w Kaliszu	57
29.	9/21 VIII 1861 Kalisz. Okólnik Nr 38 Naczelnika Powiatu Kaliskiego do władz policyjnych dotyczący organizowania przez duchowieństwo procesji kościelnych	57
30.	26 VIII/7 IX 1861 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego w sprawie antycarskiego plakatu	58
31.	30 VIII/11 IX 1861 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego w sprawie antycarskiego plakatu	59
32.	31 VIII/12 IX 1861 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego w sprawie wystąpień przeciwko sędziemu Sądu Apelacyjnego w Warszawie Potrzebowskiemu	59
33.	4/16 IX 1861 Kalisz. Okólnik Nr 40 Naczelnika Powiatu Kaliskiego do władz policyjnych wskazujący jakim władzom należy składać raporty o nadzwyczajnych wypadkach	60
34.	4/16 IX 1861 Kalisz. Raport p.o. prezydenta Kalisza Teofila Raciborskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie udaremnienia manifestacji przed mieszkaniem naczelnika żandarmów Bergmanna	61

35.	7/19 IX 1861 Kalisz. Delegowanie przez Naczelnika Powiatu Kaliskiego urzędnika powiatowego do komisji śledczej wyjaśniającej podburzanie przez Romana Radolińskiego włościan Piątku Małego do powstania	61
36.	8/20 IX 1861 Kalisz. Delegowanie przez Naczelnika Powiatu Kaliskiego urzędnika powiatowego do komisji śledczej wyjaśniającej podburzanie przez Antoniego Rembowskiego włościan wsi Nakwasin do powstania	62
37.	8/20 IX 1861 Kalisz. Raport Magistratu m. Kalisza o urządzeniu kilku kupcom żydowskim kocie muzyki podczas święta Kuczek	62
38.	10/22 IX 1861 Kalisz. Uzupełnienie raportu Magistratu m. Kalisza o urządzeniu kilku kupcom żydowskim kocie muzyki podczas święta Kuczek	63
39.	25 IX/3 X 1861 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego w sprawie kosztów delegacji urzędnika powiatowego i 5 kozaków wysłanych do Warty celem zaprowadzenia porządku	63
40.	25 IX/7 X 1861 Tyniec. Zapytanie Sądu Policji Poprawczej w Kaliszu do Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie delegata do komisji śledczej mającej badać namawianie włościan do powstania przez Antoniego Rembowskiego	64
41.	5/17 X 1861 Kalisz. Okólnik Naczelnik Powiatu Kaliskiego do władz policyjnych w powiecie nakazujący upowszechnić wśród mieszkańców przepisy stanu wojennego i zarządzenia Kaliskiego Naczelnika Wojennego	65
42.	5/17 X 1861 Kalisz. Okólnik Naczelnika Powiatu Kaliskiego do organów administracji rządowej w powiecie, informujący o wprowadzeniu stanu wojennego w Królestwie Polskim ...	66
43.	5/17 X 1861 Kalisz. Rozporządzenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie zamknięcia Resursy w Kaliszu	67
44.	9/21 X 1861 Kalisz. Okólnik Nr 42 Naczelnika Powiatu Kaliskiego nakazujący władzom policyjnym w powiecie informowanie włościan o braku przeszkód w przybywaniu do miast w celu handlu żywnością	67
45.	16/28 X 1861 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego w sprawie antycarskiego plakatu	68
46.	9/21 X 1861 Warszawa. Okólnik Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do naczelników powiatów w sprawie podziału Królestwa Polskiego na okręgi wojenne	68
47.	16/28 X 1861 Kalisz. Raport Magistratu m. Kalisza o śpiewaniu pieśni patriotycznych w kościele Franciszkanów	69
48.	17/29 X 1861 Kalisz. Okólnik Nr 46 Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie wyjaśnienia niektórych zapisów instrukcji o stanie wojennym	69
49.	17/29 X 1861 Kalisz. Wezwanie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Konsystorza Generalnego Kaliskiego do przestrzegania przez duchowieństwo zarządzenia Naczelnika Wojennego Okręgu Kaliskiego względem procesji kościelnych i odpustów	70
50.	31 X 1861 Kalisz. Odpowiedź oficjała Konsystorza Generalnego Kaliskiego ks. Józefa Lisieckiego na wezwanie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do przestrzegania przez duchowieństwo zarządzenia Naczelnika Wojennego Okręgu Kaliskiego względem procesji kościelnych i odpustów	71
51.	20 X/11 XI 1861 Błaszki. Raport burmistrza Błazek Kokosińskiego o aresztowaniu osób za śpiewanie zakazanych pieśni	72
52.	17/29 XI 1861 Kalisz. Okólnik Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie podpisów włościan pod ogłoszeniami o stanie wojennym	72
53.	17/29 XI 1861 Kalisz. Okólnik Naczelnika Powiatu Kaliskiego nakazujący zwracać uwagę na osoby posługujące się określonymi znakami	73

54.	21 XI/3 XII 1861 Kalisz. Okólnik Naczelnika Powiatu Kaliskiego zakazujący śpiewania pieśni skomponowanej z okazji śmierci arcybiskupa warszawskiego Antoniego Fijałkowskiego	73
55.	22 XI/4 XII 1861 Kalisz. Okólnik Naczelnika Powiatu Kaliskiego do władz policyjnych w powiecie przypominający o ścisłym przestrzeganiu przepisów o stanie wojennym	74
56.	28 XI/10 XII 1861 Kalisz. Okólnik Naczelnika Powiatu Kaliskiego nakazujący władzom policyjnym w powiecie dostarczenia Naczelnikowi Wojennemu Okręgu Kaliskiego listy osób zbiegłych za granicę	74
57.	5/17 I 1862 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Naczelnika Wojennego Okręgu Kaliskiego w sprawie lokalu na aresztu dla kobiet	75
58.	6/18 I 1862 Kalisz. Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do wójta gm. Głównych w sprawie ukarania ucznia Wyższej Szkoły Realnej w Kaliszu Bronisława Kęszyckiego za śpiewanie niedozwolonych pieśni	75
59.	23 III/4 IV 1862 Kalisz. Okólnik Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie jednorazowego pozwolenia na nieużywanie latarek podczas nocy rezurekcyjnej	76
60.	26 III/7 IV 1862 Kalisz. Okólnik Naczelnika Powiatu Kaliskiego zakazujący przebiegania się straży przy grobie Chrystusa oraz strzelania podczas rezurekcji	76
61.	14/26 VII 1862 Kalisz. Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zatrzymaniu, w razie ich powrotu, pruskich poddanych wydanych z Królestwa Polskiego za przestępstwa polityczne	76
62.	16/28 VII 1862 Kalisz. Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego o rozciągnięciu nadzoru policyjnego nad Władysławem Kosteckim w razie jego pojawienia się w granicach powiatu kaliskiego	77
63.	20 VIII/1 IX 1862 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego o przybyciu do Kalisza Szpasia Szaingolda biorącego udział w nieporządkach w Warszawie	78
64.	8/20 IX 1862 Kalisz. Delegowanie przez Naczelnika Powiatu Kaliskiego Sekretarza Powiatu Wychowskiego do komisji śledczej badającej okoliczności nabożeństw żałobnych w Kaliszu za ukaranych przestępców	78
65.	9/21 IX 1862 Kalisz. Odmowa Sekretarza Powiatu Wychowskiego uczestniczenia w pracach komisji śledczej z powodu kłopotów zdrowotnych	79
66.	9/21 IX 1862 Kalisz. Prośba prezydenta Kalisza Raciborskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zwolnienie Roweckiego z obowiązku uczestniczenia w pracach komisji śledczej z powodów służbowych	79
67.	3/15 X 1862 Warszawa. Rozporządzenie Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do naczelników powiatów dotyczące zasad wyjątkowego poboru do wojska w 1862 r.	80
68.	5/17 X 1862 Kalisz. Polecenie Naczelnika Wojennego Okręgu Kaliskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego wyegzekwowania kary nałożonej na Anzelma Rudnickiego	81
69.	29 XI/11 XII 1862 Warszawa. Wytyczne Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie realizacji przepisów wyjątkowego poboru do wojska w 1862 r.	81
70.	21 XII 1862 Kalisz. Instrukcja dotycząca postępowania władz na wypadek pojawienia się demonstracji politycznych	83
71.	21 XII/2 I 1862/3 Warszawa. Okólnik Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do naczelników powiatów wprowadzający instrukcję dotyczącą postępowania władz na wypadek pojawienia się demonstracji politycznych	88
72.	29 XII/10 I 1862/3 Kalisz. Okólnik Naczelnika Powiatu Kaliskiego do burmistrzów i wójtów rozsyłający instrukcję rządową na wypadek pojawienia się demonstracji politycznych	89

73.	4/16 I 1863 Kalisz. Raport prezydenta Kalisza Kołdowskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie antyrządowego plakatu	89
74.	13/25 I 1863 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego w sprawie wykazu osób politycznie notowanych i przeznaczonych do poboru wojskowego	90
75.	14/26 I 1863 Kalisz. Okólnik Naczelnika Powiatu Kaliskiego informujący o przywróceniu stanu wojennego w całym Królestwie	93
76.	14/26 I 1863 Kalisz. Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego dla burmistrza Koźminka przygotowania kwatery dla poborowych i pilnującego ich wojska	94
77.	15/27 I 1863 Warszawa. Polecenie Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego nakazujące rozpowszechnienie rozkazu Namiestnika Królestwa do wojska o karaniu śmiercią osób ujętych z bronią w ręku	94
78.	16/28 I 1863 Kalisz. Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do wójtów gmin: Chmielnik, Kalisz, Opatówek i Tyniec przestrzegania obostrzeń wynikających ze stanu wojennego	95
79.	17/29 I 1863 Kalisz. Okólnik Nr 5 Naczelnika Powiatu Kaliskiego nakazujący rozpowszechnienie rozkazu Namiestnika Królestwa do wojska o karaniu śmiercią osób ujętych z bronią w ręku	95
80.	18/30 I 1863 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego o liczbie poborowych	96
81.	1 II 1863 Warta. Raport burmistrza Warty do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zbieraniu się uzbrojonych ludzi w lasach rossoszyckich	96
82.	1 II 1863 Sulmierzyce. Okólnik Urzędu Policyjnego w Sulmierzycach dotyczący ograniczenie handlu bronią, amunicją i prochem	97
83.	21 I/2 II 1863 Kalisz. Okólnik Nr 6 Naczelnika Powiatu Kaliskiego nakazujący władzom policyjnym w powiecie składnia codziennych raportów Naczelnikowi Wojennemu	98
84.	28 I/9 II 1863 Warszawa. Polecenie Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego nakazujące złożenie raportu o stanie bezpieczeństwa w powiecie	98
85.	10 II 1863 Kalisz. Podanie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Naczelnika Wojennego Okręgu Kaliskiego o wykreślenie z listy poborowych politycznie notowanego Edwarda Przedpełskiego ...	99
86.	29 I/10 II 1863 Kościelnica. Raport wójta gm. Kościelnica Muszyńskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o pobycie powstańców w Uniejowie	99
87.	30 I/11 II 1863 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego w sprawie stanu bezpieczeństwa w powiecie	100
88.	30 I/11 II 1863 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego w sprawie uwolnienia Jankiela Łokcińskiego przez powstańców	101
89.	2/14 II 1863 Kalisz. Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Magistratu m. Kalisza w sprawie przedłożenia imiennego wykazu osadzonych w areszcie dla kobiet	102
90.	14 II 1863 Morawin. Raport wójta gm. Morawin Śniechowskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o stanie bezpieczeństwa w gminie	102
91.	9/21 II 1863 Kalisz. Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do wójtów gmin: Kakawa, Opatówek i Ostrów Kaliski w sprawie uspokojenia włościan zaniepokojonych pojawieniem się powstańców	103
92.	11/23 II 1863 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego w sprawie antycarskiego plakatu	103
93.	11/23 II 1863 Warszawa. Okólnik Rządu Gubernialnego Warszawskiego do naczelników powiatu zakazujący importu kos i łowiu	104

94.	13/25 II 1863 Opatówek. Raport burmistrza Opatówka Janickiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o pobycie powstańców w mieście	104
95.	14/26 II 1863 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego o pobycie powstańców w Opatówku	105
96.	14/26 II 1863 Ostrów Kaliski. Raport wójta gm. Ostrów Kaliski do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o pobycie powstańców i rekwizycji przeprowadzonej przez powstańców na probostwie	106
97.	15/27 II 1863 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego o pojawieniu się powstańców w okolicach Kuźnicy Grabowskiej	106
98.	15/27 II 1863 Kalisz. Okólnik Nr 11 Naczelnika Powiatu Kaliskiego przypominający jakim władzom mają być składane raporty o nieporządkach w powiecie	107
99.	15/27 II 1863 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego w sprawie planowanej przez włościan Nędzerczewa, Winiar i Szałego rzezi ...	107
100.	16/28 II 1863 Kalisz. Protokół przesłuchania wójta gm. Tłokinia Wiśniewskiego przez p.o. burmistrza Opatówka Szydłowskiego	108
101.	16/28 II 1863 Kalisz. Zapytanie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego o zawartość przesyłki pocztowej zabranej przez powstańców	108
102.	23 II/7 III 1863 Kalisz. Raport prezydenta Kalisza do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o podłożeniu petardy na rynku w Kaliszu	109
103.	5 II/9 III 1863 Blizanów. Raport wójta gm. Blizanów do Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie nadużyć oddziału kozaków	109
104.	26 II/10 III 1863 Warszawa. Okólnik Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do naczelników powiatów w sprawie sposobu wykorzystania włościan do utrzymania porządku w kraju	110
105.	28 II/12 III 1863 Warszawa. Okólnik Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do naczelników powiatów w sprawie wykorzystania wojska do ograniczenia samowoli włościan wobec obywateli ziemskich i innych mieszkańców Królestwa	111
106.	2/14 III 1863 Warszawa. Okólnik Rady Głównej Opiekuńczej Zakładów Dobroczynnych do rad opiekuńczych powiatów w sprawie zakazu udzielania urlopów młodym urzędnikom	112
107.	4/16 III 1863 Kalisz. Korespondencja Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie ukarania Franciszka Staszewskiego za brutalne obchodzenie się z włościanami i antyrządowe wypowiedzi	112
108.	11/23 III 1863 Brodnia. Raport wójta gm. Brodnia do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o braku nieporządków	114
109.	12/24 III 1863 Kalisz. Prośba Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Królewsko-Pruskiego Rady Ziemiańskiego w Ostrowie o poświadczenie odbioru dwóch pruskich poddanych wydanych z Królestwa Polskiego	114
110.	15/27 III 1863 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego w sprawie likwidacji kosztów śledztwa przeprowadzonego w Gruszczycach	115
111.	16/28 III 1863 Kalisz. Raport prezydenta Kalisza do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o karze cielesnej dla Antoniego Janowskiego za kradzież i przetrzymywanie kos	115
112.	16/28 III 1863 Uniejów. Raport burmistrza Uniejowa do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o pobycie powstańców w mieście i ukaraniu przez nich Karola Capke	115
113.	16/28 III 1863 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego sprawie podłożenia petardy w Kaliszu	116

114.	20 III/1 IV 1863 Uniejów. Raport burmistrza Uniejowa o zniszczeniu herbu państwowego przez nieznanego człowieka	116
115.	22 III/3 IV 1863 Kalisz. Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do wójtów podmiejskich gmin: Kalisz, Chmielnik, Tyniec i Opatówek w sprawie upowszechniania rozporządzenia Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego wprowadzającego ograniczenia w publicznym obchodzeniu świąt Wielkanocy	117
116.	25 III/6 IV 1863 Kalisz. Delegacja Naczelnika Powiatu Kaliskiego dla burmistrza Stawu Rochańskiego do komisji śledczej w celu ustalenia sprawców powieszenia Ludwika Polewińskiego	117
117.	27 III/8 IV 1863 Kalisz. Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do wójtów gmin: Skotniki, Popów i Miłkowice w sprawie odesłania do Koła wszelkich urządzeń przewozowych na rzece Warcie	118
118.	28 III/9 IV 1863 Kalisz. Okólnik Nr 14 Naczelnika Powiatu Kaliskiego o odpowiedzialności za brak reakcji na pojawiające się oddziały powstańcze	118
119.	9 IV 1863 Goszczanów. Raport wójta gm. Goszczanów Bieske o pogroźkach włościan wobec ziemian i księży	119
120.	28 III/9 IV 1863 Uniejów. Raport burmistrza Uniejowa do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zniszczeniu przez nieznaną męczyzn herbów państwowych w mieście	119
121.	1/13 IV 1863 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego w sprawie powieszenia Ludwika Polewińskiego z Warty	120
122.	1/13 IV 1863. Raport burmistrza Uniejowa o zabranianiu przez powstańców herbu państwowego	122
123.	1/13 IV 1863 Kalisz. Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do burmistrza Uniejowa w sprawie uszczegółowienia ostatniego raportu	121
124.	2/14 IV 1863 Kalisz. Prośba Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Naczelnika Wojennego o udzielenie pomocy wojskowej. Polecenie dla wójta gm. Goszczanów przeprowadzenia śledztwa w związku z zająciami w Goszczanowie	121
125.	3/15 IV 1863 Kalisz. Zawiadomienie przez Naczelnika Powiatu Kaliskiego wójta gm. Goszczanowa o odmowie pomocy wojskowej ze strony Naczelnika Wojennego Okręgu Kaliskiego. Polecenie podjęcia działań zmierzających do uspokojenia włościan w gminie	122
126.	3/15 IV 1863 Nakwasin. Raport wójta gm. Nakwasina Antoniego Rembowski do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o pobycie powstańców	123
127.	3/15 IV 1863 Dobra. Raport burmistrza Dobrej Gustawskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o pobycie powstańców w mieście.	123
128.	4/16 IV 1863 Czepów Dolny. Raport wójta gm. Skotniki do Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie urządzeń przewozowych na rzece Warcie	124
129.	5/17 IV 1863 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego w sprawie pieczęci wójtowskich	124
130.	5/17 IV 1863 Kalisz. Informacja Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Magistratu Uniejowa o odesłaniu dwóch mieszkańców miasta podejrzanych o namawianie do powstania	124
131.	6/18 IV 1863 Uniejów. Uzupełnienie raportu burmistrza Uniejowa do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zniszczeniu herbu państwowego	125
132.	6/18 IV 1863 Kalisz. Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do burmistrza Dobrej uszczegółowienia ostatniego raportu o pobycie powstańców w mieście	125
133.	8/20 IV 1863 Miłkowice. Raport wójta gm. Miłkowice do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o odesłaniu promu do Koła	126

134.	9/21 IV 1863 Kalisz. Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do wójta gm. Goszczanów w sprawie przesłania sądowi w Kaliszu wyników śledztwa dotyczącego gróźb włóścian wobec ziemian i kleru	134
135.	10/22 IV 1863 Dobra. Uzupełnienie raportu burmistrza Dobrej Gustawskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o pobycie powstańców w mieście	126
136.	10/22 IV 1863 Kalinowa. Raport wójta gm. Kalinowa do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o pobycie powstańców	127
137.	11/23 IV 1863 Kalisz. Ponaglenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do wójtów gmin: Popów i Skotniki w sprawie odesłania urządzeń promowych do Koła	127
138.	11/23 IV 1863 Kalisz. Informacja Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Naczelnika Powiatu Konińskiego o odesłaniu dwóch mieszkańców powiatu konińskiego aresztowanych za udział w powstaniu	127
139.	11/23 IV 1863 Warszawa. Polecenie Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do naczelników powiatów w sprawie rozpowszechnienia informacji o możliwości uzyskania amnestii przez powstańców	128
140.	11/23 IV 1863 Kościelnica. Raport wójta gm. Kościelnica do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zabranii herbu państwowego przez nieznaną ludzi	128
141.	13/25 IV 1863 Miłkowice. Raport wójta gm. Miłkowice do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o przemarszu powstańców	129
142.	14/26 IV 1863 Rzechta. Raport wójta gm. Długa Wieś Warcka do Naczelnika Powiatu Kaliskiego dotyczący przemarszu powstańców	129
143.	14/26 IV 1863 Dzierzb. Raport wójta gm. Dzierzb Gajkowskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zniszczeniu herbu państwowego	130
144.	15/27 IV 1863 Kalisz. Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Magistratu m. Kalisza w sprawie wzięcia pod nadzór policyjny osób podejrzanych o chęć przyłączenia się do powstańców	130
145.	15/27 IV 1863 Kalisz. Korespondencja Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie wydalenia z Królestwa Polskiego dwóch pruskich poddanych podejrzanych o zamiar przyłączenia się do powstańców	131
146.	15/27 IV 1863 Zbiersk. Raport wójta gm. Zbiersk do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zabranii przez powstańców koni z majątku Petryki	131
147.	28 IV 1863 Kalisz. Prośba Agnieszki Wołowskiej, właścicielki dóbr Oszczeklina, o urzędowy rysopis syna Ksawerego Maksymiliana Wołowskiego aresztowanego przez władze wojskowe	132
148.	16/28 IV 1863 Kalisz. Urzędowy rysopis Ksawerego Maksymiliana Wołowskiego	132
149.	18/30 IV 1863 Popów. Raport wójta gm. Popów Skolimowskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o odesłaniu promu do Koła	133
150.	19 IV/2 V 1863 Olesiec. Raport wójta gm. Olesiec do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zniszczeniu przez powstańców herbu państwowego	133
151.	23 IV/4 V 1863 Kościelnica. Raport wójta gm. Kościelnica do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o przejściu partyzantów i zabranii przez nich pieniędzy z kasy dominanej	133
152.	24 IV/6 V 1863 Kalisz. Korespondencja Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie wydalenia z Królestwa Polskiego 19 pruskich poddanych oskarżonych o udział w powstaniu	134
153.	8 V 1863 Rzechta. Raport wójta gm. Długa Wieś Warcka do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zabranii przez powstańców podwód	135
154.	8 V 1863 Rajsco. Raport wójta gm. Rajsco Umińskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zdjęciu herbu państwowego przez nieznaną ludzi.	135

155.	26 IV/8 V 1863 Kalisz. Korespondencja Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie wydalenia z Królestwa Polskiego pruskiego poddanego Kazimierza Genzerowskiego podejrzanego o udział w powstaniu	136
156.	9 V 1863 Ostrów. Prośba Sędziego Śledczego z Wydziału Karnego Królewsko-Pruskiego Sądu Powiatowego w Ostrowie do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o dostarczenie dowodów udziału w powstaniu 19 poddanych pruskich wydanych z Królestwa Polskiego	137
157.	9 V 1863 Sulmierzyce. Okólnik burmistrza Sulmierzyc o zakazie polowań bez pozwoleń i prawie wojska do rewidowania podejrzanych transportów	137
158.	29 IV/11 V 1863 Kalisz. Wyjaśnienia Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Wydziału Karnego Królewsko-Pruskiego Sądu Powiatowego w Ostrowie, dotyczące zasad wydalenia z Królestwa Polskiego pruskich poddanych oskarżanych o udział w powstaniu	138
159.	23 IV/5 V 1863 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego w sprawie nowego wykazu osób politycznie notowanych i przeznaczonych do poboru wojskowego.	139
160.	30 IV/12 V 1863 Krowica. Raport wójta gm. Marchwacz i Szczytniki Zbiewskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zdjęciu herbu państwowego przez nieznaną mężczyznę ...	140
161.	12 V 1863 Rzechta. Raport wójta gm. Długa Wieś Warcka do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zabranii przez powstańców podwód	140
162.	13 V 1863 Rzechta. Raport wójta gm. Piekary do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zniszczeniu herbów państwowych przez powstańców	140
163.	1/13 V 1863 Warszawa. Polecenie Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego wprowadzenia w życie rozporządzenia Namiestnika Królestwa ustanawiającego na czas trwania stanu wojennego naczelników wojennych w każdym powiecie oraz urzędzenia policji miejskiej i wiejskiej	141
164.	4/16 V 1863 Dobra. Raport burmistrza Dobrej Gustawskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zniszczeniu herbu państwowego przez nieznaną osobę	143
165.	4/16 V 1863 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Wojenno-Śledczej Komisji Oddziału Wieluńskiego w Wieluniu w sprawie powstańca Alberta Zehendorfa	144
166.	4/16 V 1863 Kalisz. Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego dla wójta gm. Piegonisko w sprawie wzięcia pod nadzór policyjny powstańca Benedykta Rembowskiego	144
167.	9/21 V 1863 Kalisz. Okólnik Nr 18 Naczelnika Powiatu Kaliskiego do władz policyjnych w powiecie nakazujący realizację rozporządzenia Namiestnika Królestwa w sprawie ustanowienia na czas trwania stanu wojennego policji miejskiej i wiejskiej	145
168.	10/22 V 1863 Kalisz. Korespondencja Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie wydalenia z Królestwa Polskiego pruskiego poddanego Andrzeja Pogonowicza oskarżonego o udział w powstaniu	145
169.	10/22 V 1863 Warta. Raport sekretarza m. Warty Karacińskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o dostarczeniu siana dla wojska rosyjskiego oraz aresztowaniu kasjera Magistratu	146
170.	22 V 1863 Warszawa. Wyjaśnienie Zarządu Pocht w Warszawie do Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie pochodzenia przesyłki pocztowej zabranej przez powstańców	147
171.	11/23 V 1863 Warszawa. Okólnik Rządu Gubernialnego Warszawskiego do naczelników powiatów w sprawie zakazu importu rzezaków i tasaków	147
172.	10/22 V 1863 Kalisz. Korespondencja Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie wydalenia z Królestwa Polskiego pruskiego poddanego Józefa Lewandowskiego oskarżonego o udział w powstaniu	148
173.	3/25 V 1863 Dobra. Raport burmistrza Dobrej Gustawskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o pobytku powstańców w mieście	148

174.	13/25 V 1863 Warszawa. Odezwa Oddzielnej Kancelarii Interesów Stanu Wojennego do Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego w sprawie odzyskiwania od urzędników funduszy skarbowych zrabowanych przez powstańców	149
175.	14/26 V 1863 Uniejów. Raport burmistrza Uniejowa do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o nadużyciach wojska rosyjskiego	149
176.	14/26 V 1863 Kalisz. Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do burmistrza Dobrej oraz wójta gm. Piwonice przeprowadzenia śledztw w sprawie wstępowania do oddziałów powstańczych	150
177.	14/26 V 1863 Kalisz. Informacja Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego o przyczynach niewydalenia dwóch poddanych pruskich oskarżonych o udział w powstaniu	151
178.	16/28 V 1863 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego o aresztowaniu Lenartowicza oskarżonego o udział w powstaniu	151
179.	17/29 V 1863 Opatówek. Raport burmistrza Opatówka Janickiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zdjęciu herbu państwowego przez nieznane osoby	151
180.	29 V 1863 Opatówek. Raport wójta gm. Opatówka do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zdjęciu herbu państwowego przez nieznane osoby	152
181.	17/29 V 1863 Dobra. Raport burmistrza Dobrej Gustawskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o nadużyciach wojska rosyjskiego	152
182.	17/29 V 1863 Kalisz. Korespondencja Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie wydalenia z Królestwa Polskiego pruskiego poddanego Franciszka Wincek oskarżonego o udział w powstaniu	153
183.	17/29 V 1863 Kalisz. Korespondencja Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie wydalenia z Królestwa Polskiego 40 pruskich poddanych oskarżonych o udział w powstaniu	153
184.	18/30 V 1863 Piętno. Raport wójta gm. Piętno do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zabranii herbu państwowego przez powstańców	155
185.	18/30 V 1863. Prośba Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Rządu Gubernialnego Warszawskiego o sprawdzenie zawartości przesyłki pocztowej zabranej przez powstańców	155
186.	31 V 1863 Morawin. Raport wójta gm. Morawin do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zdjęciu herbu państwowego przez powstańców	155
187.	19/31 V 1863 Brudzew. Raport wójta gm. Brudzew Kaliski do Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie znalezienia zwłok niezidentyfikowanego powstańca	156
188.	20 V/1 VI 1863 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Gubernatora Cywilnego Warszawskiego o nadużyciach wojska rosyjskiego	157
189.	20 V/1 VI 1863 Kalisz. Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do wójta gm. Niewiesz w sprawie złożenia raportu o bitwie pod Niewieszem stosownym władzom	157
190.	3 VI 1863 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Komisji Śledczej nad politycznymi przestępcami w Piotrkowie w sprawie Józefa Zastrożnego	158
191.	3 VI 1863 Piętno. Raport wójta gm. Piętno do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o przejściu powstańców	158
192.	25 V/6 VI 1863 Kalisz. Informacja Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Królewsko-Pruskiego Rady Ziemiańskiego we Wrześni o powstańcu Stefanie Grützmacher	159
193.	25 V/6 VI 1863 Kutno. Prośba Naczelnika Powiatu Gostyńskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o sprawdzenie poddaństwa pruskiego powstańca Wawrzyńca Brzozowskiego	159
194.	28 V/9 VI 1863 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Polowego Wojennego Sądu nad politycznymi przestępcami w Kaliszu o wynikach śledztw w Piwonicach i Dobrej w sprawie wstępowania do oddziałów powstańczych	160

195.	9 VI 1863 Niewiesz. Raport wójta gm. Niewiesz do Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie bitwy pod Niewieszem	160
196.	29 V/10 VI 1863 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Polowego Wojennego Sądu nad politycznymi przestępcami w Kaliszu w sprawie zatrzymania przez powstańców Stanisława Konińskiego	161
197.	30 V/11 VI 1863 Kalisz. Korespondencja Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie wydalenia z Królestwa Polskiego dwóch pruskich poddanych biorących udział w powstaniu	161
198.	1/13 VI 1863 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Komisji Śledczej nad politycznymi przestępcami przy Ołonieckim Pułku Piechoty we Włocławku w sprawie powstańca Józefa Graczykowskiego	162
199.	5/17 VI 1863 Kalisz. Raport Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Komisji Śledczej nad politycznymi przestępcami przy Ołonieckim Pułku Piechoty we Włocławku w sprawie powstańca Józefa Śmiechowskiego	163
200.	19 VI 1863 Koźminek. Raport burmistrza Koźminka Jezierskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zabranii herbu państwowego przez nieznaną ludzi	163
201.	8/20 VI 1863 Kalisz. Korespondencja Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie wydalenia z Królestwa Polskiego pruskiego poddanego Szymona Płachty podejrzanego o udział w powstaniu	164
202.	10/22 VI 1863 Kalisz. Okólnik Naczelnika Powiatu Kaliskiego nakazujący przeprowadzenie śledztwa w sprawie zabrania przez nieznaną sprawców herbu państwowego w Koźminiku ...	164
203.	10/22 VI 1863 Kalisz. Polecenie Naczelnika Powiatu Kaliskiego do Magistratu Błaszek, wójta gm. Staw oraz Naczelnika Powiatu Sieradzkiego w sprawie wzięcia pod nadzór policyjny powstańca i osób podejrzanych o chęć przyłączenia się do powstania	165
204.	1 VII 1863 Kalisz. Podanie Antoniego Dąbrowskiego, czeladnika szewskiego z Kalisza, o uwolnienie brata Juliana Dąbrowskiego z aresztu	165
205.	24 VI/6 VII 1863 Warszawa. Okólnik Rady Głównej Opiekuńczej Zakładów Dobroczynnych do rad opiekuńczych w sprawie przesłania imiennego wykazu urzędników	166
206.	13 VII 1863 Kalisz. Raport Urzędu Pocztowego Pogranicznego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego o zabranii poczty przez powstańców	137
207.	8/20 VIII 1863 Warszawa. Okólnik Rady Głównej Opiekuńczej Zakładów Dobroczynnych do rad opiekuńczych w sprawie usunięcia z pracy urzędników samowolnie ją opuszczających ...	167
208.	28 VIII/9 IX 1863 Warszawa. Okólnik Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych do Rządu Gubernialnego Radomskiego w sprawie opłat szpitalnych za leczenie rannych powstańców, zakwalifikowanych do służby wojskowej	167
209.	18/30 IX 1863 Warszawa. Polecenie Gubernatora Cywilnego Warszawskiego do Naczelnika Powiatu Kaliskiego dotyczące ujęcia w wykazach spisowych ochotników i wcielonych do wojska za przestępstwa polityczne	168
210.	11/23 III 1864 Warszawa. Okólnik Rady Głównej Opiekuńczej Zakładów Dobroczynnych do rad opiekuńczych w sprawie usunięcia z listy urzędników Ildefonsa Chomińskiego i Onufrego Nestorowicza	170
211.	18/30 VI 1864 Warszawa. Okólnik p.o. Sekretarza Stanu przy Radzie Administracyjnej do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych w sprawie postępowania z funduszami zarekwirowanymi przez powstańców	170
212.	24 XI/6 XII 1864 Warszawa. Okólnik Rady Głównej Opiekuńczej Zakładów Dobroczynnych do rad opiekuńczych w sprawie usunięcia z listy urzędników Juliana Jankowskiego za udział w powstaniu	171

213.	17/29 I 1866 Kalisz. Okólnik Naczelnika Wojennego Rejonu Kaliskiego do wójtów gmin: Chmielnik, Kalisz, Kościelna Wieś, Żydów, Kakawa i Ostrów Kaliski w sprawie odnalezienia medali za uśmierzenie powstania	172
214.	25 I/6 II 1866 Kalisz. Okólnik Naczelnika Wojennego Rejonu Kaliskiego do wójtów gmin: Chmielnik, Kalisz, Kościelna Wieś, Żydów, Wolica, Kakawa i Ostrów Kaliski w sprawie przeprowadzenia śledztwa wobec przestępców politycznych Bolesława Karpińskiego i Faustyna Puchalskiego	172
215.	6/18 II 1866 Kalisz. Pismo Naczelnika Wojennego Rejonu Kaliskiego do proboszcza parafii w Koźmniku Ignacego Borzęckiego o odmowie zdjęcia dozoru policyjnego	173
216.	14/26 III 1866 Kalisz. Polecenie Naczelnika Wojennego Rejonu Kaliskiego do wójta gm. Ostrów Kaliski w sprawie wzięcia Kwiryna Biernackiego pod nadzór policyjny	173
217.	8 IV 1866 Rajsko. Raport wójta Marchwacz i Gać Kaliska Umińskiego do Naczelnika Wojennego Okręgu Kaliskiego z wykazem osób znajdujących się pod dozorem policyjnym ...	174
218.	26 III/9 IV 1866 Opatówek. Raport burmistrza Opatówka Szydłowskiego do Naczelnika Wojennego Okręgu Kaliskiego z załączoną listą osób znajdujących się pod dozorem policyjnym	175
219.	18/30 IV 1866 Opatówek. Raport burmistrza Opatówka Szydłowskiego do Naczelnika Wojennego Okręgu Kaliskiego w sprawie osób znajdujących się pod nadzorem policyjnym ...	176
220.	14/26 XII 1866 Kalisz. Raport Nadzorcy Kaliskiego Więzienia do Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie odstawienia do miejsca zamieszkania Mikołaja Grajka, podejrzanego o należenie do żandarmów wieszających	177
221.	1922 Warszawa. Przepis ubioru weteranów 1863 r.	177
222.	23 I 1922 Warszawa. Zakaz noszenia odznak weterańskich przez osoby do tego nieuprawnione, wydany przez płk. Piskora II Zastępcę Szefa Sztabu Generalnego Ministerstwa Spraw Wojskowych	178
223.	22 IV 1922 Poznań. Okólnik informacyjny Głównego Wydziału Opiekuńczego nad Inwalidami Wojennymi na Województwo Poznańskie do Powiatowego Wydziału Opiekuńczego nad Inwalidami Wojennymi w Koźminie w sprawie opieki nad weteranami 1863 r. i inwalidami wojennymi	179
224.	1 XII 1922 Poznań. Apel Towarzystwa Pomocy Inwalidom Wojennym i Weteranom z r. 1863 na Województwo Poznańskie o wsparcie finansowe na rzecz weteranów powstania styczniowego	181
225.	10 VII 1923 Stary Gród. Wniosek Józefa Chełkowskiego, byłego starosty koźmińskiego, do Ministerstwa Spraw Wojskowych o nadanie orderu Virtuti Militari weteranowi powstania Ignacemu Goszczyńskiemu	182
226.	24 II 1924 Koźmin. Spis weteranów i wdów po weteranach z powstań narodowych zamieszkających w powiecie koźmińskim	183
227.	28 VI 1924 Krotoszyn. Pismo magistratu w Krotoszynie do Czesława Olsztyńskiego, weterana z Kórnik, o potwierdzenie udziału Teofila Wiedemanna w powstaniu	184
228.	14 VII 1924 Kórnik. Pismo Czesława Olsztyńskiego, weterana z Kórnik, w sprawie odmowy poświadczenia uczestnictwa w powstaniu Teofila Wiedemanna	184
229.	10 X 1928 Poznań. Wniosek Towarzystwa Pomocy Inwalidom Wojennym i Weteranom z roku 1863 na Województwo Poznańskie do Rady Miejskiej w Grabowie o jednorazową subwencję na zapomogi m.in. dla weteranów powstania styczniowego	185
230.	24 I 1933 Łódź. Polecenie wojewody łódzkiego dla starosty kaliskiego w sprawie przekazania weteranom 1863 r. pieniężnego daru narodowego z okazji 70 rocznicy wybuchu powstania ...	186
231.	6 XI 1937 Warszawa. Z wizytą u weteranów z 1863 r. w Kaliszu	187

Wykaz skrótów

AmK – Akta miasta Kalisza
AmKr – Akta miasta Krotoszyna
AmP – Akta miasta Pogorzeli
AmS – Akta miasta Sulmierzyce
bm. – bieżącego miesiąca
d., dn. – dnia
dca – dowódca
DzU – Dziennik ustaw
GCW – Gubernator Cywilny Warszawski
gen. – generał
gimn. – gimnazjum
gm. – gmina
gub. – gubernia
ilustr. – ilustracja
J. O. – Jaśnie Oświecony
J. W. – Jaśnie Wielmożny
J. W. P. – Jaśnie Wielmożny Pan
k. – karta
KOKP – Komisariat Obwodowy Krotoszyn Północ
kol. – kolonia
kop. – kopiejka
kpt. – kapitan
ks. – ksiądz
KSDS – Kontrola Skarbowa Dochodów Stemplowych w Kaliszu
KZP – Kaliski Zarząd Powiatowy
LP – Liceum Pedagogiczne
m. – miasto
maj. – majątek
Martyn – Spuścizna Tadeusza Martyna z Kalisza
mieszk. – mieszkaniec

mjr – major
 mkp – marka polska
 mps – maszynopis
 nacz. – naczelnik
 NPK – Naczelnik Powiatu Kaliskiego
 nr – numer
 NWOK – Naczelnik Wojenny Okręgu (Oddziału) Kaliskiego
 ob. – obecnie
 oryg. – oryginał
 p. – pan
 p.o. – pełniący obowiązki
 PGM – Państwowe Gimnazjum Męskie w Ostrowie Wielkopolskim
 płk – pułkownik
 PMRN – Prezydium Miejskiej Rady Narodowej
 pol. – polski
 pow. – powiat
 ppłk – podpułkownik
 r.s. – roku starego (tj. według kalendarza juliańskiego)
 r.ub. – roku ubiegłego
 r.z. – roku zeszłego
 rb. – rok bieżący
 RGW – Rząd Gubernialny Warszawski
 rkps – rękopis
 ros. – rosyjski
 ROZDPK - Rada Opiekuńcza Zakładów Dobroczynnych Powiatu Kaliskiego
 rs – rubel srebrny
 rz. - rzeka
 s. – strona
 SPK – Starostwo Powiatowe w Kaliszu 1918-1939
 SPKo – Starostwo Powiatowe w Koźminie
 SPKr – Starostwo Powiatowe w Krotoszynie 1981-1939
 SPOd – Starsotwo Powiatowe w Odolanowie
 W. – Wielmożny
 właśc. – właściciel
 WOKOPWiM – Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu
 wś – wieś
 zam. – zamieszkały
 ZbCz – Zbiór czasopism
 ZbF – Zbiór fotografii i pocztówek
 ZbS – Zbiór fotografii, wydawnictw i druków ulotnych Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”
 ZbU – Zbiór druków ulotnych
 złp – złoty polski
 zob. – zobacz

Spis ilustracji

1. Raport burmistrza Błaszek z 11 XI 1861 r. o aresztowaniu przez władze wojskowe trzech osób za śpiewanie w kościele parafialnym zakazanej pieśni. APK, Naczelnik Powiatu Kaliskiego, sygn. 804, k. 265	189
2. Wyjątek z „Dziennika Powszechnego” z 26 I 1863 r. o możliwości sądenia powstańców ujętych z bronią w ręku na miejscu przez doraźne polowe sądy wojenne. APK, Naczelnik Powiatu Kaliskiego, sygn. 804, k. 429	190
3. Pismo Naczelnika Wojennego Oddziału Kaliskiego z 9 III 1863 r. z informacją o porażce Mariana Langiewicza i jego internowaniu przez władze austriackie. APK, Naczelnik Powiatu Kaliskiego, sygn. 804, k. 531	191
4. Pismo Rady Głównej Opiekuńczej Zakładów Dobroczynnych z 2/14 III 1863 r. z informacją o zakazie wydanym przez Radę Administracyjną Królestwa udzielania urlopów młodym osobom pozostającym w służbie rządowej. APK, Rada Opiekuńcza Zakładów Dobroczynnych Powiatu Kaliskiego, sygn. 260, s. 344	192
5. Okólnik Gubernatora Cywilnego Warszawskiego z 23 IV 1863 r. informujący o amnestii dla wszystkich powstańców, którzy złożyli broń do 13 V 1863 r. APK, Naczelnik Powiatu Kaliskiego, sygn. 804, k. 639	193
6. Obwieszczenie burmistrza Sulmierzyc z 9 V 1863 r. o zakazie polowań bez zezwolenia i prawie wojska do aresztowania podejrzanych osób i rewidowania transportów. APK, Akta miasta Sulmierzyce, sygn. 408, k. 18	194
7. Fragment wykazu poddanych pruskich, którzy za udział w powstaniu zostali 29 V 1863 r. wydalenii z Królestwa Polskiego do Prus. APK, Naczelnik Powiatu Kaliskiego, sygn. 804, k. 683 ...	195
8. Raport wójta gminy Marchwacz i Szczytniki z 12 V 1863 r. o zdjęciu przez nieznaną mężczyzn herbów państwowych. APK, Naczelnik Powiatu Kaliskiego, sygn. 804, k. 735	196
9. Raport wójta gminy Piętno z 3 VI 1863 r. o przemarszu oddziału powstańców. APK, Naczelnik Powiatu Kaliskiego, sygn. 804, k. 824	197
10. Pismo Prezesa Rady Głównej Opiekuńczej Zakładów Dobroczynnych z 8/20 VIII 1863 r. z informacją o decyzji Namiestnika Królestwa o wydaleniu ze służby rządowej wszystkich, którzy się z niej samowolnie oddalili. APK, Rada Opiekuńcza Zakładów Dobroczynnych Powiatu Kaliskiego, sygn. 260, k. 351	198

11. Fragment odpisu wyroku Sądu Najwyższego w Berlinie z 28 XII 1864 r. w procesie przeciwko Polakom z zaboru pruskiego wspomagających powstanie. APK, Akta miasta Pleszewa, sygn. 1791, k. 41.	199
12. Weterani powstania styczniowego z Irkucka w lutym 1916 r. Od lewej siedzą: Konopko, Wolk, Beczenas, Bogdanowicz, Porembski, Michalski. Stoją: Boclanowski, Lencki, Rowicki, Herkman, Rużycki, Lech, Zieliński, Płoński. APK, Zbiór czasopism, sygn. 55, „Ilustracja Polska” nr 8 z 23 II 1936 r., s. 172	200
13. Grupa zesłańców 1863 r. z Irkucka. Biblioteka APK, „Świat” 1908, nr 7, s. 22	201
14. Akt zgonu uczestnika powstania styczniowego Faustyna Józefa Arnolda z 1886 r. APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Rajsku, sygn. 82, s. 83, akt zgonu nr 1/1886	202
15. Maria Bentkowska, weteranka powstania styczniowego z Warszawy APK. Zbiór czasopism, sygn. 53, „Światowid” nr 4 z 23 I 1937 r., s. 13	203
16. Akt zgonu uczestnika powstania styczniowego Mateusza Bidermanna z 1899 r. APK, Urząd Stanu Cywilnego Zduny, sygn. 63, s. 56, akt zgonu nr 55/1894	204
17. Okólnik gubernatora kaliskiego Daragana z 4 IV 1895 r. o konieczności rozciągnięcia dwuletniego nadzoru policyjnego nad powracającym do kraju powstańcem styczniowym Janem Basińskim. APK, Kaliski Zarząd Powiatowy, sygn. 775, s. 53.	205
18. Pismo naczelnika żandarmerii z 9 IV 1895 r. do Naczelnika Powiatu Kaliskiego w sprawie zachowania się Gustawa Biske w czasie powstania 1863 r. i przyczyn jego ucieczki za granicę w kwietniu 1864 r. APK, Kaliski Zarząd Powiatowy, sygn. 775, s. 54-55	206
19. Tekst wiernopoddanej przysięgi podpisanej przez Gustawa Biske 16 XI 1895 r. APK, Kaliski Zarząd Powiatowy, sygn. 775, s. 59-60	207
20. Cenzura Ludomira Chojnowskiego, ucznia klasy VI Szkoły Wyższej Realnej w Kaliszu w roku szkolnym 1860/61, późniejszego powstańca styczniowego. APK, Szkoła Wyższa Realna w Kaliszu, sygn. 3, s. 282-283	208
21. Rodzinna karta meldunkowa kaliskiego weterana powstania styczniowego Ludomira Chojnowskiego z lat 1931-1939. APK, Akta miasta Kalisza, sygn. 4433, nlb	210
22. Ludomir Chojnowski, weteran powstania styczniowego z Kalisza. APK, Zbiór czasopism, sygn. 54, „Światowid” nr 45 z 6 XI 1937 r., s. 13	211
23. Strona tytułowa arkusza ocen Feliksa Chylewskiego, ucznia ostrowskiego gimnazjum, wydalonego ze szkoły w kwietniu 1863 r. za śpiewanie <i>Boże coś Polskę</i> . APK, Państwowe Gimnazjum Męskie w Ostrowie Wielkopolskim, sygn. 14, s. 63	212
24. Rodzinna karta meldunkowa kaliskiego weterana powstania styczniowego Wincentego Duchnińskiego z lat 1931-1935. APK, Akta miasta Kalisza, sygn. 4343, nlb	213
25. Akt zgonu uczestnika powstania styczniowego Bolesława Andrzeja Gawrońskiego z 1909 r. APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Szymanowicach, sygn. 54, s. 184, akt zgonu nr 45/1909	214
26. Akt zgonu uczestnika powstania styczniowego Henryka Glita vel Glieda z 1889 r. APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Sokolnikach, sygn. 16, s. 111, akt zgonu nr 11/1889	215
27. Pismo Rady Głównej Opiekuńczej Zakładów Dobroczynnych z 24 XI/6 XII 1864 r. z informacją o zwolnieniu Juliana Jankowskiego z posady sekretarza Domu Przytułku Starców i Kalek w Górze Kalwarii za udział w powstaniu. APK, Rada Opiekuńcza Zakładów Dobroczynnych Powiatu Kaliskiego, sygn. 260, k. 388v	216

28. Marian Langiewicz, dyktator powstania styczniowego. Wycinek prasowy z niemieckiego czasopisma „Illustrierte Welt” z 1863 r. APK, Zbiór czasopism, sygn. 51	217
29. Grób Mariana Langiewicza w Konstantynopolu. Biblioteka APK, „Świat” 1908, nr 16, s. 24 ...	217
30. Akt zgonu uczestnika powstania styczniowego Ignacego Maciejewskiego z 1896 r. APK, Urząd Stanu Cywilnego Ostrów Wielkopolski, sygn. 102, s. 113, akt zgonu nr 113/1896.....	218
31. Jakub Marczak weteran powstania pochowany na cmentarzu w Kosmowie, fot. z lat 30 XX w. APK, Spuścizna Tadeusz Martyna z Kalisza, sygn. 1617	219
32. Władysław Otocki, weteran powstania styczniowego z Kalisza. APK, Zbiór czasopism, sygn. 54, „Światowid” nr 45 z 6 XI 1937 r., s. 13	219
33. Rodzinna karta meldunkowa kaliskiego weterana powstania styczniowego Władysława Otockiego z lat 1931-1947. APK, Akta miasta Kalisza, sygn. 4352, nlb.	220
34. Ks. Ignacy Płoszaj, uczestnik powstania styczniowego, fot. portretu z lat 20 XX w. APK, Spuścizna Tadeusz Martyna z Kalisza, sygn. 190	221
35. Henryk Jastrzębiec Polkowski, flankier w oddziale gen. Edmunda Taczanowskiego, awers i rewers fot. z ok. 1933 r. APK, Spuścizna Tadeusz Martyna z Kalisza, sygn. 1432	222
36. Rodzinna karta meldunkowa kaliskiego weterana powstania styczniowego Józefa Półrolniczaka z lat 1931-1944. APK, Akta miasta Kalisza, sygn. 4442, nlb.	223
37. Józef Półrolniczak, weteran powstania styczniowego z Kalisza. APK, Zbiór czasopism, sygn. 54, „Światowid” nr 45 z 6 XI 1937 r., s. 13.	224
38. Władysław Psarski, uczeń ostrowskiego gimnazjum, uczestnik powstania styczniowego, zginął pod Jurkowicami 21 X 1863 r. Wycinek prasowy z francuskiego czasopisma „Le Mond Illustre” nr 353 z 16 I 1864 r. APK, Zbiór czasopism, sygn. 51	224
39. Fragment aktu dzierżawy folwarku we wsi Będziechów między Piotrem Pawłem Szrubarskim a Erazmem Psarskim z 24 VI 1858 r. APK, Notariusz Ordon Emilian w Kaliszu, sygn. 3, s. 300 i 305	225
40. Akt zgonu uczestnika powstania styczniowego Franciszka Rojewskiego z 1902 r. APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Cieszęcinie, sygn. 30, s. 384, akt zgonu nr 50/1902	226
41. Akt zgonu uczestnika powstania styczniowego Teodora Sokołowskiego z 1894 r. APK, Akt stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej św. Józefa w Kaliszu, sygn. 70, s. 269, akt zgonu nr 30/1894	227
42. Wspomnienie pośmiertne Adolfa Wężyka z Myjomic w pow. ostrzeszowskim, uczestnika powstania styczniowego. Biblioteka APK, „Świat” 1908, nr 16, s. 24	228
43. Adam Wojciechowski, weteran powstania styczniowego z Piotrkowa Trybunalskiego. APK, Zbiór czasopism, sygn. 53, „Światowid” nr 4 z 23 I 1937 r., s. 13.	229
44. Akt zgonu uczestnika powstania styczniowego Edwarda Józefa Mariana Wołowskiego z 1909 r. APK, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Rajsku, sygn. 105, s. 174, akt zgonu nr 72/1909	230
45. Przytułek dla weteranów powstania styczniowego w Irkucku w 1916 r. APK, Zbiór czasopism, sygn. 55, „Ilustracja Polska” nr 8 z 23 II 1936 r., s. 172	231
46. Ustawa z dnia 2 VIII 1919 r. o stałej pensji dla weteranów powstania 1831 i 1863 r. Biblioteka APK, „Dziennik Ustaw”, 1910, nr 65, poz. 397	232

47. Ustawa z dnia 18 XII 1919 r. o przyznaniu stopni i praw oficerskich weteranom z roku 1831, 1848 i 1863. Biblioteka APK, „Dziennik Ustaw”, 1920, nr 2, poz. 5 233
48. Pismo magistratu krotoszyńskiego z 27 V 1924 r. do Dowództwa Okręgu Korpusu VI w Poznaniu w sprawie trudnej sytuacji materialnej wdowy po weteranie powstania Franciszku Karbowskiu. APK, Akta miasta Krotoszyna, sygn. 621, k. 184. 234
49. Prośba Stowarzyszenia Uczestników Powstania 1863 r. o pomoc w rozpowszechnianiu biletów w loterii na rzecz weteranów w 1925 r. APK, Starostwo Powiatowe w Krotoszynie 1918-1939, sygn. 1, k. 360. 235
50. Sprawozdanie Starostwa Powiatowego w Koźminie za grudzień 1926 r. w sprawie inwalidów i wdów wojennych, obejmujące również weteranów powstania 1863 r. APK, Starostwo Powiatowe w Koźminie 1919-1932, sygn. 165, k. 98 236
51. Podziękowanie Towarzystwa Pomocy Inwalidom Wojennym i Weteranom z roku 1863 dla starosty krotoszyńskiego za wsparcie udzielone w zbiorce na rzecz weteranów w 1927 r. APK, Starostwo Powiatowe w Krotoszynie 1918-1939, sygn. 3, k. 164 237
52. Wniosek Towarzystwa Pomocy Inwalidom Wojennym i Weteranom z roku 1863 na Województwo Poznańskie z 10 X 1928 r. do Rady Miejskiej w Grabowie w pow. ostrzeszowskim o jednorazową subwencję na zapomogi m.in. dla weteranów powstania styczniowego. Na piśmie adnotacja o odmowie z powodu braku środków. APK, Akta miasta Grabowa, sygn. 82, k. 78 238
53. Wniosek Stowarzyszenia weteranów roku 1863 z 21 I 1930 r. do władz miasta Pleszewa o jednorazową subwencję na zapomogi dla weteranów powstania styczniowego. Na piśmie adnotacja o odmowie z powodu braku środków. APK, Akta miasta Pleszewa, sygn. 1228, k. 157-157v 239
54. Zaproszenie dla starosty krotoszyńskiego na posiedzenie komitetu organizacyjnego obchodów 70-lecia wybuchu powstania styczniowego w 1933 r. APK, Akta miasta Krotoszyna, sygn. 435, k. 71 240
55. Rachunek za iluminacje ratusza w Krotoszynie z okazji obchodów 70 rocznicy wybuchu powstania w styczniu 1933 r. APK, Akta miasta Krotoszyna, sygn. 435, k. 101 241
56. Afisz z programem obchodów 70 rocznicy wybuchu powstania w Krotoszynie w styczniu 1933 r. APK, Akta miasta Krotoszyna, sygn. 435, k. 74 242
57. Informacja starosty kaliskiego z 16 II 1933 r. o doręczeniu weteranom 1863 r. pieniędzy i pisma wojewody łódzkiego z okazji 70 rocznicy wybuchu powstania styczniowego. APK, Starostwo Powiatowe w Kaliszu 1918-1939, sygn. 20, k. 25 243
58. Grób rodzinny, w którym pogrzebano Franciszka Zgorzelskiego, weterana powstania styczniowego na cmentarzu w Bolesławcu, fot. Lucjan Kłonica, 10 VII 1984 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/23, k. 1 ... 244
59. Pomnik poświęcony powstańcom styczniowym w Kamieniu, fot. Grzegorz Gałązka, 10 XI 1983 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/26, k. 2 245
60. Mogiła powstańców styczniowych na cmentarzu w Złotnikach k. Koźminka, fot. Piotr Raczak, 12 XII 1983 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/40, k. 4 246
61. Pismo proboszcza parafii Kretków z 1984 r. z informacją o domniemanym powstańcu w grobowcu Skórzewskich. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 12, k. 21 247

62. Pomnik nagrobny weterana powstania styczniowego Maksymiliana Dalbora na cmentarzu przy ul. Raszkowskiej w Krotoszynie, fot. Lucjan Kłonica, 5 V 1987 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/8, k. 7 248
63. Pomnik nagrobny weterana powstania styczniowego Franciszka Karbowiaka na cmentarzu przy ul. Raszkowskiej w Krotoszynie, fot. Lucjan Kłonica, 5 V 1987 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/8, k. 53 . . . 249
64. Tablica pamiątkowa umieszczona na Szkole Podstawowej nr 1 w Krotoszynie, w miejscu narodzin gen. Mariana Langiewicza, dyktatora powstania styczniowego, fot. Wojciech Wierciński, lata 80. XX w. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/8, k. 31 250
65. Pomnik w Kuźnicy Grabowskiej wzniesiony w celu upamiętnienia bitwy 26 II 1863 r., fot. Wacław Machuła, 10 XII 1983 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/40A, k. 2 251
66. Tablica pamiątkowa poświęcona m.in. Agatonowi Gillerowi, członkowi Rządu Narodowego, w miejscu jego urodzenia w Opatówku, fot. Lucjan Kłonica, 10 IX 1986 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/45, k. 2 . . . 252
67. Tablica nagrobna weterana powstania styczniowego Józefa Kajzera na cmentarzu przy ul. Wrocławskiej w Ostrowie Wielkopolskim, fot. Włodzimierz Wypijewski, lata 80. XX w. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/2, k. 30 253
68. Karta ewidencyjna weterana powstania styczniowego Józefa Kajzera z ok. 1975 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 17, nlb 253
69. Grób i tablica nagrobna weterana powstania styczniowego Ignacego Maciejewskiego na cmentarzu przy ul. Wrocławskiej w Ostrowie Wielkopolskim, fot. Lucjan Kłonica, 24 VI 1986 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/2, k. 25 254
70. Pismo proboszcza parafii Rajska z 4 VI 1984 r. o grobach uczestników powstania na miejscowym cmentarzu oraz przydrożnej sośnie, na której miano wieszać powstańców. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 12, k. 5 255
71. Grób rodzinny na cmentarzu w Rajsku, w którym pochowano dwóch uczestników powstania styczniowego: Józefa Arnolda i Stanisława Kuźelewskiego, fot. Lucjan Kłonica, 10 IX 1986 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/45, k. 4 256
72. Grób uczestnika powstania styczniowego Mariana Wołowskiego na cmentarzu w Rajsku, fot. Lucjan Kłonica, 10 IX 1986 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/45, k. 8 257
73. Grób Ludwika Cunow, uczestnika powstania styczniowego na cmentarzu w Siemianicach, fot. z ok. 1980 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 23, T. Kuźniar, H. Tyszkiewicz, *Cmentarze, pomniki, epitafia Ziemi Kępińskiej*, Kępno 1980, fot. 21 258
74. Tablica pamiątkowa poświęcona Piotrowi Szembekowi, uczestnikowi powstania styczniowego umieszczona na kościele w Siemianicach, fot. Lucjan Kłonica, 16 IV 1982 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/42, k. 1 259

75. Pismo proboszcza parafii Skalmierzyce z 22 VI 1984 r. z informacją i inskrypcjami miejsc związanych z powstaniem styczniowym znajdujących się na miejscowym cmentarzu i kościele. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 12, k. 33. 260
76. Tablica na kościele w Skalmierzycach upamiętniająca Wincentego Reklewskiego, zawodowego wojskowego i uczestnika powstania styczniowego, fot. Lucjan Kłonica, 14 VI 1986 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/11, k. 2. 261
77. Grób Wojciecha Rybczyńskiego powstańca styczniowego na cmentarzu w Sławoszewie, fot. Lucjan Kłonica, 15 VI 1983 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/34, k. 1. 262
78. Grób Henryka Glieda uczestnika powstania styczniowego na starym cmentarzu w Sokolnikach, fot. „Foto-Reporter” St. Haniszewski - M. Kuropatwińska, IX 1971 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 46, k. 13. 262
79. Pomnik w Sulmierzycach poświęcony uczestnikom walk narodowowyzwoleńczym m.in. powstańcom styczniowym, fot. ok. 1976 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 19, nlb. 263
80. Mogiła powstańców styczniowych na cmentarzu w Szymanowicach, fot. Lucjan Kłonica, 5 X 1983 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/34, k. 1. 264
81. Grób Ildefonsa Kozłowskiego uczestnika powstania styczniowego na starym cmentarzu w Węglewicach, fot. „Foto-Reporter” St. Haniszewski – M. Kuropatwińska, IX 1971 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 46, k. 16. 265
82. Grób Franciszka Rojewskiego uczestnika powstania styczniowego na starym cmentarzu w Węglewicach, fot. „Foto-Reporter” St. Haniszewski – M. Kuropatwińska, IX 1971 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 46, k. 15. 265
83. Pomnik w Wieruszowie poświęcony bohaterom walk o narodowe i społeczne wyzwolenie Polski, m.in. powstańcom styczniowym, fot. Rafał Dąbik, 11 I 1984 r. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 88/18, k. 8. 266
84. Pismo proboszcza parafii Chełmce z 14 VI 1984 r. z informacją o domniemanej mogile powstańca w parku dworskim w Żydowie. APK, Wojewódzki Obywatelski Komitet Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa w Kaliszu, sygn. 12, k. 25. 267
85. Fotokarta wydana przez Muzeum Ziemi Krotoszyńskiej w Krotoszynie z okazji otwarcia Izby Langiewicza 1 X 1983 r. APK, Spuścizna Andrzeja Genstwy z Kalisza, sygn. 45. 268
86. Koperta FDC wydana z okazji 120 rocznicy wybuchu powstania styczniowego przez Ministerstwo Łączności w 1983 r. APK, Zbiór druków ulotnych, sygn. 980. 268
87. Blok 2 znaczków wydanych z okazji 126 rocznicy powstania styczniowego przez Pocztcę Solidarność w 1989 r. APK, Zbiór fotografii, wydawnictw i druków ulotnych Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”, sygn. 244. 268
88. Druk ulotny w formie pocztówki wydany przez Solidarność Walczącą z okazji 125 rocznicy śmierci Romualda Traugutta w 1989 r. APK, Zbiór fotografii, wydawnictw i druków ulotnych Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”, sygn. 247. 269

89. Druk ulotny w formie pocztówki wydany przez Solidarność Walczącą z okazji 125 rocznicy śmierci Romualda Traugutta w 1989 r. APK, Zbiór fotografii, wydawnictw i druków ulotnych Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”, sygn. 248	270
90. Druk ulotny w formie pocztówki wydany przez Solidarność Walczącą z okazji 125 rocznicy śmierci Romualda Traugutta w 1989 r. APK, Zbiór fotografii, wydawnictw i druków ulotnych Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”, sygn. 249	271
91. Druk ulotny w formie pocztówki wydany przez Solidarność Walczącą z okazji 125 rocznicy śmierci Romualda Traugutta w 1989 r. APK, Zbiór fotografii, wydawnictw i druków ulotnych Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”, sygn. 250	272
92. Druk ulotny w formie pocztówki wydany przez Solidarność Walczącą z okazji 125 rocznicy śmierci Romualda Traugutta w 1989 r. APK, Zbiór fotografii, wydawnictw i druków ulotnych Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”, sygn. 251	273
93. Eustachy Klukowski, uczestnik powstania styczniowego. Reprodukacja fotografii z albumu oberpolicmajstra Fredericsa z Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, pocztówka z 1991 r. APK, Zbiór fotografii i pocztówek, sygn. 431	274
94. Powstaniec styczniowy. Reprodukacja fotografii z albumu oberpolicmajstra Fredericsa z Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, pocztówka z 1991 r. APK, Zbiór fotografii i pocztówek, sygn. 432	275
95. Powstaniec styczniowy. Reprodukacja fotografii z albumu oberpolicmajstra Fredericsa z Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, pocztówka z 1991 r. APK, Zbiór fotografii i pocztówek, sygn. 433	276
96. Powstańcy styczniowi. Reprodukacja fotografii z albumu oberpolicmajstra Fredericsa z Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, pocztówka z 1991 r. APK, Zbiór fotografii i pocztówek, sygn. 434	277
97. Ernesto Bendi Achille i Władysław Listopad, członkowie powstańczego oddziału żuawów śmierci. Reprodukacja fotografii z albumu oberpolicmajstra Fredericsa z Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, pocztówka z 1991 r. APK, Zbiór fotografii i pocztówek, sygn. 435	278
98. Powstańcy styczniowi. Reprodukacja fotografii z albumu oberpolicmajstra Fredericsa z Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, pocztówka z 1991 r. APK, Zbiór fotografii i pocztówek, sygn. 436	279
99. Powstańcy styczniowi. Reprodukacja fotografii z albumu oberpolicmajstra Fredericsa z Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, pocztówka z 1991 r. APK, Zbiór fotografii i pocztówek, sygn. 437	280
100. Powstańcy styczniowi. Reprodukacja fotografii z albumu oberpolicmajstra Fredericsa z Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, pocztówka z 1991 r. APK, Zbiór fotografii i pocztówek, sygn. 438	281
101. Bon pamiątkowy o nominale 150 zł wydany z okazji 150 rocznicy wybuchu powstania styczniowego w 2013 r. APK, Zbiór druków ulotnych, sygn. 972	282
102. Afisz III Marszu Szlakiem Wieluńskich Batalionów Obrony Narodowej zorganizowanego z okazji 150 rocznicy wybuchu powstania styczniowego. APK, Zbiór afiszy i plakatów, sygn. 692	283
103. Wlepka wydana z okazji 150 rocznicy wybuchu powstania styczniowego przez Piotra Głuchowskiego-Fedirko (Adiutant Studio) z Lublina w 2013 r. APK, Zbiór druków ulotnych, sygn. 975	284

104. Wlepka wydana z okazji 150 rocznicy wybuchu powstania styczniowego przez Piotra Głuchowskiego-Fedirko (Adiutant Studio) z Lublina w 2013 r. APK, Zbiór druków ulotnych, sygn. 976	284
105. Wlepka wydana z okazji 150 rocznicy wybuchu powstania styczniowego przez Piotra Głuchowskiego-Fedirko (Adiutant Studio) z Lublina w 2013 r. APK, Zbiór druków ulotnych, sygn. 977	285
106. Wlepka wydana z okazji 150 rocznicy wybuchu powstania styczniowego przez Piotra Głuchowskiego-Fedirko (Adiutant Studio) z Lublina w 2013 r. APK, Zbiór druków ulotnych, sygn. 978	285
107. Wlepka wydana z okazji 150 rocznicy wybuchu powstania styczniowego przez Piotra Głuchowskiego-Fedirko (Adiutant Studio) z Lublina w 2013 r. APK, Zbiór druków ulotnych, sygn. 979	286
108. Kartka pocztowa wydana z okazji 150 rocznicy powstania styczniowego przez Pocztcę Polską S.A. w 2013 r. APK, Zbiór fotografii i pocztówek, sygn. 439	286

Indeks osobowy

A

Albinowicz, sekretarz Magistratu m. Kalisza 55

Aleksander II (1818-1881), cesarz ros. od 1855 r. 59, 172

Armstrong Jan, nacz. kaliskiego okręgu celnego 46

Anielchowski Józef, pruski poddany wydalony z Królestwa za udział w powstaniu 154

Arnold Józef Faustyn (ok. 1815-1885), właśc. wsi Pietrzyków, powstańczy nacz. cywilny pow. kaliskiego, pozostający pod nadzorem policyjnym 18, 30, 174, 202, 256

B

Bakowicz Franciszek, nacz. pow. kaliskiego od VII 1861 r. 34

Barski Erazm zob. Psarski Erazm

Basiński Franciszek, mieszk. wsi Grzymaczew w pow. sieradzkim pozostający pod nadzorem policyjnym 174

Basiński Jan, powstaniec z Łomnicy w pow. łukowskim, reemigrant 16, 205

Basiński Kajetan, mieszk. wsi Grzymaczew w pow. sieradzkim pozostający pod nadzorem policyjnym 174

Baumert, malarz w Kaliszu 109

Beczenas, uczestnik powstania zesłany na Syberię 200

Begale Ludwik (1875-1944), starosta krajowy w Poznaniu 1923-1939, czł. patronatu Towarzystwa Pomocy Inwalidom Wojennym i Weteranom z roku 1863 na Województwo Poznańskie 185

Beling, dyrektor trupy konnych jeźdźców występujących w Kaliszu 51

Bellegarde Karol, gen., nacz. wojenny kaliski 176

Bendi Achille Ernesto, Włoch z Sycylii walczący w powstaniu jako ochotnik w legii francusko-włoskiej pod komendą płk. Francesco Nullo, wzięty do niewoli, zesłany na Syberię na ciężkie roboty, do Włoch powrócił w 1866 r. 278

Bentkowska Maria, weteranka powstania styczniowego z Warszawy 22, 203

Bergmann (Berkman), kpt., nacz. Komendy Żandarmów w Kaliszu 40, 61, 62

Bertelman Julian, zam. w Kaliszu, pozostający pod nadzorem policyjnym 175

Bębnowski Romuald, uczeń kaliskiego gimn., uczestnik powstania 21

Białokórska Natalia zob. Psarska Natalia

Białoskórski Stanisław, szwagier Erazma Psarskiego 20
 Bidermann Mateusz, uczestnik powstania pochowany na cmentarzu w Zdunach 19, 204
 Bielawski Józef, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 16
 Bielawski Piotr, weteran powstania, zam. w m. Koźmin 183
 Biernacki Adolf, właśc. wsi Tymieniec w pow. kaliskim pozostający pod nadzorem policyjnym 174
 Biernacki Czesław z Małkowa w pow. kaliskim, uczestnik manifestacji w Kaliszu 31 III 1861 r. 44, 46
 Biernacki, właśc. wsi Bartochów 158
 Biernacki Kwiryn, mieszk. wsi Giżyce, ukarany za pomoc powstańcom 9, 173
 Bilewicz Walenty, mieszk. gm. Chlewo, wytypowany do poboru w 1863 r. jako politycznie notowany 91, 92
 Biliński, hr., właśc. dóbr w pow. konińskim 188
 Biske (Bieske) Gustaw, wójt gm. Goszczanów, podejrzany o udział w powstaniu, reemigrant 16, 206, 207, 119
 Blankenheim zob. Young de Blankenheim
 Bloch Wincenty, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 135
 Boclanowski, uczestnik powstania zesłany na Syberię 200
 Boczenas Mateusz, uczestnik powstania zesłany na Syberię 201
 Bogdanowicz, uczestnik powstania zesłany na Syberię 200
 Bogdański, właśc. promu na rz. Warcie w Miłkowicach 126
 Bohdanowicz Gabriel, uczestnik powstania zesłany na Syberię 201
 Borecki Karol, mieszk. m. Warty, wytypowany do poboru w 1863 r. jako politycznie notowany 91, 92, 139
 Borkowski Piotr zob. Dunin-Borkowski Piotr
 Borowski Józef, uczestnik powstania pochowany na cmentarzu w Stawiszynie 30
 Borzęcki Ignacy, ks. proboszcz z Koźminka pozostający pod nadzorem policyjnym 9, 173
 Bosz Bogumił, poddany pruski, administrator? folw. Zielin k. Uniejowa 100
 Bothe Bernard, administrator dóbr m. Dobry 160
 Brodziak Wojciech, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 135
 Bronikowski Antoni, weteran powstania 22
 Bronikowski Stanisław, absolwent ostrowskiego gimn., uczestnik powstania 20
 Brukowski Antoni, aresztowany w Błazkach za śpiewanie niedozwolonych pieśni 10 XI 1861 r. 72
 Bruner Andrzej, gen.-lejtant, dca 4 Dywizji Piechoty, nac. wojenny kaliski od 17 VII 1862 r. 34, 138
 Bryzgalski Jan, mieszk. Ślesina w pow. konińskim, podejrzany o należenie do żandarmów wieszających 177
 Brzeziński Franciszek, pozostający pod nadzorem policyjnym 175
 Brzeziński Władysław, uczeń kaliskiego gimn., uczestnik powstania 21
 Brzozowska Antonina, matka powstańca 159
 Brzozowski Antoni, ojciec powstańca 159
 Brzozowski Wawrzyniec, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 159
 Busse Teodor, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 161, 162
 C
 Callier Edmund (1833-1893), dca oddziału powstańczego 7, 188
 Capke Karol, syn stolarza, mieszk. Uniejowa ukarany przez powstańców 115, 116

Cesur Antoni, mieszk. gm. Żelazków w pow. kaliskim, wcielony do wojska ros. jako ochotnik 169
 Cetnowski Bolesław, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 16
 Chelkowski Józef, były starosta koźmiński 182
 Chirzewski, mieszk. Obrębina k. Turku 56
 Chłopicki Seweryn, uczestnik powstania zesłany na Syberię 201
 Chmielewski Bolesław, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 16
 Chmielewski Paweł, absolwent ostrowskiego gimn., uczestnik powstania 20
 Choiński Jan Maksymilian (1843-1940), uczeń kaliskiego gimn., weteran powstania zam. w Kaliszu 21, 29,
 Chojnowski (Choinowski) Ludomir (1843-1940), brat Stanisława, uczeń kaliskiego gimn., weteran po-
 wstania zam. w Kaliszu 19, 21, 22, 29, 187, 208, 210, 211
 Chojnowski Stanisław, brat Ludomira, uczeń kaliskiego gimn., uczestnik powstania 21, 188
 Chomiński Ildefons, urzędnik Magistratu m. Warszawy, usunięty ze służby za niedopełnienie obowiązków 170
 Chrzanowski, dzierżawca wsi Zimotki, zbierał podpisy na adresie do cara w Turku 43
 Chylewski Feliks, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17, 212
 Cieński Józef, zam. we wsi Antonina w pow. sieradzkim, pozostający pod nadzorem policyjnym 176
 Ciesielski Teofil, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17
 Ciesielski Walenty, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17
 Cieszyński Tomasz, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17
 Cieślak, ks. proboszcz z Dobrzecza 30
 Ciszewski Aleksander, uczestnik powstania 18
 Cunow Ludwik, uczestnik powstania styczniowego pochowany na cmentarzu w Siemianicach 30, 31, 258
 Cygański Stanisław, powstaniec, ciężko ranny w bitwie pod Rogowem, zesłany na Syberię 17
 Czajczyński Józef, mieszk. m. Chocz, wytypowany do poboru w 1863 r. jako politycznie notowany 91, 92
 Czajczyński, akademik z Warszawy, uczestnik manifestacji w Kaliszu 31 III 1861 r. 44
 Czaplicki Bolesław, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 135
 Czartkowski Julian, wiceprezes Resursy Kaliskiej 54
 Czechowski Roman, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 135
 Czerwiński, złotnik w Kaliszu 46

D

Dalbor Maksymilian, weteran powstania styczniowego zam. w Krotoszynie 248
 Daragan Michał, gubernator kaliski 205
 Dąbik Rafał, autor fotografii 266
 Dąbrowska Maria (1889-1965), powieściopisarka, córka powstańca Józefa Szumskiego 8
 Dąbrowski Antoni, czeladnik szewski z Kalisza 165, 166
 Dąbrowski Izidor, pomocnik nacz. pow. kaliskiego, zwolniony w wyniku manifestacji 30 III 1861 r. 46,
 49, 50
Dąbrowski Józef zob. Grabiec Józef
 Dąbrowski Julian, aresztowany za udział w powstaniu 165, 166
 Dehmel Władysław, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Dehnel Bolesław, absolwent ostrowskiego gimn., uczestnik powstania 21

Deresiński Jan, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Deszenua Dionizy Mikołaj, mieszk. Kamieńska w pow. piotrkowskim, wytypowany do poboru w 1863 r. jako politycznie notowany 91-93

Drag Kiwer, uczestnik zająć wśród Żydów kaliskich w czasie święta Kuczek 63

Dreweński Stanisław, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

Drohomirecki Makary, dca oddziału powstańczego 19

Drygas Antoni, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Duchiński Wincenty, weteran powstania zam. w Kaliszu 19, 213

Duchowski Ignacy, powstaniec, walczył u M. Langiewicza, Jankowskiego, więziony w Ołomuńcu 18

Dunin-Borkowski Piotr (1890-1949), wojewoda poznański 1928-1929, czł. patronatu Towarzystwa Pomocy Inwalidom Wojennym i Weteranom z roku 1863 na Województwo Poznańskie 185

Dunin-Wąsowicz Władysław, prezes Towarzystwa Przyjaciół Weteranów 1863 r. 27

Dybicz Iwan (1785-1831), feldmarszałek armii rosyjskiej w czasie powstania listopadowego 100

Dybowski Janusz Teodor 31

Dytrych Józef, mieszk. gm. Kraszewice w pow. kaliskim, wcielony do wojska ros. jako polityczny 169

Działoszyński Franciszek, szwagier powstańca 159

Dzierżanowski Kazimierz (1872-1940), gen., dca Okręgu Korpusu nr 7 w Poznaniu 1927-1932, czł. patronatu Towarzystwa Pomocy Inwalidom Wojennym i Weteranom z roku 1863 na Województwo Poznańskie 185

Dzikowski Jan, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

E

Eitner Jan, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

F

Fabianowska Maria, weteran powstania 22

Fałęcki Roman, były powstaniec pozostający pod nadzorem policji w Tyńcu 16

Fapc Antoni, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

Fedirko Piotr zob. Głuchowski-Fedirko Piotr

Fiedler Marcel, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 135

Fiedler, właśc. fabryki w Opatówku 108

Fijałkowski Antoni (1778-1861), arcybiskup warszawski od 1857 r. 73

Fitz Gotlieb, mieszk. kolonii Piskory 156

Fornalski Antoni, aresztowany w Błazkach za śpiewanie niedozwolonych pieśni 10 XI 1861 r., powstaniec, który skorzystał z amnestii w 1863 r. 72, 165

Franckowiak Jan, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

Frederics (Frederiks) Platon, gen.-mjr, oberpolicmajster warszawski 33, 274-281

Freytag Antoni (ok. 1840-1919), por. w oddziale M. Langiewicza, więziony w Lublinie, weteran powstania zam. w Kaliszu 29

Fuldowie, właśc. Żydowa w pow. kaliskim 31

G

Gagacki Ignacy, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Gajewski, mieszk. Radyczyn k. Turku 56

Gajkowski, wójt gm. Dzierzbín 130

Gałązka Grzegorz, autor fotografii 31, 245

Gałczyński Michał z Poniatowa w pow. kaliskim, uczestnik manifestacji w Kaliszu 31 III 1861 r., zginął pod Rudnikami 22 IV 1863 r. 44, 46, 47

Gawroński Bolesław (ok. 1837-1909), uczestnik powstania styczniowego na pograniczu powiatów augustowskiego i sejeńskiego, pochowany na cmentarzu w Szymanowicach 19, 29, 214

Gawroński Konstanty, mieszk. m. Turek w pow. kaliskim, wcielony do wojska ros. jako ochotnik 169

Gendokiegowski? Franciszek, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

Genstwa Andrzej 10, 32, 268

Genzerowski Kazimierz, pruski poddany wydany z Królestwa, podejrzany o udział w powstaniu 136

Gieczewicz Leon, dyrektor główny Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych (III-VIII 1861 r.), następnie prezes Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego 52

Giller Agaton (1831-1887), członek Rządu Narodowego, gdzie odpowiadał za prasę i propagandę (III-V 1863 r.), następnie na emigracji 15, 176, 252

Glied (Glit) Henryk (ok. 1833-1919), uczestnik powstania pochowany na cmentarzu w Sokolnikach 18, 31, 215, 262

Glinka-Janczewski Rudolf, weteran powstania 22

Głowacki, sekretarz Magistratu m. Kalisza 79

Głuchowski-Fedirko Piotr, autor wlepek upamiętniających powstanie styczniowe 33, 284-286

Gnatowski Aleksander, powstaniec z Warszawy, zesłany do gub. irkuckiej 16

Goczkowski Andrzej, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 135

Gorczyński Piotr, pruski poddany wydany z Królestwa za zamiar przyłączenia się do powstańców 114

Gossa 58

Gostomski Karol, obywatel z Kujaw, uczestnik powstania 18

Goszczyński Ignacy, weteran powstania zam. we wsi Lipowiec w pow. koźmińskim 18, 182, 183

Gościmski Juliusz, uczeń kaliskiego gimn., uczestnik powstania 21

Górska Wanda zob. Pobóg-Górska Wanda

Górski Józef zob. Pobóg-Górski Józef

Górski Ludwik, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Górski Władysław zob. Pobóg-Górski Władysław

Grabiec Józef (wł. Józef Dąbrowski) 21

Grabowski Władysław, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Graczykowski Józef, mieszk. gm. Brodnica, aresztowany za udział w powstaniu 162

Grajek Mikołaj, mieszk. gm. Dłusk w pow. konińskim, podejrzany o należenie do żandarmów wieszających 177

Greber Wilhelm, zam. w Opatówku, następnie w Warszawie, pozostający pod nadzorem policyjnym 175, 176

Grembowski Ignacy, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w manifestacjach 1861 r. 77

Gricmacher (Grützmacher) Stefan, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 155, 159

Grobely Piotr, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Grocholski Feliks, ks., zmuszony do opuszczenia kraju 17
Gruszkiewicz Władysław, podejrzany o zamiar przyłączenie się do powstańców 130
Guderian Ludwik, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17
Gustawski, burmistrz m. Dobra 123, 126, 143, 148, 152
Gutowski, administrator folwarku Cisew, zbierał podpisy na adresie do cara w Turku 43

H

Halczyński Piotr zob. Gorczyński Piotr
Haniszewski St., autor fotografii 262, 265
Herkman, uczestnik powstania zesłany na Syberię 200
Hlond August (1881-1948), arcybiskup gnieźnieński i poznański 1926-1946, czł. patronatu Towarzystwa Pomocy Inwalidom Wojennym i Weteranom z roku 1863 na Województwo Poznańskie 185
Holenderski Józef, mieszk. Uniejowa, podejrzany o namawianie do przyłączenia się do powstania 124, 125
Hoppe Adam, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 155
Hurtig Henryk (1818-1873), żydowski księgarz i nakładca z Kalisza 62, 63

I

Iłowiecki, były uczeń mieszk. przy matce, aresztowany za śpiewanie pieśni narodowych w kościele Franciszkanów w Kaliszu 27 X 1861 r. 69
Iwański Nepomucen zob. Wolski Nepomucen

J

Jackowski Julian, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154
Jacyn Sweryna zob. Ratyńska Seweryna
Jagielski, mieszk. wsi Piskory 156
Jakub Łaszczyński, gubernator cywilny warszawski 34
Jakubowski Julian, mieszk. gm. Żydów w pow. kaliskim, wcielony do wojska ros. jako polityczny 169
Janczewski Rudolf zob. Glinka-Janczewski Rudolf
Janicki Franciszek, burmistrz m. Opatówek 104, 105, 151
Janicki Stanisław, ks. proboszcz ze Stawiszyna 30
Jankowiak Józef, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17
Jankowski Euzebiusz, weteran powstania zam. w Dobrzeczu 29, 30
Jankowski Feliks, absolwent ostrowskiego gimn., uczestnik powstania 21
Jankowski Julian, sekretarz domu przytułku starców i kalek w Górze Kalwarii, usunięty ze służby za udział w manifestacjach 1861 r. 171, 172, 216
Jankowski Teofil, mieszk. Kalisza, wcielony do wojska ros. jako ochotnik 169
Jankowski, dca oddziału powstańczego 18
Janowski Antoni, mieszk. Chmielnika, ukarany za kradzież i przetrzymywanie kos 115
Jany Florentyna zob. Szamborska Florentyna
Jany Jakub, ojciec kapelana oddziału powstańczego 19
Jany Karol, brat kapelana oddziału powstańczego 19
Jany Katarzyny z Wilczyńskich, matka kapelana oddziału powstańczego 19

Jany Kazimierz (1827-1863), ks., proboszcz parafii Brzyków w pow. sieradzkim, kapelan partii Makarego Drohomireckiego, zginął w lasach pyszkowskich (lipieńskich) pod Sieradzem 15 II 1863 r. 19, 20

Jany Marianna, siostra kapelana oddziału powstańczego 19

Jany Mikołaj, brat kapelana oddziału powstańczego 19

Jasiński Hieronim, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Jasiński Leon, uczestnik manifestacji 1861 r. 17

Jastrowicz Henryk, kamieniarz z Krotoszyna, wykonawca tablicy pamiątkowej M. Langiewicza 28

Jastrzębski Adam, uczestnik powstania zesłany na Syberię 201

Jaś Franciszek, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Jedliński Stanisław, nac. pow. kaliskiego do IV 1861 r., zwolniony w wyniku manifestacji 30 III 1861 r. 34, 49, 50

Jerlecki Stanisław, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 135

Jeske Bolesław, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Jezierski, burmistrz m. Koźminek 163

Junger Leon, zesłany po 1863 r. na Syberię 18

Jurek Andrzej, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

K

Kaczmarek Józef, pruski poddany służący we wsi Marchwacz, pozostający pod nadzorem policyjnym 174

Kajzer Józef, weteran powstania pochowany na cmentarzu w Ostrowie Wielkopolskim 30, 31, 253

Kaleta Andrzej, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

Kalina Antoni, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Kalkreuth Władysław, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Kałuskowski Cezary, uczestnik powstania zesłany na Syberię 201

Kamiński Józef, podejrzany o zamiar przyłączenie się do powstańców 130

Kanicki, mieszk. m. Warty 146

Kaniewski Józef, uczestnik powstania listopadowego i Wiosny Ludów z Koźmina 29

Kapłon Mosiek Layb, uczestnik zająć wśród Żydów kaliskich w czasie święta Kuczek 63

Karaciński, sekretarz Magistratu m. Warty 146

Karasiński Wojciech, żołnierz dymisjonowany, sługa kancelaryjny z zamku w Uniejowie, uwięziony przez powstańców 100

Karbowski Franciszek, weteran powstania styczniowego zam. w Krotoszynie 25, 234, 249

Karpiński Bolesław, mieszk. Warszawy, zesłany do gub. orenburskiej 172

Kasprowicz Jakub, uczestnik powstania pochowany na cmentarzu w Skalmierzycach 30, 31

Kęszycki, mieszk. wsi Brończyn, opiekun (ojciec?) Bronisława Kęszyckiego 75

Kęszycki Bronisław, uczeń kaliskiego gimn., ukarany za śpiewanie niedozwolonych pieśni 21, 75

Kieniewicz Stefan 34

Kiszlic? Jakub, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

Klanzyński Józef, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Klinkowski, kwatermistrz Magistratu m. Warty 146

Klukowski Eustachy (ok. 1835-1873), oficer w armii rosyjskiej, przystąpił do powstania, gdzie był dca oddziału 274

Kłonica Lucjan, autor fotografii 248, 249, 252, 254, 256, 257, 259, 261, 262, 264

Kobuszyński Bogusław, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Kobyliński Piotr (1814-1896), ks. proboszcz podkaliskiej parafii Dobrzec, znany ze swego patriotyzmu, przewodniczący Komitetu Porządku w Kaliszu 51

Kodyjaszewski Adam, mieszk. Kalisza, wytypowany do poboru w 1863 r. jako politycznie notowany 91, 92

Kohn, kupiec żydowski 109

Koken von, mjr, dca oddziału rosyjskiego z Łęczycy 149, 157

Kokosiński, burmistrz m. Błaszk 72

Kolczyński Stanisław, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

Kołaski Antoni, weteran powstania, zam. w m. Koźmin 183

Kołodowski Feliks, prezydent Kalisza w latach 1863-1866 89, 90

Konikowski Józef, pruski poddany wydany z Królestwa, podejrzany o zamiar przyłączenia się do powstańców 131

Koniński Stanisław, mieszk. wsi Piątek Wielki?, uwięziony przez powstańców 161

Konopko, uczestnik powstania zesłany na Syberię 200

Koperski Wojciech, uczestnik powstania zesłany na Syberię 201

Kordylewski Stanisław, mieszk. wsi Piwonice 150

Korycki Kacper (1844-1924), mieszk. wsi Zawodzie, uczeń kaliskiego gimn., aresztowany za zamiar przyłączenia się do powstańców, w 1872 r. wyświęcony na księdza 21, 175, 176

Korytkowski Wojciech, uczeń kaliskiego gimn., dca oddziału powstańczego 7, 21

Kosakowski, mieszk. Kalisza, uczestnik manifestacji w Kaliszu 31 III 1861 r. 46

Kosanowicz Józef, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

Kosiński, dependent, aresztowany za śpiewanie pieśni narodowych w kościele Franciszkanów w Kaliszu 27 X 1861 r. 69

Kossakowski, właśc. domu w Kaliszu, w którym urządzono areszt dla kobiet 75

Kostański Ludwik, absolwent ostrowskiego gimn., uczestnik powstania 21

Kostecki Kajetan, lekarz pow. kaliskiego 79

Kostecki Władysław, pisarz więzienny w Janowie, wydany ze służby za udział w manifestacjach 1861 r. 77

Kosterski Ksawery, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

Koszutski Władysław, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Kowalewski, burmistrz m. Warta 64, 120

Kowalski Antoni, mieszk. Kalisza, wcielony do wojska ros. jako ochotnik 169

Kowalski Jan, mieszk. gm. Ciężen w pow. konińskim, aresztowany za udział w powstaniu 127

Kowalski Jerzy, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 135

Kowalski Michał, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 161, 162

Kozinski Wiktor, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

Kozłowski Ildefons (1845-1921), weteran powstania pochowany na cmentarzu w Węglewicach 31, 265

Krakowski Stanisław, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Kraska Stanisław, ks. proboszcz ze Skalmierzyc 31

Krasnosielski Stanisław, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Krawczyk Antoni, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Królak Władysław, organista z Kretkowa 31

Krzyżogórski? Klemens, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

Kubacki, szynkarz z Turku podburzający chłopów do mordowania szlachty 56

Kube Kalikst, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Kubicki Paweł 173

Kubicki Stanisław, pruski poddany wydany z Królestwa, podejrzany o zamiar przyłączenia się do powstańców 131

Kublicki Stanisław, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 135

Kuminkiewicz Andrzej, były powstaniec pozostający pod nadzorem policji w Kaliszu 16

Kunicki Tomasz, mieszk. m. Warty, wytypowany do poboru w 1863 r. jako politycznie notowany 91, 92

Kurnatowski Ryszard (1842-1912), uczeń kaliskiego gimn., syn właśc. maj. Brudzew w pow. konińskim, w powstaniu walczył w oddziale gen. E. Taczanowskiego 21

Kuropatwińska M., autor fotografii 262, 265

Kuźniar Tadeusz 31, 258

Kuźelewski Stanisław (1840-1900), uczestnik powstania pochowany na cmentarzu w Rajsku 256

Kwabus Jan, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 135

Kwiatkowski Andrzej, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

L

Lambert Karol (1815-1865), hr., gen., namiestnik Królestwa Polskiego i głównodowodzący I Armią od 15 VIII do 23 X 1861 r. 66

Langiewicz Marian (1827-1887), gen., syn lekarza z Krotoszyna, związany z obozem „białych”, początkowo nacz. sił zbrojnych w Sandomierskiem, 10 III 1863 r. ogłosił się dyktatorem, po bitwie pod Grochowiskami 18 III uciekł do Galicji, zwolniony w 1865 r. 7, 18, 21, 28, 29, 31, 32, 191, 217, 250, 268

Laudowicz Feliks, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Lech, uczestnik powstania zesłany na Syberię 200

Lenartowcz, mieszk. m. Warty, oskarżony o udział w powstaniu 146, 151

Lencki, uczestnik powstania zesłany na Syberię 200

Leporowski Ludwik, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Lewandowicz, mieszk. m. Warty 146

Lewandowicz Łukasz, weteran powstania, zam. w m. Koźmin 183

Lewandowicz Tomasz, weteran powstania, zam. w m. Koźmin 183

Lewandowski Józef, pruski poddany wydany z Królestwa, oskarżony o udział w powstaniu 148, 151

Libczyński Karol, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

Lisiecki Józef (1803-1872), ks., od 1854 r. proboszcz parafii św. Mikołaja w Kaliszu, oficjał Konsystorza Generalnego Kaliskiego 71

Listopad Władysław (1838-?), powstaniec, walczył u Jeziorańskiego, Śmiechowskiego, Langiewicza, Miniewskiego i Komorowskiego, po powstaniu zesłany 278

Lüders Aleksander (1790-1874), gen.-adiutant, namiestnik Królestwa Polskiego od 9 XI 1861 do 28 VI 1862 r. 86, 87

Ł

Łaguna Jan, prezes Trybunału Cywilnego w Kaliszu 46

Ławcewicz, mjr z Białozierskiego Pułku Piechoty, delegowany do komisji śledczej badającej okoliczności nabożeństw żałobnych w Kaliszu za ukaranych przestępców w VIII 1862 r. 78

Łokciński Jankiel, więzień uwolniony przez powstańców 101

Łukasiński 58

M

Machnaur Jan Wacław, mieszkając w Wilnie w 1861 r. został zesłany na 8 lat na Syberię 18

Machuła Wacław, autor fotografii 251

Maciejewski Ignacy, weteran powstania pochowany na cmentarzu w Ostrowie Wielkopolskim 19, 30, 218, 254

Maciejewski Józef, włościanin ze wsi Wójcice 112

Maćkowiak Józef, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

Maliske Hugo, absolwent ostrowskiego gimn., uczestnik powstania 21

Marczak Jakub (1846-1934), weteran powstania zam. w Kosmowie w pow. kaliskim 21, 27, 186, 187, 219

Martyn Tadeusz 10, 21, 219, 221, 222, 229

Matecki Marcin, weteran powstania, zam. we wsi Kromolice w pow. koźmińskim 183

Matejko Krystian, mieszk. kolonii Piskory 156

Matuszewski Max, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Matuszkiewicz Izidor, mieszk. Kalisza, wytypowany do poboru w 1863 r. jako politycznie notowany 91, 92, 139

Mazurek Konstanty, weteran powstania pochowany na cmentarzu w Sulmierzycach 30

Melina Klemens, uczestnik powstania zesłany na Syberię 201

Mendelewicz Adam, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

Merzbach Henryk (1836-1903), członek Wydziału Prasy Rządu Narodowego 22

Miaskowski, płk, dca oddziału rosyjskiego 150

Michalski Antoni, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Michalski Karol, mieszk. wsi Biskupice w pow. sieradzkim, podejrzany o zamiar przyłączenia się do powstańców 17, 165

Michalski, uczestnik powstania zesłany na Syberię 200

Mielęcki Kazimierz (1836-1863), dca oddziału powstańczy 7

Mielicki Stanisław, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Mikorski Napoleon, właśc. wsi Mroczek, podejrzany o zamiar przyłączenia się do powstańców 165

Mikulska Jadwiga, przyszła żona Władysława Otockiego 187

Milchalczyk Michał, pruski poddany wydany z Królestwa za przestępstwo kryminalne 114

Milczarski Walenty, weteran powstania 22

Milewski Wincenty (ok. 1840-1926), weteran powstania pochowany na cmentarzu w Kaliszu 29

Miller Ilja 34

Minakowski K., po 1863 r. zesłany na osiedlenie do Archangielska, powrócił w 1867 r. 18

Mirowski 109

Molski Franciszek, strażnik tabacznego, skazany za posiadanie broni bez pozwolenia 113

Mrygasiewicz Antoni, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 135

Müller Ludwik, zam. w m. Tomaszów w pow. rawskim, pozostający pod nadzorem policyjnym 176

Müller Stanisław, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w manifestacjach 1861 r. 77

Musiński Tomasz, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 135

Musiński Dionizy, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

Muszyński, wójt gm. Kościelnica 99

N

Naraziński Ignacy Wojciech, ks. z Kleczewa w pow. słupeckim, zesłany za udział w powstaniu do gub. kostrzowskiej 16

Nawrocki Adam 8

Nestorowicz Onufry, urzędnik Magistratu m. Warszawy, usunięty ze służby za niedopełnienie obowiązków 170

Neuman Stanisław, inż. z Bydgoszczy, kolektor loterii Stowarzyszenia Uczestników Powstania 1863 r. 25

Niemojewski Kazimierz, właśc. dóbr Marchwacz, pozostający pod nadzorem policyjnym 174

Niemojewski Jan Nepomucen (1803-1871), właśc. Śliwnik w Wielkim Księstwie Poznańskim, uczestnik powstania listopadowego, Wiosny Ludów i powstania styczniowego, organizator obiadów patriotycznych 30, 53, 54

Niziński Stanisław, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Nomburg, uczestnik zajęć wśród Żydów kaliskich w czasie święta Kuczek 63

Nowacki Franciszek, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

Nowakowski Teofil, mieszk. wsi Zawodzie, pozostający pod nadzorem policyjnym 175

Nowakowski Wincenty, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w manifestacjach 1861 r. 76

Nowakowski Wojciech, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

O

Oksiński Józef (1840-1908), dca oddziału powstańczego w Kaliskiem, następnie w IV 1863 r. naczk. sił zbrojnych w pow. piotrkowskim i wieluńskim, a od IX 1863 r. w pow. kolskim i konińskim 7, 97, 105, 106, 187

Oksiński Józef 97, 105, 106

Okulski Klemens, mieszk. gm. Sadokrzyce w pow. kaliskim, wcielony do wojska ros. jako polityczny 169

Okulski Stanisław, mieszk. gm. Sadokrzyce w pow. kaliskim, wcielony do wojska ros. jako polityczny 169

Olejniczak Walenty, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

Olsztyński Czesław, weteran powstania zam. w m. Kórnik 26, 184

Oraczewski Edward, mieszk. Kalisza, wytypowany do poboru w 1863 r. jako politycznie notowany 91-93

Oranowski, ppłk, pomocnik naczk. wojennego kaliskiego 138

Ordon Emilian, notariusz z Kalisza 20

Orzechowski Stanisław, podejrzany o przyłączenie się do powstańców 150, 160

Oświęcimski Zygmunt, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Otowski Władysław (1846-1943), weteran powstania zam. w Kaliszu 19, 22, 29, 186, 187, 219, 220

P'

- Pachowicz Henryk, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 155
- Parczewski Franciszek (1819-1886), dca oddziału powstańczego 188
- Paterek, woźny w Starostwie Powiatowym w Krotoszynie 24
- Pawlak Antoni, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17
- Pawlak Józef, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 135
- Pawlicki, ks. proboszcz z Rajska 30
- Pagowski, syn obywatela, aresztowany za śpiewanie pieśni narodowych w kościele Franciszkanów w Kaliszu 27 X 1861 r. 69
- Perkowski Mikołaj, kamerdyner z zamku w Uniejowie, uwięziony przez powstańców 100
- Perle, Żyd, mieszk. Kalisza 62
- Piasecki Antoni, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17
- Piasecki Wojciech, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154
- Piekarski Teofil, mieszk. m. Stawiszyn w pow. kaliskim, wcielony do wojska ros. jako ochotnik 169
- Pieprzyski Józef, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17
- Pietrowicz Jan, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17
- Pietrzak Edyta* 8
- Pijarowski Marcin, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154
- Pikułski Tadeusz, uczeń kaliskiego gimn., uczestnik powstania 21
- Piskor Tadeusz (1889-1951), II zastępca Szefa Sztabu Generalnego Ministerstwa Spraw Wojskowych 178
- Piskorski Rafał, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154
- Plewiński Edward, nauczyciel w Kielcach, uczestnik ruchu narodowego 17
- Plachta Szymon, pruski poddany wydany z Królestwa, podejrzany o udział w powstaniu 164
- Płoński, uczestnik powstania zesłany na Syberię 200
- Płoszaj Ignacy (1841-1925), uczestnik powstania, w 1864 r. przyjął święcenia kapłańskie 21, 221
- Pobóg-Górska Wanda, żona i synowa uczestnika powstania 18
- Pobóg-Górski Józef, skazany na 60 tys. rubli kontrybucji za zorganizowanie oddziału złożonego w włościan 18
- Pobóg-Górski Władysław, uczestnik powstania, zesłany na Syberię, 18
- Pocieszyński Piotr, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17
- Podczaski Zygmunt, jeden z przywódców powstania 18
- Pogodziński Antoni, stróż 101
- Pogonowicz Andrzej, pruski poddany wydany z Królestwa, oskarżony o udział w powstaniu 148, 145, 151
- Pohorski Władysław, aplikant biura nac. pow. kaliskiego, podejrzany o zamiar przyłączenia się do powstańców 130
- Polewiński Ludwik, mieszk. Warty, powieszony prawdopodobnie przez powstańców 120
- Polkowski Henryk, flankier w oddziale gen. E. Taczanowskiego, weteran powstania 21, 222
- Pomirski Stanisław, ks., skazany na karę śmierci, zamienioną na 12 lat ciężkich robót na Syberii 18
- Popkow, oberaudytor w urzędzie rosyjskim 114

Porada Teofil, mieszk. m. Błaszk w pow. kaliskim, wcielony do wojska ros. jako polityczny 169
 Poradziński Władysław, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w manifestacjach 1861 r. 77
 Porembski, uczestnik powstania zesłany na Syberię 200
 Posner Salomon, dca oddziału powstańczego, zginął w potyczce pod Zielunem w Płockiem 18
 Potrzebowski, sędzia Sądu Apelacyjnego w Warszawie, zmuszony do wyjazdu z Kalisza przez manifestantów 59
 Półrolniczak Józef (1842-1941), weteran powstania zam. w Kaliszu 19, 22, 29, 186-188, 223, 224
 Preybisz Stanisław, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 135
 Przedpełski Edward, mieszk. Kalisza, wytypowany do poboru w 1863 r. jako politycznie notowany 91, 92, 99, 139
 Psarska Natalia z Białoskórkich, żona powstańca 20
 Psarski Erazm, dzierżawca folw. we wsi Będziechów w pow. kaliskim, powstaniec, zginął pod Rudnikami 22 IV 1863 r., mylnie podawany jako Barski 20, 225
 Psarski Władysław, uczeń ostrowskiego gimn., zginął pod Jurkowicami 21 X 1863 r. 21, 224
 Puchalski Faustyn, mieszk. gub. wołyńskiej zesłany do gub. orenburskiej 172, 173
 Puchalski Józef, dyrektor-kasjer Resursy Kaliskiej 54
 Putiatycki Tadeusz, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17
R
 Raciborski, rachmistrz pow. kaliskiego 63
 Raciborski, starszy pomocnik nac. pow. kaliskiego 101
 Raciborski Teofil, p.o. prezydenta Kalisza 61, 64, 79
 Racięcki Benon, mieszk. Kalisza, uczestnik manifestacji w Kaliszu 31 III 1861 r. 46
 Raczak Piotr, autor fotografii 246
 Radajewski Hipolit, mieszk. Oszczeklina pozostający pod nadzorem policyjnym 174
 Radoliński Roman, właśc. wsi Piątek Mały podejrzany o podburzanie włościan do powstania 61
 Radoliński Władysław, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17
 Rajchel Gustaw, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w manifestacjach 1861 r. 77
 Rajciński, były obywatel, aresztowany za śpiewanie pieśni narodowych w kościele Franciszkanów w Kaliszu 27 X 1861 r. 69
 Rajkowski Ludwik, sekretarz pow. kaliskiego 34, 110
 Rajter, fryzjer z Krotoszy 27
 Rapacki Kazimierz, uczeń kaliskiego gimn., podejrzany o zamiar przyłączenia się do powstańców 130
 Ratajski Cyryl (1875-1942), prezydent Poznania 1925-1934, czł. patronatu Towarzystwa Pomocy Inwalidom Wojennym i Weteranom z roku 1863 na Województwo Poznańskie 185
 Ratyńska Seweryna z Jacynów, brała udział w wypadkach 1863 r. na Litwie,
 Rącki Adam (ok. 1840-1893), uczestnik powstania pochowany na cmentarzu w Stawszynie 19, 30
 Redlich, szynkarz w Kaliszu 109
 Redlich Fabian, właśc. dóbr blizanowskich 109, 110
 Reklewski Wincenty, uczestnik powstania listopadowego i styczniowego pochowany w Skalmierzycach 30, 31, 261

Rembowski Antoni, właśc. wsi oraz wójt gm. Nakwasin podejrzewany o podburzanie włościan do powstania 62, 64, 123

Rembowski Benedykt, ziemianin zam. we wsi Piegonisko w pow. kaliskim, powstaniec 144

Rembowski Przemysław, powstaniec z Dębska w pow. kaliskim, reemigrant 15

Remelje Mikołaj, poddany francuski, wydany z Królestwa za udział w manifestacjach 1861 r. 77

Remke Kazimierz, włościanin z gub. warszawskiej, zesłany za udział w powstaniu do gub. irkuckiej 16

Rephan, właśc. fabryki w Kaliszu 89

Repphan Wilhelm (1816-1882), właśc. maj. Petryki i Zbiersk 131, 132

Retter Karol, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 135

Rochański burmistrz m. Staw, delegowany do komisji śledczej w celu ustalenia sprawców powieszenia Ludwika Polewińskiego 117

Rojewski Franciszek (1848-1902), uczestnik powstania pochowany na cmentarzu w Węglewicach 19, 31, 226, 265

Roman Aleksander, prezydent Kalisza w latach 1855-1861 39, 40, 41, 45, 47, 51, 55, 56

Romiszewski, płk, pomocnik nacz. wojennego kaliskiego 75

Ropelski Hipolit, mieszk. Kalisza, wytypowany do poboru w 1863 r. jako politycznie notowany 21, 91, 92, 139

Rowecki, sekretarz-kwatermistrz Magistratu m. Kalisza 79

Rowicki, uczestnik powstania zesłany na Syberię 200

Ruciński, czł. patronatu Towarzystwa Pomocy Inwalidom Wojennym i Weteranom z roku 1863 na Województwo Poznańskie 185

Rudnicki Anzelm, właśc. wsi Morawki w pow. kaliskim, ukarany na napaść słowną na policjantów 81

Rudzki Bronisław (1835-1863), powstańczy nacz. województwa kaliskiego, popełnił samobójstwo nie chcąc dostać się w ręce Rosjan 115

Rupniewski, dozorca aresztu śledczego w Kaliszu 134, 136, 145, 148, 151, 153, 154, 161, 162, 164, 177

Ruszkowski Bolesław, mieszk. gm. Tykadłów, wytypowany do poboru w 1863 r. jako politycznie notowany 91, 92

Rużycki, uczestnik powstania zesłany na Syberię 200

Rybarski Ludwik, mieszk. Kalisza, wytypowany do poboru w 1863 r. jako politycznie notowany 91, 92, 139

Rybczyński Franciszek, uczestnik powstania zesłany na Syberię 201

Rybczyński Wojciech, uczestnik powstania styczniowego pochowany na cmentarzu w Sławoszewie 30, 32, 262

Rymarkiewicz Stanisław, ks., uczestnik powstania pochowany na cmentarzu w Kotline 19

S

Sach Chrystian Ferdynand, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w manifestacjach 1861 r. 77

Samulski, czł. patronatu Towarzystwa Pomocy Inwalidom Wojennym i Weteranom z roku 1863 na Województwo Poznańskie 185

Sauchty 58

Sawiczewski Bolesław, brał udział w organizowaniu oddziału E. Syrewicza 18

Sawin Aleksander, inspektor Wyższej Szkoły Realnej w Kaliszu 46, 50

Sawiński Leon, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

Schlender Grażyna 11

Semeka, gen., nacz. wojenny kaliskiego w 1861 r. 34

Sękowski, wójt gm. Opatówek 105

Sieńkowski Walenty, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

skazana na ciężkie roboty do gub. irkuckiej 18

Skolimowski, wójt gm. Popów 133

Skoraszewski Stanisław, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Skórzewscy, właśc. Kretkowa 31, 247

Skrzypczyńska Klara?, wdowa po weteranie powstania zam. w m. Borek w pow. koźmińskim 24, 183

Śladowicz Ignacy, podejrzany o zamiar przyłączenie się do powstańców 130

Słowiński Kacper, mieszk. gm. Kościelec w pow. konińskim, aresztowany za udział w powstaniu 128

Smoczyk Wojciech, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Sobczak Florian, weteran powstania pochowany na cmentarzu w Kotlinie 29

Sobczak-Waliś Monika 8, 19, 20, 29, 30, 47, 132

Sodajtyś, woźny Trybunału, aresztowany za śpiewanie pieśni narodowych w kościele Franciszkanów w Kaliszu 27 X 1861 r. 69

Sokołowski Teodor (ok. 1837/1844-1894), uczestnik powstania pochowany na cmentarzu w Kaliszu 19, 227

Sołtan, starszy policjant w Kaliszu 81

Stachecki Ludwik, prezes Zarządu Okręgowego Związku Inwalidów Wojennych RP, czł. patronatu Towarzystwa Pomocy Inwalidom Wojennym i Weteranom z roku 1863 na Województwo Poznańskie 185

Staszewski Franciszek, dzierżawca wsi Wójcice, oskarżony o brutalne obchodzenie się z włościanami i antyrządowe wypowiedzi 112, 113

Staszewski Piotr, syn Franciszka 113

Statkowski, nacz. Komory Celnej w Szczypiornie na granicy rosyjsko-pruskiej 50

Stenczyński Jan, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

Stępowski, urzędnik magistratu w Piotrkowie, dca oddziału powstańczego 187

Stokowski Konstanty (1839-1926), weteran powstania pochowany na cmentarzu w Opatówku 30

Stróżywąs Paweł, włościanin z gm. Goszczanów odgrażający się wobec ziemian i księży 119

Strzemrzałski (Strzemżański) Wiktor, mieszk. Uniejowa, podejrzany o namawianie do przyłączenia się do powstania 124, 125

Strzyżowski (Strzyżewski) Józef, były powstaniec pozostający pod nadzorem policji w Stawie 16

Suchorska Emilia, matka powstańca Teodora Suchorskiego 20

Suchorska Emilia, żona powstańca Teodora Suchorskiego 20

Suchorski Teodor (1836-1863), właśc. Smaszkowa w pow. kaliskim, przystąpił do powstania, zginął pod Rudnikami 22 IV 1863 r. 20

Sumińska Romana zob. Zaborowska Romana

Suszczyński Władysław, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Sutrakiewicz Ferdynand, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w manifestacjach 1861 r. 77

Syrewicz Emeryk, dca oddziału powstańczego 18

Szaingold Szapsia, Żyd z Warszawy biorący udział w manifestacjach 1861 r. 78

Szamborska Florentyna z d. Jany, siostra kapelana oddziału powstańczego 19

Szatkowski Józef, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 155

Szczepaniak Andrzej, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

Szczepański Józef, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Szczęsniewski Robert, mieszk. wsi Rybia w pow. gostyńskim pozostający pod nadzorem policyjnym 174

Szczęsniewski Zygmunt, właśc. wsi Radliczyce w pow. kaliskim, uczestnik manifestacji w Kaliszu 31 III 1861 r., pozostający pod nadzorem policyjnym 44, 174

Szeliński Teodor, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 135

Szembek Aleksander, uczestnik powstania zam. w Siemianowicach 7

Szembek Piotr, uczestnik powstania pochowany w Siemianicach 7, 30, 31, 259

Sznope Edward, pozostający pod nadzorem policyjnym 175

Szpurla Jan, zam. w Turku, pozostający pod nadzorem policyjnym 175

Szrubarski Piotr Paweł, notariusz kaliski, właśc. dóbr Będziechów w pow. kaliskim 20, 225

Szumski Józef (1844-1912), uczestnik powstania pochowany na cmentarzu w Chlewie, ojciec Marii Dąbrowskiej 8, 30

Szydłowski, urzędnik do pisma w biurze nac. pow. kaliskiego, następnie burmistrz m. Opatówek 107, 108, 175, 176

Szymanowski Anastazy, aresztowany w Błaszczach za śpiewanie niedozwolonych pieśni 10 XI 1861 r. 72

Ś

Śliwiński Bernard (1882-1941), prezydent Bydgoszczy 1922-1930, czł. patronatu Towarzystwa Pomocy Inwalidom Wojennym i Weteranom z roku 1863 na Województwo Poznańskie 185

Śmiałowski Józef 58, 59

Śmiechowski Jan, mieszk. gm. Dominikowice, aresztowany za udział w powstaniu 163

Śniechowski, wójt gm. Morawin 102

Śniegocki Bronisław, czł. patronatu Towarzystwa Pomocy Inwalidom Wojennym i Weteranom z roku 1863 na Województwo Poznańskie 185

Śniegocki, ławnik m. Warty 64, 146

Świętochowski Ignacy, nac. kancelarii RGW, tymczasowo p.o. nac. pow. kaliskiego IV-VII 1861 r. 34, 45, 49, 63, 169

T

Tabaka Kazimierz, włościanin z gm. Goszczanów odgrażający się wobec ziemian i księży 119

Taczanowski Antoni, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Taczanowski Edmund (1822-1879), ziemianin z Poznańskiego, gen. brygady i powstańczy nac. wojskowy woj. kaliskiego i mazowieckiego 7, 8, 21, 27, 154, 176, 188

Taczanowski Florian, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Taczanowski Włodzimierz, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Toll Karol, hr., gen., właśc. dóbr Uniejów, które otrzymał w 1836 r. za zasługi w tłumieniu powstania listopadowego, jako szef sztabu feldmarszałka Dybicza 100, 133

Tomaszewski Marian, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

Traugutt Romuald (1826-1864), dyktator powstania od X 1863 r., w IV 1864 r. aresztowany i skazany na śmierć 33

Trubników, mjr ros. 148, 153, 154

Trzeczak Bolesław 32

Turkowa Józef, mieszk. wsi Piwonice 150

Tworowski Bogumił (vel Twardy Bogusław), pozostający pod nadzorem policyjnym 176

Tykociner, kupiec żydowski 109

Tyszkiewicz Henryk 31, 258

U

Umiński, wójt gm. Marchwacz i Gać Kaliska 174

Umiński, wójt gm. Rajska 135

W

Waberski Stanisław, były powstaniec pozostający pod nadzorem policji w Choczu 16

Waliś Grzegorz 8, 19, 20, 29, 30, 47, 132

Waliś Monika zob. *Sobczak-Waliś Monika*

Wasilewski Aleksy, pisarz Biura 4 Artyleryjskiej Brygady 172

Wąsowicz Władysław zob. Dunin-Wąsowicz Władysław

Wehr Bolesław, administrator dóbr Piwonice 160

Wer Władysław, administrator dóbr Piwonice 150

Wejse Moritz, kupiec żydowski z Kalisza 62, 63

Wendland Ludwik, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Wengrzycki Cyprian, mieszk. Kalisza, wcielony do wojska ros. jako ochotnik 169

Wesołowski Nepomucen, dzierżawca zajazdu w Warcie 64

Wesołowski Piotr, zam. w Godziszach Wielkich, pozostający pod nadzorem policyjnym 175

Wężyk Adolf, absolwent ostrowskiego gimn., powstaniec w kawalerii M. Langiewicza 17, 228

Wicijewski, kasjer Magistratu m. Warty 146

Wiczerok Michał, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 135

Wiedemann Teofil, mieszk. Krotoszyna starający się o status weterana powstania 184

Wierciński Wojciech, autor fotografii 250

Wierzbicki Piotr, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Wilczyńska Katarzyna zob. Jany Katarzyny

Winck Franciszek, pruski poddany wydany z Królestwa, oskarżony o udział w powstaniu 153

Winkler Brunon, administrator wsi Piątek Wielki 161

Wiśniewski, wójt gm. Tłokinia 108

Wize Władysław, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 135

Wojciechowski Adam, weteran powstania styczniowego z Piotrkowa Trybunalskiego 22, 229

Wojciechowski Marcei Józef, weteran powstania z Opatówka 30

Wojnarowski Maksymilian, mieszk. Kalisza, wytypowany do poboru w 1863 r. jako politycznie notowany 91, 92

Wojnicz Władysława, właśc. dóbr Piwonice 160

Woke, urzędnik pruski z Ostrowa 53

Woldanowski Ludwik, były powstaniec pozostający pod nadzorem policji w Czempiszu 16

Wolniewicz Bolesław, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154

Wolski Konrad, mieszk. Kalisza, wcielony do wojska ros. jako polityczny 169
 Wolski Nepomucen, zam. w Sieradzu, pozostający pod nadzorem policyjnym 175
 Wołk, uczestnik powstania zesłany na Syberię 200
 Wołowska Agnieszka, właśc. dóbr Oszczeklin, matka powstańców Ksawerego i Mariana Wołowskich 132
 Wołowski Ksawery (ok. 1838-1863), syn właśc. Oszczeklina, uczestnik manifestacji w Kaliszu 31 III 1861 r.,
 powstaniec, ciężko rany w bitwie pod Rudnikami 22 IV 1863 r. 44, 46, 47, 132
 Wołowski Marian (ok. 1838-1909), syn właśc. Oszczeklina, uczestnik manifestacji w Kaliszu 31 III 1861 r.,
 powstaniec pochowany na cmentarzu w Rajsku 19, 30, 46, 47, 230, 257
 Worg Leon, austriacki poddany, wydany z Królestwa za udział w manifestacjach 1861 r. 77
 Woronow Paweł, gen., nac. wojenny kaliski IV-VIII/IX 1861 r. 34, 45, 51, 53, 55, 57
 Woźnicki Karol, uczestnik powstania zesłany na Syberię 201
 Wyganowska, właśc. wsi Śmiełów w pow. odolanowskim 159
 Wyhowski Piotr, urzędnik do pisma w biurze nac. pow. kaliskiego 115
 Wyhowski, sekretarz pow. kaliskiego 78, 79, 115
 Wypijewski Włodzimierz, autor fotografii 253
 Wypyszyński Paweł, sołtys wsi Goszczanów 122

Y

Young de Blankenheim Leon (ok. 1837-1863), ppłk, ochotnik z armii francuskiej walczący po stronie powstańców 184, 185

Z

Zaborowska Romana z Sumińskich, uczestniczka powstania 17
 Zaborowski Nikodem, absolwent ostrowskiego gimn., uczestnik powstania 21
 Zaczyński, nauczyciel szkoły w Wieruszowie, powieszony za udział w powstaniu 32
 Zajcew, płk, dca VI Brygady Artylerii w Sieradzu, potem p.o. nac. wojennego kaliskiego od IX 1861-?
 34, 62, 63
 Zarzecki Ludwik, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 135
 Zarzycki, pomocnik nac. pow. kaliskiego do czynność spisu i zaciągu wojskowego 61, 62, 64
 Zastrożny Józef, podejrzany o udział w powstaniu 158
 Zbijewski, wójt gm. Marchwacz i Szczytniki 140
 Zehendorf Albert, mieszk. gm. Brodnia, podejrzany o udział w powstaniu 144
 Zeigner Albin, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17
 Zenwarowicz Józef, pruski poddany wydany z Królestwa za udział w powstaniu 154
 Zgorzelski Franciszek (1848-1941), weteran powstania pochowany na cmentarzu w Bolesławcu 29, 31, 244
 Zieliński, uczestnik powstania zesłany na Syberię 200
 Ziemiński Julian, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17
 Ziemiński Roman, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17
 Zydel Mateusz, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17

Ż

Żabujewski Jan, uczeń ostrowskiego gimn. wydany za śpiewanie „Boże coś Polskę” 17
 Żubrowski Michał, podejrzany o zamiar przyłączenie się do powstańców 130
 Żuliński Józef, pedagog, uczestnik powstania 17

Indeks nazw geograficznych

W indeksie pominięto hasła: Królestwo Polskie, Polska i równoważne. Nazwy podano w brzmieniu dzisiejszym, podając także ich formy odmienne. Położenie administracyjne (powiat, gmina) określono według okresu, z którego pochodzi dokument.

A

Aleksandrów, folw., gm. Kościelnica 100
Antonina, wś, pow. sieradzki 176
Archangielsk, m., Rosja 18
Augustowska gub. 68
Austro-Węgry 15

B

Bartochów, gm., pow. kaliski 146, 158
Bartochów, wś, pow. kaliski 158
Berlin, m. 15, 183, 199
Będziechów, maj., pow. kaliski 20
Będziechów, wś, pow. kaliski 225
Biskupice, wś, pow. sieradzki 165
Blizanów, gm., pow. kaliski 109, 161
Blizanów, maj., pow. kaliski 110
Blizanów, wś, pow. kaliski 109
Błaszki, m., pow. kaliski 41, 72, 75, 89, 93, 98, 165, 169, 189
Bobrowniki, wś, pow. ostrzeszowski lub wągrowiecki 135
Bolesławiec, gm. 31, 244
Bolesławiec, wś, gm. Bolesławiec 29, 244
Borek, m., pow. koźmiński 24, 183
Borek, wś, Wielkie Księstwo Poznańskie 154
Borowiec, wś, pow. koniński 156
Borzęcin, wś, Wielkie Księstwo Poznańskie 77
Brąszewickie lasy 188
Brdów, wś, pow. wrocławski 185

Brodnia, gm., pow. kaliski 114, 144, 146, 162
Broniszewice, wś, pow. pleszewski 154
Brończyn, wś, pow. kaliski 75
Brudzew Kaliski, gm., pow. kaliski 156
Brudzew, maj., pow. kaliski 174
Brzeziny, wś, pow. kaliski 103, 104
Brzyków, parafia, pow. sieradzki 19
Bydgoszcz, m. 25, 185

C

Ceków Kolonia, gm. 31
Ceków, gm., pow. kaliski 186
Ceków, wś, pow. kaliski 27, 186
Chalin, wś, pow. międzychodzki 154
Chełmce, parafia, gm. Opatówek 267
Chełmce, wś, gm. Opatówek 31
Chełmno, m., Prusy Zachodnie 76
Chlewo, gm., pow. kaliski 91
Chlewo, wś, gm. Goszczanów 30
Chmielnik (ob. część Kalisza), wś, pow. kaliski 115
Chmielnik, gm., pow. kaliski 47, 95, 117, 172
Chocz, m., pow. kaliski 16, 41, 89, 93, 98, 155
Choryń, wś, pow. kościański 27
Ciężń, gm., pow. koniński 128
Cierpiatka, wś, gm. Ceków Kolonia 31
Cieszyków, wś, pow. kaliski 120
Cisew (Cissów), folw., pow. kaliski 73
Czacz, wś, pow. śmigielski 154

- Czempisz, wś, pow. kaliski 16
 Czepów Dolny, wś, pow. kaliski 124
 Częstochowa, m., pow. wieluński 7, 132
- D**
 Dąbrowa, wś, pow. krotoszyński 21
 Dębe, wś, gm. Żelazków 29
 Dębe, wś, pow. kaliski 156
 Dębe, wś, Wielkie Księstwo Poznańskie 20
 Dębno, wś, Wielkie Księstwo Poznańskie 154
 Dębsko, wś, pow. kaliski 16
 Długa Wieś Warcka (ob. Długa Wieś), gm., pow. kaliski 129, 135, 140
 Długa Wieś Warcka (ob. Długa Wieś), maj., pow. kaliski 129, 140
 Dłusk, gm., pow. koniński 117
 Dobra, m., pow. kaliski 14, 41, 89, 93, 98, 101, 102, 123, 125, 126, 143, 148, 150, 152, 157, 160, 188
 Dobrzec (ob. część Kalisza), wś, gm. Nowe Skalmierzyce 29, 30, 91
 Dobrzec, parafia, pow. kaliski 51
 Dobrzyca, m., pow. krotoszyński 25
 Dolsk, m., pow. śremski 154
 Dominikowice, gm., pow. kaliski 163
 Droszew, wś, gm. Nowe Skalmierzyce 29
 Duszniki, wś, pow. kaliski 158
 Dzierzbín, gm., pow. kaliski 130
 Dzierzbín, wś, pow. kaliski 130
 Dietrznicki las 20
 Dietrzniki, wś, pow. wieluński 20
- G**
 Gać Kaliska, gm., pow. kaliski 174
 Galicja 26, 176
 Gaszyn, wś, pow. wieluński 161
 Gdańsk, m. 25
 Giżyce, parafia, pow. wieluński 106
 Giżyce, wś, pow. kaliski 103, 173
 Głogów, twierdza 183
 Głowczyn, gm., pow. kaliski 75
 Godziesze Wielkie, wś, pow. kaliski 175
 Golina, maj., pow. koniński 16
 Goliszew, maj., pow. kaliski 135
- Gorzyce, maj., pow. odolanowski 21
 Gostyń, m. 184
 Gostyński pow. 68
 Goszczanów, gm., pow. kaliski 119, 121, 126
 Goszczanów, maj., pow. kaliski 122
 Goszczanów, wś, pow. kaliski 16, 119, 121, 122
 Góra Kalwaria, m., pow. warszawski 172, 216
 Grabów, m., pow. ostrzeszowski 25, 135, 185, 238
 Grochowy, wś, pow. koniński 156
 Grodziec, gm., pow. koniński 156
 Grodziec, wś, pow. koniński 188
 Gruszczycy, maj., pow. kaliski 115
 Grzybki, gm., pow. kaliski 146
 Grzymaczew, wś, pow. sieradzki 174
- I**
 Ignacewo, wś, pow. koniński 154, 162, 183
 Iłowiecko, wś, pow. kościański, 21
 Irkuck, m., Rosja 22, 200, 201, 231
 Irkucka gub. 18
 Iwanowice, m., pow. kaliski 41, 89, 93, 98
- J**
 Janów Ordynacki, m., pow. zamojski 77
 Jaraczewo, wś., pow. jarociński 154
 Jarosław, m., Rosja 16
 Jedlno, maj., pow. piotrkowski 187
 Józefów, kol., gm. Piekary, pow. kaliski 140
 Jurkowice, wś, pow. sandomierski 21, 224
- K**
 Kaczka, kol., gm. Piekary, pow. kaliski 140
 Kakawa, gm., pow. kaliski 103, 172
 Kalinowa, gm., pow. kaliski 127
 Kalinowa, wś, pow. kaliski 127
 Kaliska ziemia 7, 31
 Kaliski okręg 68
 Kaliski pow. 14-16, 26, 33, 34, 68, 89
 Kaliskie 8
 Kaliskie woj. 7, 29, 32
 Kalisz, gm. 47, 89, 93, 95, 98, 103, 117, 119, 130, 172, 175

- Kalisz, m. 7, 8, 10, 11, 13-16, 19, 21, 22, 27-29, 33, 37-51, 53-79, 81, 83, 88-96, 98-103, 105-110, 112, 115-118, 120-122, 124-127, 130-132, 134-136, 138, 139, 144-146, 151, 153-155, 157-169, 172, 173, 175, 186-188, 208-210, 213, 219, 220, 223, 224; zob. też: Chmielnik, Dobrzec, Piwonice, Rajsaków, Szczypiorno, Tyniec, Zawodzie
- Kamień, maj., pow. kaliski? 135
- Kamień, wś, gm. Ceków Kolonia 29, 31, 245
- Kamieńsk, m., pow. piotrkowski 91
- Kępińska ziemia 31
- Kępno, m. 8
- Kęszyce, wś, pow. odolanowski 159
- Kielce, m. 17
- Kielczew, wś, Wielkie Księstwo Poznańskie 21
- Kirkowa, miejscowość niezidentyfikowana 154
- Kiszewo, wś, pow. obornicki 154
- Kleczew, m., pow. słupecki 16
- Kłodawa, m., pow. łęczycki 155, 108
- Kobylin, m., pow. krotoszyński 158
- Kokanin, wś, pow. kaliski 114
- Koło, m., pow. koniński 116, 118, 126, 127, 133, 135, 148, 155
- Konin, m. 91, 158, 167
- Koniński pow. 68, 156, 158, 188
- Konstantynopol (ob. Stambuł), m., Turcja 18, 217
- Kosieczyn, maj., pow. międzyszyński 20
- Kosmów, maj., pow. kaliski 187
- Kosmów, wś, gm. Ceków Kolonia 18, 29
- Kosmów, wś, pow. kaliski 21, 27
- Kostromska gub. 16
- Kościelec, gm., pow. koniński 128
- Kościelec, wś, gm. Mycielin 29
- Kościelna Wieś, gm., pow. kaliski 172
- Kościelnica, gm., pow. kaliski 99, 101, 128, 133,
- Kościelnica, maj., pow. kaliski 150
- Kotlin, gm. 29
- Kotlin, wś, gm. Kotlin 29
- Kotlin, wś, pow. jarociński 19
- Koźmin, m. 23, 24, 28, 29, 179, 182
- Koźminek, m., pow. kaliski 14, 41, 89, 93, 94, 98, 101, 136, 156, 163, 164, 173
- Koźminek, parafia, pow. kaliski 9
- Koźminiec, obwód, pow. krotoszyński 25
- Koźmiński pow. 23, 236
- Kórnik, m., pow. śremski 26, 184
- Kraków, m. 77
- Kraszewice, gm., pow. wieluński 169
- Kraszewice, parafia, pow. wieluński 106
- Kretków, parafia, gm. Żerków 247
- Kretków, wś, gm. Żerków 31
- Kromolice, wś, pow. koźmiński 183
- Krotoszyn Południe, obwód, pow. krotoszyński 25
- Krotoszyn Północ, obwód, pow. krotoszyński 24, 25
- Krotoszyn, m. 7, 24-29, 31, 32, 135, 184, 234, 237, 240-242, 248-250, 268
- Krotoszyński pow. 25
- Krowica, wś, pow. kaliski 140
- Królikowo, wś, pow. szubiński 162
- Kruszyna, wś, pow. wieluński 7, 187
- Krzyszkowo, wś, pow. poznański 154
- Kujawy 18
- Kuklinów, wś, pow. koźmiński 183
- Kutno, m., pow. gostyński 159
- Kuźnica Brdowska, wś, pow. włocławski 135
- Kuźnica Grabowska, wś, gm. Kraszewice 29, 251
- Kuźnica Grabowska, wś, pow. ostrzeszowski 7, 28, 106
- Kwasków, gm., pow. kaliski 112
- L**
- Leszno m. 77
- Lipieńskie lasy zob. pyszkowskie lasy 19
- Lipnowski pow. 83, 88
- Lipowiec, maj., pow. koźmiński 183
- Litwa 18, 58
- Lubelska gub. 68
- Lublin, m. 33, 38, 284-286
- Ł**
- Łask, m., pow. sieradzki 32
- Łęczycza, m. 14, 139, 149, 150, 157, 166
- Łęczycki pow. 68
- Łęg Piekarski, kol., gm. Piekary, pow. kaliski 140
- Łomnica, wś, pow. łukowski, gub. siedlecka 16

Łowicki pow. 68

Łódzkie woj. 10

Łódź, m. 147, 186

M

Macew, wś, pow. pleszewski 154

Magnuszewice, wś, pow. jarociński 154

Majków, gm., pow. kaliski 47

Małków, wś, pow. kaliski 44, 46

Marchwacz, gm., pow. kaliski 120, 140, 174, 196

Marchwacz, maj., pow. kaliski 174

Marchwacz, wś, gm. Szczytniki 30

Marchwacz, wś, pow. kaliski 174

Marymont (ob. część Warszawy), wś, pow. warszawski 82

Metz, m., Francja 183

Miedzno, wś, pow. sieradzkie 97

Milaszówka, miejscowość niezidentyfikowana 135

Miłkowice, gm., pow. kaliski 118, 126, 129

Modlin, twierdza, pow. płocki 45

Morawin, gm., pow. kaliski 102, 155

Morawki, wś, pow. kaliski 81

Mroczi, wś, pow. kaliski 165

Myjomice, wś, pow. ostrzeszowski 17, 228

N

Nakwasin, gm., pow. kaliski 123

Nakwasin, wś, pow. kaliski 62, 64

Nędzrzew, wś, pow. kaliski 107, 108

Nicea, m., Francja 22

Niewiesz, gm., pow. kaliski 157, 160

Niewiesz, wś, pow. kaliski 149, 157, 160

Nowa Wieś, wś, pow. włocławski 184

Nowy Dwór, wś, Wielkie Księstwo Poznańskie 154

Nowy Korczyn (Nowe Miasto Korczyn), m., pow. stopnicki 91

O

Obrzębin (Obrzębina), wś, pow. kaliski 56

Odolanowski pow. 23

Olesiec, wś i gm., pow. kaliski 133

Ołomuniec, m., Czechy 18

Opatówek, gm., pow. kaliski 15, 47, 95, 103, 107, 117, 105, 152

Opatówek, m., pow. kaliski 7, 41, 89, 93, 98, 104, 105, 107, 108, 151, 175, 176

Opatówek, wś, gm. Opatówek 30, 252

Orenburska gub. 172

Ossowe (Osowe, Osowie), wś, pow. koniński 154

Ostrów Kaliski, gm., pow. kaliski 9, 103, 106, 172, 173

Ostrów Wielkopolski, m. 16, 19, 20, 30, 31, **131-137**, 145, 148, 153, 159, 161, 162, 164, 211, 224, 253, 254

Ostrzeszów, m. 17, 135

Oszczeklin, maj., pow. kaliski 132

Oszczeklin, wś, pow. kaliski 18, 19, 44, 46, 174

P

Pabianice, m., pow. sieradzki 32, 147

Parski, gm., pow. kaliski 149

Paryż, m. 16, 176, 183

Petryki, maj., pow. kaliski 132

Petryki, wś, pow. kaliski 131

Piątek Mały, wś, pow. kaliski 61

Piątek Wielki, wś, pow. kaliski 161

Piegonisko, gm., pow. kaliski 144

Piegonisko, wś, pow. kaliski 144

Piekary, gm., pow. kaliski 140, 152

Piekary, wś, pow. kaliski 148

Pietrzyków, maj., pow. kaliski 174

Pietrzyków, wś, pow. kaliski 174

Piętno, gm., pow. kaliski 197, 155, 158

Piętno, wś, pow. kaliski 155, 158

Piotrkowski pow. 68, 83, 88

Piotrków Trybunalski, m. 17, 152, 158, 187, 229

Piskory, kol., pow. kaliski 156

Piwonice (ob. część Kalisza), wś, pow. kaliski 150

Piwonice, gm., pow. kaliski 47, 150, 160

Piwonice, maj., pow. kaliski 160

Pleszew, m. 7, 15, 21, 135, 239

Pleszewski pow. 135

Płock, m. 83, 88

Płocka gub. 68, 88

Płockie 18

Pniewy, m. 180

Poddębice, m., pow. łączyski 152
 Poddębicki pow. 10, 33
 Podole 58
 Pogorzela, m., pow. koźmiński 24, 25
 Pogrzebów, wś, pow. odolanowski 159
 Pomorskie woj. 25
 Poniatów, wś, pow. kaliski 46
 Popów, gm., pow. kaliski 118, 124, 127, 133
 Poznań, m. 8, 20, 21, 25, 97, 154, 179, 181, 182, 185, 234
 Poznańska regencja (rejencja) 159
 Poznańskie woj. 24, 25, 27, 179, 181
 Pożarów, wś, Wielkie Księstwo Poznańskie 20
 Proсна, rz. 32, 183
 Przedborów, wś, pow. ostrzeszowski 135
 Przespolew, wś, gm. Ceków Kolonia 31
 Puławy, m., pow. lubelski 188
 Pyszkowskie lasy 19
 Pyzdry, m., pow. koniński 154
R
 Radliczyce, wś, pow. kaliski 44, 174
 Radomska gub. 68
 Radomsko, m., pow. piotrkowski 187
 Radyczyń, wś, pow. kaliski 56
 Rajska, gm., pow. kaliski 135
 Rajska, parafia, gm. Opatówek 255
 Rajska, wś, gm. Opatówek 30, 256, 257
 Rajska, wś, pow. kaliski 174
 Rajsków (ob. część Kalisza), wś, pow. kaliski 175
 Raszków, m., pow. odolanowski 159
 Rawski pow. 68
 Rogów, miejscowość niezidentyfikowana 17
 Rosja 16, 174
 Rossoszyca, wś, pow. sieradzki 96
 Rossoszyckie lasy 96, 97
 Rudniki, gm., pow. kaliski 158
 Rudniki, wś, pow. kaliski 158
 Rudniki, wś, pow. wieluński 20, 47, 132, 135, 162, 188
 Rybia, wś, pow. gostyński 174
 Rzechta, wś, pow. kaliski 129, 135, 140

S
 Sadokrzyce, gm., pow. kaliski 169
 Saksonia 176
 Sędziejowice, wś, pow. sieradzki 8
 Siedlątków, wś, pow. kaliski 133
 Siemianice, wś, gm. Łęka Opatowska 8, 30, 31, 258
 Sieradz, m. 19, 164, 175, 187
 Sieradzki pow. 10, 33, 68
 Skalmierzyce, parafia, gm. Nowe Skalmierzyce 260
 Skalmierzyce, wś, gm. Nowe Skalmierzyce 30, 31, 261
 Skalmierzyce, wś, pow. odolanowski 153, 154, 161, 162
 Skotniki, gm., pow. kaliski 118, 124, 127
 Sławoszew, wś, gm. Kotlin 30, 32, 262
 Słupca, m., pow. koniński 154
 Sokolniki, wś, gm. Sokolniki 262
 Sokolniki, wś, pow. wieluński 18
 Sompolno, m., pow. wrocławski 99
 Stanisławowski pow. 68
 Staniszewo, wś, pow. średzki 154
 Stary Gród, wś, pow. koźmiński 18, 183
 Stary Ochędzyn, wś, gm. Sokolniki 33
 Staw, gm., pow. kaliski 165
 Staw, m., pow. kaliski 16, 41, 89, 93, 98, 117, 120
 Stawiszyn, m., pow. kaliski 19, 30, 41, 89, 93, 98, 117, 156, 169
 Strachanów, wś, pow. kaliski 135
 Strzelno, m., Wielkie Księstwo Poznańskie 77, 154
 Sulmierzyce, m., pow. krotoszyński 15, 30, 97, 137, 194, 263
 Syberia 18
 Szale, wś, pow. kaliski 107, 108
 Szczypioro (ob. część Kalisza), komora celna 34, 50, 134, 154, 161
 Szczytniki, gm., pow. kaliski 140, 196
 Szwajcaria 176
 Szymanowice, wś, gm. Gizałki 29, 30, 32, 264
 Szymanowice, wś, pow. kaliski 19
Ś
 Ślesin, m., pow. koniński 117
 Śleszyn, gm., pow. gostyński 159

- Śleszyn, wś, pow. gostyński 159
 Śliwniki, maj., Wielkie Księstwo Poznańskie 53, 54
 Śmielów, wś, pow. odolanowski 159
 Środa, m. 154
- T**
 Tłokinia Kościelna, wś, gm. Opatówek 30
 Tłokinia, gm., pow. kaliski 107, 108, 175, 176
 Tomice, wś, gm. Gizałki 32
 Trzemeszno, m., pow. mogileński 154, 155, 162
 Turecki pow. 33
 Turek, m., pow. kaliski 41-43, 56, 89, 93, 98, 101, 152, 167, 169, 175
 Tursko, wś, pow. pleszewski 135
 Tykadłów, gm., pow. kaliski 91
 Tymieniec, wś, pow. kaliski 174
 Tyniec (ob. część Kalisza), wś, pow. kaliski 16, 64
 Tyniec, gm., pow. kaliski 47, 95, 117
- U**
 Ukraina 58
 Uniejów, m., pow. kaliski 14, 41, 89, 93, 98, 99, 100, 101, 115, 116, 119, 121, 124, 125, 149, 157
 Uniejów, maj., pow. kaliski 100
- W**
 Warszawa, m. 7, 14, 16, 17, 25, 27, 33, 40-42, 44, 47-50, 52-54, 57-60, 67, 68, 78, 80, 81, 83, 88, 92, 94, 98, 104, 108, 110-112, 117, 128, 139, 141, 147, 149, 158, 166-168, 170-172, 175, 176, 178, 188, 203, 274-281; zob. też Marymont
 Warszawska gub. 16, 68, 88
 Warszawski okręg 68
 Warszawski pow. 68
 Warta, m., pow. kaliski 41, 43, 44, 63, 64, 89, 91, 93, 96, 98, 117, 120, 127, 139, 146, 151, 162, 188
 Warta, rz. 118, 124, 126, 133, 150
 Węglewice, wś, gm. Galewice 31, 265
 Węglewice, wś, pow. wieluński 19
 Wichertów, gm., pow. kaliski 152
 Wichertów, maj., pow. kaliski 43
 Wiedeń, m. 17
 Wielen, wś, pow. kaliski 133
 Wielkie Księstwo Poznańskie 7, 15, 16, 34, 44, 135
 Wielkopolska 10
 Wieluń, m. 91, 104, 144, 188
 Wieluński pow. 68, 144
 Wieruszów, gm. 31
 Wieruszów, m. 30-32, 266
 Wilno, m. 18
 Winiary, wś, pow. gnieźnieński 154
 Winiary, wś, pow. kaliski 107, 108
 Witkowo, m., pow. witkowski 154
 Włocławek, m. 162, 163
 Włocławski pow. 68, 99
 Wojków, wś, pow. sieradzki 91
 Wolica, gm., pow. kaliski 172
 Wołyń 58
 Wołyńska gub. 173
 Woroneż, m., Rosja 17
 Wójcice, wś, pow. kaliski 112, 113
 Wrzesiński pow. 135
 Września, m. 159
 Wyganów, wś, pow. krotoszyński 21
- Z**
 Zabór pruski 131, 134, 136, 145, 148, 151, 153, 159, 161, 164, 195
 Zakrzyn, wś., pow. kaliski 159
 Zawodzie (ob. część Kalisza), wś, pow. kaliski 175
 Zbiersk, gm., pow. kaliski 131
 Zbiersk, maj., pow. kaliski 132
 Zbiersk, wś, pow. kaliski 156
 Zduny, m., pow. krotoszyński 19, 25
 Zgierz, m., pow. łęczycki 101
 Zielin, folw., gm. Kościelnica 100
 Zieluń, wś, pow. mławski 18
 Ziemięcin, wś, pow. kaliski 119
 Zimotki, wś, pow. kaliski 43
 Złotniki, wś, gm. Kozminek 30, 32, 246
- Ż**
 Żelazków, gm., pow. kaliski 169
 Żeronice, wś, pow. kaliski 135
 Żydów, gm., pow. kaliski 169, 172
 Żydów, wś, gm. Godziesze Wielkie 30, 31

Source material on the January Uprising held in the State Archive in Kalisz

ABSTRACT

In essence, the source material on the January Uprising¹ held in the State Archive in Kalisz can be divided into four groups.

The first encompasses documents relating both to the patriotic manifestations of 1861 and 1862 and to the uprising itself. They consist primarily of political and military decrees and circulars; military regulations and documents concerning conscription, supplies and the collection of taxes by the army; and *gmina*² and municipal police reports on the passage and sojourn of insurgents and the extradition of Prussian subjects accused of participating in the uprising.

Documents where information relating to participants in the uprising can be found constitute the second group. There two types of material. The first makes it possible to establish the insurgents' personal details. In the main, it consists of police documents such as lists and registers of people under police surveillance for political crimes and of circulars advising of the return of former insurgents after serving out their sentences in exile³. However, it also encompasses school records, where information regarding the expulsion of students for expressing patriotic attitudes can be found, as well as the obituaries of veterans of the uprising which were published in the periodicals of the interwar years.

Armed with the knowledge of an insurgent's name, it is then possible to undertake a search for further biographical detail, which is where the other type of material in this

¹ The second half of the 18th century saw the Partitions of Poland, the successive seizure of Polish territory by the Russian Empire, the then Kingdom of Prussia and Habsburg Austria. The outcome was the elimination of the sovereign state of Poland and the more or less complete division of her lands by the three powers. She was not to regain independence until 1918.

The January Uprising against the Russian Empire began on 22nd January 1863 and continued until the last of the insurgents were captured in 1865 – *translator's note*.

² Broadly speaking, during the period in question, the *gmina* was an administrative division lower than a district – *translator's note*.

³ Mainly in the form of hard penal servitude in the labour camps in Siberia – *translator's note*.

second group comes into play. Vital records and population registers are particularly useful in this context, as are inheritance documentation, notaries' records and registers of pupils. The written sources are supplemented by iconographic documents such as photographs of insurgents.

Those who had taken part in the uprising and lived to see Poland regain her independence were recognised as combatants and surrounded by social care, which was provided by the newly reborn state. Both legislation and practice relating to that care can be established on the basis of the archival material held in the Kalisz Archive, as can the number of veterans in the administrative districts and the work of the various social organisations charged with providing assistance to former insurgents and their widows.

The commemoration, in 1913, 1933 and 1963, of the fiftieth, seventieth and one hundredth anniversaries of the outbreak of the uprising, respectively, constitutes the third question on which source material can be found in the holdings, albeit it scarce.

The final group comprises archival materials relating to the commemoration of the uprising and its participants. In the main, they concern national remembrance sites such as monuments, plaques and the tombs and graves of the insurgents. Leaflets, pamphlets and Post Office issues marking successive anniversaries of the outbreak of the uprising constitute another type of commemoration held in the Kalisz Archive.

The source documents published in this book relate primarily to the patriotic manifestations of 1861 to 1862 and to the uprising itself (Nos. 1-212). The remainder concern the repressive measures implemented during the post-uprising period (Nos. 213-220) and the care provided to veterans during the interwar years (Nos. 221-231). In terms of territory, the majority deal with the District of Kalisz as per the pre-1867 boundaries; in other words the current District of Kalisz and part of the present-day districts of Turek, Sieradz and Poddębice.

Each document has its own series number and a concise summary which includes a brief description along with the place and date(s) of creation, the creator and the addressee or addressees. The documents are organised chronologically and, in line with the official practices in force in the Kingdom of Poland⁴, the arrangement takes both the Russian and Polish calendars into consideration⁵. Deletions, corrections and comments in the margins are noted in the footnotes; however, only substantive deletions, namely

⁴ In brief, the Kingdom of Poland, also known as Congress Poland, was created as part of the re-drawing of the map of Europe at the Congress of Vienna in 1815. In theory, she was a semi-autonomous state in personal union with Russia; in practice her semi-independent status was steadily eroded until she was directly incorporated into the Russian Empire following the January Uprising – *translator's note*.

⁵ Under the Second Partition of Poland, in 1793, Kalisz was absorbed by the Kingdom of Prussia. She next became a provincial capital in the Duchy of Warsaw and then a provincial capital in the Kingdom of Poland, in 1807 and 1815, respectively. Finally, she found herself the capital of a province of Russia, where the Gregorian calendar was not adopted until 1918; it had been implemented in Poland in 1582 – *translator's note*.

those which alter the meaning of the text, are indicated. Introductory and closing formulae have been omitted, but reference numbers used by the creators are included. Abbreviations have been rendered in full, with the exception of honorifics and those relating to chronology. The orthography and punctuation has been modernised in accordance with the current rules, although archaisms have been retained in some cases.

A legend describes the storage location of each document, giving the fonds, inventory number and either the number of sheets of paper or the number of pages, but omitting the name of the repository, since they are all held by the State Archive in Kalisz. The type of record is then given, classified as an original, a fair copy or a copy and in accordance with the technique used in creating it, in other words, as handwritten, typewritten or printed. Where a document was drawn up in more than one language, the language is also listed.

The factual footnotes are kept to a minimum, with biographical and topographical information relocated to the relevant indexes. However, links to, or summaries of, related documents are often provided, as are the various official annotations made on the document. All the abbreviations from the introduction, texts and legends are listed in an index of abbreviations.

The source materials which constitute the essence of this book are supplemented by numerous illustrations and several indexes covering the illustrations, the documents, the abbreviations, the people and the geographical names.

ISBN 978-83-62421-81-7
ISBN 978-83-927408-7-2